
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**ВИПУСК 123
(частина II)**

ACTUAL PROBLEMS OF INTERNATIONAL RELATIONS

КИЇВ – 2015

Актуальні проблеми міжнародних відносин : Збірник наукових праць.
Випуск 123 (частина II).

К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
Інститут міжнародних відносин, 2015. – 155 с.

У Збірнику розглянуто актуальні питання розвитку сучасних міжнародних відносин, міжнародного права, міжнародних економічних відносин та міжнародної інформації. Розраховано на викладачів, наукових співробітників, аспірантів та студентів.

Редакційна колегія

Головний редактор: Копійка В. В., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

1-ий заступник головного редактора (науковий редактор): Дорошко М. С., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

2-ий заступник головного редактора: Хмара М. П., кандидат економічних наук, науковий співробітник, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Відповідальний редактор: **Макєєнко Л. Ф.**, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Члени редакційної колегії

Арнольд Райнер, доктор юридичних наук, професор, Регенсбурзький університет (м. Регенсбург, Федеративна Республіка Німеччина).

Балюк Валенти, доктор політичних наук, професор, Університет Марії Кюрі-Скłodовської (м. Люблін, Республіка Польща).

Вергун В. А., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Губерський Л. В., доктор філософських наук, академік НАН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Дайнеко В. В., кандидат філологічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дец Йоахім, доктор політичних наук, професор, Ягеллонський університет (м. Краків, Республіка Польща).

Довгерт А. С., доктор юридичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кашкін С. Ю., доктор юридичних наук, професор, Московський державний юридичний університет ім. О. Є. Кутафіна (м. Москва, Російська Федерація).

Кисіль В. І., доктор юридичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Коппель О. А., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Крижанівський В. П., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Крушинський В. Ю., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кремона Марі́з, доктор юридичних наук, професор, Європейський академічний інститут (м. Флоренція, Італійська Республіка).

Мальгін А. В., доктор політичних наук, професор, Московський державний інститут міжнародних відносин (Університет) (м. Москва, Російська Федерація).

Манжоло В. А., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Матвієнко В. М., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Муравйов В. І., доктор юридичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Пахомов Ю. М., доктор економічних наук, професор, академік НАН України.

Перепелиця Г. М., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Пирожков С. І., доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України.

Пузанов І. І., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рижков М. М., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Розач О. І., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сіскос Євангелос, доктор економічних наук, професор, Державний технологічний навчальний інститут (м. Касторія, Грецька Республіка).

Скороход Ю. С., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Філіпенко А. С., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Фурса С. А., доктор юридичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Шемшученко Ю. С., доктор юридичних наук, професор, академік НАН України.

Циганов С. А., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Шнирков О. І., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Адреса редакційної колегії:

04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1, Інститут міжнародних відносин, тел. 483-11-25.

Збірник наукових праць «Актуальні проблеми міжнародних відносин» заснований у 1996 році. Засновник: Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Збірник наукових праць внесено до переліку наукових фахових видань України з юридичних, політичних і економічних наук.

Постанова президії ВАК України № 1-05/8 від 22. 12. 2010 р.

Електронну версію видання розміщено на сайті «Актуальні проблеми міжнародних відносин» за адресою <http://journals.iir.kiev.ua> і передано до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на депозитарне зберігання та представлення на порталі наукової періодики: <http://www.nbuv.gov.ua>.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

Всі права застережені. All right reserved. При цитуванні обов'язкове посилання на Збірник наукових праць «Актуальні проблеми міжнародних відносин».

© Інститут міжнародних відносин. 2015

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 323.173:061.1«20»

ПРОЯВИ СЕПАРАТИЗМУ В ЄС У НОВІТНІЙ ЧАС

Мінгазутдінов І. О.

Кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики, заступник директора з навчальної роботи Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. *Ще у 1992 р. найбільший європейський безпековий форум – НБСЄ на своєму саміті у Гельсінкі одностайно визнав зміну внутрішньої природи наявних та потенційних конфліктів на континенті. Йшлося про зменшення вірогідності міждержавних конфліктів та воєн у новітній Європі, натомість збільшення загроз, що походять від внутрішньодержавних конфліктів, передовсім на етнічному або етноконфесійному ґрунті. Яскравим прикладом цього стала, зокрема, доля тодішньої Югославії, яка роздіралася на частини у вогнищі цілої низки міжнаціональних воєн, вперше після Другої світової війни перетворивши Європу на арену бойових дій.*

Однак латентні або ж відкриті міжетнічні конфлікти на Європейському континенті притаманні насправді не лише пострадянському просторові або країнам колишнього соціалістичного табору. До сьогоденішнього часу конфліктогенні тенденції етнічного походження характерні й для начебто стабільних держав Західної Європи. Ступінь загрози і напруги може відрізнятись – від відносно мирного руху фризів або гренландських ескімосів за свою національно-етнічну самобутність до збройної терористичної діяльності басків чи ірландців-католиків. Але що поєднує всі подібні приклади – це присутність сепаратистської ідеології, наявність сепаратистських замірів у тих партій та організацій, які складають організовані націоналістичні рухи в країнах сучасного ЄС.

Ключові слова: *етнічний конфлікт, сепаратизм, Європа.*

Постановка проблеми. Латентні або відкриті міжетнічні конфлікти на Європейському континенті притаманні насправді не лише пострадянському просторові або країнам колишнього соціалістичного табору. До сьогоденішнього часу конфліктогенні тенденції етнічного походження залишаються характерними і для начебто стабільних держав Західної Європи. Ступінь загрози і напруги може відрізнятись – від відносно мирного руху фризів або гренландських ескімосів за свою національно-етнічну самобутність до збройної терористичної діяльності басків чи ірландців-католиків. Але що поєднує всі подібні приклади – це присутність сепаратистської ідеології, наявність сепаратистських замірів у тих партій та організацій, які складають організовані націоналістичні рухи в країнах сучасного ЄС.

Мета статті – простежити прояви сепаратистських і відцентрових рухів у західноєвропейських країнах з точки зору потенційної дестабілізації єдиної Європи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Міжетнічні відносини у країнах Західної Європи, на жаль, не виправдано рідко є предметом дослідження вітчизняних вчених. При їх вивченні варто базуватися передусім на аналізі західних офіційних або партійних документів, статистичних та соціологічних даних [3; 4; 11; 12]. Актуальні події та тенденції у міжетнічній сфері по окремих країнах простежуються у публікаціях таких зарубіжних авторів як Г. Голборн, М. Шульце, Л. Абенд [5], М. Грей [7], Н. Пчеліна [2]. Безсумнівний інтерес становлять дослідження А. Гріффітса, де етнічний чинник розглядається як виклик сучасній безпеці Західної Європи.

Основні результати дослідження. У своїй ґрунтовній монографії «Кінець і знову початок» визначний історик-етнолог Л. Гумільов відзначав ілюзорність співіснування етносів при їхній взаємній негативній компліментарності [1]. Мабуть, не можна не погодитися з автором, дивлячись сьогодні об'єктивно і прискіпливо на перебіг подій на європейських теренах.

Одним з найяскравіших прикладів згаданої конфігурації є протистояння косовських албанців і сербів стосовно питання незалежності Косово. Косово і Метохія – автономний край, який до 2008 р. перебував у складі Сербії, будучи населеним переважно албанцями (понад 90%). З приблизно двохмільйонного населення Косово серби складають близько 100 тис. чол. (6%) з національним центром в Косовській Митровиці. У середньовічний період на території Косово і Метохії склалося ядро середньовічної сербської держави, тому претензії сербів на край ґрунтуються на принципах історичного права. Албанці ж наголошують на етнічному складі населення. Ситуація у цій царині кардинально змінилася після Другої світової війни, коли югославським урядом було дозволено албанцям, що опинилися в ході війни на території Югославії, залишитися в Косові. Вперше територію Косово було виділено як автономну область у складі Сербії в 1945 р. За Конституцією Югославії 1974 р., краю було фактично надано статус республіки, за винятком права на відокремлення. Косово як автономний край отримало свою власну конституцію, законодавство, вищі органи влади, а також своїх представників у всіх основних союзних органах. Проте наприкінці 80-х рр. ХХ ст. підсумком внутрішньополітичної кризи, що спричинила сплеск насильства і великі економічні труднощі, стало скасування автономного статусу Косово. Нова конституція Сербії 1990 р. відновила верховенство республіканських законів над крайовими. Косово було залишено лише територіальну та культурну автономію. Місцеві албанці не визнали нову конституцію; був покладений початок створенню паралельних албанських структур влади. У 1991 р. косовські націоналісти проголосили незнану «Республіку Косово», обравши у 1992 р. її президентом лідера поміркованої націоналістичної партії «Демократичний союз Косово» професора-літературознавця Ібрагіма Ругову. Згодом, для подальшої боротьби за незалежність, яка зрештою поступово стала переходити до «гарячої» фази, у 1996 р. була створена «Визвольна армія Косово» [2] (ВАК), а у 1998 р. міжетнічний конфлікт переріс у кровопролитні збройні зіткнення. Після втручання зовнішніх сил насилля було припинене, а втім це окреслило фактичний вихід краю зі складу Югославії, без урахування інтересів сербської частини населення чисельністю близько 100 тис. чол. Це змінило конфігурацію сил у краї, де положення сербів стало політично обмеженим, що не вирішує косовську проблему, так само як і не вирішує проблему політичного визнання утвореної у 2008 р., внаслідок санкціонованого європейськими інституціями референдуму, квазінезалежної держави Косово.

Втім, проблеми сепаратизму на європейському континенті стосуються не лише страждалих у військових конфліктах, а відтак політично нестабільних країн Південної Європи, а й доволі стабільних Північноєвропейських держав. Тут спостерігається велике

розмаїття форм керування – унітарні держави (Швеція), федеративні (Німеччина, Нідерланди), федеративні з унітарним минулим (Бельгія, Велика Британія) і навіть конфедерація (Швейцарія). Відповідно, у кожній державі існують свої проблеми, так чи інакше пов'язані з національними меншинами.

Класичний приклад поміркованого націоналізму, який притаманний більшості випадків етнічної взаємодії на території Європи, є тетрамовна Швейцарська Конфедерація. Особливістю існування даної держави є мозаїчне розселення представників різних етнічних груп. Отже, визнаючи свою політичну приналежність до центральної влади, окремі етнічні або мовні меншини прагнуть забезпечення своїх культурних прав. Красномовним свідченням цієї тези є приклад франкомовної території Романдії (або «Французької Швейцарії»). Боротьба жителів цієї етнічної області обмежилася зрештою визнанням федеральним урядом її культурної автономії.

Одним з перших помітних етнополітичних рухів у Західній Європі після Другої світової війни став алеманський сепаратизм. Первісно його гаслом і, зрештою, метою було відділення від Німеччини т. зв. «алеманів» – частини населення Бадена, Вюртемберга та сусідніх федеральних земель ФРН. У перспективі ідеологами алеманського руху передбачалося подальше їхнє об'єднання з етнічно спорідненими німецькомовними швейцарцями, а також жителями прикордонного австрійського регіону Форарльберг. Однак, наразі від алеманського руху також залишилася лише культурна складова трансрегіональної взаємодії.

Проте перераховані приклади не є беззастережними й найяскравішими прикладами європейського сепаратизму нового типу, хоча й можуть слугувати свідченням існування націоналістичних рухів та проблематики збереження традиціоналістських цінностей в умовах, коли на території згаданих країн невпинно продовжується процес поглиблення інтеграції, а до повсякденного життя народів втручається глобалізація.

На сьогоднішній день мабуть у жодній країні Європи немає такої важкої ситуації в плані сепаратизму як у Бельгії. Більшість бельгійців вже доволі давно вважає імовірним розпад країни на фламандськомовну Фландрію і франкомовну Валлонію. Чималою мірою спалах бельгійського етносепаратизму був спричинений соціально-економічними чинниками невдовзі після Другої світової війни. Внаслідок НТР, що набігла по її завершенні, Валлонія, традиційно зорієнтована до того на вугільну промисловість, досить швидко стала опинитися у стані депресивного регіону. В умовах першорядності нафти як головного енергоносія другої половини ХХ ст., вугільні шахти вимушено закривалися, відповідно різко падали доходи франкомовного валлонського істеблішменту, який звик відігравати пануючу роль у політичному спектрі Бельгії. Натомість швидко економічне зростання прийшло до Фландрії, де так саме традиційно розташовувалася лєвова частка обробляючої промисловості, яка стала вкрай зажаданою, в т. ч. із швидким розвитком наукомістких технологій. Різка зміна соціально-економічного балансу між двома основними етномовними регіонами зрештою виплеснулася у відверте національно-етнічне протистояння. Протиріччя ж між етнорегіональними партіями спричинили політичну кризу, яка дедалі поглиблюється через патову ситуацію у парламенті країни, коли майже постійно жодна із сторін не має вирішальної переваги над опонентом для створення уряду. Його повноваження виконують поперемінно представники кожної з провідних партій країни [3].

Звісно, окремий приклад гостроти сепаратистської ідеології та діяльності вже не одне десятиліття становить Іспанія. Потужні націоналістичні рухи у Країні Басків (т. зв. «Еускаді») та Каталонії висувають свої вимоги, маючи ґрунтовні історичні причини та досвід власного державотворення. Вони ґрунтуються як на мовній окремішності, так і на еконо-

мічній самодостатності. Ідеологія цих рухів є чітко структурованою, рухи використовують (чи використовували до недавнього часу) для досягнення цілей як легальні політичні, так й інші заходи (терористична діяльність, демонстрації непокори і т. д.)

Баскський сепаратизм витікає з етнічної ідентифікації Еускаді, корінні жителі якої вважаються найдавнішим доіндоєвропейським народом Європи. Новітній сепаратистський рух інституалізувався тут після Другої світової війни і набув насправді дієвого формату, починаючи з 1959 р., коли була утворена організація під назвою «Еускаді та аскагасуна» (ЕТА), яка від самого початку стала на жорсткі, войовничі позиції. Згодом, майже за два десятиліття, «бойовий загін» баскського сепаратистського руху отримав ще й політичну надбудову у вигляді партії «Еррі батасуна». А до того часу зорганізовані баскські націоналісти більше асоціювалися з відносно поміркованою Баскською націоналістичною партією (БНП), яку було утворено ще у 1894 р. Саме ЕТА привнесла до політичного руху збройний, насильницький складник. Наразі ж він дедалі втрачає популярність та підтримку серед більшості басків. Свого часу негативно вплинуло на діяльність ЕТА загальне сприйняття західним суспільством терактів 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку, розгортання кампанії з боротьби проти міжнародного тероризму, на хвилі якої в 2003 р. в Іспанії було офіційно заборонено партію «Еррі батасуна». Зрештою, у вересні 2010 р. ЕТА оголосила про припинення терористичної діяльності, а у січні 2011 р. ще раз підтвердила відмову від збройної боротьби. Хоча чимало що вказує на поступове послаблення радикальних тенденцій у баскському сепаратистському русі, його теоретичне підґрунтя все ще залишається доволі потужним. В результаті загальноіспанських парламентських виборів 2011 р. баскська націоналістична коаліція «Амайур», основу якої складають колишні активісти ЕТА або її прибічники, здобула право на створення власної фракції у Генеральних кортесах Іспанії [4]. На думку переважної більшості експертів, це може слугувати непрямым підтвердженням прагнення баскських сепаратистів перелаштуватися на законні методи роботи за збереження, звичайно, своїх традиційних гасел. А останні, до речі не обмежуються лише територією Іспанії (Наварра, Біскайя, Алава та Гіпускоа), а мають на увазі включення до «Великої Еускаді» трьох округів французького департаменту Нижні Піренеї (т. зв. формула «4+3=1»).

Дещо менш войовничою, проте не менш проблемною зоною сепаратизму на Піренеях продовжує залишатися Каталонія. Як і баскський, каталонський націоналістичний рух має давнє історичне коріння, у т. ч. доволі відчутне соціально-економічне підґрунтя. Справа в тім, що Каталонія вже не одне століття є найрозвиненішою в економічному плані провінцією Іспанії, а Барселона як центр фінансових потоків не надто поступається Мадриду. Так, каталонський внесок до загальнодержавного бюджету становить 19,5% (у той час як відрахування з нього, що спрямовуються до Каталонії – лише трохи більше 14%) [5]. У 1979 р. Каталонії було надано автономний статус, притому ця автономія час від часу поглиблювалася під тиском місцевих націоналістичних сил (востаннє у 2006 р.). У 2013 р. каталонський парламент навіть схвалив Декларацію про державний суверенітет, проте вона поки що залишається лише свого роду меморандумом, ніж документом практичної дії.

Наразі загальнодержавні партії не мають помітного впливу у Каталонії. Найпотужнішим є блок двох відносно поміркованих націоналістичних партій «Конвергенція та союз». Слід також відзначити, що каталонський націоналістичний рух виступає не лише за надання незалежності суто «іспанській» Каталонії, а й за здобуття незалежності так званою «Каталонською дугою» від власне Каталонії й аж до Сардинії (втім такі заміри вбачаються нереальними в сучасних геополітичних умовах з урахуванням того, що ці території входять до складу трьох різних держав).

Тим не менш, на сьогодні каталонський рух виглядає як найбільш організований серед інших сепаратистських рухів Іспанії. Це обумовлює і його реальну впливовість, внаслідок чого центральна влада у Мадриді стала останнім часом проводити більш гнучку політику по відношенню до каталонського руху. Так, у новій цивілізаційній теорії розвитку Іспанії наразі стверджується, що Каталонія розвивалася паралельно з Кастилією, але була пригнічена войовничими сусідами (мається на увазі період утворення Іспанії у XV ст.) [6].

Найбільш проблемними регіонами офіційно унітарної держави Європи є Шотландія та Північна Ірландія – у Великій Британії. Зазвичай, коли йдеться про сепаратистські тенденції у британських реаліях, також згадується й Уельс. Проте, з нашої точки зору, ступінь популярності й гостроти відцентрових ідей (тим більше реальних дій) в Уельсі є незрівнянною. Хоча зовсім не припускати можливої активізації сепаратистських настроїв теж не варто. Просто таке скоріше за все стане можливим в разі якогось серйозного «зовнішнього поштовху» – приміром, якби референдум 2014 р. у Шотландії закінчився б успіхом прибічників відокремлення.

Наразі ж Шотландія вже має спеціальні права, яких не мають інші члени Сполученого Королівства (так, діяльність парламенту Шотландії була відновлена ще у 1999 р.). Заради справедливості слід зауважити, що домоглася вона їх не в результаті якоїсь запеклої боротьби, а переважно через можливості, надані внутрішньою політикою Т. Блера, уряд якого прийшов до влади двома роками раніше. Позиціонуючи себе як поміркованого прибічника європейської інтеграції, Т. Блер дещо похитнув багатовіковий британський унітаризм, дотримуючись популярної тоді в ЄС ідеї «Європи регіонів».

Згідно наданих їй доволі широких автономних прав, Шотландія самостійно вирішує питання в таких сферах як юстиція, охорона здоров'я, освіта. Шотландський уряд може вартувати прибутковий податок у межах 3% (базова ставка в Британії 22%) і змінювати податок на комерційну нерухомість. Автономія в галузі освіти та охорони здоров'я використовується для скасування плати за навчання в університетах та для безкоштовного догляду за людьми похилого віку. У Шотландії заборонено полювання і здійснюється земельна реформа, яка обмежує велике землеволодіння. Найважливішим же ресурсом Шотландії залишається нафта, що видобувається на шельфі Північного моря. Прибутки від нафти становлять 13% ВВП Шотландії і, відповідно, 4% загальнобританського ВВП.

Представники Шотландської національної партії (ШНП) як провідної націоналістичної сили традиційно дотримувалися гасла «Це шотландська нафта». Зокрема, стверджувалося, що незалежна Шотландія може приєднатися до північної «вісі процвітання», посилаючись при цьому на доволі успішних сусідів: Норвегію на сході, Ірландію на заході та Ісландію на півночі, які принаймні до світової фінансової кризи 2008 р. посідали місця в першій десятці індексу розвитку людського потенціалу ООН. Звичайно, це не могло не підігрівати сепаратистські настрої у частини шотландців.

Проте міжнародні оглядачі ринку нафти наголошують, що відомих покладів нафти у промисловому обсязі, які теоретично могли б належати шотландському урядові, вистачить приблизно до 2020 р. Після цього нафтовий потік вичерпається до мінімуму [7].

30 листопада 2009 р. місцева влада Шотландії опублікувала «Білу книгу», відповідно до якої планувалося провести референдум з питання незалежності наприкінці 2010 р. Представляючи в Единбурзі проект документа, перший міністр (глава виконавчої влади) Шотландії А. Селмонд заявив, що незалежність Шотландії дасть можливість встановити з Англією нове і відповідне XXI століттю партнерство рівних, а також дозволить місцевому уряду ефективніше будувати свою економіку. Також пропонувалося зберегти подвійне громадянство (шотландське і британське) та на початковому етапі не відмовляти-

меться від фунта стерлінгів і навіть відсоткові ставки залишити у компетенції Банку Англії. Втім через непевну ситуацію середині тодішньої шотландської влади проведення референдуму було відкладено на час після наступних парламентських виборів у 2011 р.

Відносна зваженість шотландських лідерів щодо збереження принаймні в найближчому майбутньому особливих зв'язків з Великою Британією начебто давала непогані шанси на позитивний результат референдуму в разі його проведення, адже така позиція могла з високою долею ймовірності привернути на свою користь тих, хто вагався. До того ж, на травневих виборах 2011 р. ШНП уперше за десятирічне існування місцевого парламенту отримала абсолютну більшість депутатських місць, що, відповідно, свідчило про налаштування шотландського електорату [8].

Зрештою після довготривалої підготовки та узгоджень з центральною владою в Лондоні референдум відбувся 18 вересня 2014 р., однак приніс негативний для сепаратистів результат – понад 55% проголосувало проти відокремлення від Великої Британії [9]. Попри помітний націоналістичний романтизм, соціально-економічний чинник все таки переважив, адже в умовах серйозної конкуренції в глобальній економіці Шотландії об'єктивно вигідніше залишатися частиною такого потужної в економічному й політичному сенсі держави як Велика Британія.

Що ж стосується північноірландської проблематики, а саме перспективи відділення Ольстеру в найближчому майбутньому, то на наше переконання, подібна риторика на даний момент не є настільки актуальною не лише в європейському форматі, а й навіть у межах Сполученого Королівства, оцінюючи вище згадані шотландські перспективи.

По-перше, на відміну від решти Ірландії, кількість протестантів у т. зв. «Ольстері» перевищує кількість католиків, тому націоналістам не доводиться розраховувати на підтримку більшості населення [10]. По-друге, Північна Ірландія економічно надто тісно пов'язана з Англією. По-третє, в північноірландському етнополітичному конфлікті бере участь велика кількість суб'єктів – як державних інститутів, так і легальних і нелегальних політичних рухів і партій, а також пов'язаних зі злочинним світом терористичних організацій, ведення переговорного процесу з якими вкрай ускладнено. Протестантські організації, які виступають за збереження Північної Ірландії у складі Сполученого Королівства, як правило використовували проти ірландських націоналістів терористичні методи боротьби, так саме як й Ірландська республіканська армія (ІРА). Відтак у цьому конфлікті немає традиційного для звичайного етнічного конфлікту, пов'язаного з сепаратизмом, поділу суб'єктів: з одного боку, урядові інститути, армія, поліція, що виступають за збереження status quo, а з іншого – громадські організації, політичні партії, терористичні групи, які відстоюють інтереси сепаратистів. У Північній Ірландії і сепаратисти, і юніоністи мають свої партії, організації та терористичні угруповання. Внаслідок впливу зазначених факторів конфлікт має складну, заплутану форму.

Подальші етапи північноірландської кризи безпосередньо пов'язані зі спалахами насильства та спробами їх зупинити мирними засобами або шляхом примусу. Необхідно відзначити, що особливу, ледь чи не найважливішу роль у конфлікті традиційно відігравала ІРА, яка віддзеркалювала прагнення найбільш радикально налаштованих католиків-сепаратистів. Тому етапізація розвитку конфлікту багато в чому пов'язана з її еволюцією. Розпочавши свою діяльність як організована сила на межі 10-20-х рр. ХХ ст., за майже вікову історію ІРА пройшла крізь різні етапи свого становлення та ступеню конфронтації з Лондоном: від відкритого збройного протистояння під час Ірландської революції 1916-1922 рр., асиметричну боротьбу у вигляді терористичних актів у наступні десятиліття, до фактичного роззброєння та політичного діалогу.

Довгий час офіційний Лондон категорично відмовлявся від прямих переговорів не лише з ІРА, а й її політичною верхівкою у вигляді партії Шинн Фейн. Це апіорі зводило нанівець можливість якогось реального досягнення домовленості про вирішення ситуації, адже з переговорного процесу виключався один з найголовніших гравців конфлікту. Так, значно пропіарена свого часу англо-ірландська угода по Північній Ірландії 1985 р., яка визначала можливість виходу Ольстеру зі складу Сполученого Королівства в разі добровільного схвалення цього кроку більшістю населення провінції, насправді не наближала сторони до припинення збройного протистояння [11]. Фактично, Т. Блер став першим британським прем'єром, який наважився на рішучу зміну формату переговорів, до яких в якості рівноправного учасника була допущена Шинн Фейн. Саме тоді результатом їх стало укладання «Угоди Великодньої П'ятниці» (10 квітня 1998 р.), яка не лише відкривала шлях до миру, а й встановлювала механізми його досягнення [12]. До того ж, угода була схвалена народами Північної Ірландії та Республіки Ірландія шляхом референдумів. Вона стало продуктом збалансованого поєднання традиційного і модерністського підходів до врегулювання і передбачала збереження Ольстера у складі Сполученого Королівства з паралельним зміцненням зв'язків з Ірландією, підтверджувала прихильність усіх сторін принципу роззброєння. Крім того, згідно з Угодою, започатковувалася діяльність Північноірландської асамблеї – законодавчо-виконавчого органу з правами самоврядування. Також було створено «Раду міністрів Півночі й Півдня» для оформлення взаємодії між різними частинами острова Ірландія та Британсько-ірландську раду для здійснення координації та комунікації між всіма органами представницької влади Великої Британії та Ірландії. Зрештою, після «Угоди Великодньої П'ятниці» уряд Великої Британії дедалі дотримується курсу на остаточне врегулювання конфлікту на інституціональному рівні.

Втім, незважаючи на вражаючий прогрес, конфлікт продовжує залишатися латентним, адже у Північній Ірландії в цей час продовжують існувати як протестантські, так і католицькі парамілітарні організації, у тому числі осередки ІРА (яка формально відмовилася від терористичної діяльності у вересні 1998 р., проте кілька разів відновлювала силові акції).

Гренландія географічно знаходиться дуже далеко від Європи. Втім, будучи частиною данського королівства, вона, водночас, має широкі автономні права (востаннє розширені у 2009 р.) і навіть не є частиною ЄС з 1985 р. Власне данці складають всього 10% місцевого населення, при тому що 90% – це автохтони, гренландські ескімоси (або калааліти), інтереси яких обстоюються національною партією «Інуїт Атакатігіїт», що має своєю головною метою незалежність острова. Реальне проголошення незалежності Гренландії (механізм якої вже заздалегідь узгоджений із центральним урядом у Копенгагені, на відміну від шотландського чи бельгійського варіантів) може стати яскравим та доволі небезпечним прецедентом для європейської спільноти.

Однак при цьому Данія доволі спокійно ставиться до подібної перспективи, бодай у теорії. Як дуже часто буває, спричиняється це не відсутністю чи низьким рівнем національної самосвідомості данців, а суто прагматичними міркуваннями. Гренландія територіально в 50 разів більша за Данію, тому офіційний Копенгаген тяжиться нею в економічному сенсі, щороку витрачаючи приблизно 400 млн. євро на дотації (кошти на регіональний розвиток з каси ЄС, зрозуміло, не надходять) [13]. Але існує й стримувальний чинник, пов'язаний з наявністю у Гренландії покладів нафти, на 50% якої Копенгаген сьогодні має свої права.

Висновки. Під час створення національних держав в довестфальській період титульні етноси, які очолювали процеси централізації, інкорпоровали під своєю політич-

ною владою десятки, як правило, споріднених етносів. Вищенаведені приклади демонструють, що процес асиміляції не у всіх випадках виявився завершеним. Окремі етнічні групи, чи то в силу міцних традицій державотворення (у випадках Шотландії, Ірландії, Каталонії), чи то значної культурної відмінності (баски та ескімоси) – не інтегрувалися повністю до суспільства етносу-завойовника. Ця відмінність заклала основи для активізації сепаратистських дій у сприятливий момент історичного розвитку.

Список використаної літератури

1. Гумилёв Лев. Конец и вновь начало. Популярные лекции по народоведению. / Лев Гумилёв [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://royallib.com/book/gumilyov_lev/konets_i_vnov_nachalo_populyarnie_lektsii_po_narodovedeniyu.htm.
2. Пчелина Н. В. Каталонцы. / Н. В. Пчелина // Вопросы истории. – 1998. – № 9. – С. 184.
3. Belgium Political Parties And Leaders [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.indexmundi.com/belgium/political_parties_and_leaders.html.
4. Spanish General Election 2011. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.euronews.com/tag/spanish-general-election-2011>.
5. Abend L. Barcelona Warns Madrid: Pay Up, Or Catalonia Leaves Spain / Lisa Abend // Time. – 2012. – 11 September.
6. Nationalists Triumph In Catalan Elections // The Independent. – 2012. – 25 November.
7. Gray M. 10 Facts About Scotland's Oil And Independence / M. Gray [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.businessforScotland.co.uk/10-facts-about-scotlands-oil-and-independence>.
8. Rogers S. Scottish Parliament Election Results / Simon Rogers [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/news/datablog/2011/may/06/scottish-parliament-election-results>.
9. Scottish Referendum: Scotland Votes «No» To Independence [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-29270441>.
10. Northern Ireland Census 2011: Religion And Identity Mapped [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/news/datablog/2012/dec/12/northern-ireland-census-2011-religion-identity-mapped>.
11. Anglo-Irish Agreement [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://peacemaker.un.org/uk-ireland-angloirish-agreement85>.
12. Northern Ireland Peace Agreement (The Good Friday Agreement) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://peacemaker.un.org/uk-ireland-good-friday98>.
13. Salvo M. di. Greenland Reaps Benefits Of Global Warming. / Mathew di Salvo // The Independent. – 2013. – 31 March.

MANIFESTATIONS OF SEPARATISM IN THE EU IN MODERN TIMES

Mingazutdinov I. O.

Ph.D. (History). Associate professor at the Chair of International Relations and Foreign Policy, Deputy Director on Academic Issues of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Abstract. *It was in the year 1992 when the CSCE, the biggest European security forum, acknowledged unanimously changes in nature of both real and potential conflicts on the European continent. This meant a decrease of threats caused by international conflicts and wars but increase of threats caused by internal conflicts primarily on ethnic or ethno-confessional basis. Yugoslavia, which was torn by pieces in the number of inter-ethnic wars, which turned Europe into a theatre of military operations for the first time after the Second World War, was a vivid example of that.*

However latent or real interethnic conflicts in Europe are peculiar not only to the post-Soviet area or the former socialist countries. Up to nowadays conflictogenic tendencies on ethnic ground happen also in some stable countries of Western Europe. The degree of threat and tension may vary – from comparatively peaceful ethnic liberation movement of Frises or Kalaalits to the armed and terrorist activities of Basques or Irish Catholics. But what makes those examples similar – is a separatist ideology, separatist intentions of parties and organisations which make up organized ethnic movements in the present-day EU.

Key words: *ethnic conflict, separatism, Europe.*

Referances

1. Gumilyov Lev. Konets i vnov' nachalo. Populyarnye lektzii po narodovedeniyu / Lev Gumilyov [Electronic resource] – Rezhym dostupu: http://royallib.com/book/gumilyov_lev/konets_i_vnov_nachalo_populyarnie_lektsii_po_narodovedeniyu.htm.
2. Pchelina N. V. Katalontsy / N. V. Pchelina // Voprosy istorii. – 1998. – № 9. – S. 184.
3. Belgium Political Parties And Leaders. – [Electronic resource] – Rezhym dostupu: http://www.indexmundi.com/belgium/political_parties_and_leaders.html.
4. Spanish General Election 2011 [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://www.euronews.com/tag/spanish-general-election-2011>.
5. Abend L. Barcelona Warns Madrid: Pay Up, Or Catalonia Leaves Spain / Lisa Abend // Time. – 2012. – 11 September.
6. Nationalists Triumph In Catalan Elections // The Independent. – 2012. – 25 November.
7. Gray M. 10 Facts About Scotland's Oil And Independence / M. Gray [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://www.businessforscotland.co.uk/10-facts-about-scotlands-oil-and-independence>.
8. Rogers S. Scottish Parliament Election Results / Simon Rogers [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://www.theguardian.com/news/datablog/2011/may/06/scottish-parliament-election-results>.
9. Scottish Referendum: Scotland Votes «No» To Independence [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-29270441>.
10. Northern Ireland Census 2011: Religion And Identity Mapped [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://www.theguardian.com/news/datablog/2012/dec/12/northern-ireland-census-2011-religion-identity-mapped>.
11. Anglo-Irish Agreement [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://peacemaker.un.org/uk-ireland-angloirish-agreement85>.
12. Northern Ireland Peace Agreement (The Good Friday Agreement) [Electronic resource] – Rezhym dostupu: <http://peacemaker.un.org/uk-ireland-good-friday98>.
13. Salvo M. di. Greenland Reaps Benefits Of Global Warming. / Mathew di Salvo // The Independent. – 2013. – 31 March.

ПРОЯВЛЕНИЯ СЕПАРАТИЗМА В ЕС В НОВЕЙШЕЕ ВРЕМЯ

Мингазутдинов И. А.

Кандидат исторических наук, доцент кафедры международных отношений и внешней политики, заместитель директора по учебной работе Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Аннотация. *Еще в 1992 г. крупнейший европейский форум в сфере безопасности – СБСЕ на своём саммите в Хельсинки единодушно признал изменение внутренней природы происходящих на тот момент и потенциальных конфликтов на континенте. Речь шла об уменьшении вероятности межгосударственных конфликтов и войн в новейшей Европе, но, вместе с тем, повышении угроз, исходящих от внутригосударственных конфликтов, прежде всего, на этнической или этноконфессиональной почве. Ярким примером этого стала, в частности, судьба тогдашней Югославии, которая раздиралась на части в очаге целого ряда межнациональных войн, впервые после Второй мировой войны прервавших Европу в арены боевых действий.*

Однако латентные или же открытые межэтнические конфликты на Европейском континенте присущи на самом деле не только постсоветскому пространству или странам бывшего социалистического лагеря. Сегодня конфликтогенные тенденции этнического происхождения характерны также и для, казалось бы, стабильных государств Западной Европы. Степень угрозы и напряженности может отличаться – от относительно мирного движения фризов или гренландских эскимосов за свою национально-этническую самобытность до вооруженной террористической деятельности басков или ирландцев-католиков. Но что объединяет все подобные примеры – так это присутствие сепаратистской идеологии, наличие сепаратистских намерений и планов у партий и организаций, являющихся проводниками и основой организованных националистических движений в странах нынешнего ЕС.

Ключевые слова: этнический конфликт, сепаратизм, Европа.

УДК 007 : 304 : 070

ІНОМОВЛЕННЯ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ МЕДІАКОМУНІКАЦІЙ

Гресько О. В.

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри телебачення і радіомовлення Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. *Іномовлення за допомогою новітніх ЗМК у XXI столітті виступають інструментом як внутрішніх, так і зовнішніх трансформацій певних політичних систем. Зазвичай свою інформаційну присутність у світовому просторі більшість країн забезпечують за допомогою громадських (суспільних) ЗМІ, адже організація міжнародних інформаційних потоків є пріоритетом зовнішньої політики багатьох держав.*

Розгалужена система корпунктів як всередині, так і за кордоном дозволяє організувати комунікацію в обох напрямках. Попри те, що однією з функцій всесвітніх служб мовлення є творення іміджу держави, інформація подається відповідно до міжнародних стандартів обробки і поширення інформації, професійні відносини регулюються законом.

Власне виробництво інформації для зарубіжної аудиторії, а не просто її передача, зможе забезпечити Україні інформаційну присутність у світі. Успіх міжнародних медіакомунікацій залежить від стратегії і тактики розвитку інструменту іномовлення України. Втілення концепції створення мережі інформаційно-аналітичних служб мовлення українських ЗМК має відбуватися як на державному, так і громадському рівні.

Досвід довготривалих медіа-стратегій провідних ЗМІ в світовому інформаційному просторі підтверджує, що реалізація ідеї інформаційної присутності України в міжнародних медіакомунікаціях можлива у тісній співпраці державних структур і працівників інформаційної галузі, зокрема, служб іномовлення українських ЗМК, на основі затверджених на законодавчому рівні статутів та інших документів.

Ключові слова: *всесвітні служби мовлення, інформаційне суспільство, національна ідентичність, медіакомунікації, міжнародна журналістика.*

Постановка проблеми. За майже чверть століття незалежності Україна присутня у світовому інформаційному просторі насамперед завдяки активній позиції громадянського суспільства. Найбільший показник щодо кількості інформаційних матеріалів у світовій пресі було зафіксовано під час висвітлення подій, пов'язаних із Помаранчевою революцією 2004 року і Революцією Гідності 2014 року. Природа цих інформаційних хвиль є хаотичною і некерованою самою державою. З одного боку, це – добре, адже виглядає природньо, тобто без нав'язаних інформаційних приводів і штучної медіалізації події, з іншого – має епізодичний характер. Стратегія вигідної систематичної інтеграції у світовий телекомунікаційний та інформаційний простір дозволить Україні створювати і керувати власними інформаційними потоками, що спрямовані на реалізацію зовнішньої політики держави та інформаційної безпеки.

Цілеспрямований потік інформації у вигляді якісних новин про події всередині України має формуватися через призму інтересів офіційного Києва. Потреба у подібних теоретико-практичних моделях виникла ще з набуттям незалежності України у 1991 році, ко-

ли в країні почала формуватися власна система засобів масової інформації, а також українська міжнародна журналістика. Однак діяльність кореспондентської мережі за кордоном, міжнародних інформаційно-аналітичних центрів тісно пов'язана з такими питаннями, як: кадрове, фінансове забезпечення і т. д. Наразі розвиток новітніх технологій, сучасний менеджмент організації масово-інформаційної діяльності дозволяє суттєво зменшити витрати і створити умови для професійної реалізації аналітиків, журналістів-міжнародників, які вже отримали необхідну базу знань, вмінь і навичок у вищих навчальних закладах України.

Мета статті – проаналізувати основні тенденції розвитку всесвітніх служб мовлення на прикладі провідних телерадіокорпорацій світу в контексті розробки і втілення концепції створення мережі інформаційно-аналітичних служб мовлення українських ЗМК, що зможе забезпечити постійну інформаційну присутність України в міжнародних медіакомунікаціях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню сучасного стану і перспектив розвитку всесвітніх служб мовлення провідних світових ЗМІ, організації міжнародних інформаційних потоків присвячено чимало праць вітчизняних науковців : Білорус О. [1], Гоян О. [2], Губерський Л. [3], Даниленко С. [4; 5], Петрів Т. [4], Почепцов Г. [9], Макаренко Є. [5], Москаленко А. [3], Ожеван М. [5], Рижков М. [5], Слісаренко І. [10], Чічановський А. [11], зарубіжних дослідників: Масуда І. [8], Вінер Н. [11], Дж. Лалл [7] та інших.

Основні результати дослідження. Вимоги українського суспільства під час «Євро-Майдану» 2014 року зосереджені на реформах практично кожної сфери життєдіяльності людини. Першочерговість питань щодо військової оборони України і зовнішньої інформаційної політики держави зумовлені насамперед російською агресією, внаслідок котрої тимчасово анексовано півострів Крим на півдні України, було спричинено міжнародний збройний конфлікт в таких східних регіонах, як: Донецька і Луганська області. З метою безпеки громадян та створення дієвого опору одним із пріоритетних завдань державної інформаційної політики має бути забезпечення постійної інформаційної присутності України в міжнародних медіакомунікаціях. Складовою виконання цього завдання є розробка і втілення в життя концепції створення мережі інформаційно-аналітичних служб мовлення українських ЗМК, розвиток іномовлення.

Процес формування зовнішньополітичних орієнтацій трансформаційних суспільств засобами масової інформації має відбуватися поступово. Трансформація – це перехід від одних соціально-економічних відносин до інших. У країнах пострадянського простору – це перехід від планової економіки до ринкової. Менеджмент інформаційної сфери трансформаційного суспільства має свої особливості, в Україні наразі він перебуває на стадії становлення. Європейська і євроатлантична інтеграція є потужною мотивацією не лише для проведення реформ в Україні, а й стимулом внутрішньосистемних перетворень. Наприклад, після потужної інформаційної кампанії за допомогою мас-медіа у Словаччині, звичайна бабця усвідомлювала, що «до Унії з таким бур'яном соромно вступати» і починала сапати город. Зміна в свідомості кожної людини – це початок довгоочікуваних реформ, котрі необхідно здійснювати державі в унісон з громадянським суспільством.

Глобалізація мас-медіа сприяє як позитивним, так і негативним явищам. З одного боку, світ справді став взаємопов'язаним завдяки супутниковому телебаченню, мережевому спілкуванню. З іншого – великі групи держав у світовому інформаційному обміні стали нерівноправними [10].

В аспекті безпосередньо інформаційного забезпечення людство у великій мірі покладається на медіа-імперії, які можуть дозволяти собі «не помічати» країни і регіони або

висвітлювати їх, дотримуючись своєї ідеології та ієрархії цінностей. Таким чином, відбувається гомогенізація новин, незважаючи на зростаючу кількість каналів телемовлення концентрується влада над розумом світової аудиторії і відбувається вплив на неї [1, с. 675].

Коли суспільства й уряди стають залежними від мас-медіа, постає проблема якості діяльності ЗМІ у висвітленні міжнародних подій, зокрема, виконанні ними суспільно значущих функцій неупередженого інформування, всебічного аналізу. Власне виробництво інформаційного продукту як для внутрішнього, так і зовнішнього споживача дозволяє всесвітнім службам мовлення реалізовувати наступні *функції*:

- визначати порядок денний громадського та урядового обговорення;
- покращувати політичну культуру і толерантність суспільства;
- виступати посередником між неурядовими організаціями і державними структурами;
- оперативно інформувати;
- розв'язувати зовнішньополітичні проблеми;
- сигналізувати щодо зовнішньополітичних дій урядів;
- формувати і підтримувати імідж країни і т. д.

Як інструмент впливу всесвітні служби мовлення стають потужнішими завдяки об'єднанню з соціальними медіа, зокрема, з соціальними мережами, що є найоперативнішим засобом поширення повідомлень в інформаційному суспільстві. Ще в середині 1950-х років І. Масуда на основі праць Н. Вінера дійшов висновку про те, що «інформатизація спричинить суспільні зміни такого масштабу, які викличуть трансформацію сучасної системи на новий тип людського суспільства – інформаційного суспільства» [8, с. 97]. Інформаційного суспільства, в якому навіть на побутовому рівні, у соціальному середовищі затверджуватимуться високі технології, які, проектуючись на структури соціальних цінностей, трансформуватимуть старі й створюватимуть нові [11, с. 50]. Завдяки новітнім видам комунікації у XXI столітті посилюється вплив «громадянської журналістики» на міжнародному рівні, а на початку ХХ – велику роль відігравала поява громадських мовників.

1927 рік можна вважати початком створення некомерційного мовлення у світі, а, значить, і роком відкриття перших громадсько-правових радіостанцій. Цього року «British Broadcasting Corporation» з приватної корпорації стає загальнонаціональною громадсько-правовою мережею, а у Сполучених Штатах починають активно створюватися некомерційні станції громадського типу у навчальних закладах, які транслюють класичну музику, лекції для студентів, документальну радіопродукцію [2, с. 31].

Як правило, свою інформаційну присутність у світовому просторі більшість країн забезпечують за допомогою громадських (суспільних) ЗМІ, адже організація міжнародних інформаційних потоків є пріоритетом зовнішньої політики багатьох держав. Наприклад, Велика Британія – BBC (Bi-Bi-Ci), Німеччина – Deutsche Welle («Німецька хвиля»), Франція – TV5 («ТВ5») і т.д. Вищенаведений типологічний ряд можна продовжити з огляду на культурний і мовний аспекти: Велика Британія – «Британська рада», Німеччина – «Гете інститут», Франція – «Альянс Франсез», тощо. Таким чином, діяльність культурних центрів за кордоном можна вважати одним із видів організації міжнародних інформаційних потоків. Ідею створення українських культурних центрів схвалили і почали реалізовувати за часів правління Президента України Віктора Ющенка, коли при посольствах України за кордоном було створено інститути культури або центри, що організують культурні заходи в країні перебування. Однак, як виявилось, для налагодження якісного інформаційного потоку цього замало.

Наявність найсучаснішого обладнання для телевізійного і радіомовлення, технічні можливості для поширення повідомлень без виробництва власної інформаційної продукції може збільшувати ризик залежності від зовнішніх систем і загрозу політичного маніпулювання на міжнародному рівні. Сильнішою і більш захищеною в інформаційному плані держава стає завдяки зусиллям журналістів-міжнародників. Нині міжнародна журналістика – це не просто оперативне і своєчасне інформування про події, що відбуваються на міжнародній арені. ЗМІ стали повноправними учасниками міжнародних процесів. Крім того, вони часто визначають порядок денний урядового і міжнародного обговорення тих чи інших проблем. *Міжнародна журналістика* – це всебічні й неупереджені журналістські інформування й аналіз поточних міжнародних процесів або конкретних подій, виконаний із застосуванням науково вивірених методів політичних і соціальних наук та яскравих емоційно-стилістичних мовних засобів із чітко заявленою авторською позицією [10].

Трансформаційним суспільствам, котрі вже почали розвивати власні міжнародні інформаційні потоки, притаманний вплив моделей національної ідентичності. За визначенням Дж. Лалла це – термін, що підкреслює культурний аспект, означає усвідомлення приналежності, захищеності й визнання, котре має особа або певна група людей, об'єднана спільними вартостями і способом життя [7]. Інтеграція у світову економіку і політику не повинна призводити до втрати культурних і соціальних особливостей кожного регіону, а навпаки, сприяти створенню засобів збереження національної ідентичності, широкого розвитку етнотолерантності, збагачення культури населення. Велику роль у збереженні національної ідентичності мають відігравати ЗМІ, а саме всесвітні служби мовлення, що слугують певним майданчиком популяризації народних традицій і культури в світі.

На прикладі типових моделей національної ідентичності в поліетнічному суспільстві можна проаналізувати тенденції розвитку комунікаційної системи взагалі. Сучасний міжнародний медіа-простір характеризується розмаїттям мов, якими спілкується населення певної країни або регіону залежно від національної приналежності, вподобань і вмінь, культурних традицій. Наразі в кожному суспільстві відбуваються мовні трансформації внаслідок геополітичних перетворень. Сприйняття тих чи інших нововведень аудиторією залежить передусім від того, в який спосіб їх застосовують ЗМІ, що в свою чергу несуть відповідальність за збереження та вдосконалення культури мовлення, виховання смаків аудиторії, а також рівня політичної культури.

Взаємозалежність геополітичних змін певних держав і тенденцій мовної палітри суспільства можна простежити на прикладі таких трансформацій, як: проголошення незалежності країни, а також приєднання до тих чи інших політичних систем світу. Наприклад, вступ до Європейського Союзу країн Балтії (Литва, Латвія, Естонія) вплинув і на зміну мовного вектора культурного розвитку цих країн. Статистика свідчить про те, що молодий литовець швидше володітиме англійською на відміну від переважно російськомовного литовця поважного віку. Отже, залежно від трансформацій суспільства відбувається взаємовплив у площині таких понять: геополітика – мовний аспект – ЗМК. Основою цього трикутника є мовне питання, що має бути чітко врегульовано юридично.

Сьогодні кожне суспільство, і Україна не виняток, поліетнічне, тобто багатонаціональне. Основною тенденцією мас-медійного ринку є те, що потужні комерційні медіахолдинги, що проводять маркетингові дослідження і мають на меті передусім задовольнити інтереси свого споживача, враховують рівень володіння мовами своїх цільових аудиторій. Як результат, в Україні електронні ЗМІ пропонують свою продукцію частіше двома мовами: українською і російською. Мовного балансу в суспільстві та на мас-медійному

ринку можливо досягнути шляхом правового регулювання вживання мови для створення інформаційних продуктів на кшталт радіо-, телепередач, друкованих, Інтернет видань і реклами.

Проблему подолання культурних бар'єрів в багатонаціональному середовищі можна розв'язати завдяки прогресуванню засобів масової інформації та комунікації, що значно підсилить взаємодію та діалог різних культур, стимулюватиме інтеграційні тенденції. Надзвичайно важливу і відповідальну роль в інтеграційних процесах мають відігравати ЗМІ. Йдеться не тільки про оперативне інформування про поточні міжнародні події, вільний доступ до джерел інформації про діяльність провідних світових організацій, а також зворотній зв'язок, тобто організований потік інформації з України. Адже сьогодні Україна досі залишається невідкритою країною як для громадянина країн Європейського Союзу, так і людей колишнього Радянського Союзу. Саме тому мовлення запланованих на найближчу перспективу всесвітніх служб українських ЗМІ вестиметься принаймні англійською і російською мовами.

Без інструменту мас-медіа ні Росія, ні США, ні будь-яка інша країна світу не змоги б створити собі такого потужного політичного іміджу, котрий вони мають сьогодні. Кожна всесвітня служба мовлення відкрито або завуальовано дбає про імідж країни, котру вона представляє. Ця аксіома підтверджується не лише редакційною політикою, а й кількістю матеріалів позитивного характеру про країну або її громадян. До того ж, національні відділи однакового ЗМІ по-різному можуть ставити акценти, добираючи заголовки до матеріалів, цитати та інші компоненти з метою замовчування або неактивного поширення небажаної для певної політичної системи інформації. Наприклад, висвітлюючи проблему кіберзлочинів у світі, російська служба ВВС (Бі-Бі-Сі) – єдина, котра не винесла в заголовок інформацію про те, що більшість кібеззлочинців – росіяни.

Практично кожне з понад 160 міжнародних інформаційних агентств у світі намагається залучити інвестиції від уряду або приватного капіталу. Одним із типових прикладів є інфраструктура й технологія функціонування Інформаційного Агентства Сполучених Штатів Америки (ЮСІА), котре успішно поєднує в своїй діяльності ефективне відстоювання інтересів своєї країни і високопрофесійну роботу журналістів. Історія ЮСІА бере початок з Комітету з суспільної інформації (Committee on Public Information) часів Першої Світової війни, організація котрого стала першим великомасштабним внеском уряду США в інформаційну діяльність за кордоном. Наразі комунікативна індустрія Сполучених Штатів – це найбільший приватний сектор економіки, де ЗМІ становлять найбільшу частину.

У 1994 році Наказ про Міжнародне Мовлення (Громадський Закон 103-236) об'єднав усі невоєнні, державні міжнародні служби мовлення Сполучених Штатів під керівництвом Урядової Ради з Мовлення (ВВГ) і створив Міжнародне Бюро Мовлення (ІВВ). Урядова Рада Мовлення включає директора Інформаційного Агентства Сполучених Штатів і вісім членів, котрі призначаються президентом. Міжнародне Бюро Мовлення складається з «Голосу Америки», радіо «Марті» і «Марті ТВ», Світова Мережа Телебачення і Кіноматеріалів, а також служби, що забезпечують технічний бік мовлення. Дві некомерційні організації, що фінансуються грантами – радіо «Вільна Європа» / радіо «Свобода» і радіо «Вільна Азія» працюють під наглядом Урядової Ради Мовлення. Рада забезпечує річні гранти, що спеціально виділяються Конгресом для підтримки цих радіостанцій.

Частиною Інформаційного Агентства Сполучених Штатів наразі є радіостанція «Голос Америки» – офіційний мовник уряду США. Попри неодноразові зміни в інформаційній політиці «Голос Америки» завжди обслуговуватиме інтереси правлячих кіл США. Серед основних напрямків «Голосу Америки» наступні:

- забезпечення об'єктивною і оперативною інформацією мешканців країн, що розвиваються, наприклад Африки і Азії;
- формування громадської думки в розвинутих європейських та інших країнах відповідно до позиції уряду США;
- вплив на уряди соціалістичних країн світу для зміни характеру їхнього керівництва і перехід до політики, що веде до створення «відкритого суспільства» і дотримання прав людини;
- усюди провадять політику ознайомлення мешканців іноземних держав з умовами життя і правами громадянина Сполучених Штатів Америки.

Перший ефір німецькою мовою відбувся 24 лютого 1942 року. Мовлення українською «Голос Америки» розпочав на коротких хвилях 12 грудня 1949 року. В пік холодної війни Українська служба «Голосу Америки» транслювала по 5 годин радіопрограм на добу, включно з однією годиною на Далекий Схід РРФСР. За радянських часів трансляція передавачів «Голосу Америки» глушилася, слухачів переслідували як розповсюджувачів чужої ідеологічної пропаганди.

Модель радянської людини завжди чітко розрізняла зовнішню і внутрішню картинку світу, котрі могли бути в певній гармонії, а могли бути різними. Кухонні розмови ніколи не збігалися з розмовами публічними [9, с. 299].

Ситуація докорінно змінилася і змінюється в незалежній Україні. В середині 1992 року, згідно з угодою з Національною радіокомпанією України, крім на коротких хвилях, «Голос Америки» починає мовити також у внутрішньому радіоефірі України і водночас відкриває корпункт у Києві. 31 грудня 2008 року, після понад 59-ти років в ефірі, «Голос Америки» припинив радіомовлення українською.

Якість інформаційних повідомлень забезпечує розгалужена кореспондентська мережа всередині країні і за кордоном. Радіостанція має 23 кореспондентські пункти в усьому ситі і мережу приблизно ста позаштатних або часткової зайнятості журналістів, які пишуть і редагують до 180-ти повідомлень на день. «Голос Америки» отримує інформацію з багатьох незалежних джерел, в тому числі міжнародні агентства і американські електронні і друковані ЗМІ. Кожне повідомлення перевіряє принаймні один редактор і згідно з правилом «Голосу Америки» про «два джерела», всі незалежні джерела перевіряються ще раз з іншими джерелами, щоб переконатися у правдивості фактів.

Попри те, що новини мають найбільший обсяг у сітці програм «Голосу Америки», поширеними також є інші формати: дзвінки в студію, авторські програми, передачі, що навчають англійській мові, музичні шоу, тощо. Відділи, що ведуть мовлення іноземними мовами, виробляють і випускають в ефір передачі, що відповідають смакам зарубіжної аудиторії. Зарубіжні відділи, поряд зі своїми програмами та інформаційними випусками, випускають щоденний редакторський випуск, що відображає позицію уряду Сполучених Штатів з різних питань.

Наприкінці ХХІ століття ЮСІА розширює роботу інформаційного відділу радіостанції і починає телевізійне мовлення як одного з впливових на громадську думку ЗМІ. 25 жовтня 1996 року «Голос Америки» почав трансляцію телепередач з нової телестудії у Вашингтоні, в штаб-квартирі «Голосу Америки». В січні 1993 року українське державне телебачення розпочинає трансляцію щотижневого тележурналу «Вікно в Америку». У грудні 1999 року «Голос Америки» створює мережу власних кореспондентів в Україні. У грудні 2004 року, після низки прямих включень з «5-им Каналом» під час Помаранчевої революції, дебютує щоденна телепрограма новин «Голосу Америки» «Час-Time». Крім цього, «Голос Америки» проводить регулярні та спеціальні прямі ефіри з різними теле-

каналами в Україні. Загалом «Голос Америки» щотижня транслює понад три години телепрограм українською мовою.

ЗМІ, що забезпечують закордонне мовлення, впливають на внутрішнє законодавство, забезпечуючи у такий спосіб свободу і належні умови для професійної діяльності. Так, наприклад, статут «Голосу Америки» став законом в США у 1976 році. «Перспективні інтереси Сполучених Штатів спрямовані на безпосереднє спілкування з людьми усього світу за допомогою радіо. Для ефективності «Голос Америки» має привернути увагу і повагу слухачів, відповідно буде керуватися нижченаведеними принципами:

1. «Голос Америки» служить в якості незмінно надійного і авторитетного джерела новин. Новини «Голосу Америки» точні, об'єктивні і вичерпні.

2. «Голос Америки» представляє всю Америку, а не окремо взятую частину американського суспільства, надає збалансований і вичерпний звіт про впливові американські соціальні інститути і ідеї.

3. «Голос Америки» представляє політику Сполучених Штатів чітко і ефективно, подає авторитетний аналіз і думку про цю політику».

Подібна практика, коли закон регулює професійні відносини на рівні редакційного колективу і власника або того органу державної влади, що фінансує ЗМІ, поширена і в країнах ЄС. За твердженням Еріка Беттермана – генерального директора «Німецької хвилі», вже понад п'ять десятиліть, у різні способи працює «Німецька хвиля» на ниві діалогу народів і культур, сприяє культурному обміну, і все це завдяки Закону. Адже закордонне радіо може лише тоді працювати плідно, коли відкрите до діалогу.

Сьогодні при плануванні завдань «Німецька хвиля» не веде дискусій з бундестагом щодо їхньої журналістської складової, тобто не йдеться про зміст програм. Мова радше – про з'ясування геополітичних пріоритетів та визначення стратегічних напрямків.

Саморегуляція і планування завдань, як передбачає Закон, значною мірою гарантують діалог та прозорість, і одночасно – повну автономію «Німецької хвилі». У результаті це означає розширення свободи радіо [6, с. 8].

Висновки. Аналіз основних тенденцій розвитку всесвітніх служб мовлення показав, що вони виступають не лише інструментом формування іміджу певної країни, а також впливають на перетворення в межах інших політичних систем. Цей досвід, сучасні медіа-стратегії, базові постулати і принципи провідних телерадіокорпорацій світу важливі в контексті реалізації ідеї інформаційної присутності України в міжнародних медіакомунікаціях.

Список використаної літератури

1. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – КНЕУ, 2001. – 733 с.
2. Гоян О.Я. Основи радіожурналістики і радіо менеджменту : підручник / О. Я. Гоян. – 3-тє вид., допов. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 272 с.
3. Губерський Л. В. Основи масово-інформаційної діяльності : підручник / А. З. Москаленко, Л. В. Губерський, В. Ф. Іванов. – Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999, – 634 с.
4. Даниленко С. І., Петрів Т. І. Робота власного та спеціального кореспондентів за кордоном. – К., 1999.
5. Даниленко С. І. Іномовлення України у процесі міжнародних відносин // Аналітика, експертиза, прогнозування: монографія / Макаренко Є. А., Рижков М. М., Ожеван М. А. та ін.. – К. : Наша культура і наука, 2003.

6. Из сердца Европы : «Німецька хвиля» в Україні : посібник для студ. Ін-ту журналістики / за заг. ред. Олеся Гояна, Яромира Янковського. – К. : [Київ. нац. у-т імені Тараса Шевченка, Веселка], 2009. – 144 с.
7. Лалл Дж. Мас-медіа, комунікація, культура : глобальний підхід. // 2002.
8. Масуда И. Информационное общество как постиндустриальное общество. – М., 1993.
9. Почепцов Г. Г. Майбутнє : стратегії, сценарії, комунікації. навч. посібник для студентів і аспірантів. – К. : Альтерпрес, 2010. – 380 с. – (Серія «АКАДЕМІЯ БУДУЩЕГО»). – Рос. мовою.
10. Слісаренко Ігор. Політичний процес і роль преси // Публіцистика і політика : зб. наук. праць / за заг. ред. В. І. Шкляра / Ігор Слісаренко. – К., 2001. – Вип. 2. – С. 26-32.
11. Чічановський А. А., Старіш О. Г. Інформаційні процеси в структурі світових комунікаційних систем: підручник. – К. : Грамота, 2010. – 568 с.

WORLD SERVICE OF BROADCAST AS A TOOL OF INTERNATIONAL MEDIA COMMUNICATION

Gresko O. V.

PhD, Associate Professor of Television and Radio Department of Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Abstract. *Worldwide information broadcasting services by means of new media in XXI century play the role of instrument of insight and outside transformations of definite political systems. Usually most of countries provide its information presence in the world space by means of public broadcasting, because organization of international information streams is a priority of foreign policy of many states.*

Wide system of correspondent bureau as insight the country so abroad allows organization communication in both directions. Besides the fact that one of the functions of worldwide service broadcasting is creation of image of the country information produce according to international standards, professional relations is regulated by the law.

Own information production for the foreign audience and not only transmitting of it can provide Ukraine information presence in the world. The success of international media communication depends on strategies and tactics of the development of the instrument of foreign broadcasting of Ukraine. The implementation of the concept of the creation of the network of information-analytic information services of broadcasting of Ukrainian mass media have to be done both on the state and public level.

The experience of long-term media strategies of leading mass media in world information space confirms that the realization the idea of information presence of Ukraine in international media communication is possible in close collaboration of government structures and workers of information field, for example, worldwide service broadcasting of Ukrainian mass media on the base of approved legal documents.

Key words: *worldwide service broadcasting, information society, national identity, media communications, international journalism.*

Referances

1. Bilorus O. H. Globalizatsiya i bezpeka rozvytku : monographiya / O. H. Bilorus, D. G. Lukianenko ta in.; kerivnyk avt. kolektyvu i nauk. red. O. G. Bilorus – KNEU, 2001. – 733 s.
2. Hoyan O.Y. Osnovy radiozhurnalistyky i radio menezhmentu : pidruchnyk / O. Y. Hoyan. – 3-tie vyd., dopov. – К. : Vydavnycho-poligraphichnyy centr «Kyivskyy universytet», 2008. – 272 s.
3. Hubers'kyu L. V. Osnovy masovo-informatsiyanoi diyalnosti : pidruchnyk / A. Z. Moskalenko, L. V. Hubers'kyu, V. F. Ivanov. – Kyiv. un-t im. Tarasa Shevchenka. – К., 1999. – 634 s.

4. Danylenko S. I., Petriv T. I. Robota vlasnoho ta spetsial'noho korespondentiv za kordonom. – K., 1999.
5. Danylenko S. I. Inomovlennya Ukrainy u protses mizhnarodnyh vidnosyn // Analityka, ekspertyza, prohnozuvannya : monographiya / Makarenko Y. A., Ryzhkov M. M., Ozhevan M. A. ta in. – K. : Nasha kultura i nauka, 2003.
6. Iz sertsya Yevropy : «Nimetska Khvylya» v Ukraini : posibnyk dlya stud. In-tu zhurnalistyky / za zah. red. Olesya Hoyana, Yaromyra Yankovs'koho. – K. : [Kyiv. nats. u-t imeni Tarasa Shevchenka, Veselka], 2009. – 144 s.
7. Lall J. Mas media, komunikatsiya, kultura : globalnyy pidhid. // 2002.
8. Masuda I. Informatsionnoye obshchestvo kak postindustrialnoye obshchestvo. – M., 1993.
9. Pochepstov G. G. Maybutnye : stratehiyi, stsenariyi, komunikatsiyi. navch. posibnyk dlya studentiv i aspirantiv. – K. : Al'tepres, 2010. – 380 s. – (Seriya «AKADEMIYA BUDUSHCHEGO»). – Ros. movoyu.
10. Slisarenko Ihor. Politychnyy protses i rol' presy //Publitsystyka i polityka : zb. nauk. prats / za zah. red. V. I. Shklyara / Ihor Slisarenko. – K., 2001. – Vyp. 2. – S. 26-32.
11. Chichanovs'kyu A. A., Starish O. H. Informatsiyi protsesy v strukturi svitovyh komunikatsiy nyh system : pidruchnyk. – K. : Hramota, 2010. – 568 s.

ВСЕМИРНЫЕ СЛУЖБЫ ВЕЩАНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ МЕЖДУНАРОДНЫХ МЕДИАКОММУНИКАЦИЙ

Гресько О. В.

Кандидат филологических наук, доцент кафедры телевидения и радиовещания Института журналистики Киевского Национального университета имени Тараса Шевченко.

***Аннотация.** Иновещание с помощью новейших СМК в XXI веке выступают в роли инструмента как внутренних, так и внешних трансформаций определенных политических систем. Обычно свое информационное присутствие в мировом пространстве большинство стран обеспечивают с помощью общественных СМИ, т. к. организация информационных потоков является приоритетом внешней политики многих государств.*

Разветвленная система корпунктов как внутри страны, так и за границей позволяет организовывать коммуникацию в обоих направлениях. Не смотря на то, что одной из функций всемирных служб вещания является создание имиджа государства, информация подается в соответствии с международными стандартами обработки и распространения информации, профессиональные отношения регулируются законом.

Собственное производство информации для зарубежной аудитории, а не просто ее передача, сможет обеспечить Украине информационное присутствие в мире. Успех международных медиакоммуникаций зависит от стратегии и тактики развития инструмента иновещания Украины. Воплощение концепции создания сети информационно-аналитических служб вещания украинских СМК должно происходить как на государственном, так и общественном уровне.

Опыт длительных медиа-стратегий лидирующих СМИ в мировом информационном пространстве подтверждает, что реализация идеи информационного присутствия Украины в международных медиакоммуникациях возможна в тесном сотрудничестве государственных структур и представителей информационной сферы, а именно, служб иновещания украинских СМК, на основе утвержденных на законодательном уровне статуты и других документов.

Ключевые слова: всемирные службы вещания, информационное общество, национальная идентичность, медиакоммуникации, международная журналистика.

УДК 327

ПРОТИСТОЯННЯ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ТА АТЛАНТИСТСЬКОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФЕНОМЕНУ УКРАЇНСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Осельська О. С.

Кандидат політичних наук, доцент кафедри Міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Анотація. Головним питанням, перед яким стоїть сьогодні Українська держава – це спроможність України ефективно підтвердити або безнадійно втратити право на суверенне, свідоме, по-новому прочитане існування в Новому світі. Причому вірогідність зміни пейзажу пов'язана не тільки із високою концентрацією проблем та загроз, але також і з помітними змінами якості самостійності українського суспільства та держави; визначеністю їх концептуальної та інтелектуальної опори в світі, який оперує все більше складними семантичними конструкціями. У статті досліджуються геополітичні фактори, що стали підґрунтям формування унікального феномену української гібридної ідентичності, а також аналізуються можливості створити на його основі політичну націю і демократичну державу.

Ключові слова: континентальна геополітика, санітарний кордон, геополітична безпека, Євразійська геополітична система, Атлантизм, феномен української гібридної ідентичності.

Постановка проблеми. Природа людини – фукідідове поєднання страху, особистого інтересу і честі – обумовлює світ, що роздирається нескінченними конфліктами і насильством. Слід розуміти, що бажання домінувати – природний фактор будь-якої взаємодії людей і, тим більше, держав. Моргентгау вважає, що «тільки існування універсальної етики, яка розглядає війну як «природну катастрофу», а не природне продовження зовнішньої політики іншими засобами, обмежує число воєн» [1].

Актуальність даної тематики полягає в тому, що головним питанням, перед яким стоїть сьогодні Українська держава – це спроможність України ефективно підтвердити або безнадійно втратити право на суверенне, свідоме, по-новому прочитане існування в Новому світі. Причому вірогідність зміни пейзажу пов'язана не тільки із високою концентрацією проблем та загроз, але також і з помітними змінами якості самостійності українського суспільства та держави у змістовному просторі новизни; визначеністю їх концептуальної та інтелектуальної опори в світі, який оперує все більше складними семантичними конструкціями.

Мета статті – Проаналізувати вплив протистояння континентальної та атлантистської геополітичної стратегії на формування унікального феномену української гібридної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Найбільш потужний як в кількісному, так і в якісному відношенні пласт дослідницької літератури на сьогоднішній день утворюють роботи, присвячені вивченню фундаментальних основ протистояння двох геополітичних просторів – Сходу та Заходу. Перш за все, це роботи таких авторів як: Morgenthau

Н., Mackinder Н., Spykman N., Бжезінський З. Оригінальними моделями світоустрою, збудованими в дусі протистояння двох сил, центрів, ідеологій, наддержав і т. д., є геополітичні доктрини А. Мехена, Г. Маккіндера, К. Хаусхофера, Н. Спикмена, Д. Майнінга, Дж. Кеннана, С. Коена, П. Савицького, А. Саворські, М. Ільїна. Однак найбільшу зацікавленість викликають роботи R. D. Karlan, Ваджра А., Дацюка С., котрі концентрують свою увагу на практичному застосуванні методів геополітичного аналізу до процесу сучасного структурування світового політичного простору.

Основні результати дослідження. Більшість аналітиків розуміє, що міжнародні відносини визначаються набагато більш приземленою і обмеженою реальністю, ніж внутрішня політика держав. У той час як внутрішня політика спирається на закони, а легітимний уряд монополізує право на насильство, світ в цілому все ще живе за жорстоким законам природи, і в цьому світі неможливо сподіватися на чудесну появу хоббсовського Левіафана, який прийде і покарає несправедливість.

Дійсно, під тонкою плівкою цивілізації вічно киплять темні людські пристрасті, і тому головним питанням зовнішньої політики залишається питання: хто може дозволити собі зробити що і з ким? Державний суверенітет і зовнішньополітичні альянси не виникають в порожнечі: вони ґрунтуються на взаємних відмінностях. І в цьому випадку найбільш об'єктивну інформацію можуть надати географічні карти та геополітичний аналіз ситуації. Як стверджує R. D. Karlan «географічні карти – це просторове відображення людських відмінностей. Карти матеріалістичні, а тому етично нейтральні» [2].

Вся історія людства розгорталася на тлі географії. Незважаючи на картографічні спотворення, географічна карта може сказати про довгострокові наміри держави нітрохи не менше, ніж протоколи засідань їхніх таємних рад. Положення держави на географічній карті визначає його більш істотно, ніж політична система. Карта, пояснює Гелфорд Маккіндер, дозволяє нам «одним поглядом охопити цілий ряд узагальнень». [3, с. 68]

Великий голландсько-американський фахівець з військової стратегії початку Другої світової війни професор Ніколас Джон Спайкман в 1942 році писав, що «географія є найбільш фундаментальним фактором у зовнішній політиці держав, оскільки вона – найменш мінливий фактор» [4, с. 112]. Міністри приходять і йдуть, і навіть могутні диктатори з часом йдуть в інший світ, але гірські хребти стоять непохитно. На зміну Джорджу Вашингтону, що захищав свої тринадцять штатів за допомогою крихітної напіваматорської армії, прийшов Франклін Рузвельт, який розпоряджався ресурсами цілого континенту, але Атлантика все так же відокремлює Європу від Сполучених Штатів, а порти річки Святого Лаврентія все так же щозими сковує лід. Імператор всієї Русі Олександр I передав у спадок рядовому члену ВКП(б) Йосипу Сталіну не тільки всю свою владу, але й своє одвічне прагнення отримати виходи до морів, а Мажино і Клемансо успадкували від Цезаря і Людовика XIV непереборне занепокоєння з приводу незахищених кордонів з Німеччиною. Можна також, додати, що, незважаючи на 11 вересня, Атлантичний океан не загубив свого значення, і фактично саме Атлантика диктує Сполученим Штатам їх військову і міжнародну політику, відмінну від європейської.

Аналогічним чином можна сказати, що Росія і зараз постійно відчуває свою вразливість величезної держави, союзниками якої можна вважати лише час, відстані і клімат, і тому завжди прагнула роздобути вихід до моря. А оскільки між Європою і Уралом не існує ніяких значних географічних бар'єрів, Східна Європа все ще перебуває під загрозою Росії, як і протягом багатьох минулих століть.

Далі встає українське питання. Суверенітет України являє собою настільки негативне для російської геополітики явище, що, в принципі, самий цей факт є таким, що спрово-

кував сьогоднішній збройний конфлікт. Без чорноморського узбережжя від Ізмаїла до Керчі Росія отримує настільки протяжну прибережну смугу, реально контрольовану невідомо ким, що саме її існування в якості нормальної і самостійної держави ставиться під сумнів. Чорне море не замінює собою виходу до «теплих морів» і його геополітичне значення різко падає за рахунок стійкого атлантиського контролю над Босфором і Дарданеллами, але воно, щонайменше, дає можливість забезпечити центральні регіони від потенційної експансії турецького впливу, будучи гранично зручним, надійним і не дуже дорогим кордоном. Тому поява на цих землях нового геополітичного суб'єкта (який, до того ж прагне увійти до атлантичного союзу) є абсолютною аномалією для Росії.

Згідно логіці континентальної геополітики, – Україна, як самостійна держава з якимись територіальними амбіціями, являє собою величезну небезпеку для всієї Євразії, і без рішення української проблеми взагалі говорити про континентальну геополітику безглуздо. Це не означає, що культурно-мовна чи економічна автономія України повинна бути обмежена, і що вона повинна стати чисто адміністративним сектором російської централізованої держави (як, до деякої міри, були справи в царській імперії чи при СРСР). Але стратегічно Україна має бути строгою проекцією Москви на півдні і заході – ось основний постулат геополітики РФ і її сучасного президента В. Путіна.

Абсолютним імперативом російської геополітики на чорноморському узбережжі є тотальний і нічим не обмежений контроль Москви на всьому його протязі – від українських до абхазьких територій. Сюди також включаються Балканські країни, а сьогодні вже і Греція. Можна як завгодно дробити всю цю зону за етнокультурною ознакою, – надаючи етнічну та конфесійну автономію кримським малоросам, татарам, козакам, абхазцям, грузинам і т. д., – але все це російська влада може розглядати тільки при абсолютному контролі Москви над військовою і політичною ситуацією. Згідно російської геополітичної стратегії ці сектори мають бути радикально відірвані від таласократичного впливу, який іде із заходу, а також і з Туреччини (або навіть Греції). Північний берег Чорного моря повинен бути виключно євразійським і централізовано підкорятися Москві.

На карті, що враховує конфесійну структуру Східної Європи, чітко видно, як у міру руху на південь православне населення зсувається все західніше, витісняючи католицьке. Деякі сербські землі доходять до Адриатичного узбережжя, а крім того, певний відсоток православних є і серед албанців (засновником незалежної Албанії був православний священик Фан Нулі).

Ці території, куди входять Білорусія, центральна частина України, Молдавія, Румунія, Сербія і Болгарія мають подвійну геополітичну природу – географічно вони належать до південного сектору Середньої Європи, а культурно і конфесійно – до Євразії. Духовна ідентичність цих народів складалася з протистояння ісламу на півдні і католицизму на заході, їх національна ідея нероздільно пов'язана з православ'ям. У такій ситуації в своїй геополітиці Москва не може ні повністю делегувати геополітичний контроль над регіоном Німеччини, ні заявити про свій прямий політичний вплив на ці країни. Тим більше, що в російсько-молдавських і російсько-румунських відносинах, – не кажучи вже про Україну, – не все гладко.

Питання України складніше, хоча модель геополітичного складу цієї держави дуже схожа. Тут, правда, важливу роль відіграє геополітичний масштаб України, яка являє собою гігантське територіальне утворення, що перевищує за обсягом багато великих європейських держави. Незрівнянно більш активний на Україні і сепаратизм, і тенденції політичного суверенітету. Згідно класичної континентальної геополітики, в руслі якої сьогодні діє Росія, Україна як держава не має ніякого геополітичного сенсу. З цієї при-

чини самостійне існування України (особливо в сучасних межах) може мати сенс тільки в якості «санітарного кордону», оскільки протилежні за геополітичною орієнтацією елементи не дозволять цій країні цілком приєднатися ні до східного, ні до західного блоку, тобто ні до Росії-Євразії, ні до Центральної Європи.

Все це прирікає Україну на маріонеткове існування і геополітичну службу таласократичній стратегії в Європі. У цьому сенсі роль України схожа з роллю Прибалтійських республік. На цій підставі на протязі певного часу в політичній еліті обговорювався проект створення «чорноморсько-балтійської федерації», тобто типового «санітарного кордону» та передумов для цілої серії збройних конфліктів. Існування України в нинішніх кордонах і з нинішнім статусом «суверенної держави» тотожне нанесенню жакливого удару по геополітичній безпеці Росії, рівнозначне вторгненню на її територію. З огляду на цей факт, подальше існування унітарної України неприпустимо для Російської Імперії, що намагається відновитися. Ця територія повинна бути поділена на декілька поясів, відповідних гамі геополітичних та етнокультурних реальностей.

Проблема Криму – це взагалі окреме питання. Крим – це особливе геополітичне утворення, що традиційно відрізняється етнічної мозаїчністю. Українці, росіяни і кримські татари розселені в Криму в дуже складній конфігурації і являють собою три досить ворожих один одному геополітичні імпульси. Росіяни орієнтовані підкреслено промосковськи (більш агресивно, ніж на решті Україні, навіть Східної). Українці, навпаки, вкрай націоналістично. Кримські татари взагалі орієнтовані більше на Туреччину і досить ворожі Росії. Про облік геополітичної орієнтації кримських татар взагалі не може йти мова, оскільки Туреччина у всіх відношеннях є прямим геополітичним супротивником Росії. Але з наявністю в Криму татар не рахуватися також не можна. Пряме приєднання Криму до Росії викликало вкрай негативну реакцію українського населення і створило проблеми інтеграції цього півострова в російську систему через українські території, що взагалі мало реально. Залишати Крим «суверенній Україні» згідно геополітичної стратегії РФ також неможливо, оскільки це створює пряму загрозу геополітичній безпеці Росії. Якщо враховувати всі ці об'єктивні умови, напрошується висновок про необхідність надання Криму особливого статусу та забезпечення максимальної автономії з урахуванням соціально-економічних інтересів України та етнокультурних вимог кримських татар.

Що стосується Західної України, то згідно задумам Москви цим областям, які сьогодні активно впливають на загальну політичну атмосферу України, проводячи антимосковську, прозахідну геополітичну лінію, слід надати значну ступінь автономії (аж до політичної), щоб відірвати ці «підривні» території від загальноукраїнського простору – як центрального, так і східного. Стратегічний кордон Росії на цих паралелях не може залежати від місця проходження українсько-польського, українсько-угорського чи українсько-словацького кордону. Цей стратегічний кордон задуманий багато західніше, щонайменше, на західному краю Середньої Європи, а в кращому випадку – по Атлантиці. Саме виходячи з такої перспективи робиться вся геополітична реструктуралізація цього регіону, оскільки, виступаючи в ролі ініціатора геополітичних перетворень у Східній Європі та в якості головного партнера Німеччини, Росія буде наполягати, в першу чергу, на умові виведення всієї цієї області з-під атлантиського контролю та створення на цьому місці комплексу євразійської континентальної оборони, що складається з військово-стратегічної кооперації Росії з Європою в цілому.

Волинь, Галичина і Закарпаття можуть скласти загальну «західно- українську федерацію», ступінь інтегрованості всередині якої може встановлюватися довільно залежно від конкретних обставин. Тут найважливіше провести культурно-конфесійний кордон між

Центральною Україною (власне Київською землею) і Західною Україною, щоб уникнути дисгармонічного центральноєвропейського католицького або уніатського впливу на православні території.

Український фактор є найбільш вразливим місцем у західному поясі Росії. «Якщо в інших місцях небезпека руйнування геополітичної спроможності heartland'a є потенційною, і позиційна боротьба за євразійську геополітичну систему ставить перед собою лише превентивні цілі, то факт існування «Суверенної України» є на геополітичному рівні оголошенням Росії геополітичної війни (а це справа не стільки самої України. скільки атлантизму і Sea Power)» [5; с. 168]. Мова йде не про те, що Україна сама свідомо вибирає роль атлантистського «санітарного кордону», хоча в деяких випадках це не може не бути усвідомленим кроком, але про те, що вона на практиці починає виконувати дану роль. І ці тенденції буде тільки підсилюватися, якщо вона не включається активно в інтеграційні процеси з якимось з двох геополітичних просторів, інакше українська держава розпадається на окремі геополітичні складові.

Українська проблема – головна і найсерйозніша проблема, яка стоїть перед Москвою. Якщо проблеми Півночі і «полярної трапеції» пов'язані з далеким майбутнім Росії та Євразії, якщо освоєння Сибіру і битва за Lenaland має значення для близького майбутнього, якщо, нарешті, позиційна стратегія перебудови азіатського Півдня має для Росії актуальне, але превентивне значення – геополітика Заходу і центр цієї геополітики, – «Українське питання» – вимагає від Москви негайних відповідних заходів, оскільки йдеться про нанесення Росії вже в сьогоденні стратегічного удару, не реагувати на який вона просто не може.

Враховуючи те, що проста інтеграція Москви з Києвом неможлива і не дасть стійкої геополітичної системи, навіть якщо це відбудеться всупереч всяким об'єктивним перешкодам, Москва буде активно включатися в перебудову українського простору по єдино логічній для неї геополітичній моделі.

Конфлікт в Україні, як би він не закінчився, має дуже серйозні міжнародні наслідки, що далеко виходять за рамки українсько-російських відносин або європейських справ. Більшість серйозних оглядачів впевнені, що конфлікт навколо Криму та Східної України може бути так чи інакше дозволений в європейських рамках. Руки США зв'язані домашньою політикою і адміністрація Б. Обама не може зробити ніяких істотних дій, хоча досить активно проводить публічні заходи задля створення певного інформаційного контексту. Однак, справа тут не стільки в Криму, і не тільки в Україні чи Європі. Коли Україна відмовилася від ядерного арсеналу, то отримала за Будапештським меморандумом гарантії безпеки та територіальної цілісності від США, Великобританії і РФ. Якщо Україна не отримає суттєвої допомоги від Заходу, то це означає крах всієї системи нерозповсюдження ядерного озброєння, та й взагалі всієї системи міжнародної безпеки.

Ймовірно, іранці голосно заявлять про це першими, тим більше, що для декількох режимів у Третньому світі відмова від ядерних програм вже обернулася крахом. Інші ж, без гучних заяв, тут же зроблять висновки. У першу чергу саудівці заберуть свої (давно оплачені) ядерні бомби зі складів у Пакистані. Після падіння Мубарака Саудівська Аравія не приховує своєї недовіри до американських гарантій безпеки, намагається зав'язати нові союзи і зміцнює свою безпеку. Ядерна гонка озброєнь по всьому Близькому Сходу – це кошмарний сон Ізраїля, чия військова доктрина базується на стримуючій силі США і на значній військовій перевазі над усіма своїми потенційними противниками разом. Ізраїль не зможе дозволити собі нового витка ядерної гонки озброєнь ні політично, ні економічно. Знаючи пристрасть ізраїльського керівництва до силових рішень, не важко собі уявити

реакцію Ізраїлю на ядерний виклик. Нездатність Заходу допомогти Україні викличе дискомфортні почуття у союзників США в Південно-Східній Азії. Там тліє безліч невирішених територіальних питань. Ще більше латентних проблем там чекають свого часу.

Сценарій, що провадиться в Україні, розроблений не стільки В.Путіним, скільки Миколою Патрушевим. У Москві вважають, що свого часу зуміли реалізувати сценарій в Чечні, а також у Грузії, і цілком здатні розробити працюючий сценарій по Україні. Правда, так і залишилися не реалізованими багато інших сценарії, та й чеченський сценарій, очевидно, не доведений до кінця при продовженні подій в Дагестані, і наскільки можна вважати реалізованим сценарій по Грузії, якщо затиснута між Росією і Туреччиною ця країна завзято продовжує свій шлях в Європейський союз і НАТО.

Отже, генеральна ставка робиться на так зване російськомовне населення або російське населення, а вірніше на менш політизоване населення певних областей України. Це багатомільйонне населення розглядається в якості заручника московської політики. Зараз головне завдання Москви – не допустити підпорядкування даних областей Києву.

Але є більш серйозне питання – яким чином і за якими ознаками буде відбуватися в цьому випадку передбачуване етнотериторіальне розмежування. Якщо в Москві і дехто в Україні припускає, що дане розмежування станеться по адміністративних кордонах нижніх областей, то вони глибоко помиляються і, може бути, добре знають, що помиляються. Межі проходять за самими неймовірними траєкторіями, тобто: одне село – у складі автономії, а інше сусіднє село – ні. Наприклад, куди подіти Одесу («Соборка» і Дерibasівська, Грецька площа та інше будуть російської автономією, Лузанівка і селище Котовського – унітарною частиною України, а Мала Арнаутська – концесія Ізраїлю). Також в місті Дніпропетровську настрої населення – 50 на 50, з деяким збільшенням позицій «самостійників», а ось Дніпропетровська область, практично, повністю українська. Тобто, дана автономія може набути віртуального характеру.

Так чи інакше, метою Москви є обгородити Україну від Європейського союзу і НАТО, а зовсім не зробити життя Південно-Східних регіонів більш благополучним або приєднати їх до Росії. Та в Москві дуже добре розуміють головну свою проблему і тому ідеологія сценарію В. Путіна – Н. Патрушева полягає в підтримці нестабільності та громадянського протистояння в країні, як фактору не допущення інтеграції України в Європейський союз і НАТО. У Москві дуже добре розуміють, що мирна, стабільна і демократична Україна означає переорієнтацію російського населення на західне співтовариство. (Чи багато хто з російських в Латвії зараз віддасть перевагу жити в Росії?).

Можливо, Москва сподівається на несумісність громадських і політичних інтересів західної і східної частин України, але багато що залежатиме від політики Києва, який напевно чи віддасть перевагу певній радикальній моделі, яка просто неможлива, в рамках інтеграційних процесів з Європейським союзом. Зараз новий уряд України розуміє, що попереду чекає важка робота для переконливих і легітимних змін, і готовий на співпрацю по всій країні. Все-таки, для будь-якої області України Київ ближче, ніж Москва. Населення південно-східних регіонів зацікавлене не в реалізації амбіцій або в посиленні впливу Росії, населення зацікавлене, насамперед, у стабільності і в розумінні майбутнього. Київ це може роз'яснити цьому населенню краще, ніж Москва.

Висновки. На наших очах в Україні відбувається найважливіший історичний експеримент з масштабної самоорганізації суспільства, виробленні компромісу і створенню єдиного політичного співтовариства. Є шанс не просто зберегти унікальний феномен української гібридної ідентичності, а й створити на його основі політичну націю і демократичну державу. Агресія Росії спрямована на знищення цієї гібридності і свободи, на розкол України – буквальний і культурний.

Подібні сценарії досить популярні в західній пресі останніми роками. Так у 2012 році «NewsBalt» опублікував вже два матеріали «з майбутнього» про Європу. Зокрема, британська газета «Daily Mail» в сценарії розпаду Європи до 2018 року підготувала для Росії «відновлення імперії» із захопленням Литви, Латвії та Естонії. А професор історії Гарвардського університету (США) Найелл Фергюсон [6] опублікував у газеті «Wall Street Journal» прогноз на 2021 про новий Ялтинський договір, що передбачає розділ Східної Європи на сфери впливу Росії і Європи.

Так чи інакше, ми знову живемо в новому, незвичному багатополлярному світі, де всі поняття, уявлення і моделі 20-го століття стають відносними. Російська інтервенція в Україні запускає ланцюг подій, які неможливо передбачити. Це не війна з Грузією, а щось зовсім інше, більше схоже на події літа 1914 року.

Список використаної літератури

1. Morgenthau H. Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace. – N.Y. – 1955.
2. Р. Каплан: Месть географии или Макиндер в XXI веке. Ч. II. «Foreign Policy», май / июнь 2009 г. Режим доступа – <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1242703140>.
3. Mackinder H. «Geographical Pivot of History» in «Geographical Journal», 1904.
4. Spykman N. «Geography of peace», 1942.
5. Бжезінський Збігнев. Вибір: світове панування чи світове лідерство / Збігнев Бжезінський. Пер. з англ. А. Іщенко. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 203 с.
6. Найелл Фергюсон: Новая Европа – 2021 // Armenia Today, 28. 11. 2011 [електронний ресурс] – режим доступу: http://armtoday.info/default.asp?Lang=_Ru&NewsID=56024.

CONFRONTATION BETWEEN CONTINENTAL AND ATLANTIC GEOPOLITICAL STRATEGY AS A FACTOR OF UKRAINIAN HYBRID IDENTITY PHENOMENON FORMATION AND DEVELOPMENT

Osel'skaya Olena

Candidate of Political Science, Docent of the Department of International Relations of Dnepropetrovsk National University named O. Gonchar, Ukraine.

Abstract. *The main issue faced by the Ukrainian government today - is the ability of Ukraine to effectively confirm or hopelessly lose the right to a sovereign, conscious, a new old existence in the New World. And the probability of a change of scenery is associated not only with a high concentration of challenges and threats, but also with significant changes as an independent Ukrainian state and society; determine their conceptual and intellectual support in the world, which operates more complex semantic structures.*

The article examines the geopolitical factors contributing to the formation of an unique Ukrainian hybrid identity phenomenon, and explores the possibility to create on its basis a political nation and democratic state.

Key words: *continental geopolitics, sanitary border, geopolitical security, Eurasian geopolitical system, Atlanticism, Ukrainian hybrid identity phenomenon.*

Referances

1. Morgenthau H. Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace. – N.Y. – 1955.
2. R. Kaplan: Revenge geography Or Makynder in the XXI century. Chast II. «Foreign Policy», May / June 2009. [Electronic resource]. – Rezhyim dostupu: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1242703140>.
3. Mackinder H. «Geographical Pivot of History» in «Geographical Journal», 1904.
4. Spykman N. «Geography of peace», 1942.

5. Brzezinski Zbigniew. Wybór: svitove panuvannia chy svitove liderstvo / Zbigniew Brzezinski. Per. z anhł. A. Ishchenka. – K. : Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademiya», 2006. – 203 s.
6. Nayell Ferguson: New Europe – 2021 // Armenia Today, 28. 11. 2011, [Electronic resource] – Rezhym dostupu: http://armtoday.info/default.asp?Lang=_Ru&NewsID=56024.

ПРОТИВОСТОЯНИЕ КОНТИНЕНТАЛЬНОЙ И АТЛАНТИСТСКОЙ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ КАК ФАКТОР СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ФЕНОМЕНА УКРАИНСКОЙ ГИБРИДНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Осельская Е. С.

Кандидат политических наук, доцент кафедры Международных отношений Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара.

***Аннотация.** Главным вопросом, перед которым стоит сегодня Украинское государство – это возможность Украины эффективно подтвердить или безнадежно потерять право на суверенное, сознательное, по-новому прочитанное существование в Новом свете. Причем вероятность изменения пейзажа связана не только с высокой концентрацией проблем и угроз, но также и с заметными изменениями качества самостоятельности украинского общества и государства; определенностью их концептуальной и интеллектуальной опоры в мире, который оперирует все более сложными семантическими конструкциями.*

В статье исследуются геополитические факторы, способствующие формированию уникального феномена украинской гибридной идентичности, а также анализируются возможности создать на его основе политическую нацию и демократическое государство.

Ключевые слова: континентальная геополитика, санитарный кордон, геополитическая безопасность, Евразийская геополитическая система, Атлантизм, феномен украинской гибридной идентичности.

УДК 327.001.73(100)

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ялі М. Х.

Старший науковий співробітник, кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії та методології ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України».

Анотація. *В статті досліджується генеза інформаційно-технологічної революції починаючи з другої половини ХХ століття і по теперішній час, яка є рушійною силою сучасної глобалізації. Нові інформаційні технології об'єднали розвинуті країни світу в єдину комунікативну систему, створивши спільний фінансово-інформаційний простір і призвели до значних трансформацій в усіх сферах соціального й політичного життя.*

Саме на основі ТНК сформувалася нова економічна міжнародна система, в якій лідерство визначається наявністю значних фінансових ресурсів, передових технологій, великих ринків збуту й активної, у глобальному масштабі, інвестиційної політики. Фундаментальною відмінністю ТНК від усіх інших мультинаціональних корпорацій є високий рівень їх впливу на процеси економічного й політичного розвитку окремих країн. Сьогодні розвиток інформаційної сфери є важливою умовою розповсюдження та нав'язування з боку ТНК нового виду соціальної поведінки – консьюмерізму.

Інформаційні технології вперше зробили вплив на свідомість якісно ефективнішим, аніж на неживу природу, не лише з точки зору фізичних результатів, але й з огляду на результати комерційні. Це автоматично поширило сферу їх регулярного застосування з виключно військової і політичної на всі сфери повсякденного життя. Завдяки своїй здатності впливати на людську свідомість, інформаційні технології стали основним джерелом влади і зростання доходів в інформаційних суспільствах.

Починаючи з 1990-х рр. сотні лабораторій досліджують використання генної терапії для лікування захворювань. Сьогодні вже відомо, що за допомогою генної терапії можна лікувати діабет, анемію, деякі види раку, хворобу Гантінгтона, і навіть чистити артерії. У ХХІ столітті за допомогою генної інженерії багато людей зможуть поліпшити свої власні можливості та збільшити можливості свого потомства.

Хоча генетика та генна інженерія відіграють важливу роль в медицині та сільському господарстві, основні результати їх використання ще попереду. Людина повинна ще багато дізнатися про те, як працюють складні генетичні системи в наших тілах і в інших видах живих істот. Слід також враховувати й те, що неможливо передбачити, які нові шляхи зменшення складності поставлених перед Людством завдань виникнуть у найближчому майбутньому.

Ключові слова: *глобалізація, інформаційно-технологічна революція, ТНК, капіталізм, інформаційні технології, інформаційне суспільство, генна інженерія.*

Перед тим як безпосередньо перейти до розгляду соціально-технологічних трансформацій, спричинених глобалізацією у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, необхідно, насамперед, визначити сенс, який вкладає автор статті при його використанні, а також часові рамки цього процесу. Така потреба обумовлюється тим, що цей термін на сьогоднішній день має велику кількість трактувань, адже дослідженню глобалізаційних процесів за останні декілька десятиліть присвячено безліч наукових робіт у різноманітних

галузях суспільних наук. Подібна різноманітність у підходах до їх вивчення обумовлена ще й тим, що глобалізація складається з багатьох взаємопов'язаних процесів в абсолютно різних галузях людської життєдіяльності.

Так, наприклад, на думку авторитетного британського політолога Д. Гелда, глобалізацію можна розглядати як таку, що належить до тих просторово-часових процесів змін, які підтримують трансформацію в організації людських справ, з'єднуючи і поширюючи людську діяльність в масштабах регіонів і континентів. На його переконання, без звернення до таких широких просторових зв'язків неможливо чітко або зрозуміло сформулювати це поняття. Відповідно, поняття глобалізації передусім і головним чином означає подолання кордонів соціальною, політичною й економічною діяльністю, внаслідок чого події, рішення і діяльність в одному регіоні світу набувають значення для індивідів і спільнот у віддалених регіонах планети. [1, с. 38].

Отже, беручи до уваги складність й багатогимірність цього процесу, при його тлумаченні необхідно використовувати системний підхід: «глобалізація – це взаємодія держав, народів, етносів, соціальних спільностей в єдиній системі відносин на планетарному рівні; це система відкритого культурного обміну, запозичання зразків поведінки та адаптація культурних стереотипів; це розширення кордонів спілкування в усіх галузях людської діяльності та виникнення єдиного економічного, екологічного, інформаційного простору, що обумовлює необхідність вироблення узгоджених дій народами та державами. У такому світі люди спілкуються незалежно від їх географічного місцезнаходження завдяки телекомунікаціям, Інтернетові, комп'ютерам, аудіовізуальним засобам зв'язку. Основою глобалізації є настільки інтенсивна інформатизація, коли виникає інформаційний гіперпростір» [2, с. 8].

Ще одним важливим питанням в дискусії про глобалізацію є часові рамки цього процесу. Останні дослідження міжнародних систем та зразків цивілізаційної взаємодії піддають сумніву загальноновизнану точку зору про те, що глобалізація є головним чином явищем сучасної епохи. В цьому сенсі автор погоджується з видатним українським філософом С. Кримським, який вважає, що глобалізація розпочалася не в ХХ столітті, і не з відкриттям Колумбом Америки, як припускають деякі дослідники, адже «розгортання історії як всесвітнього процесу вже виступає фактичною глобалізацією у сферах різнобічної взаємодії народів, країн і локальних цивілізацій» [3, с. 641].

Натомість з ХХ століття починається інший тип глобалізації, що позначений розвитком Ноосфери, розкриттям інформаційних основ коеволюції людини та планетарних феноменів життя. Тут вже на перший план виступило не просто масштабне розширення людської діяльності, але «універсальна структуризація її механізмів та результатів» [3, с. 642].

На думку відомого вітчизняного економіста А. Гальчинського, який також поділяє цей підхід, глобалізація «ноостичного типу» відбиває «більш високий рівень глобалізаційного процесу – еволюційний саморозвиток у напрямі макроцивілізаційної інтеграції й відповідно – геоцентричної економіки» [4, с. 234-235].

Отже, розібравшись зі змістом поняття глобалізації, а також з її часовими рамками, можемо перейти безпосередньо до розгляду питання про причинний зв'язок: що рухає цим процесом? Пропонуючи відповідь на це питання, наявні точки зору зосереджуються навколо двох чітких версій пояснень: тої, в якій ідентифікується якийсь один головний імператив на кшталт капіталізму, як у випадку із концепцією «світ-системи» І. Валерстайна [5], або технологічних змін, як вважає М. Кастельс [6], і тої, в якій глобалізація пояснюється як результат дії сукупності чинників, включно з технологічними змінами, рин-

ковими важелями, ідеологією і політичними рішеннями, в чому переконаний американський теоретик-міжнародник Дж. Розенау [7].

На думку автора статті, рушійною силою глобалізації на сучасному етапі є інформаційно-технологічна революція (ІТР) та породжені нею інформаційні технології, що й призвели до значних трансформацій в усіх галузях людського життя.

Для підтвердження цієї тези необхідно детальніше розглянути чинники ІТР, визначити її головні атрибути та винаходи. Крім того необхідно простежити, як ці наукові винаходи вплинули на суспільні відносини й технологічний розвиток людства на початку XXI століття.

Слід зазначити, що ІТР є не менш значущою подією в житті людства, а ніж індустріальна революція XVIII ст., що призвела до фундаментальних змін в економіці, політиці й культурі. Ядро соціально-технологічних трансформацій, яких ми зараз переживаємо, пов'язане з технологіями обробки інформації та комунікацією. Для цієї революції інформаційна технологія (ІТ) є тим самим, що для індустріальної були нові джерела енергії, починаючи від парової машини і далі до електрики, викопного палива, бо навіть до атомної енергії, адже виробництво і перерозподіл енергії було ключовим моментом індустріального суспільства.

До ІТ необхідно віднести сукупність технологій в мікроелектроніці, створенні обчислювальної техніки, телекомунікації та оптико-електронній промисловості. На додаток, на відміну від деяких дослідників, видатний соціолог М. Кастельс відносить до них також генну інженерію й постійно зростаючу різноманітність її досягнень та застосувань. По-перше тому, що вона зосереджена на декодуванні, управлінні і можливому перепрограмуванні інформаційних кодів живої матерії. А також тому, що сьогодні біологія, електроніка й інформатика все більше зближуються та взаємодіють поміж собою в області застосувань і відкриття нових матеріалів [6].

Хоча наукові та індустріальні попередники ІТ, заснованих на електроніці, можуть бути знайденими за десятиліття до 1940-х рр., саме в період Другої світової війни та після неї були зроблені головні технологічні прориви в електроніці: перший програмований комп'ютер, винахід якого датований 1946 р., та транзистор в 1947 р. – основа мікроелектроніки, справжнього ядра інформаційно-технологічної революції в ХХ ст.

Зауважимо, що глобальна технологічна система в якій ми знаходимося сьогодні, сформувалася саме протягом 70-х минулого століття. У зв'язку зі значущістю конкретних історичних контекстів для майбутніх технологічних траєкторій розвитку, а також для визначення конкретної форми взаємодії поміж технологією й суспільством, необхідно зазначити декілька дат, що пов'язані з визначальними відкриттями в галузі ІТ. Загальним для них всіх є той факт, що усі вони базуючись на існуючому знанні та розвиваючись як продовження вже існуючих ключових технологій, завдяки доступності та падінню вартості при зростанні якості представляють собою кардинальний прорив в масовому розповсюдженні технологій в галузь комерційних та громадянських застосувань.

Так, наприклад, мікропроцесор – ключовий устрій в розповсюдженні мікроелектроніки, був винайдений в 1971р., і почав широко розповсюджуватися в середині 1970-х рр. Мікрокомп'ютер був винайдений в 1975 р., а перший успішний комерційний варіант був представлений в квітні 1977 р., – тобто приблизно в той самий час коли компанія Microsoft почала виробляти операційні системи для персональних комп'ютерів. Xerox Alto – матриця багатьох технологій програмного забезпечення для персональних комп'ютерів сучасності, був розроблений в 1973 р. Перший промисловий електронний комутатор з'явився в 1969р., цифрове переключення було розроблено в середині 1970-х і досягнуло стадії

комерційного розповсюдження в 1977 році. Оптичні волокна були запущені в промислове виробництво також на початку 70-х рр. минулого століття. Так само в середині 1970-х компанія Sony почала промислове виробництво відеомагнітофонів на базі винаходів, зроблених в США та Англії в 1960-х рр., але так і не вийшли в масове виробництво. Крім того чи не найголовніше відкриття й атрибут інформаційної епохи датується 1969 р., коли Advanced Research Project Agency (ARPA) Міністерства оборони США створило нову революційну електронно-комунікаційну мережу, яка буде зростати протягом 1970-х поки не перетвориться на сучасний Інтернет.

Отже, із наведених даних цілком можливо стверджувати, що ІТР в прямому сенсі цього слова відбулася саме протягом 70-х рр. минулого століття, особливо якщо долучити до цієї ланки подій паралельного виникнення та розповсюдження генної інженерії приблизно в ті ж самі часи.

Зауважимо, що виникненню нової технологічної системи властива власна динаміка технологічних винаходів та їх розповсюдження, включаючи синергетичні ефекти поміж різними ключовими технологіями. Так, зокрема, мікропроцесор зробив можливим мікрокомп'ютер; успіхи в сфері комунікацій дозволили мікрокомп'ютерам функціонувати в мережах, збільшуючи їх потужність та гнучкість. Застосування цих технологій в електронній промисловості збагатили арсенал нових технологій проектування та виробництва напівпровідників. Нове програмне забезпечення стимулювалося швидко зростаючим ринком персональних комп'ютерів, який, в свою чергу, стрімко розширювався на базі нових технологій для користувачів. І так далі [8, с. 486].

Криза моделей економічного розвитку міжнародної системи – як капіталізму, так і комунізму, – призвела до їх паралельної реструктуризації, що почалася також в середині 1970-х рр. В країнах капіталістичної системи ТНК та уряди діяли різними методами та по різних критеріям, які в сукупності призвели до нової форми капіталізму, розпочавши таким чином новий етап в розвитку виробничих відносин. Д. Келнер, представник американської школи неомарксистів, пропонує називати цей етап «технокапіталізм», адже його характеризує перш за все те, що «нові технології, електроніка та комп'ютеризація приходять на зміну механічним пристроям та процесам, а інформація та знання відіграють все більшу роль в процесах виробництва, впливають на суспільний устрій та на повсякденне життя» [9, с. 170].

Протягом 1980-х рр. світова капіталістична система, а точніше ТНК та уряди країн «великої сімки», здійснили значну економічну й організаційну реструктуризацію, в якій нова інформаційна технологія відігравала фундаментальну роль і сама значною мірою формувалася нею. Так, наприклад, рух за дерегуляцію та лібералізацію, очолюваний діловими колами країн Заходу, був визначальним в реорганізації та зростанні системи телекомунікацій, що стало особливо помітним в 1984 році після позбавлення компанії АТТ монопольних прав у цій галузі. В свою чергу доступність нових телекомунікаційних мереж та інформаційних систем підготувала ґрунт для глобальної інтеграції фінансових ринків та сегментованої спеціалізації виробництва й торгівлі в світі.

На думку іншого представника неомарксистської парадигми Г. Шіллера, суспільство, в якому відбуваються настільки масштабні зміни в галузі інформації та комунікації, знаходиться на такій специфічній стадії соціально-економічного розвитку як «корпоративний капіталізм» [9]. Використовуючи цей термін, Шіллер вказує на те, що характер сучасного капіталізму визначають корпорації, а точніше – ТНК.

Принциповою відмінністю, що виокремлює ТНК зі всіх багатонаціональних корпорацій, є висока ступінь їх впливу на процеси як економічного, так і політичного розвитку

окремих соціальних організацій. Критерієм ступені цього впливу слід визнати наявність або відсутність здібності впливати на розвиток країн, в яких вони присутні, на основі інтересів, що знаходяться за межами відповідної території.

Мабуть не перебільшенням буде сказати, що на початку XXI століття все економічне життя людства визначається і спрямовується ними. Саме на основі ТНК сформувалася нова економічна міжнародна система, в якій лідерство визначається наявністю значних фінансових ресурсів, передових технологій, великих ринків збуту й активної, у глобальному масштабі, інвестиційної політики. Ось лише декілька прикладів того, яку роль відіграють ТНК на сучасному етапі розвитку світової економічної системи: «п'ятсот найбільших ТНК забезпечують більш чверті загальносвітового виробництва товарів і послуг, їх частка... у торгівлі технологіями і керівницькими послугами сягає чотирьох п'ятих; 407 з них належить країнам «великої сімки»; 24 тис транснаціональних компаній мають штаб-квартири у 14 найбільш заможних країнах світу. Триста найбільших корпорацій володіють 25% всього капіталу, що використовується у світовій економіці, і забезпечують 70% прямих зарубіжних інвестицій» [10, с. 255]. ТНК здійснюють дві третини світової торгівлі, причому лише половина останньої перепадає на торгівлю між ними та іншими фірмами, частина яких теж є ТНК, а половина, себто третина світової торгівлі, є їх внутрішньо фірмовим оборотом.

Вся історія ТНК являє собою блискуче доведення того безперечного факту, що кращим видом бізнесу є керівництво не тими або іншими компаніями, що діють на ринку, але керування самими ринками за посередництвом і при допомозі урядів цих держав: «Залишаючись де-юре національними, – наголошує співзасновник української школи американістики Є. Камінський, уряди більш розвинутих держав де-факто все відвертіше беруть на себе функції обслуговування інтересів транснаціонального капіталу... Від позицій глобального капіталу вищою мірою починають залежати і ступень та форми гарантування безпеки національних держав та інтеграційних формувань. Цей капітал уже остаточно викристалізувався у вирішальний чинник усієї сукупності міжнародних відносин» [11, с. 305].

Можливо виділити чотири головні механізми впливу на уряди держав, що роблять ТНК повноправними акторами сучасної світової політики:

По-перше, ТНК можуть експортувати робочі місця туди, де витрати по найму робочої сили та податки самі низькі. По-друге, вони вже спроможні на підставі створення інформаційно-технічної близькості та сусідства в будь-якій точці планети розосереджувати виробництво продукції та надання послуг в різних місцях світу завдяки існуючому розподілу праці таким чином, що національна приналежність фірм здібна лише уводити в оману. По-третє, вони здатні «зіштовхувати» між собою уряди окремих держав і таким чином здійснювати закулісні торги у пошуках місць з самими низькими податками і самою сприятливою інфраструктурою; вони навіть можуть «карати» окремі держави, якщо будуть вважати їх занадто «дорогими» або «ворожими до інвестицій». Проте у найбільшій ступені впливовості, щоб не сказати всевладності, ТНК і їх перетворення у ключовий прилад суспільного розвитку виявилось у характері і глибині їх впливу на ключові для людства процеси розвитку і розповсюдження технологій [12, с. 46-47].

Якщо в другій половині XX ст. нові технологічні процеси розроблювалися, і, до речі, по цей час розроблюються в основному державами, або за їх прямою підтримкою, то більшість (по ряду оцінок, близько 80%) нових технологій, тобто шляхів практичної реалізації цих нових принципів, створюються вже ТНК. Вони прикладають максимум зусиль для уникнення передачі технологій, тому що саме володіння технологіями, наряду з ефектом

масштабу, що дозволяє переносити міжнародний розподіл праці всередину корпорації, є основним фактором їх конкурентоспроможності.

Іншими характерними рисами ТНК є надзвичайна концентрація капіталу – вони представляють собою інститути олігопольного, а часто і монопольного ринку. На першому місці в списку їх пріоритетів – розвиток інформації та ІТ в інтересах приватного бізнесу, а не в інтересах суспільства в цілому.

Таким чином, доступність нових технологій, що виникли в 1970-х роках, стала фундаментальною основою процесу соціально-економічної реструктуризації 1980-х рр. А використання цих технологій протягом 1980-х значною мірою обумовило їх використання і траєкторію розвитку в 1990-х рр. Саме наприкінці ХХ ст. у найрозвинутіших країнах світу, а також в нових індустріальних країнах, стала швидко прогресувати мікроелектроніка, що зумовило кардинальні зміни як у виробництві, так і у споживанні. На передній край технічного прогресу вийшли електронна промисловість, комп'ютерні та інформаційні технології, телекомунікації, оптоелектроніка, завдяки чому в країнах Заходу сформувався п'ятий технологічний уклад.

Зауважимо, що поняття «технологічний уклад» означає цілісні системи суміжних технологій в енергетиці, характері двигунів, способах обробки сирих матеріалів, а також засобах транспортування вантажів і пасажирів, що складаються на різних етапах технологічного розвитку. По суті йдеться про «цілісну техніко-економічну систему, що сама по собі розвивається і підтримується, а також складається із технологічно сумісних компонентів, пов'язаних поміж собою вертикальними і горизонтальними потоками матеріальних, фінансових і кадрових ресурсів» [13].

Як наслідок, кожному технологічному укладу притаманні власна галузева структура виробництва, власний специфічний облік виробничої, фінансової, транспортної і побутової інфраструктури. А головне – кожний уклад має власний тип споживання, стиль життя населення, рівень професійної підготовки кадрів та економічну культуру.

Так, якщо раніше виробничі технології були спрямовані на трансформацію неживої матерії, то з розвитком інформатизації вони перенастроюються на зміну живої свідомості, у тому числі й суспільної культури. Людство вперше за всю історію існування зайнялося власним реформуванням, яке стихійно й хаотично триває сьогодні практично по всім напрямкам.

Інформаційні технології вперше зробили вплив на свідомість якісно ефективнішим, аніж на неживу природу, не лише з точки зору фізичних результатів, але й з огляду на результати комерційні: вплив на свідомість почав давати набагато більший прибуток. Це автоматично розширило сферу їх регулярного застосування виключно у воєнній і політичній сферах на всі сфери повсякденного життя.

Сьогодні розвиток інформаційної сфери є важливою умовою розповсюдження та нав'язування з боку ТНК нового типу соціальної поведінки – «консьюмерізму». Інформація є тим засобом, за допомогою якого корпоративний капіталізм переконує людей, що споживання є важливим та обов'язковим елементом їх образу життя.

В якості підтвердження цієї тези наведемо наступні аргументи:

По-перше, телебачення все більшою мірою стає як засобом продажу товарів та послуг, так і пропагандистом споживчого образу життя. Телебачення і так вже багато зробило для формування образу життя «покупця на дивані», і аналітики переконані, що плоский екран телевізору, ігрові приставки, CD-програвачі, кабельне телебачення, і, насамперед, Інтернет, об'єднавшись зможуть зробити в цьому напрямку ще більше.

По-друге, переважна частина змісту програм, окрім реклами, спрямована на те, щоб сформувати споживчий образ життя. Щодня телебачення демонструє глядачу символи ус-

піху, краси, моди, популярності, задоволення та загального захоплення, а глядач, в свою чергу бажаючи це все, йде по магазинам.

По-третє, інформаційні технології руйнівню впливають на можливість людини самотужки або разом зі спільнотою вирішувати власні проблеми. Зовсім нещодавно люди виросували самотужки більшу частину з того, що з'їдали на власній ділянці та самі шили одяг, тоді як сьогодні усі основні потреби може задовольнити найближчий супермаркет або Інтернет-магазини, за допомогою яких вже сьогодні можливо купити будь-що з будь-якого куточку світу не виходячи з дому.

І, на кінець, вчетверте, нові технології й Інтернет дозволяють корпораціям уважніше спостерігати за широкою публікою і на основі цих спостережень більш прицільно будувати рекламні кампанії. Вже багато років тому Д. Сміт запропонував термін «аудиторія як товар», який підкреслював зв'язок поміж прагненням телебачення завоювати максимальну аудиторію та потребами рекламодавців. Критерієм успіху на телебаченні став не зміст передачі, але кількість глядачів, що її дивляться – саме вона і продається рекламодавцям. Все це ми зараз можемо спостерігати на власні очі, і навіть у більших масштабах, враховуючи стрімкий розвиток стільникового зв'язку та Інтернет-телебачення.

Дія спеціальних технологій формування свідомості, як і ІТ в цілому, має загальний, тотальний характер. Одні соціальні групи підлягають цьому впливу більше, інші менше, але шансів уникнути його немає у жодного, хто користується ЗМІ і живе, таким чином, в інформаційному полі власного суспільства. Усі політично та економічно вагомі соціальні прошарки і групи стають об'єктом цілеспрямованого впливу технологій формування свідомості, які забезпечують потрібні типи голосування і, що важливіше для корпорацій, – споживання.

Саме породження та поглиблення все нових і нових потреб за допомогою сучасних ІТ й технологій формування свідомості стало тим інструментом, за допомогою якого нові господарі глобальної економіки – ТНК – трансформують сучасне суспільство: прагнучи до розширення попиту за допомогою створення нових видів і нових способів споживання, виробничі технології змінюють соціальну й культурну структуру суспільства.

Широкомасштабне інформаційне впровадження будь-яких образів і стилів поведінки автоматично робить привабливим відповідний спосіб життя. За наявності помітної кількості діючих таким чином компаній це сприяє глибокій роздробленості соціальної структури суспільства.

Проте виникнення маргінальних типів споживання і породжених ними нових маргінальних соціальних груп – лише один з напрямів руйнування внутрішньої цілісності інформаційних суспільств.

Застосування маніпулятивного впливу ІКТ щодо вже існуючих соціальних груп є значно поширенішим і має більш масовий характер. Адже це є значно більшим за масштабом, однорідним за складом і підготовленим до впливу людський матеріал, аніж новостворені маргінальні групи. Найбільш численні з них – домогосподарки, молодь, пенсіонери, державні службовці тощо. Причому кожна з цих груп при підготовці до вирішення будь-якого маркетингового завдання може, залежно від характеру останнього, ділитися на менші підгрупи.

Більше того, їх комерційний груп є набагато вищим, що змушує спеціалізуватися на них крупний бізнес, який легко витісняє дрібний та середній у маргінальні сектори та сегменти. Таким чином, застосування технологій формування свідомості щодо маргінальних соціальних груп – це, як правило, завдання малих і середніх компаній. До великих же соціальних груп ці технології застосовують і комерційні, і політичні користувачі останніх,

включаючи найбільші ТНК. Тому такі соціальні групи відчують на собі значно більший, ніж маргінали, тиск різноманітних технологій формування свідомості.

Використовуючи особливості та відмінності одних соціальних груп від інших, технології формування свідомості неминуче їх посилюють, відділяючи таким чином посеред інших «цільову» соціальну групу. Це також сприяє посиленню внутрішньої роздробленості та роз'єднаності інформаційного суспільства.

Українські дослідники Д. Дубов, О. Ожеван та С. Гнатюк виокремили провідні риси, що вирізняють подібний соціум від усіх його попередників, а саме:

- створення глобального інформаційного простору, здатного забезпечити нову якість життя;
- збільшення питомої ваги інформаційно-комунікативних технологій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни;
- поява якісно нових комунікацій та ефективної інформаційної взаємодії людей на заходах зростаючого доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, подолання інформаційної нерівності (бідності), прогресуюче задоволення людських потреб в інформаційних продуктах і послугах [14, с. 3].

Таким чином, наприкінці ХХ ст. менш ніж за два десятиліття завдяки стрімкому розповсюдженню базових ІКТ, були створені технічні умови для початку переходу все більшої кількості людей по всьому світу незалежно від національної приналежності у «віртуальний світ», який стає невід'ємною частиною життя й побуту мешканців інформаційних суспільств.

А вже на початку ХХІ століття з'явилися ознаки формування так званого «шостого технологічного укладу». Він базується на синтезі комп'ютерних технологій з нанотехнологіями і біотехнологіями. П'ятий та шостий уклади відрізняються глибиною проникнення в структури матерії і масштабами обробки інформації. Так, якщо п'ятий уклад базується на застосуванні досягнень мікроелектроніки в керуванні фізичними процесами на мікронному рівні, то шостий – на використанні нанотехнологій, що оперують на рівні одної мільярдної метру!

Саме на нано-рівні з'явилася можливість змінювати молекулярну структуру речовини, надавати їм цільовим образом принципово нові якості, проникати в клітинну структуру живих організмів, видозмінюючи її. Разом з тим розвиток біо- та нанотехнології потребує швидкісної обробки величезних масивів інформації, що стало можливим завдяки стрімкому прогресу комп'ютерної технології. Нові покоління суперкомп'ютерів можуть обробляти дані із швидкістю до 100 і більше трильйонів операцій в секунду. Це багаторазово збільшує інтелектуальний потенціал, пришвидшує видобуток і накопичення знань. У це важко повірити, але із усього об'єму знань, накопиченого Людством, 90% отримано за останні 30 років [15, с. 450].

Все це дозволило багаторазово збільшити продуктивність праці, особисті та суспільні доходи і, відповідно, рівень благополуччя в технологічно розвинутих державах.

Проте не зважаючи на такі вагомі досягнення в економічній сфері завдяки технологічному прогресу, на сьогодні цілком наявним є той факт, що Людство у своєму розвитку підійшло до межі, коли його подальше існування стає все більш проблематичним. Для того, щоб жити і надалі, необхідно або знаходити умови, аналогічні земним, і мігрувати туди, або корінним чином змінюватися самому, і чим швидше тим краще. Обидва ці шляхи є цілком реальними. Але другий здається більш універсальним і перспективним.

Вирішити гостру проблему корінного перетворення людини можливо змінивши людський геном, який перед тим необхідно ретельно та всебічно дослідити, а також шляхом штучного відтворення людей, інакше кажучи – клонування.

В результаті позитивного вирішення цієї проблеми в кінцевому рахунку Людство перейде до принципово нового біологічного й соціального етапу власної еволюції, наслідком чого має стати, – звичайно у кращому випадку, – не лише гармонізація взаємовідносин із Природою, остаточне формування Ноосфери, алей початок справжнього освоєння Космосу, що передбачає колонізацію інших планет придатних для життя, або створення таких умов за допомогою новітніх технологій. На цьому еволюційному щаблі розумні істоти, що його досягли вже самі стають творцями не лише власної природи, алей навколишнього середовища. А це передбачає найвищий рівень відповідальності за власні дії. Але для цього необхідно якісно поліпшити як фізичні, так в першу чергу і інтелектуальні здібності людей. Природним шляхом досягти цього в достатньо стислі строки, враховуючи швидкість змін екосистеми Землі, яка загрожує глобальною катастрофою і майже повним знищенням Людства, здається неможливим. А тому Людина має власноруч прискорити свою еволюцію.

На думку багатьох авторитетних вчених за допомогою новітніх технологій вже протягом ХХІ століття Людина зможе багаторазово поліпшити власні можливості, а також збільшити можливості власних нащадків. З об'єктивної точки зору в цьому не має нічого поганого або неетичного.

За умов постійно зростаючої цінності біологічних й генетичних особливостей, і перш за все – спроможності до творчості, повідомлення про багатомільярдні приватні інвестиції в закриті і ніким не контрольовані проекти із біотрансформації, клонування, генної інженерії вже нікого не дивують.

В той же час, розвиток інформаційних технологій знижує соціальне значення логіки, підвищуючи роль творчого, уявного мислення та його носіїв, серед яких домінують шизоїди та жінки. Складність виховання творчих особистостей обов'язково надасть найближчим часом соціальній конкуренції біологічного характеру, пов'яже успіх із наявністю або відсутністю необхідних можливостей.

Ще однією важливою причиною майбутнього застосування генної інженерії до людей є наслідки несприятливої екологічної ситуації – все більше дітей народжуються із серйозними спадковими хворобами. На сьогодні вже відомо 4000 спадкових таких захворювань, для більшості з яких поки що не винайдено ефективних способів лікування.

Починаючи з 1990-х рр. сотні лабораторій проводять дослідження з використання генної терапії для лікування захворювань. Сьогодні вже відомо, що за допомогою генної терапії можливо лікувати діабет, анемію, деякі види раку, хворобу Гантінгтона і навіть очищувати артерії.

І хоча генетика і генна інженерія вже відіграють значну роль в медицині та сільському господарстві, головні результати ще попереду. Людство має ще дуже багато дізнатися про те, як працює складна генетична система в нашому організмі та у інших видів живих істот.

Необхідно визначити функції та призначення кожного гену, умови його активації, в які періоди життя, в яких частинах тіла і за яких умов він включається і призводить до синтезу відповідного білку. Потім необхідно дізнатися, яку роль відіграє в організмі цей білок, чи виходить він за межі клітини, які повідомлення несе, які реакції каталізує, як впливає на запуск біологічних процесів в інших частинах організму, які гени активує і т. ін.

Окремим складним завданням є вирішення проблеми згортання білків – як, знаючи послідовність амінокислот, що складають білок, визначити його просторову структуру та функції. Ця проблема потребує нових теоретичних знань і більш потужних суперкомп'ютерів.

Але вчені не пасують перед масштабом цього завдання. Декодування геному людини потребувала більше десяти років, вирішення проблеми згортання білків може зайняти

трохи більше, але коли вона буде вирішена, людина зможе повністю контролювати життєві процеси в будь-яких організмах на всіх рівнях.

Слід також враховувати й те, що неможливо передбачити, які нові шляхи зменшення складності поставлених перед Людством завдань виникнуть у найближчому майбутньому.

Що ж стосується багатофункціональності генів та їх взаємовідносин поміж собою, і, відповідно, можливості виникнення побічних ефектів при їх модифікації, слід зазначити, що це також не є неподоланною перепоною. Нові ліки виникають, випробовуються і затверджуються постійно, хоча їх виробники і не знають напевно, який саме вони дають ефект. У фармакології існує багато випадків, коли побічні ефекти роками залишаються непоміченими або коли ліки взаємодіють із іншими ліками, в наслідок чого організм реагує цілком непередбаченим чином. Напевно генні інженери спочатку займуться простими проблемами, а потім вже маючи певний досвід і нові технології перейдуть до вирішення більш складних завдань. Останні успіхи застосування генної інженерії до людини є лише свідченням цьому.

Етичні питання стосовно генетичних експериментів на людині є, безумовно, серйозною перепоною для швидкого розвитку генної інженерії людини, але не як неподоланною. Як і при випробуваннях ліків, спочатку увесь ризик на себе візьмуть тварини. Можливість виникнення непередбачуваних побічних наслідків через роки після генної модифікації також не зупинить пошуку засобів лікування за допомогою генної інженерії, так само як раніше це не зупиняло розвиток медицини.

Питання про те, чи зможе евгенічний ефект генної інженерії стати настільки розповсюдженим, щоб мати наслідки для людської природи, теж залишається відкритим. Вочевидь, що будь-яка форма генної інженерії, яка зможе мати істотний вплив на популяцію, потребуватиме доказів її бажаності, безпеки та відносної дешевизни. Безперечно спочатку «покращені» діти будуть дуже коштовними і стануть привілею найбагатших людей. Одним з можливих наслідків, судячи з коштовності технології, стане те, що багаті зможуть отримувати додаткові переваги для своїх дітей, що призведе до генетичного покращення правлячої еліти. Більше того, як зазначає біолог із Принстонського університету Лі Сілвер, еліта зможе стати практично окремим видом.

Таким чином, підбиваючи загальні підсумки слід зазначити, що головною рушійною силою глобалізації на сучасному етапі є інформаційно-технологічна революція, а також породжені нею ІКТ, які об'єднали розвинуту частину світу в єдину комунікативну систему, створивши спільний фінансово-інформаційний простір і призвели до значних трансформацій в усіх галузях соціально-політичного життя. Стрімке поширення сучасних ІКТ змінило характер людського розвитку і забезпечило революційну переорієнтацію зусиль людства – воно вперше за всю історію почало концентруватися на зміні вже не навколишнього середовища, але самого себе. Через свою властивість впливати на людську свідомість, ІКТ стають головним джерелом влади та збільшення прибутків в інформаційних суспільствах.

Список використаної літератури

1. Гелд Д., МакГрю Е., Голдблатт Д., Перратон Дж. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура / Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Голдбрайт, Дж. Перратон / Пер. с англ. – К. : Фенікс, 2003. – 584 с.
2. Анилионис Г. П., Зотова Н. А. Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации / Г. П. Анилионис, Н. А. Зотова – М. : Международ. отношения, 2005. – 676 с.

3. Крымский С. Б. Цивилизационный статус глобализации / С. Б. Крымский // Цивилизационная структура современного мира. В 3-х томах. Т. 1. Глобальные трансформации современности – К. : Наукова думка, 2006. – С. 641-646.
4. Гальчинский А. С. Принципи ноостичного циклу глобалізації / А. С. Гальчинский // Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань – К. : Либідь, 2013 – С. 228-252.
5. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI в. / И. Валлерстайн – М. : Логос, 2003. – 368 с.
6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс / Пер. с англ. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
7. Rosenau J. The Study of World Politics. Vol.1: Theoretical and Methodological Challenges / J. Rosenau – L., N.Y., 2006. – 301 p.
8. Ялі М. Х. Синергійні сили глобалізації / М. Х. Ялі // Еліта: витоки, сутність, перспектива / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С.В. Пролеєв [та інш.]; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Т-во «Знання» України, 2011 – С. 482-492.
9. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер / Пер. с англ. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 400с.
10. Делягин М. Г. Мировой кризис: Общая теория глобализации. Курс лекций / М. Г. Делягин – М. : ИНФРА-М, 2003. – 768 с.
11. Камінський Є. Осучаснення минулого як перспектива міжнародно-політичної еволюції / Є. Камінський // Антологія творчих досягнень – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – 2005 – Вип. 2. – С. 303-317.
12. Ялі М. Х. Занепад «Вестфалії» або еволюція інституту нації-держави під впливом глобалізації / М. Х. Ялі // Політика і час – 2007. – № 6. – С. 45-48.
13. Шишков Ю. Реалии современной экономики и архаика государственного регулирования / [Электронный ресурс] / Ю. Шишков // Международные процессы – 2010 – Т. 8 – № 1 (22). – Январь – апрель. – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/twenty-second/005.htm>.
14. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД. – 2010. – 64 с.
15. Макаров В. А. Экономика знаний: уроки для России / В. А. Макаров // Вестник Российской академии наук. – 2003. – № 5. – С. 445-458.

SOCIO-POLITICAL DIMENSION OF GLOBALIZATION

Iali M. Kh.

Senior Research Fellow, Candidate of Political Sciences, Senior Research Fellow of the Department of Theory and Methodology, Public Institution Institute of World History of the NAS of Ukraine.

Abstract. *In the article the genesis of informational and technological revolution, which is the driving force of modern globalization, since the second half of the twentieth century to the present has been studied. The new informational technologies have united the developed part of the world into one communicative system, creating a common financial and informational space and led to significant transformations in all spheres of social and political life.*

On the basis of TNCs a new international economic system, where leadership is defined by the presence of substantial financial resources, advanced technologies, large and active markets on a global scale, investment policy. The fundamental difference that distinguishes TNCs from all multinational corporations is a high degree of their influence on the processes of both economic and political development of certain countries. Today, the development of the information

sphere is an important condition for spreading and imposing by TNCs a new type of social behavior – «consumerism».

Informational technology for the first time made an impact on human consciousness qualitatively more effective than on inanimate nature, not only in terms of physical, but also in terms of commercial results. This automatically increased the scope of their regular use exclusively in the military and political spheres to all areas of daily life. Due to its ability to influence human consciousness, informational technologies became a major source of power and income growth in the information societies.

Starting from the 1990-s hundreds of laboratories have been researching the use of gene therapy to treat diseases. Today it is known that with the help gene therapy it is possible cure diabetes, anemia, some types of cancer, Huntington's disease, and even clean the arteries. In the twenty-first century many people may improve their own capabilities, and increase the possibility of their own offspring with the help of genetic engineering.

Although genetics and genetic engineering are playing an important role in medicine and agriculture, the main results are still ahead. People still have a lot to learn about how the complex genetic system in our bodies and in other species of living beings. At the same time, It should also be taken into account that it is impossible to predict what new ways to reduce the complexity of the tasks faced by Humankind would occur in the near future.

Key words: *globalization, informational and technological revolution, multinational corporations, capitalism, informational technologies, informational society, genetic engineering.*

References

1. Geld D., MakGryu E., Goldblatt D., Perraton Dzh. Globalni transformatsiyi. Politika, ekonomika, kultura / D. Geld, E. MakGryu, D. Goldbrayt, Dzh. Perraton / Per. s angl. – K.: FenIks, 2003. – 584 s.
2. Anilionis G. P., Zotova N. A. Globalniy mir: edinyiy i razdelennyiy. Evolyutsiya teoriy globalizatsii / G. P. Anilionis, N. A. Zotova – M.: Mezhdunar. otnosheniya, 2005. – 676 s.
3. Kryimskiy S.B. Tsivilizatsionniy status globalizatsii / S. B. Kryimskiy // Tsivilizatsionnaya struktura sovremennogo mira. V 3-h tomah. T. 1. Globalnye transformatsii sovremennosti – K. : Naukova dumka, 2006. – S. 641-646.
4. Galchinskiy A.S. Printsipi noostichnogo tsiklu globalizatsiyi / A. S. Galchinskiy // Politichna noekonomika: nachala onovlenoyi paradigmi ekonomichnih znan – K. : Libid, 2013 – S. 228-252.
5. Vallersteyn I. Konets znakomogo mira: Sotsiologiya hhi v. / I. Vallersteyn – M.: Logos, 2003. – 368 s.
6. Kastels M. Informatsionnaya epoha: ekonomika, obschestvo i kultura / M. Kastels / Per. s angl. – M. : GU VShE, 2000. – 608 s.
7. Rosenau J. The Study of World Politics. Vol.1: Theoretical and Methodological Challenges / J. Rosenau – L., N.-Y., 2006. – 301 p.
8. Yali M. H. Sinergiyi sili globalizatsiyi / M.H. Yali // Elita: vitoki, sutnist, perspektiva / V. G. Kremen, V. V. Ilyin, S. V. Proleev [ta insh.]; za red. V.G. Kremnya. – K.: T-vo «Znannya Ukraini», 2011 – S. 482-492.
9. Uebster F. Teorii informatsionnogo obschestva / F. Uebster / Per. s angl. – M. : Aspekt Press, 2004. – 400 s.
10. Delyagin M.G. Mirovoy krizis: Obschaya teoriya globalizatsii. Kurs lektsiy / M. G. Delyagin – M. : INFRA-M, 2003. – 768 s.
11. Kaminskiy E. Osuchasnennaya minulogo yak perspektiva mlzhnarodno-politichnoyi evolyutsiyi / E. Kaminskiy // Antologiya tvorchih dosyagnen – K. : Institut svitovoyi ekonomiki i mizhnarodnih vidnosin NAN Ukraini. – 2005 – Vip.2. – S. 303-317.
12. Yali M. H. Zanepad «Vestfaliyi» abo evolyutsiya Institutu natsiyi-derzhavi pid vplivom globalizatsiyi / M. H. Yali // Politika i chas – 2007. – № 6. – S. 45-48.
13. Shishkov Yu. Realii sovremennoy ekonomiki i arhaika gosudarstvennogo regulirovaniya / [Elektronniy resurs] / Yu. Shishkov // Mezhdunarodnye protsessyi – 2010 – T. 8 – № 1 (22). – Yanvar – aprel – Rezhim dostupu: <http://www.intertrends.ru/twenty-second/005.htm>.
14. Informatsiyne suspilstvo v krayini: globalni vikliki ta natsionalni mozhlivosti: analit. dop. / D. V. Dubov, O. A. Ozhevan, S. L. Gnatyuk. – K. : NISD. – 2010. – 64 s.
15. Makarov V. A. Ekonomika znaniy: uroki dlya Rossii / V. A. Makarov // Vestnik Rossiyskoy akademii nauk. – 2003. – № 5. – s. 445-458.

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**Яли М. Х.**

Старший научный сотрудник, кандидат политических наук, старший научный сотрудник отдела теории и методологии Государственного учреждения «Институт всемирной истории НАН Украины».

Аннотация. *В статье исследуется генезис информационно-технологической революции, которая является движущей силой современной глобализации, начиная со второй половины XX века и по настоящее время. Новые информационные технологии объединили развитые страны мира в единую коммуникативную систему, создав единое финансово-информационное пространство, и привели к значительным трансформациям во всех сферах социальной и политической жизни.*

Именно на основе ТНК сформировалась новая экономическая международная система, в которой лидерство определяется наличием значительных финансовых ресурсов, передовых технологий, крупных рынков сбыта в глобальном масштабе и активной инвестиционной политики. Фундаментальным отличием ТНК от всех мультинациональных корпораций является высокий уровень их влияния на процессы экономического и политического развития отдельных стран. Сегодня развитие информационной сферы является важным условием распространения и навязывания со стороны ТНК нового вида социального поведения – консьюмеризма.

Информационные технологии впервые сделали влияние на сознание человека качественно более эффективным, чем на неживую природу, не только с точки зрения физических результатов, но коммерческих. Это автоматически распространило сферу их регулярного применения с исключительно военной и политической на все сферы повседневной жизни. Благодаря своей способности влиять на человеческое сознание, информационные технологии стали основным источником власти и роста доходов в информационных обществах.

Начиная с 1990-х гг. сотни лабораторий исследуют использование генной терапии для лечения заболеваний. Сегодня уже известно, что с помощью генной терапии можно лечить диабет, анемию, некоторые виды рака, болезнь Хантингтона, и даже чистить артерии. В XXI веке с помощью генной инженерии многие смогут улучшить свои собственные возможности и увеличить возможности своего потомства.

Хотя генетика и генная инженерия играют важную роль в медицине и сельском хозяйстве, основные результаты их использования еще впереди. Человек должен еще многое узнать о том, как работают сложные генетические системы в наших телах и в других видах живых существ. Следует также учитывать и то, что невозможно предсказать, какие новые пути уменьшения сложности поставленных перед Человечеством задач возникнут в ближайшем будущем.

Ключевые слова: *глобализация, информационно-технологическая революция, ТНК, капитализм, информационные технологии, информационное общество, генная инженерия.*

ВПЛИВ НІМЕЦЬКОГО ФАКТОРА НА РОЗВИТОК ВІДНОСИН МІЖ США ТА ЄС

Гаспарян А. Л.

Аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор Крушинський В. Ю.

Анотація. Досліджуються відносини між США та ЄС. Аналізується вплив німецького фактора на процес розвитку відносин США – ЄС, так як Німеччина є важливим складовим елементом системи цих відносин. Визначаються основні особливості розвитку трансатлантичних відносин: прагматизм, різнорівнева взаємозалежність, тісний взаємозв'язок, ситуативність. Трансатлантичні відносини еволюціонували та трансформувалися під впливом факторів різних рівнів, що зумовлено функціонуванням ЄС, як інтеграційного об'єднання особливого типу, та статусом США в міжнародно-політичній ієрархії. Зростаюча економічна взаємозалежність та формування трансатлантичної зони вільної торгівлі визначають специфіку розвитку цих відносин. Геоекономічна сила ЄС та геополітичні можливості США свідчать про потенціал впливу цих гравців на систему міжнародних відносин. Розвиток і стан відносин США – ЄС знаходиться в тісному взаємозв'язку з американо – німецькою взаємодією.

Ключові слова: США, ЄС, трансатлантичні відносини, німецький фактор, взаємозалежність.

Постановка проблеми. Трансатлантичні відносини чинять фундаментальний вплив на систему міжнародних відносин. У даному контексті особливої актуалізації набуває традиційна взаємодія США – ЄС, особливо в умовах міжнародної нестабільності. Зацікавленість сторін має двосторонній характер і пояснюється політичними, безпековими, економічними та соціально-культурними інтересами. Відтак, трансатлантичні відносини еволюціонували та трансформувалися під впливом факторів різних рівнів, що зумовлюється функціонуванням ЄС, як інтеграційного об'єднання особливого типу, та статусом США в міжнародно-політичній ієрархії. Науково-практична актуальність дослідження трансатлантичних відносин обумовлена комплексом проблем та наявним потенціалом двосторонньої взаємодії в умовах трансформації системи міжнародних відносин. Німецький фактор є невід'ємним аспектом у даному процесі, адже Німеччина, будучи провідною країною – «локомотивом» Європейського Союзу, є важливим складовим елементом системи відносин США – ЄС.

Мета статті – дослідити особливості розвитку відносин між США та ЄС в сучасних умовах та визначити вплив німецького фактору на вказану взаємодію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню відносин між США та ЄС присвячено велику увагу як іноземними дослідниками, так і вітчизняними, з огляду на актуальність щодо вивчення даної проблематики. Розглядаючи ці відносини, неможливо уникнути того, яку роль відіграє німецький фактор у процесі розвитку трансатлантичних відносин, адже Німеччина фактично є лідером ЄС і бере участь в реалізації основ цієї взаємодії. Так, серед іноземних дослідників слід виділити праці таких науковців: Д. Кохейн, Д. Гамільтон (виконавчий директор Центру трансатлантичних відносин Університету Джона Хопкінса), С. Сабо (директор Трансатлантичної академії у Вашингтоні), П.

Кісс, Я. Бреммер, М. Леонард, М. Штюрмер, В. Ішінгер. Особливої уваги відносинам США-Європа надається у роботах провідних американських експертів у сфері міжнародних відносин, насамперед, С. Хантінгтона, Г. Кіссінджера, З. Бжезинського.

В російській політологічній думці американістика є досить популярним напрямом дослідження в рамках Інституту США і Канади РАН, МДІМВ(У) – окрім праць Т. Шаклеїної, В. Печатнова, Т. Юр'євої, А. Байкова, І. Істоміна слід виділити підручник «Сучасні міжнародні відносини» під редакцією А. В. Торкунова та А. В. Мальгіна, що включає окремі розділи – міжнародні відносини в Європі та США в міжнародних відносинах, які розкривають тенденції розвитку цих відносин.

У плеяді вітчизняних дослідників варто згадати наступних: М. Миронову, геополітичні погляди С. Андрущенко. Окрім того, у 2014 році під редакцією наукових співробітників відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України Є. Макаренко, І. Погорської, Д. Лакішика, О. Ковальової вийшла колективна монографія «Америка і Європа в сучасних міжнародних трансформаціях», що є комплексним дослідженням даної проблематики.

Однак, трансатлантичні відносини, і, зокрема, роль німецького фактору у процесі розвитку цих відносин не втрачають актуальності та підлягають новому осмисленню, особливо в умовах міжнародної нестабільності.

Основні результати дослідження. С. Хантінгтон у праці «Зіткнення цивілізацій та перетворення світового порядку» писав: «Захід прагнув до цього і надалі буде продовжувати зберігати свою передову позицію й захищатиме свої інтереси, визначаючи їх як інтереси «світового співтовариства» [1, с. 184]. Відтак, об'єднаний Захід (ядром якого є США та ЄС) представляється у якості ефективно діючої сили, що отримує вигоди від розвитку партнерства та може боротися з «іншим» світом завдяки спільному геополітичному та гео економічному потенціалу. ЄС та США є світовими лідерами за показниками ВВП, а по кількості населення займають третє і четверте місце після КНР та Індії: ЄС (ВВП у 2013 році – \$17,96 трлн.; населення – 506,7 млн. осіб) [2]; США (ВВП у 2013 році – \$16,77 трлн.; населення – 316,1 млн.) [2], що доповнюється провідними позиціями у частці світової торгівлі, інвестиційним співробітництвом між США та ЄС тощо. Торговельне і інвестиційне трансатлантичне партнерство (переговори по створенню якого розпочалися в 2013 році і мають завершитися до кінця 2015 року) якраз має покращити умови торгівлі, сприяти створенню нових робочих місць та поліпшити економічний розвиток на обох берегах Атлантики. Кінцева мета партнерства – трансатлантична зона вільної торгівлі має стати стрижнем відносин США – ЄС і, відповідно, свідченням ефективності трансатлантичного співробітництва. Звісно, у даному процесі наявними є критичні погляди щодо можливості втрат, насамперед, для Європи у вигляді зниження росту ВВП, скорочення експорту чи навіть робочих місць, але, тим не менш, обопільний інтерес сторін та ймовірні переваги стимулюють до остаточного оформлення даного партнерства.

Концептуальна основа багаторівневого співробітництва між США та ЄС (що поглиблюється та розширюється) базується на Трансатлантичній декларації 1990 року та Новому трансатлантичному порядку денного 1995 року. Європа представляється демократичною, неподільною, стабільною, процвітаючою, відкритою для торгівлі та інвестицій, що підтримує політичне, економічне та військове співробітництво з США (які мають життєво важливі інтереси в Європі) та іншими країнами світу. Тому трансатлантичне партнерство виступає не лише засобом реалізації двосторонніх інтересів, але й вирішення глобальних проблем [3]. А інституціоналізованим варіантом трансатлантичного партнерства є, насамперед, Організація Північноатлантичного договору і, дещо в ширшому

варіанті – ОБСЄ. Лише НАТО може забезпечити безпеку євроатлантичного регіону, що усвідомлюють як в США, так і в Європі. В жовтні 2003 року старший науковий співробітник Інституту безпекових досліджень ЄС Д. Кохейн слушно зауважив, що європейцям слід задуматися про їхні колективні інтереси, тому що у них немає ресурсів діяти окремо (1 країна) чи білатерально, а США не завжди можуть вирішувати їхні проблеми. Якщо не буде такої переоцінки бачення, співробітництво між ЄС та США у сфері безпеки та оборони може мати заплутане та складне майбутнє [4]. Саме в даному контексті голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер на початку березня 2015 року висловив ідею створення «європейської армії», що можна було б розглядати як посилення Спільної безпекової та оборонної політики ЄС в контексті української кризи й агресивної політики Росії і, відповідно, взяття Союзом більшої відповідальності в цій сфері. Спільна армія (може обійтися дешевше, навіть в умовах нестабільності, що вимагає збільшення витрат) означатиме і передачу суверенітету у військовій сфері до наднаціонального рівня, з чим погодяться не всі країни ЄС і що було б не в інтересах США. Фахівці І. Погорська та Д. Лакішик справедливо зазначають, що це вписується в ідею американського парадоксу, з яким зіткнулися члени ЄС: США не підтримують спроби ЄС діяти абсолютно самостійно у сферах, які вони вважають своєю прерогативою, таким чином демонструючи сумніви у здатності єдиної Європи до вироблення та дотримання єдиної стратегії міжнародних взаємодій [5, с. 155].

В цілому, відносини між США та ЄС у більшій мірі є економічними з політико-безпековою складовою, враховуючи зобов'язання в рамках міжнародних організацій євроатлантичного регіону. Тому характерною рисою цієї взаємодії є прагматизм. Вочевидь, економічна співпраця США-ЄС є симетричною. До основ трансатлантичного економічного співробітництва відноситься співпраця США – Німеччина, адже Вашингтон є найбільшим імпортером німецьких товарів поза рамками ЄС, а Берлін – один з ключових торговельних партнерів США в Європі. За даними Міністерства закордонних справ ФРН експорт США до ФРН у 2014 році склав \$ 49,4 млрд., а імпорт з ФРН – \$ 123,2 млрд. Німеччина знаходиться на п'ятій позиції серед торговельних партнерів США після Канади, Китаю, Мексики та Японії. США, в свою чергу, є четвертими після Нідерландів, Китаю і Франції. В цілому, білатеральне торговельне співробітництво в сумі у 2014 році склало приблизно \$ 172,6 млрд. Щодо інвестиційної сфери (пріоритетними європейськими партнерами США у цій сфері є Нідерланди, Великобританія, Ірландія, Люксембург), то в 2013 двосторонній обсяг прямих іноземних інвестицій досягнув \$ 326 млрд. (з яких \$ 208 млрд. – це німецькі інвестиції в США, а \$ 118 млрд. – США інвестували в ФРН) [6].

Якщо розглядати військово-політичну складову – тут наявним є асиметричність. Проблема в тому, що в країнах ЄС військові витрати здебільшого йдуть на утримання армії, а не на вкладення у розвиток цієї сфери, що збільшує розрив між США та країнами ЄС (хоча скорочення прослідковується в обох сторін) у вказаній сфері, враховуючи показники витрат на оборону (у США – майже 4% від ВВП, а в країнах ЄС – менше 2% від ВВП). Для порівняння, наприклад, у 2014 році витрати на оборону США сягнули \$ 581 млрд., а серед європейських країн до 15-ки передових в сфері витрат на оборону відносяться лише декілька країн: Великобританія (\$ 61,8 млрд.); Франція (\$ 53,1 млрд.), Німеччина (\$ 43,9 млрд.), Італія (\$ 24, 3 млрд.) [7].

В спільній заяві за результатами саміту США – ЄС (28 листопада 2011 року) було зазначено, що «сильне партнерство між США та ЄС має вирішальне значення у процесі побудови безпечного, демократичного і процвітаючого світу» [8], що цілком виправдано, враховуючи тісне співробітництва та взаємозалежність між сторонами. Останнє є на-

скрізною характеристикою цих відносин, починаючи від економічного аспекту і закінчуючи безпековим. Європа сприймається США як повноцінний і необхідний партнер у вирішенні міжнародних проблем, а не як регіон, звідки відходить загроза, як то було в ХХ столітті.

Сильне партнерство, що базується, насамперед, на цінностях, стало ключовою тезою брюссельського Саміту США – ЄС від 26 березня 2014 року. Основними питаннями, які обговорювалися сторонами були [9]: підтримка суверенітету і територіальної цілісності України; розвиток економіки і створення робочих місць; підтримка ініціатив в рамках G-20; Трансатлантичне торговельне і інвестиційне партнерство; важливість Світової організації торгівлі; питання зміни клімату; лібералізація торгівлі; енергетика; дослідження, інновації, технологічне співробітництво і захист інтелектуальної власності; безвізовий режим; безпека громадян, захист даних, свободи слова і користування мережею Інтернет; співпраця з боротьби проти тероризму; співробітництво в сфері зовнішньої та безпекової політики; регіональна стабільність на Балканах (діалог Белград – Приштина та ситуація в Боснії й Герцеговині); підтримка вільного зовнішньополітичного вибору країн Східного партнерства; демократичні перетворення на південному сусідстві (Єгипет, Туніс, Лівія); ядерна програма Ірану; підтримка мирного процесу на Близькому Сході; стабілізація ситуації в Сирії і підтримка демократичного розвитку в Афганістані; співробітництво в Азійсько-Тихоокеанському регіоні; денуклеаризація КНДР; діалог розвитку США – ЄС; гуманітарна допомога; кризове врегулювання; нерозповсюдження, роззброєння і контроль над озброєнням. Ці питання можна вважати порядком денним сучасних трансатлантичних відносин.

Висока оцінка взаємодії Вашингтона з європейськими союзниками дається і в концептуальному документі у сфері зовнішньої політики – Стратегії національної безпеки США. Як і в попередньому документі від травня 2010 року, в новій Стратегії національної безпеки США від лютого 2015 року закріплено про важливість партнерства з сильною Європою, яка є незмінним партнером Вашингтона, зокрема, у сфері боротьби з викликами глобальній безпеці, сприяння процвітанню та дотриманню міжнародних норм, тобто, риторика щодо просування демократії стає менш помітною. Натомість, США будуть продовжувати поглиблення відносин з ЄС, який сприяв встановленню миру та процвітанню в регіоні, а також зв'язки НАТО – ЄС з метою посилення трансатлантичної безпеки [10, с. 25]. Міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмайєр під час візиту 11-13 березня 2015 року в США наголосив на тому, що саме трансатлантичне партнерство є ключем для подолання сучасних кризових ситуацій, що стало продовженням ключових сигналів, озвучених А. Меркель та Б. Обамою під час візиту канцлерін Німеччини до США 9-ого лютого 2015 року. Окрім подяки за роль США в процесі об'єднання Німеччини, А. Меркель справедливо зазначила: «...якщо ми відмовимось від принципу територіальної цілісності, то не зможемо зберегти мирний порядок в Європі» [11].

Доречно зазначає експерт з питань геополітики С. Андрущенко, що ЄС та США в геополітичному контексті формують спільну євроатлантичну геостратегічну сферу, тому обома сторонами значна увага приділяється російському чиннику, зокрема небажаному для американських національних глобальних інтересів й європейських регіональних інтересів посилення позицій Росії в регіоні та світі [12, с. 236]. Подібна теза повністю вписується в нинішню ситуацію, коли Росія вчинила акт агресії по відношенню до України, що було засуджено західним світом. Це підриває не лише міжнародні правила та норми, але й загальноєвропейську безпеку, тому ЄС та США підтримують суверенітет і територіальну цілісність України разом з вибором зовнішньополітичного та економічного роз-

витку українського народу. У даному контексті американський професор М. Клар відмічає про новий інструмент зовнішньої політики США, якою поряд з «жорсткою» та «м'якою» силою має стати «енергетична сила». Остання, на думку експерта, може «відлучити» Європу від залежності від російського природного газу [13], що, в свою чергу, посилюватиме залежність трансатлантичного партнерства.

Фахівець у сфері міжнародних відносин М. Миронова в дисертаційному дослідженні «Трансформація відносин Європейського Союзу та США в постбіполярний період» акцентує на тому, що США та ЄС по-різному позиціонують себе на міжнародній арені: США – як єдина наддержавна, а ЄС – як регіональний центр сили. Щодо моделі поведінки, то у випадку з США характерною є односторонність, а у випадку з ЄС – багатосторонність [14, с. 12], що пояснюється особливостями функціонування та процесу прийняття рішень в Союзі; розбіжності можна також прослідкувати на інших рівнях: позиції щодо Кіотського протоколу, участі в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі, Конвенції про заборону протиракетних мін тощо; у питаннях вирішення конфліктів – ЄС є прихильником використання дипломатичних методів, а США – силових методів (військових інструментів) [14, с. 13]. Хоча, як продемонструвала українська криза, обидві сторони прагнуть вирішити конфлікт шляхом переговорів, остерігаючись від участі у повномасштабній війні, яку може спровокувати військова підтримка Заходу. Подібна позиція представників країн Заходу стала ключовою під час Мюнхенської конференції з безпеки (6-8 лютого 2015 року), що дає змогу констатувати, що саме економічні санкції Заходом вбачаються максимумом та єдиною зброєю для стримування Росії, за винятком спроб американських конгресменів домогтися постачання летальної зброї Україні. Хоча офіційний Київ звернувся до ООН із проханням про введення миротворців до східної частини своєї території, очевидно, що це рішення може бути заблокована одним з п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН – Росією. Так, наявність геополітичного простору, що об'єднує інтереси США, Європи і РФ – від Ванкувера до Владивостока – наразі не свідчить про зближення між Росією та атлантичним Заходом, як прогнозував З. Бжезинський в праці «Стратегічне бачення: США і криза глобальної держави» [15, с. 62]. Навпаки, агресивна політика РФ по відношенню до України призвела до засудження Заходом російських дій, які порушують міжнародне право та ставлять під сумнів мирний порядок в Європі, закріплений ще в ХХ столітті.

В контексті не/надання допомоги Заходом Україні цікавим є поділ позицій в зовнішньополітичній думці США на наступні групи за критерієм не/військової участі, запропонований американським професором Юджином Віткопфом [16, с. 236-237]:

- 1) ізоляціоністи – прихильники цієї групи відкидають будь-яку міжнародну участь;
- 2) компромісники – тобто ті, які підтримують міжнародну участь, за винятком військового аспекту;
- 3) інтернаціоналісти – підтримують комбінований варіант, включаючи військовий і невійськовий аспекти;
- 4) інтервенціоністи – підтримують виключно військову міжнародну участь.

Хоча в країнах ЄС досить критично відносяться до військової участі у питаннях вирішення міжнародних конфліктів і це у меншій мірі викликає розходження у позиціях, тим не менш, можна говорити про розкол в Європі на європейців, атлантистів і нейтральних, що автоматично свідчить про наявність американського фактору у даному питанні. Так, попри особливе місце Європи в американській зовнішній політиці, зазначає експерт у сфері трансатлантичних досліджень І. Погорська, відносини між ЄС та США змінюються в залежності від ситуації, вони позбавлені статичності, тому приймають різні

форми гнучкого співробітництва, взаємного впливу, а іноді і взаємозаміщення [17, с. 11]. Яскравим прикладом зазначеного можуть бути терористичні атаки 11 вересня 2001 року в США, які сприяли посиленню євроатлантичної взаємодії. Тоді вперше була використана стаття 5 Північноатлантичного договору з метою проведення операції в Афганістані задля боротьби проти спільної загрози, поява якої консолідувала країни Заходу. І сьогодні, знаходячись перед небезпекою, котра відходить від Ісламської держави, включаючи ситуацію в Лівії, Іраку, Сирії та Україні, трансатлантична єдність має бути сильною, як ніколи.

Однак, традиційними є моменти розколу у позиціях сторін щодо проблем міжнародного рівня, що зумовлено, насамперед, особливістю функціонування ЄС та процесом прийняття рішень в об'єднанні, що не в змозі акумулювати національні інтереси сьогодні вже 28 країн-членів. Насамперед, йдеться про війну в Іраку, що розпочалася у 2003 році. Так, Німеччина і Франція були проти вторгнення до Іраку, у той час як атлантисти: Данія, Італія, Португалія, Іспанія і Великобританія підтримували дії США. 30 січня 2003 року уряди 5 названих країн, а також 3 майбутні члени ЄС – Польща, Чехія і Угорщина підписали «Лист восьми», де виражали підтримку США у питанні зміни режиму в Іраку. Цей список згодом був доповнений так званим «Вільнюським листом» від 6 лютого 2003 року, в котрому Албанія, Болгарія, Хорватія, Естонія, Латвія, Литва, Македонія, Румунія і Словаччина підписалися за таку ж заяву [18]. Це є свідченням створення ad-hoc коаліції, що призвело до появи риторики про поділ на «стару» та «нову» Європу, відповідно, противники та прихильники політики США. Саме в даному контексті німці та французи назвали Польщу «троянським конем» Сполучених Штатів в Європі. Іншими прикладами є наступні:

1) війна в Лівії (резолуція щодо створення забороненої зони польотів над країною: Німеччина, Бразилія, Індія, Росія і Китай (БРІК + Німеччина) не підтримали ініціативу США);

2) саміт НАТО в Бухаресті 2008 року (надання ПДЧ Україні та Грузії – Німеччина виступила проти);

3) питання розміщення ПРО США в Польщі та Чехії: чотири з п'яти фракцій Бундестагу (СДПН, ВДП, «зелені», «ліві») висловилися проти розміщення об'єктів американської ПРО на території Чехії та Польщі, а Союз ХДС/ХСС не виступав проти, але й не підтримував дане рішення [19, с. 40]. Проблемними питаннями були наступні: це не було результатом колективного рішення США і країн-членів ЄС чи НАТО; не було достатньої підтримки з боку населення Польщі та Чехії; небажання Берліна зіпсувати відносини з Москвою. Однак, коли американці почали говорити про те, що ЄвроПРО – це не виключно ПРО США, але й НАТО в цілому – це вплинуло на зміну німецької риторики з даного питання (з прагненням інтегрувати Росію до проекту ЄвроПРО).

У ситуації з Україною, наприклад, країни Прибалтики, Великобританія, Польща є прихильниками «жорстких» заходів у відповідь на агресивну політику РФ по відношенню до України. Натомість, такі країни як Іспанія, Італія, Австрія налаштовані на «м'якші» заходи. Німеччина ж займає дещо серединну позицію, демонструючи солідарність з обома сторонами, насамперед, із-за власних економічних міркувань, але з акцентом на те, що в ЄС немає розколу і всі країни-члени об'єднання закликають до дотримання та імплементації мінських домовленостей. Відтак, порушення останніх виступає тією «червоною лінією», переступаючи яку Росія зазнає нових санкцій зі сторони ЄС та США.

Російські політологи акцентують на тому, що в основі розбіжностей (стосовно важливих міжнародних проблем) між США та Європою лежать соціокультурні розходження всередині «атлантичного співтовариства»: все більш пацифістська, наднаціональна, се-

кулярна і незалежна Європа зі зростаючою неприязню реагує на імперсько-силову і гегемоністичну політику Вашингтона з його зневагою до міжнародного права, релігійним моралізаторством, культом воєнної мощі і американського суверенітету [20, с. 320]. Окрім того, на початку XXI століття експертні кола почали говорити про упадок гегемонії і перехід до поліцентричного світу. Зокрема, російськими політологами з МДІМВ(У) були визначені 10 глобальних трендів, котрі визначають основні напрямки еволюції сучасного світу та найближче майбутнє людства [21, с. 20-32]: тобто, в глобалізованому світі спостерігається криза глобального лідерства США, що призводить до поліцентризациї світу, а ЄС є одним з таких центрів. В цьому плані США та ЄС могли б виступати конкурентами, але ресурсний потенціал Союзу недостатній для цього, за винятком економічного.

Зокрема, тенденції розвитку зовнішньої політики Німеччини свідчать про появу дивної суміші у цій сфері: економічної впевненості та військової стриманості. Тобто, основна характеристика – Німеччина як геоекономічна сила, яка використовує економіку задля розширення свого впливу та просунення зовнішньополітичних інтересів, що призводить до зіткнення геополітичних амбіцій США і геоекономічного порядку денного Німеччини [22]. Відсутність геополітичного впливу Німеччини і ймовірна «антинімецька» риторика на фоні зростання націоналізму та євроскептицизму в Європі може становити загрозу основам функціонування ЄС. Економічна реальність та внутрішні проблеми можуть обмежувати геополітичні амбіції США. Окрім цього, шпигунські скандали всередині зовнішньої розвідки підривають довіру між партнерами, коли їм разом потрібно боротися з загрозами і небезпеками в умовах міжнародної нестабільності і трансформації сучасної системи міжнародних відносин. Політична поляризація в США у поєднанні з неспроможністю Європи сформуванню спільний консенсус з важливих питань – це є шлях до небезпеки, підкреслює Стівен Сабо, директор трансатлантичної академії у Вашингтоні [23]. Такий скептицизм, насамперед щодо Європи, пояснюється «дефіцитом» очікуваного рівня згуртованості в ЄС. Тому ключовими завданнями для сторін в даному контексті є наступні: для США – боротьба з внутрішніми викликами та уникнення поляризації, а для ЄС – зміцнити інституціональну основу ЄС з метою запобігання дезінтеграції.

Генрі Кіссінджер у своїй новій праці «Світовий порядок» зазначає, що хоча Вашингтон відіграє провідну роль захисника західних норм, все ж «світовий порядок не може забезпечуватися діяльністю єдиної держави». Європейці залишаються найбільш близькими партнерами США, тому дане партнерство буде і надалі ефективним, якщо ці відносини будуть вдосконалюватися з метою збільшення рівня західного впливу на міжнародні відносини, а також стримування один одного від негативних імпульсів. Слушною є теза про те, що економічна взаємозалежність глобалізованого світу є інструментом в руках західних країн, які, використовуючи свої економічні можливості можуть примусити інших країн дотримуватися міжнародних правил. Позитивним прикладом такої діяльності є повернення Ірану¹ до переговорного столу і, переконаний Кіссінджер, це єдиний шлях, щоб чинити опір та змусити Росію змінити політику по відношенню до України [24].

Даніель Гамільтон, виконавчий директор Центру трансатлантичних відносин Університету Джона Хопкінса, в рамках дослідження «Трансатлантичний 20/20: США і Європа в міжполюсному світі» виділив 4 сценарії розвитку трансатлантичних відносин майбутнього:

1) розширена та впливова Атлантична мережа, що включає Африку та Латинську Америку;

¹ Німеччина разом з п'ятьма постійними членами РБ ООН формує «шістку» міжнародних посередників щодо домовленості з приводу ядерної програми Ірану.

- 2) ізольована Америка, яка втратила вплив;
- 3) відстала Європа;
- 4) Європа та США, які відстають від нових індустріальних країн із-за фінансових проблем та старіння населення [23]. Сьогоднішні тенденції свідчать про наближення песимістичного сценарію, якщо країни Заходу не уникнуть поляризації та не працюватимуть над зміцненням трансатлантичної єдності.

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що на розвиток трансатлантичних відносин впливає сукупність факторів, одним з яких є німецький. Ця взаємодія має ряд особливостей, що обумовлено комплексністю та широким спектром сфер співпраці. У системі відносин США – ЄС, складовим елементом яких є Німеччина, характерними рисами є прагматизм, різнорівнева взаємозалежність та тісний взаємозв'язок. До подій в Україні помітною тенденцією було зменшення місця та ролі Європи в зовнішній політиці США, що пов'язано, насамперед, із зменшенням рівня загроз в Європі й зростанням викликів та інтересів Вашингтона в інших регіонах [14, с. 10] – мова йде про «стратегічний поворот» зовнішньої політики США в сторону Азії – «pivot to Asia». Цьому сприяв також мирний розвиток в Європі. З іншої сторони, європейська політика була і залишається однією з важливих складових частин глобальної стратегії США, а тому Європа для США – важливий геополітичний плацдарм (військова присутність США в Європі), про що писав З. Бжезинський у праці «Велика шахівниця», застерігаючи, що «усіляке розширення кордонів ЄС є автоматичним розширенням впливу США в Євразії» [25]. В цілому ж, спільне сприйняття загроз та ціннісний потенціал трансатлантичних відносин є стимулюючим чинником двосторонньої взаємодії поряд зі зростаючою взаємозалежністю двох сторін. Хоча, слід відмітити, що ЄС також залежна від співробітництва з Росією, що в нинішніх умовах ставить Союз перед дилемою та демонструє наявність «подвійних стандартів» в політиці країн – членів об'єднання. З іншої сторони, активність з боку США та ЄС, насамперед Німеччини, свідчить про активізацію трансатлантичного партнерства в умовах української кризи. Навіть якщо країни ЄС прагнули більшої самостійності в міжнародних відносинах, сьогоднішні реалії змушують дотримуватися «вимушеного партнерства» і спільної позиції країн Заходу з метою перегляду політики щодо Росії. Але в подальшому Європа має взяти на себе більшу відповідальність в міжнародних відносинах, що залежить від здатності Німеччини, як лідера ЄС, зберегти єдність та наднаціональний характер в Союзі, насамперед, для захисту своїх національних інтересів та можливості ЄС балансувати між Росією і США. Актуальність досліджуваної проблематики потребує подальшої розробки, особливо відносини в трикутнику США – ЄС – Росія, німецький фактор у цих відносинах, перспективи трансатлантичних відносин тощо.

Список використаної літератури

1. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order / S. Huntington. – N. Y., 1996. – P. 184.
2. Data / Countries and Economies // The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/country>.
3. America's enduring interests in Europe / United States Security Strategy for Europe and NATO // Federation Of American Scientists [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fas.org/man/nato/offdocs/us_95/ssen/chapter_1.html.
4. Keohane D. The future of EU – US security and defence cooperation: what lies ahead? / D. Keohane // EU Institute for Security Studies (03 Oktober 2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iss.europa.eu/de/publikationen/detail_debate/article/q-the-future-of-eu-us-security-and-defence-cooperation-what-lies-ahead-9.

5. Америка і Європа в сучасних міжнародних трансформаціях. Монографія. – К. : Центр вільної преси, 2014. – С. 155.
6. Beziehungen zwischen den USA und Deutschland / Auswärtiges Amt [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.auswaertiges-amt.de/sid_34B375B1049D30D30EB476E3CC47B887/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/UsaVereinigteStaaten/Bilateral_node.html#doc343076bodyText.
7. Military Balance 2015 Press Statement / Press Releases // International Institute for Strategic Studies (11 February 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iiss.org/en/about%20us/press%20room/press%20releases/press%20releases/archive/2015-4fe9/february-0592/military-balance-2015-press-statement-40a1>.
8. EU-US Summit: Joint Statement / The White House // Office of the Press Secretary (November 28, 2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/28/joint-statement-us-eu-summit>.
9. EU-US Summit: Joint Statement / The White House // Office of the Press Secretary (March 26, 2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/26/eu-us-summit-joint-statement>.
10. National Security Strategy / The White House // Office of the Press Secretary (February 2015). – P. 25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf.
11. Angela Merkel in the USA. «We stand for the same principles» / The Federal Government (09. 02. 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bundesregierung.de/Content/EN/Reiseberichte/2015/2015-02-05-merkel-usa-kanada_en.html.
12. Андрущенко С. Україна в сучасному геополітичному середовищі: Монографія / С. В. Андрущенко. – К. : Логос, 2005. – С. 236.
13. Klare M. Hard Power, Soft Power, and Energy Power / M. T. Klare // Foreign Affairs (March 3, 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com/articles/143219/michael-t-klare/hard-power-soft-power-and-energy-power>.
14. Миронова М. Трансформація відносин Європейського Союзу та США в постбіполярний період: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.04 «політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / М. А. Миронова. – К. – 2007. – С. 12-13.
15. Brzezinski Z. «Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power» (2012) // The world after America: by 2025, not Chinese but chaotic. – P. 62 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orientalreview.org/wp-content/uploads/2012/12/Brzezinski-Zbigniew.-Strategic-Vision-America-and-the-Crisis-of-Global-Power.pdf>.
16. Böckenförde S., Bernhard Gareis S. Öffentliche Meinung und Sicherheitspolitik / S. Böckenförde, S. Bernhard Gareis // Deutsche Sicherheitspolitik: Herausforderungen, Akteure und Prozesse, 2009. – S. 236 – 237.
17. Погорська І. Європа в сучасній зовнішній політиці США: трансатлантизм і прагматика конкурентного партнерства / І. І. Погорська // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Випуск 103. – Частина 1 (у двох частинах). – К. : КНУ імені Тараса Шевченка. – С. 11.
18. Kiss P. Eastern European Defense Review: Two Defense Secretaries and the «New Europe» / P. Kiss // CSIS (Jun 28, 2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://csis.org/blog/eastern-european-defense-review-two-defense-secretaries-and-new-europe>.
19. Басов Ф. Политика Германии в вопросах ОМУ и ЕвроПРО // Мировая экономика и международные отношения, 2013, № 3. – С. 36-41.

20. Торкунов А., Мальгин А. Современные международные отношения (Глава 11 – США в международных отношениях): Учебник / А. В. Торкунов, А. В. Мальгин. – М. : Аспект Пресс, 2013. – (ISBN 978-5-7567-0662-8). – С. 320.
21. Шаклеина Т., Байков А. Мегатренды: Основные траектории эволюции мирового порядка в XXI веке: Учебник / Т. А. Шаклеина, А. А. Байков. – М. : ЗАО Издательство «Аспект Пресс», 2013. – С. 20-32.
22. Bremmer I., Leonard M. U.S. - German relationship on the rocks / I. Bremmer, M. Leonard // European Council on Foreign Relations (29th October, 2012) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ecfr.eu/article/commentary_u.s._german_relationship_on_the_rocks.
23. Bergmann Ch. The trials and tribulations of transatlantic ties / Ch. Bergmann // Deutsche Welle (28 / 11 / 2011) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dw.de/the-trials-and-tribulations-of-transatlantic-ties/a-15556631>.
24. Ischinger W. The World According to Kissinger. How to Defend Global Order / W. Ischinger // Foreign Affairs (March / April 2015) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.foreignaffairs.com/articles/143062/wolfgang-ischinger/the-world-according-to-kissinger>.
25. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и её геостратегические императивы / З. Бжезинский. – 1997 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.e-reading.link/chapter.php/6132/13/Bzhezinskiii_Velikaya_shahmatnaya_doska.html.

INFLUENCE OF THE GERMAN FACTOR ON DEVELOPMENT OF THE U. S. – EU RELATIONS

Gasparian A. L.

PhD candidate of the department of International Relations and Foreign Policy of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.

Scientific supervisor: Doctor of Political Sciences, Professor Vadym Y. Krushynskyyi.

Abstract. *Relations between the U.S. and the EU are researched. The analysis covers the impact of the German factor on development of the U.S. – EU relations, as Germany is considered to be an important component of these systemic relations. The main peculiarities of development of transatlantic relations are determined. They are specified as pragmatism, multi-dimensional interdependence, close interconnection, and situational character of transatlantic relations. Transatlantic relations are also defined to evolve and transform under the influence of factors at different levels that is caused by the operation of the EU as an integration union of a specific type and the U.S. status in the international political hierarchy. Growing economic interdependence and formation of the transatlantic free trade area determine the specificity of the relations concerned. Geo-economic power of the EU and geopolitical capabilities of the U.S. prove that these players have the potential to influence the system of international relations as a whole. The state and development of relations between the U.S. and the EU are explored to be in close relationship with the U.S. – German interaction.*

Key words: *U.S., EU, transatlantic relations, the German factor, interdependence.*

Referances

1. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order / S. Huntington. – N. Y., 1996. – P. 184.
2. Data / Countries and Economies // The World Bank [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://data.worldbank.org/country>.

3. America's enduring interests in Europe / United States Security Strategy for Europe and NATO // Federation Of American Scientists [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://fas.org/man/nato/offdocs/us_95/ssen/chapter_1.html.
4. Keohane D. The future of EU-US security and defence cooperation: what lies ahead? / D. Keohane // EU Institute for Security Studies (03 Oktober 2011) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.iss.europa.eu/de/publikationen/detail_debate/article/q-the-future-of-eu-us-security-and-defence-cooperation-what-lies-ahead-9/.
5. Amerika i Yevropa v suchasnykh mizhnarodnykh transformatsiakh. Monohrafiia. – K.: Tsentr vil'noi presy, 2014. – S. 155.
6. Beziehungen zwischen den USA und Deutschland / Auswärtiges Amt [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.auswaertiges-amt.de/sid_34B375B1049D30D30EB476E3CC47B887/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/UsaVereinigtaStaaten/Bilateral_node.html#doc343076bodyText.
7. Military Balance 2015 Press Statement / Press Releases // International Institute for Strategic Studies (11 February 2015) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.iiss.org/en/about%20us/press%20room/press%20releases/press%20releases/archive/2015-4fe9/february-0592/military-balance-2015-press-statement-40a1>.
8. EU-US Summit: Joint Statement / The White House // Office of the Press Secretary (November 28, 2011) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/28/joint-statement-us-eu-summit>.
9. EU-US Summit: Joint Statement / The White House // Office of the Press Secretary (March 26, 2014) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/26/eu-us-summit-joint-statement>.
10. National Security Strategy / The White House // Office of the Press Secretary (February 2015). – P.25 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf.
11. Angela Merkel in the USA. «We stand for the same principles» / The Federal Government (09. 02. 2015) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.bundesregierung.de/Content/EN/Reiseberichte/2015/2015-02-05-merkel-usa-kanada_en.html.
12. Andrushchenko S. Ukraina v suchasnomu heopolitychnomu seredovysshchi: Monohrafiia / S. V. Andrushchenko. – K. : Logos, 2005. – S. 236.
13. Klare M. Hard Power, Soft Power, and Energy Power / M. T. Klare // Foreign Affairs (March 3, 2015) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.foreignaffairs.com/articles/143219/michael-t-klare/hard-power-soft-power-and-energy-power>.
14. Myronova M. Transformatsiia vidnosyn Yevropeiskoho Soiuzu ta SShA v postbipoliarnyi period: avtoref. dys. na zdobuttia stupenia kand. polit. nauk: spets. 23.00.04 «politychni prolemy mizhnarodnykh system ta hlobal'noho rozvytku» / M. A. Myronova. – K. – 2007. – S. 12-13.
15. Brzezinski Z. «Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power» (2012) // The world after America: by 2025, not Chinese but chaotic. – P. 62 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://orientalreview.org/wp-content/uploads/2012/12/Brzezinski-Zbigniew.-Strategic-Vision-America-and-the-Crisis-of-Global-Power.pdf>.
16. Böckenförde S., Bernhard Gareis S. Öffentliche Meinung und Sicherheitspolitik / S. Böckenförde, S. Bernhard Gareis // Deutsche Sicherheitspolitik: Herausforderungen, Akteure und Prozesse, 2009. – S. 236 – 237.
17. Pohors'ka I. Yevropa v suchasni zovnishni politytsi SShA: transatlantizm i prahmatyka konkurentnoho partnerstva / I. I. Pohors'ka // Aktual'ni problem mizhnarodnykh vidnosyn: Zbirnyk naukovykh prats'. – Vypusk 103. – Chastyna 1 (u dvoch chastynach). – K. : KNU imeni Tarasa Shevchenka. – S. 11.
18. Kiss P. Eastern European Defense Review: Two Defense Secretaries and the «New Europe» / P. Kiss // CSIS (Jun 28, 2011) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://csis.org/blog/eastern-european-defense-review-two-defense-secretaries-and-new-europe>.
19. Basov F. Politika Germanii v voprosakh OMU i YevroPRO // Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye ot-nosheniya, 2013, № 3. – S. 36-41.
20. Torkunov A., Mal'gin A. Sovremennye mezhdunarodnye otnosheniya (Glava 11 – SShA v mezhdunarodnykh otnosheniyakh): Uchebnik / A. V. Torkunov, A. V. Malgin. – M.: Aspekt Press, 2013. – (ISBN 978-5-7567-0662-8). – S. 320.
21. Shakleina T., Baykov A. Megatrendy: Osnovnye trayektorii evolyutsii mirovogo poryadka v XXI veke: Uchebnik / T. A. Shakleina, A. A. Baykov. – M.: ZAO Izdatel'stvo «Aspekt Press», 2013. – S. 20-32.
22. Bremmer I., Leonard M. U.S. - German relationship on the rocks / I. Bremmer, M. Leonard // European Council on Foreign Relations (29th October, 2012) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ecfr.eu/article/commentary_u.s._german_relationship_on_the_rocks.

23. Bergmann Ch. The trials and tribulations of transatlantic ties / Ch. Bergmann // Deutsche Welle (28/11/2011) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.dw.de/the-trials-and-tribulations-of-transatlantic-ties/a-15556631>.
24. Ischinger W. The World According to Kissinger. How to Defend Global Order / W. Ischinger // Foreign Affairs (March / April 2015) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.foreignaffairs.com/articles/143062/wolfgang-ischinger/the-world-according-to-kissinger>.
25. Bzhezinsky Z. Velikaya shakhmatnaya doska. Gospodstvo Ameriki i eyo geostrategicheskiye imperativy / Z. Bzhezinsky. – 1997 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.e-reading.link/chapter.php/6132/13/Bzhezinskiii_-_Velikaya_shahmatnaya_doska.html.

ВЛИЯНИЕ ГЕРМАНСКОГО ФАКТОРА НА РАЗВИТИЕ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ США И ЕС

Гаспарян А. Л.

Аспирант кафедры международных отношений и внешней политики Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Научный руководитель: доктор политических наук, профессор Крушинский В. Ю.

Аннотация. *Исследуются отношения между США и ЕС. Анализируется влияние германского фактора на процесс развития отношений США – ЕС, так как Германия является важным составным элементом системы отношений между США и ЕС. Определяются основные особенности развития трансатлантических отношений: прагматизм, разноуровневая взаимозависимость, тесная взаимосвязь, ситуативность. Трансатлантические отношения эволюционировали и трансформировались под влиянием факторов различных уровней, что обусловлено функционированием ЕС, как интеграционного объединения особого типа, и статусом США в международно – политической иерархии. Растущая экономическая взаимозависимость и формирование трансатлантической зоны свободной торговли определяют специфику развития этих отношений. Геоэкономическая сила ЕС и геополитические возможности США свидетельствуют о потенциале влияния этих игроков на систему международных отношений. Состояние и развитие отношений США – ЕС находится в тесной взаимосвязи с американо – германским взаимодействием.*

Ключевые слова: *США, ЕС, трансатлантические отношения, германский фактор, взаимозависимость.*

УДК 327.3

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СКЛАДНОСТІ СТРУКТУРИ ТА ФЛУКТУАТИВНОСТІ ПОСТБІПОЛЯРНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ

Ковбень М. М.

Аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор О. А. Коппель.

Анотація. *В статті досліджуються основні причини урізноманітнення флуктуацій в регіональних системах. Визначено основні напрямки впливу складності систем на флуктуації, їх кількість та інтенсивність. Вивчено особливості стабільності та флуктуативності слабонерівноважних та сильнонерівноважних міжнародних систем, на основі чого зроблено припущення про доцільність використання концепту «зони нуклеації» для характеристики незворотних структурних перетворень в регіональних міжнародних системах. Досліджено конкретні приклади флуктуацій в різних регіональних системах на основі теоретичних припущень, окреслено автокаталітичні механізми флуктуацій в постбіполярних регіональних міжнародних системах. Прикладами флуктуацій, що мали незворотну та зворотну дію в різних регіональних міжнародних системах було обрано процеси мілітаризації та лібералізації торговельних відносин відповідно. За допомогою цих прикладів було доведено теоретичні положення, згідно яких автокаталітичні процеси спричиняють флуктуації, котрі призводять до незворотних структурних перетворень в регіональних системах.*

Ключові слова: *структура системи, флуктуації, регіональна міжнародна система, «зона нуклеації», автокаталітичні процеси, ізоморфізм.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В дослідженнях міжнародних систем одне із центральних місць займає вивчення їх стабільності. Тому ми сконцентрували свою увагу в цій роботі на окремому аспекті окресленої вище проблеми – взаємозв'язку складності структури та флуктуативності регіональних міжнародних систем. Цей зв'язок проявляє себе не тільки через необхідність забезпечення стабільності регіональних систем, на чому акцентує увагу реалістична парадигма. Взаємозв'язок флуктуативності та складності відбувається діалектично – з одного боку, через урізноманітнення природи флуктуацій, а з іншого – через зростання здатності складної системи протистояти флуктуаціям, направленим на зміну структури системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема статті досліджувалася раніше в двох основних напрямках. Перший – це дискусії щодо залежності стабільності міжнародних систем від полярності їх структури. Тут варто згадати і праці М. Каплана, в яких він говорить про нестабільність гнучкої біполярної структури міжнародних систем [1]; дослідження Д. Сінгера, результатом якого став висновок про більшу стабільність мультиполярних структур над біполярними [2]; дослідження К. Уолтца, результатом яких був висновок про більшу стабільність біполярних систем [3]. Ці роботи не використовували категоріального апарату синергетичної парадигми, яким оперуємо ми (флуктуативність,

незворотні процеси, дисипативні структури, ізоморфізм), однак предмет їх уваги близький до предмету нашого дослідження.

Окремих аспектам нашого дослідження була приділена увага в роботах А. Богатурова та К. Плешакова «Динамика международной стабильности» [4], К. Князевої та С. Курдюмова «Козволюция сложных социальных структур: баланс доли самоорганизации и доли управления» [5], тощо.

Другий напрям досліджень – це фундаментальні дослідження стабільності та стійкості систем, проведені в рамках загальної теорії систем. Серед них нами було використано роботи С. Попова [6], А. Додонова [7], а також окремі положення дисипативної теорії І. Пригожина [8]. Втім можемо констатувати, що степінь дослідженості теми роботи вкрай низький, а предмет дослідження вивчався досі тільки побічно, в контексті інших досліджень – міжнародно-політичних або прикладних.

Вирішення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Флуктуативність та стабільність систем розглядаються переважно в рамках прикладних досліджень. Натомість питання впливу складності системи, параметрів, що її визначають на стабільність системи в гуманітарних науках є новим і його вивчення відбувалося лише фрагментарно, переважно в цілях визначення зв'язку полярності та стабільності міжнародних систем. Це робить малодослідженим питання про вплив окремих складових складності регіональних міжнародних систем на їх стабільність.

Мета статті – дослідити основні вектори впливу складності структури регіональних міжнародних систем на характер флуктуацій, які в них виникають.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки «складність» є неквантифікованою характеристикою структури системи, визначимо кілька критеріїв, якими повинна володіти регіональна міжнародна система, щоб її можна було справедливо і обґрунтовано назвати складною. Перша група критеріїв – кількісні. Це значна кількість: елементів системи; видів елементів системи; зв'язків між елементами; видів таких зв'язків; побічних функцій системи, що є другорядними чи допоміжними щодо основної функції системи; підсистем; значна кількість норм та правил, що регулюють відносини між елементами в системі, ін. Під значною кількістю ми розуміємо таку кількість, яка виключає утворення лінійних функцій та нівелює емергентність в системі. Загальною вимогою в даному аспекті є неможливість редукціонізму в такій системі [9].

Існує досить велика кількість наборів критеріїв складності систем, зокрема технічних систем [7; 10]. Проте з огляду на специфіку нашого дослідження необхідним є виділення наступних критеріїв складності: емергентність системи, яка робить неможливим відтворення попередньої структури при втраті бодай одного елемента; нелінійність взаємодії між підсистемами та елементами системи; несиметричність та асиметричність структури системи, ін.

Флуктуативність системи у свою чергу також включає щонайменше дві складові: кількість та силу флуктуацій, а також різноманітність флуктуацій в системі.

Спочатку розглянемо питання взаємозв'язку складності системи та різноманітності видів флуктуацій в цій системі на прикладі регіональних міжнародних систем. Найпростіша закономірність в цьому контексті – це пряма залежність ступеня емергентності в системі загалом та флуктуативності розвитку всієї системи, що проявляється через прямий вплив складності атрактора розвитку системи на діапазон девіацій станів слабко нерівноважної системи. Наприклад, складність структури південноамериканської регіональної міжнародної системи, що проявляється у різноманітті природи елементів системи, характеристик цих елементів, специфіки їх зв'язків, виливається в такий процес, як інтег-

раційно-дезінтеграційні процеси. В результаті цього в регіональній системі вже утворено цілий ряд практично мертвих міжнародних інститутів (ЛАВТ, ЛАІ, Андське співтовариство, тощо), натомість на їх місце виходять нові ініціативи – УНАСУР, Боліваріанський Альянс, Тихоокеанський альянс, тощо [11]. Це свідчить про те, що інтеграційно-дезінтеграційні процеси вписуються в рамки слабо-нестабільної системи, що розвивається за певним аттрактором, причиною чого є взаємні стримування та противаги. Останні, в свою чергу, пов'язані напряму із специфікою структури регіональної міжнародної системи, де окрім держав сильними є позиції соціуму, злочинних формувань та сепаратистських рухів, ТНК, тощо [12].

А загальна закономірність полягає в тому, що збільшення складності системи передбачає як зростання видів взаємодій між елементами та підсистемами в рамках регіональної системи (в нашому випадку) [8, с. 248], так і збільшення нелінійності та емергентності цих зв'язків [9]. Це спричиняє експоненціальне збільшення потенційних джерел флуктуацій: з одного боку, девіації в кожному із видів зв'язків в системі, які можуть бути викликані як дією третіх елементів, так і динамічною зміною рівноваги між парою елементів, будуть частіше перетворюватися в повноцінні флуктуації через резонування із такими ж девіаціями в інших видах зв'язків чи в динаміці розвитку самих елементів системи; з іншого боку, різноманітність природи елементів та їх взаємозв'язків породжує зіткнення інтересів в двох площинах – між однотипними елементами та між видами елементів, що створює нову групу флуктуацій. В результаті ми бачимо, що ріст складності системи викликає параболічний ріст нових видів потенційних флуктуацій в регіональній системі.

На практиці остання закономірність активно проявляє себе в усіх регіональних системах в постбіполярний час. Відхід блокового протистояння на задній план диверсифікував суб'єктний склад регіональних систем. В результаті цього повноцінними акторами стали не лише ТНК та регіональні організації, але і піратські групи та наркокартелі, національно-визвольні рухи, недержавні організації, громадянські суспільства, тощо. А це створило ряд нових флуктуацій в цих системах, і частина з них вилилася в повноцінні проблеми безпеки та сталого розвитку.

З іншого боку, практика показує, що попри ріст складності постбіполярних регіональних міжнародних систем, вони залишаються стабільними (тобто рівноважними або слабо нерівноважними). Суперечності з описаною вище закономірністю, втім, не виникає, оскільки диверсифікація типів флуктуацій не корелюється із їх силою, і в результаті більшість флуктуацій або затухає, або стає причиною виникнення динамічної стабільності. Пояснюється це тим, що другою стороною складності системи виступає її «ущільнення», збільшення стійкості до потенційних загроз.

На основі цього ми можемо говорити, що для регіональних міжнародних систем справедливим є загальнонауковий постулат про прямий зв'язок складності системи та видів флуктуацій в ній, що, втім, компенсується інтегративними зв'язками, які виникають в системі як паралельний наслідок ускладнення структури. Рівновага між цими тенденціями зберігається до того часу, доки певна флуктуація не досягне точки «нуклеації», тобто критичної межі, яка робить подальший розвиток регіональної системи незворотним.

Цей висновок безпосередньо підводить нас до другого аспекту поставленої проблеми – взаємозв'язку складності структури регіональної міжнародної системи із силою флуктуацій, що виникають у цій системі.

Вихідним положенням в даному контексті є те, що чим кращі зв'язки між елементами системи, тим більшою є її стійкість щодо флуктуацій і, відповідно, тим більше флуктуа-

цій є «безкорисними» для системи. Критерії складності системи передбачають, що збільшення емергентності (як показника, що відображає наростання кількості нелінійних взаємодій в системі в результаті її розширення чи розвитку) призводить до зростання кількості зв'язків між елементами системи. Оскільки складні системи відрізняються від простих в тому числі і кількісними показниками (кількість елементів, підсистем, зв'язків), ми можемо робити висновок про більшу інтегрованість складних систем (більшу кількість зв'язків та їх інтенсивність). В протилежному випадку складна система просто не утворювалася б: збільшення кількості елементів взаємопов'язане із виникненням більшої кількості зв'язків, що роблять систему не просто набором елементів, а єдністю. Зростання нелінійності зв'язків між сталою кількістю елементів передбачає їх посилення, в протилежному випадку структура системи та зв'язки в ній не диверсифікуватимуться. На основі цього ми можемо говорити про інтегрованість системи як один із наслідків її ускладнення. Якщо ж таких процесів не відбуватиметься, то неunikним є фрагментація системи із спрощенням її структури та структури підсистем [8, с. 250-256].

В постбіполярних регіональних міжнародних системах інтегрованість проявила себе доволі специфічно – через зростання внутрішньої направленості функцій окремих елементів цих систем. Причиною цього було те, що держави, котрі в біполярну епоху входили до складу одного з блоків і займали своє місце в блокувній ієрархії, після закінчення «холодної війни» отримали змогу підпорядкувати свою зовнішню політику економічним та цивілізаційно-культурним імперативам – необхідності кооперації з сусідами, розвиток прикордонного співробітництва, тощо. В результаті таких факторів розвинулися умови для регіоналізації окремих міжнародно-політичних просторів. Великі та середні держави прагнули створити сприятливі умови розвитку – економічна взаємодоповнюваність із меншими сусідніми державами, політична стабільність та однорідність регіонів, тощо. В результаті цього протягом останніх двох десятиліть спостерігалися процеси регіональної економічної інтеграції, формування нових комплексів безпеки, активізувалися політичні контакти на регіональному рівні з метою вирішення двосторонніх проблем, тощо. Так, саме протягом останніх двох десятиліть було створено такі регіональні організації, як НАФТА та УНАСУР, на зміну ЄЕС та ОАЄ прийшли ЄС та АС, а діяльність АСЕАН та СААРК була сильно змінена.

Фундатор та класик неореалізму Кеннет Уолтц свого часу розвивав концепцію «структурної сили» [3]. Суть її полягає в тому, що в міжнародних системах поведінку акторів детермінує її структура. Тому потенційні прагнення окремого елемента ревізювати розподіл сил в системі, змінити її структуру, нашоухуються на опір середовища, оскільки структура системи протистоїть таким спробам. Тут ми можемо вдатися до дещо еволюціоністських міркувань: структура міжнародної системи обов'язково протистоїть флуктуаціям, направленим на зміну структури, оскільки інакше вона не зможе існувати, і на зміну їй рано чи пізно прийде така структура, яка зможе забезпечити стабільність системи. А це повертає нас до попередніх висновків про шляхи забезпечення такої стабільності.

Тим не менше, частина флуктуацій долають опір «структурної сили» і змінюють структуру системи. При чому це може відбутися як в результаті дії одного сильного фактору, так і в результаті комплексного впливу ряду девіацій. Синергетична парадигма оперує категорією «критична територія» енуклеації [8, с. 248]. Зміст її в тому, що структуру системи може змінити тільки та флуктуація, котра охопила певну критичну «територію» – критичну частину елементів системи та її функцій, після досягнення чого зворотні процеси вже неможливі. Застосовуючи це положення для дослідження регіональних міжнародних систем ми можемо говорити, що для зміни структури регіональної системи певний

процес повинен охопити певні елементи системи та змінити їх функцію таким чином, що подальше виконання попередньої функції системи в незмінному вигляді не буде можливим.

Тут ми зіштовхуємося із проблемою незворотності, яка в науці міжнародних відносин наразі є недооціненою. В частині випадків подальший розвиток є непередбачливим. В такому випадку є підстави говорити про проходження точки біфуркації. Однак часто подолання флуктуацією меж «території нуклеації» викликає проходження точки «неповернення». Тобто система зберігає попередні характеристики та закономірності розвитку, однак окремі аспекти її роботи неповоротно змінені.

В регіональних міжнародних системах ці процеси відбуваються специфічно, оскільки в випадках затухання флуктуації фіксувати її складно. Пов'язано це із тим, що в дисипативних соціальних системах важко описати дискриптивно, а тим більше математично, розвиток системи. Тому незначні девіації, що не отримують свого розвитку, часто отожднюються із соціальною динамікою або пов'язуються із дією низки неквантифікованих факторів розвитку системи. Однак в тому випадку, коли флуктуація пройшла точку «неповернення», її можна чітко зафіксувати. А в випадках із біфуркаціями дія флуктуацій очевидна. Наведемо конкретні приклади.

В якості флуктуації можна вибрати цілу низку змін в регіональних системах. Але з метою можливості наочного порівняння ми виберемо досить універсальні випадки флуктуацій – мілітаризація держав та лібералізація торгівлі.

Протягом останніх років відбулося декілька односторонніх сплесків мілітаризації, які, втім, «погасли» і не вплинули на структуру регіональної системи. В випадку конфлікту між Таїландом та Камбоджею з приводу спірного храмового комплексу нарощування військового потенціалу стало наслідком військових зіткнень, які відбуваються майже регулярно з 2009 року [13]. Масштаб цих зіткнень незначний, однак це дає привід обом країнам переозброюватися та нарощувати військові бюджети.

Цікавим є вплив цього конфлікту на регіональну систему в Південно-Східній Азії. Решта десяти держав регіону осуджують дії країн. АСЕАН та В'єтнам в різні роки пропонували посередництво в вирішенні суперечки. Це свідчить про те, що країни регіональної системи прагнуть уникнути ще одного джерела нестабільності, що може загрожувати безпеці кожної держави та інтересам кооперативного розвитку (першим джерелом ми вважаємо априорі напружену ситуацію в Бірмі). Такі дії країн регіону корелюються із тезою про структурний опір системи флуктуаціям. Дія «структурної сили» та вплив зростаючої інтегрованості регіональної системи мінімізують існуючі загрози. На цьому прикладі ми бачимо, як конфлікт між елементами регіональної системи потенційно перешкоджає функціонуванню системи. В результаті цього мілітаризація в Таїланді та Камбоджі не поширюється на сусідні держави і обмежується даною територією. При чому навіть в межах цих двох держав дана флуктуація має змінну динаміку, що залежить від політичного контексту двосторонніх відносин.

В Південній Америці в другій половині 2000-их років кілька держав почали нарощувати витрати на оборону. Причини для цього, на відміну від Південно-Східної Азії, були різноманітніші. Бразилія як регіональний лідер в міру нарощування власних глобальних та регіональних амбіцій почала модернізувати свою армію [14]. В Чилі видатки на оборону залежать від експорту металів, зростання ціни на які дали армії більші кошти [15]. А після розгортання конфлікту між Колумбією з одного боку та Венесуелою і Еквадором з іншого боку в регіоні розгорнулася поступова гонка озброєнь, коли всі держави регіону (за винятком Аргентини) кілька років поспіль нарощували оборонні видатки [14]. Такі зміни

не сприяли вирішенню прикордонних конфліктів (чилійсько-перуанського, колумбійсько-венесуельського, аргентино-парагвайського, тощо). Так, для прикладу, конфлікт Чилі та Перу щодо морських акваторій вдалося вирішити через арбітраж і вже після закінчення «гонки озброєнь» [16]. Розглядаючи мілітаризацію як флуктуацію, ми можемо говорити про подолання «зони нуклеації». Розпочавшись в двох осередках як цілком закономірний процес без ревізійного спрямування (в Чилі та Бразилії), мілітаризація наклалася на конфлікти між державами регіону. Це спричинило такий відомий феномен, як «спіраль гонки озброєнь» та загострення «дилеми безпеки». Результатом цього стало те, що флуктуація швидко переросла зону нуклеації та охопила весь регіон.

Цей приклад демонструє, як в регіональній системі в певний момент складаються умови, сприятливі для флуктуації. Це спричиняє її посилення і закономірний подальший розвиток, який спричиняє структурні зміни в системі (в випадку Південної Америки – довгострокове погіршення відносин між Венесуелою та Колумбією та бразильські ініціативи щодо створення УНАСУР). Тим не менше, процес мілітаризації був закономірним і, в принципі, прогнозованим, хоча і незворотним. Чітко виражених точок біфуркації в даному випадку, на нашу думку, не було.

Прикладом флуктуації, що викликала біфуркації в регіональних системах, може бути отримання ядерної зброї Пакистаном та Індією в Південній Азії та КНДР в Східній Азії. Оскільки мілітаризація як інструмент протистояння з Індією не виправдав себе в війнах 1949 – 1970-их років, країна направила свої ресурси на отримання ядерного статусу. Індія ядерною зброєю володіла вже до того, а тому після ядерних випробувань Пакистану в 1998 році якісно змінилася структура регіональної системи, оскільки після цього моменту повноцінний конфлікт між сторонами став неможливим [17].

У випадку ядерних випробувань КНДР в 2004 році ядерна зброя переслідувала як цілі продовження протистояння із Республікою Корея, так і цілі шантажу інших держав з метою виманювання матеріальної та фінансової допомоги. Втім, для розвитку регіональної системи ця подія мала подібний вплив – функція забезпечення безпеки змінилася, оскільки навіть найменша агресія проти агресивного режиму КНДР виключалася із інструментарію зовнішньої політики держав регіону.

Це дає нам привід говорити про те, що мілітаризація як приклад флуктуації в цих двох випадках не тільки подолала «зону нуклеації» (оскільки ядерний статус держави має глобальний, а не тільки регіональний ефект), але і спричинила біфуркаційні зміни структури регіональних систем.

Подібні процеси відбувалися в регіональних системах і з процесами лібералізації торгівлі. В низці регіонів було проголошено ряд ініціатив із створення зон вільної торгівлі, які провалювалися повністю або частково. Наочним прикладом повністю проваленого проекту лібералізації стала ініціатива АЛКА – міжамериканської зони вільної торгівлі. В міру того, як латиноамериканські держави звільнялися від економічної прив'язаності до США, їх позиція щодо цієї ініціативи ставала скептичнішою. А після того, як в 2004 році було створено Боліваріанський Альянс (АЛБА), американський проект АЛКА став історією [18]. Прихованою причиною цієї невдачі ми вважаємо саме розвиток регіоналізму в Південній Америці, в результаті якого інтегрованість та складність системи зросли, а це дало можливість опиратися флуктуаціям (більше того, оскільки нова регіональна система будувалася в менших кордонах, ніж до того, ця флуктуація стала зовнішнім подразником).

Багато подібних проектів лібералізації проголошувалося в низці організацій в якості популістських проектів. Однак ці приклади тільки наочно демонструють широкий спектр «безкорисних» флуктуацій. Дещо успішнішою була лібералізація торгівлі в НАФТА. По-

вноцінне нарощування взаємної торгівлі, усунення митно-тарифних бар'єрів, формування цілих виробничих кластерів на півночі Мексики свідчать, що ця флуктуація досягнула цілі і продовжила свій вплив після того, як охопила всі три необхідні елементи системи.

Наведені вище приклади не просто демонструють факт, що одні флуктуації мають силу і умови для подолання «зони нуклеації», а інші ні. Дилема безпеки та розкручування спіралі «гонки озброєнь» у випадку мілітаризації, зростання торгівлі та формування транс-кордонних виробничих комплексів в випадку лібералізації торгівлі демонструють, як процеси підсилюють фактори, які сприяють поглибленню цих же процесів. Такого роду процеси отримали назву автокаталітичних – тобто таких, що прискорюють розвиток самих себе шляхом створення для свого розвитку сприятливих умов. В нашому випадку це або зростання напруженості в випадку мілітаризації, або зростання кооперативних можливостей та взаємопов'язаності економік в випадку лібералізації торгівлі.

Останній аспект в контексті даного дослідження, на який ми хочемо звернути увагу – це ізоморфізм в регіональних міжнародних системах. Подібність міжнародних процесів в різних системах, попри різний характер протікання цих процесів, свідчить про необхідність глибшого аналізу структури регіональних систем, використання інструментів синергетичної парадигми для виявлення причин ізоморфізму, тощо. Тобто отримані результати відкривають можливості для кількох напрямків подальших досліджень.

Висновки дослідження і перспективи подальших розробок. На основі цього ми можемо констатувати тісну взаємопов'язаність складності структури регіональних міжнародних систем із їх флуктуативністю і прийти до наступних висновків:

1. Зв'язок флуктуативності регіональних міжнародних систем та їх стабільності є діалектичним, оскільки зростання складності викликає як урізноманітнення флуктуацій в системі, так і зростання інтегрованості системи, що дозволяє підвищити гомеостатичну функцію системи.

2. В регіональних міжнародних системах спостерігаються загальні закономірності гомеостатичного функціонування систем. Виникнення флуктуацій, що можуть вивести систему із рівноважного чи слабонерівноважного становища компенсується інтегрованістю системи. Ці два процеси взаємозалежні і визначають характер розвитку регіональних міжнародних систем.

3. Структурні зміни в регіональних міжнародних системах спричиняються незворотними змінами в самих системах. Такі зміни пов'язані із подоланням певною флуктуацією чи їх групою певної «зони нуклеації», що є своєрідною критичною межею стабільності системи. Переважна більшість таких флуктуацій спричинена автокаталітичними процесами в системах, котрі направлені на ревізію існуючого балансу сил в регіональній міжнародній системі. На прикладах мілітаризації та лібералізації торгівлі наочно видно, чому подібні флуктуації в різних системах ведуть себе по-різному.

Отримані висновки окреслюють декілька нових проблем, перспективних для подальшого дослідження. Серед них – визначення того, які саме автокаталітичні процеси спричиняють структурні зміни в регіональних системах; динаміка розвитку регіональних міжнародних систем в сильнонерівноважному стані та в умовах, що передують проходженню точки біфуркації, тощо.

Список використаної літератури

1. Kaplan Morton. System and process in international politics / Morton Kaplan. – ECPR Press, 2005. – 252 p.

2. Singer D. J. The Global System and its Sub-System. A Developmental View / D. J. Singer – N.-Y., 1971. – 187 p.
3. Уолц К. Теория международной политики / пер. с англ. В. Кравцовой / Кеннет Уолц – М. : Наука, 1989. – 235 с.
4. Богатуров А. Д. Динамика международной стабильности / А. Д. Богатуров, К. В. Плешаков // Международная жизнь, 1991. – № 2. – С. 35-46.
5. Князева Е. Н. Коэволюция сложных социальных структур: баланс доли самоорганизации и доли управления / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов // Будущее и настоящее России в зеркале синергетики / под ред. Г. Г. Малинецкого. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. – С. 187-201.
6. Попов С. Філософія зворотного зв'язку в парадигмі саморегуляції складних сучасних соціальних систем / С. Попов [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_46_65.pdf.
7. Додонов О. Г. Живучість складних систем: аналіз та моделювання: навч. посіб. у 2-х ч. / О. Г. Додонов, М. Г. Кузнєцова, О. С. Горбачик. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – С. 137-138.
8. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / Илья Пригожин, Изабелла Стенгерс. Пер. с англ. / Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
9. Темников Д. Синергетический подход к анализу международной политики. Адаптация понятий / Денис Темников [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.intertrends.ru/twenty/008.htm>.
10. Спосіб визначення складності інформаційних систем: пат. 20448 Україна: МПК G06F 17/00\ Логвиненко М. Ф., Серков О. А., Сорока О. О., Пєвнєв В. Я., – № 200609011; заявл. 14. 08. 2006; опубл. 15. 01. 2007, Бюл. № 1, 2007 р.
11. Antecedentes de Unasur [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.comunidadandina.org/unasur/antecedentes.htm>.
12. Antiguas y nuevas amenazas a la seguridad de América Latina [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.fundacionpreciado.org.mx/biencomun/bc152/gerardo_rodriguez.pdf.
13. СІПРІ 2013: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Разумкова; Редкол. укр. вид. : Л. Шангіна (головний редактор) та ін. – К. : Заповіт, 2014. – С. 29, 33, 122.
14. Brasil invertirá más de 6000 millones de dólares en Sistema de Monitoreo de Fronteras [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://podermilitar.blogspot.com/2011/06/brasil-invertira-mas-de-6000-millones.html>.
15. La particular carrera de armamentos entre Chile y Perú [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.onemagazine.es/noticia/1347/Sin-Especificar/La-particular-carrera-de-armamentos-entre-Chile-y-Peru.html>.
16. Решение территориального спора между Перу и Чили [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ilaran.ru/?n=919>.
17. Белокреницкий В. Я. Южная Азия в мировой политике / В. Я. Белокреницкий, В. Н. Москаленко, Т. Л. Шаумян – М. : Международные отношения, 2003. – С. 211-257.
18. ALBA: Venezuela Answer to «Free Trade» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://focusweb.org/pdf/alba-book.pdf>.

COMPLEXITY CORRELATION OF STRUCTURE AND FLUCTUATION IN POSTBIPOLAR REGIONAL INTERNATIONAL SYSTEMS

Kovben Maxim M.

Ph. D. student of International Relations and Foreign Policy Chair of the Institute of International Relation, Kyiv National Taras Shevchenko University.

Scientific supervisor: Doctor of History Science, Professor O. A. Koppel.

Abstract. *The article deals with main reasons of fluctuations' diversification in regional systems. Determined ways of correlation between complexity of systems and fluctuations, their quantity and intensiveness. Researched the features of stability and fluctuation of ill-unbalanced and hard-unbalanced international systems, on the basis of what there was made an assumption about expediency of using a concept «nucleation zone» for describing irreversible structural changes in regional international systems. Researched certain examples of fluctuation in different regional systems on the basis of theoretical presumptions. As the examples of fluctuation, that had an irreversible and reversible affect in different regional international systems, were chosen processes of militarization and liberalization of commercial relations accordingly. By means of these examples proven theoretical statements, in accordance with ones autocatalytic processes results in fluctuation which lead to irreversible structural changes in regional systems. Outlined autocatalytic mechanisms in post bipolar regional international systems.*

Key words: *structure of system, fluctuation, regional international system, «nucleation zone», autocatalytic processes, isomorphism.*

Referances

1. Kaplan Morton. System and process in international politics / Morton Kaplan. – ECPR Press, 2005. – 252 p.
2. Singer D. J. The Global System and its Sub-System. A Developmental View / D. J. Singer – N.-Y., 1971. – 187 p.
3. Walts K. Teoriya mezhdunarodnoj politiki / Per. s angl. V. Kravczovoj / Kennet Walts – M. : Nauka, 1989. – 235 s.
4. Bogaturov A. D. Dinamika mezhdunarodnoj stabil'nosti /A. D. Bogaturov, K. V. Pleshakov // Mezhdunarodnaya zhizn'. – 1991. – № 2. – С. 35-46.
5. Knyazeva E. N. Koevolyciya slozhnyx social'nyh struktur: balans doli samoorganizacii i doli upravleniya / E. N. Knyazeva, S. P. Kurdyumov // Budushhee i nastoyashhe Rossii v zerkale sinergetiki / pod red. G.G. Malineczkogo. – M. : Knizhnyj dom «LIBROKOM», 2011. – S. 187-201.
6. Popov C. Filosofiya zvorotn'ogo zv'yazku v paradigmi samoregulyaciyi skladnix suchasnix social'nix sistem / S. Popov. [Electr. resurs] – Regim dostupu: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_46_65.pdf.
7. Dodonov O. G. Zhivuchist' skladnix sistem: analiz ta modelyuvannya: navch.posib. u 2-x ch. / O. G. Dodonov, M. G. Kuznyeczova, O. S. Gorbachik. – K. : NTUU «KPI», 2009. – S. 137-138.
8. Prigogine I. Poryadok iz xaosa. Novyj dialog cheloveka s prirodoy / Ilya Prigogine, Izabella Stengers. Per. s angl. / Obshh. red. V. I. Arshinova, Yu. L. Klimontovicha i Yu. V. Sachkova. – M. : Progress, 1986. – 432 s.
9. Temnikov D. Sinergeticheskij podxod k analizu mezhdunarodnoj politiki. Adaptaciya ponyatij / Denis Temnikov [Electr. resurs] – Regim dostupu: <http://www.intertrends.ru/twenty/008.htm>.
10. Sposib viznachennya skladnosti informacijnix sistem: pat. 20448 Ukrayina: MPK G06F 17\00\ Logvinenko M. F., Serkov O. A., Soroka O. O., Pyevnyev V. Ya., Churyumov G. I. – № 200609011; zayavl. 14. 08. 2006; opubl. 15. 01. 2007, Byul. № 1, 200 r.
11. Antiguas Antecedentes de Unasur [Electr. resurs] – Regim dostupu: <http://www.comunidadandina.org/unasur/antecedentes.htm>.
12. Antiguasy nuevas amenazas a la seguridad de América Latina [Electr. resurs] – Regim dostupu: http://www.fundacionpreciado.org.mx/biencomun/bc152/gerardo_rodriguez.pdf.
13. SIPRI 2013: Shhorichnik: Ozbroyennya, rozzbroyennya ta mizhnarodna bezpeka: Per. z angl. / Stokgol'm. mizhnar. in-t doslidzhennya miru; Ukr. centr ekon. i polit. doslidzhen' im. O.Razumkova; Redkol. ukr. vid.: L. Shangina (golovnij redaktor) ta in. – K.: Zapovit, 2014. – S. 29, 33, 122.
14. Brasil invertirá más de 6000 millones de dólares en Sistema de Monitoreo de Fronteras [Electr. resurs] – Regim dostupu: <http://podermilitar.blogspot.com/2011/06/brasil-invertira-mas-de-6000-millones.html>.

15. La particular carrera de armamentos entre Chile y Perú [Electr. resurs] – Regim dostupu: <http://www.onemagazine.es/noticia/1347/Sin-Especificar/La-particular-carrera-de-armamentos-entre-Chile-y-Peru.html>.
16. Reshenie territorial'nogo spora mezhdru Peru i Chili [Electr. resurs] – Regim dostupu: <http://www.ilaran.ru/?n=919>.
17. Belokreniczkiy V. Ya. Yuzhnaya Aziya v mirovoj politike / V. Ya. Belokreniczkiy, V. N. Moskalenko, T. L. Shaumyan – M. : Mezhdunarodnye otnosheniya, 2003. – S. 211-257.
18. ALBA: Venezuela Answer to «Free Trade» [Electr. resurs] – Regim dostupu: <http://focusweb.org/pdf/alba-book.pdf>.

ВЗАИМОСВЯЗЬ СЛОЖНОСТИ СТРУКТУРЫ И ФЛУКТУАТИВНОСТИ ПОСТБИПОЛЯРНЫХ РЕГИОНАЛЬНЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ СИСТЕМ

Ковбень М. М.

Аспирант кафедры международных отношений и внешней политики Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Научный руководитель: доктор исторических наук, профессор О. А. Коппель.

Аннотация. *В статье исследуются основные причины разнообразия флуктуаций в региональных системах. Определены основные направления влияния сложности систем на флуктуации, их количество и интенсивность. Изучены особенности стабильности и флуктуативности слабонервновесных и сильнонервновесных международных систем, на основе чего сделано предположение о целесообразности использования концепта «зоны нуклеации» для характеристики необратимых структурных преобразований в региональных международных системах. Исследованы конкретные примеры флуктуаций в различных региональных системах на основе теоретических предположений, обозначены автокаталитические механизмы флуктуаций в постбиполярной региональных международных системах. Примерами флуктуаций, имевших необратимое и обратимое действие в различных региональных международных системах были избраны процессы милитаризации и либерализации торговых отношений соответственно. С помощью этих примеров было доказано теоретическое положение, согласно которому автокаталитические процессы вызывают флуктуации, приводящие к необратимым структурным преобразованиям в региональных системах.*

Ключевые слова: *структура системы, флуктуации, региональная международная система, «зона нуклеации», автокаталитические процессы, изоморфизм.*

УДК 659:316.776:316.42

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ СИЛИ

Слепцова К. О.

Аспірант кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор Копійка В. В.

Анотація. *В умовах глобалізації та безперервного розвитку інформаційного простору все більш важливу роль для ефективного управління державою та побудови міжнародних відносин відіграє вміння формувати правильну інформаційну політику. Інформаційна складова посилює ефект як внутрішньої, так і зовнішньої політики країни чи міжнародної організації, визначає роль держави на світовій арені, а також слугує найдієвішим та найсучаснішим інструментом міжнародних впливів, засобом не тільки дипломатії, але й зброєю у боротьбі за світове лідерство.*

Державна інформаційна політика – багатогранне явище, яке охоплює усі сфери життєдіяльності сучасного суспільства. Загалом, інформаційна сфера належить до кола інтересів будь-якої розвиненої держави і тому є ключовою у побудові внутрішньої та зовнішньої політики.

Нині, як ніколи раніше, інформаційна потужність держави вирішує та показує її становище у міжнародних відносинах, адже інформація завжди була потужною зброєю, а за останні десятиліття перетворилася у четверту (або навіть основну) гілку влади.

Ключові слова: *інформаційна політика, державна інформаційна політика, інформація, держава.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день розуміння ролі інформації не тільки у повсякденному житті, але й у визначенні лідерів світової політики, стрімко набуває вирішального значення. В умовах тотальної інформатизації суспільства закономірно зростає роль науково обґрунтованої, адекватної запитам часу державної інформаційної політики, покликаної збалансовано задовольняти і захищати інформаційні інтереси держави, громадянського суспільства загалом і кожної особи окремо.

Мета статті – проаналізувати поняття «інформаційна політика» та дослідити її роль та значення як основної сили та важеля у побудові сильної держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Спеціалісти та вчені вже приділили певну увагу до питань і проблем інформаційної політики, пропунуючи дефініції інформаційної політики, виділяючи ті якості та аспекти державної інформаційної політики, які вважають самими важливими. Серед таких вчених З. К. Бжезінський, С. Бремен, Є. А. Макаренко, Г. Г. Почепцов, В. Ф. Халіпов та інші.

Попри достатньо велику кількість матеріалів, досягнень та досліджень, які були здійсненні у вивченні даної теми, необхідно продовжувати розкривати різні аспекти вищезгаданої теми, яка вимагає подальшого дослідження та інтерпретування.

Основні результати дослідження. В статті теоретично обґрунтовано та проаналізовано поняття інформаційної політики, її вплив на формування державних методів управління, значення для внутрішньої та зовнішньої політики держави та її здатності впливати на роль та місце держави у світовій політиці.

Найпоширенішими визначеннями терміна «політика» є мистецтво управління державою або сфера діяльності держави, пов'язана з відносинами між класами, націями та іншими соціальними групами, суттю якої є визначення форм, завдань, змісту діяльності держави [1, с. 76]. У цих визначеннях акцент робиться на діяльності держави, державній владі. Деякі сучасні вчені та політологи вважають, що політика є особливою сферою життєдіяльності людей, пов'язаних із владними відносинами, з державою й державним устроєм, соціальними інститутами, функціонування і дія яких ведеться відповідно до законів, принципів і норм. Вона покликана гарантувати життєздатність громадян, різних співтовариств людей, реалізацію їхньої спільної волі, інтересів і потреб [2, с. 80].

Виходячи з розуміння терміну «влада» як можливості впливати на дії та поведінку людей за допомогою різних методів, інформаційну політику держави можна вважати «інформаційною владою» або «четвертою владою», а ще точніше – владою реальною. Можна стверджувати, що інформаційна політика – це здатність і можливість суб'єктів політики впливати на свідомість, психіку людей, їхню поведінку і діяльність на користь держави і громадянського суспільства за допомогою інформації.

За визначенням В. Халіпова, інформаційна політика – це «система сучасних заходів, спрямованих на розвиток процесів формування, перетворення, зберігання, передачі й використання всіх видів інформації, ефективно розв'язання проблем створення, впровадження і використання засобів комп'ютерної і інформаційної техніки, засобів зв'язку і технічних носіїв запису, а також комплексного використання інформаційних систем в управлінській діяльності» [3, с. 220].

Інформаційній політиці можна дати й інше визначення: це – особлива сфера життєдіяльності людей (політиків, учених-аналітиків, журналістів, слухачів, читачів тощо), пов'язана з відтворенням і поширенням інформації, яка задовольняє інтереси держави і громадянського суспільства та спрямована на забезпечення творчого, конструктивного діалогу між ними та їхніми представниками. У формуванні інформаційної політики важлива роль належить ЗМІ. Інформація, поширювана каналами ЗМІ, як вважають деякі зарубіжні автори, має вплив на населення за трьома напрямками: «дає їм можливість стежити за тим, що відбувається в світі», «розподіляє основні політичні питання за мірою важливості» та «формує політичні уподобання людей» [4, с. 9].

Можна вважати, що саме поняття «інформаційна політика» бере витоки із пропаганди зі сторони держави під час Першої світової війни. Згідно з Г. Почепцовим, терміни «інформаційна політика» та «інформаційна війна» вперше були застосовані британським істориком Дж. Фуллером у 1920 р [5, с. 30]. Його думку продовжує також і С. Бремен. З точки зору сьогодення вона дає наступне визначення: «Інформаційна політика складається із законів, регулювання та доктрин, як і іншого прийняття рішень та практик на рівні суспільних базових принципів, включаючи створення інформації, її обробку, передачу, доступ до неї та використання». Вона підкреслює також різницю між транспортуванням інформації та її розподілом.

С. Бремен виділяє три сфери інформаційної політики, до якої сьогодні дійшла держава, що відбулося за період її трансформацій:

- уряд – government (формальні інституції закону);
- управління – governance (прийняття рішень зі структурними наслідками – публічні чи приватні, формальні чи неформальні);
- управлінська ментальність – governmentality (культурні предиспозиції й практики, які створюють і утримують умови, що роблять можливими конкретні форми управління і урядування);
- деякі наслідки, що прийшли разом із інформаційною державою:

- інформаційна держава знає все більше про індивідів, тоді як індивіди знають усе менше про державу;
- інформаційні держава перейшла від збору інформації про конкретну людину до збору всієї інформації, з якої потім можна дізнатися про конкретну людину;
- є розрив між тим, як сприймає уряд ідентичність інформаційної держави і її громадяни;
- використання дігiтальних технологій реально може знизити, а не збільшити можливості для демократії;
- технології сучасного електронного голосування знижують довіру індивідуальних виборців, що їхні голоси буде адекватно пораховано;
- індивід стає в інформаційній державі вірогідним представленням;
- доступ до інформації використовується інформаційною державою для впливу [6, с. 3].

Сутність державної політики в суспільному вимірі полягає в легітимному використанні ресурсів публічної влади для об'єднання людей заради суспільного блага, в тому числі заради збереження цілісності суспільства і забезпечення його ефективного розвитку.

Сутність державної політики у суб'єктному вимірі полягає у використанні правових та організаційних механізмів публічної влади для реалізації ідеологічних уявлень суб'єкта політики, що володіє публічною владою, про раціональні механізми дозволу найгостріших суперечностей суспільного розвитку.

Як відомо, до числа найбільш дієвих засобів реалізації державної політики належать:

- правове регулювання суспільних відносин;
- планування і програмування діяльності органів виконавчої влади за пріоритетними напрямками політики;
- бюджетне фінансування і інше ресурсне забезпечення діяльності органів державної влади, інших суб'єктів реалізації державної політики;
- правозастосовна діяльність.

Виходячи з цього, державна інформаційна політика може бути визначена як заснована на праві, легітимному примусі і необхідному ресурсному забезпеченні діяльності в інформаційній сфері державних органів і посадових осіб щодо виконання основних функцій держави і реалізації ідеологічної програми суб'єктів, які мають публічною владою [7, с. 45].

Об'єктами державної інформаційної політики є політична свідомість і громадська думка, а предметом – методи і засоби державного впливу на політичну свідомість і громадську думку в цілях залучення громадян до підтримки заходів державної політики, до участі в цих заходах, а також методи і засоби протидії «інформаційному тискові» на державу і суспільство з боку нелегітимних політичних сил суспільства і політичних сил зарубіжних держав.

Сутність державної інформаційної політики проявляється в її змісті та формі.

Зміст державної інформаційної політики визначається метою, завданнями, принципами та напрямками діяльності державних органів і посадових осіб, що беруть участь у формуванні та реалізації даної політики [8, с. 115].

Форма державної інформаційної політики відображає зовнішній прояв політичної діяльності держави по впливу на процеси розвитку політичної свідомості та формування громадської думки. На думку фахівців, діяльність держави, в тому числі щодо реалізації політики, здійснюється у формі механізмів нормативного правового регулювання суспільних відносин в областях, пов'язаних з розвитком політичної свідомості, формуванням

громадської думки та закріплених у відповідних нормативних правових актах (правова форма), а також в формі організаційно-управлінських заходів, виконуваних державними органами і посадовими особами в пріоритетних галузях державної інформаційної політики (організаційна форма).

Таким чином, сутність державної інформаційної політики значною мірою залежить від позиції дослідника, який може розглядати дане явище як з точки зору суспільства, так і з точки зору суб'єктів політики. Найважливіша сутнісна якість державної інформаційної політики полягає в боротьбі суб'єкта політики, що володіє публічною владою за громадську підтримку його ідеологічної програми вирішення протиріч суспільного розвитку та діяльності з реалізації цієї програми [9, с. 110].

Інформаційна політика на сьогоднішній день є основою функціонування держави. Саме вона визначає закони функціонування інформаційної сфери. Коли ефективно працює система ЗМІ суспільства, це дає змогу швидко вирощувати нову еліту, активно обговорювати нові проекти, сприяти прозорості влади, наближати її дії до населення. Законом взаємодії влади і населення є адекватне функціонування комунікації між владою і населенням. Не тільки населення має чути владу, а й влада має прислухатися до думки і слова свого населення [10, с. 12].

Саме інформаційна політика будує сучасне суспільство та державу. А ефективна інформаційна інфраструктура є запорукою розвитку будь-якої держави, оскільки:

- дає змогу різко скоротити час на висунення та обговорення нових ідей, проектів, людей;
- дає змогу розробляти найбільш ефективну галузь економіки – економіку інформації, економіку з виробництва нових знань;
- спрямовує країну на той самий шлях розвитку, по якому іде сьогодні все людство.

Можна зазначити, що ефективна інформаційна інфраструктура здатна допомогти державі в вирішенні багатьох політичних, економічних, дипломатичних, військових завдань, що є набагато дешевшим варіантом реалізації [10, с. 13].

Висновки. Отже, можна зробити висновки, що інформаційна політика для розвитку та лідерства держави має вирішальне значення. У сучасному світі головна зброя – зброя інформаційна, тож головним і найдієвішим важелем впливу стала «інформаційна влада» або «четверта влада».

Державна інформаційна політика – складний механізм, що розвивається та удосконалюється паралельно із процесами інформатизації суспільства та глобалізацією. Для держави розуміння важливості формування та ведення правильної інформаційної політики є вирішальним у її становленні на карті міжнародних відносин і політики.

Виходячи з цього, державна інформаційна політика може бути визначена як заснована на праві, легітимному примусі і необхідному ресурсному забезпеченні діяльність в інформаційній сфері державних органів і посадових осіб щодо виконання основних функцій держави і реалізації ідеологічної програми суб'єктів, які мають публічною владою. Саме інформаційна політика будує сучасне суспільство та державу.

Список використаної літератури

1. Большой энциклопедический словарь. – СПб., 2000. – 76 с.;
2. Общая и прикладная политология / Под ред. В. И. Жукова, Б. И. Краснова. – М. : МГСУ; Издательство «Союз», 1997. – 80 с.;
3. Халипов В. Ф. Власть. Основы кратологии : монография / В. Ф. Халипов. – М. : Луч, 1996. – 220 с.;

4. Norris P., Curtice J., Sanders D., Scammel M., Semetko H. On Message. Communicating the campaign. – London, 1999. – p. 9;
5. Почепцов Г. Г. Информационные войны / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, 2000. – 280 с.;
6. Braman S. Defining information policy // Journal of Information Policy. [Электронный ресурс] – 2011. – Vol. 1 – Режим доступа: <https://pantherfile.uwm.edu/braman/www/html/pub.html>.
7. Стрельцов А. А. Государственная информационная политика : основы теории / А. А. Стрельцов. – М. : МЦНМО, 2009. – 45 с.
8. Arquilla J., Cyberwar is coming! In Athena's camp. Preparing for conflict in the information age. – Ed. By J. Arquilla, D. Ronfeldt. – Santa Monica, 1997. – p. 115.
9. Borer D. A. Why information strategy is difficult // Information strategy and warfare. Ed. By J. Arquilla, D. A. Borer. – New York – London, 2007. – p. 110.
10. Почепцов Г. Г., Інформаційна політика. Навч. посіб. 2-ге вид., стер. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – К.: Знання, 2008. – 663 с.

INFORMATION POLICY AS AN ELEMENT OF THE STATE FORCE

Slieptsova K. O.

Post-graduate of the Chair of International Media Communications and Communication Technologies.
Scientific adviser – Professor Копыка V. V., Doctor of Political Science.

Abstract. *In the context of globalization and continuous development of the information area, an ability to form a proper information policy plays increasingly important role for effective governance and building international relations. Information component increases the effect of both domestic and foreign policy of a country or an international organization, defines the state's role in the global arena and serves as the most effective and advanced tool of international influences. Not only it is a mean of diplomacy but also a weapon in the struggle for world leadership.*

National information policy – a many-sided phenomenon that covers all spheres of modern society. In general, the information field belongs to the circle of interests of any developed nation and therefore is the key in building internal and external policies.

Nowadays, more than ever, state's potential in information area defines its position in international relations, due to the fact that information has always been a powerful weapon but in recent decades it has become the fourth (or even the main) branch of power.

Key words: *information policy, public information policy, information state.*

Referances

1. Bolshoy entsiklopedicheskiy slovar. – SPb., 2000. – 76 s.
2. Obschaya i prikladnaya politologiya / Pod red. V. I. Zhukova, B. I. Krasnova. – М. : MGSU; Izdatelstvo «Soyuz», 1997. – 80 s.
3. Halipov V. F. Vlast. Osnovyi kratologii : monografiya / V. F. Halipov. – М. : Luch, 1996. – 220 s.
4. Norris P., Curtice J., Sanders D., Scammel M., Semetko H. On Message. Communicating the campaign. – London, 1999. – p. 9.
5. Pocheptsov G. G. Informatsionnyie voyni / G. G. Pocheptsov. – М. : Refl-buk, 2000. – 280 s.
6. Braman S. Defining information policy // Journal of Information Policy. [Elektronniy resurs] – 2011. – Vol. 1 – Rezhim dostupa: <https://pantherfile.uwm.edu/braman/www/html/pub.html>.
7. Streltsov A. A. Gosudarstvennaya informatsionnaya politika : osnovyi teorii / A. A. Streltsov. – М. : MTsNMO, 2009. – 45 s.
8. Arquilla J., Cyberwar is coming! In Athena's camp. Preparing for conflict in the information age. – Ed. By J. Arquilla, D. Ronfeldt. – Santa Monica, 1997. – p. 115.

9. Borer D. A. Why information strategy is difficult // Information strategy and warfare. Ed. By J. Arquilla, D. A. Borer. – New York – London, 2007. – p. 110.
10. Pocheptsov G. G., Informatsiyna polityka. Navch. posib. 2-ge vid., ster. / G. G. Pocheptsov, S. A. Chukut. – K.: Znannya, 2008. – 663 s.

ИНФОРМАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА КАК ЭЛЕМЕНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СИЛЫ

Слепцова К. О.

Аспирант кафедры международных медиакоммуникаций и коммуникативных технологий Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.
Научный руководитель: доктор политических наук, профессор Копейка В. В.

Аннотация. *В условиях глобализации и непрерывного развития информационного пространства все более важную роль для эффективного управления государством и построения международных отношений играет умение формировать правильную информационную политику. Информационная составляющая усиливает эффект как внутренней, так и внешней политики страны или международной организации, определяет роль государства на мировой арене, а также служит действенным и современным инструментом международных влияний, средством не только дипломатии, но и оружием в борьбе за мировое лидерство.*

Государственная информационная политика – многогранное явление, которое охватывает все сферы жизнедеятельности современного общества. В общем, информационная сфера принадлежит к кругу интересов любой развитого государства и поэтому является ключевым в построении внутренней и внешней политики.

Сейчас, как никогда ранее, информационная мощь государства решает и показывает его положение в международных отношениях, ведь информация всегда была мощным оружием, а за последние десятилетия она превратилась в четвертую (или даже основную) ветвь власти.

Ключевые слова: *информационная политика, государственная информационная политика, информация, государство.*

УДК: 327 (71+4ЄС)

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ КАНАДИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Антохів-Скологдра О. М.

Здобувач кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Р. Г. Калитчак.

Анотація. *Висвітлено особливості розвитку відносин Канади та ЄС в економічній сфері наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Вказано, що необхідність зміцнення торговельно-економічного партнерства Канади з ЄС зумовлена низкою причин. Насамперед, це прихильна налаштованість підприємницьких кіл Канади до цієї ідеї. Окрім того, Канада завжди розглядала Європу як противагу впливам США, а також як інструмент зменшення її залежності від могутнього південного сусіда. Недавня світова економічна криза стала черговим імпульсом для відновлення зв'язків Канади з ЄС. У якості супутніх причин цього слід вказати на послаблення НАФТА, а також складність пошуку Канадою власного місця у сучасній системі міжнародних відносин, особливо з огляду на стрімке поширення зон вільної торгівлі у різних регіонах земної кулі, зокрема в Азії. Ці події змусили Канаду переглянути її стратегію щодо розвитку конкурентоспроможної економіки, привілейованих відносин зі США, а також внести у порядок денний питання власної зовнішньоекономічної політики з метою уникнути маргіналізації у глобальній економіці.*

Сьогодні ЄС зосереджується на внутрішньополітичній розбудові та розвиває власну мережу торговельних угод. Водночас слід мати на увазі, що США є набагато потужнішим міжнародним актором ніж Канада й першоранговим трансатлантичним партнером для ЄС. Це один з несприятливих чинників у поглибленні діалогу з Канадою. Тим не менше, обидва береги Атлантики об'єднують міцні історичні та економічні зв'язки, що спонукатиме умі зацікавлені сторони до створення трансатлантичної зони вільної торгівлі й спричинить значні зміни у міжнародній системі.

Ключові слова: *Канада, США, Європейський Союз, двосторонні відносини, мультилатералізм, трансатлантична зона вільної торгівлі.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Відносини між Канадою і ЄС мають тривалу історію. Однак канадська політика щодо ЄС ніколи не вирізнялася послідовністю, а політика ЄС щодо Канади періодично набувала другорядного значення з огляду на пріоритетність відносин зі США. Водночас спостерігалось невинне зростання взаємозв'язку між Канадою та США. При цьому більш тісна взаємодія Канади зі США призводила до зменшення її ролі в інших частинах світу, що змушувало цю країну здійснювати пошук шляхів диверсифікації власних відносин на міжнародній арені. Однією із альтернатив було поглиблення взаємин з ЄС, що актуалізує розгляд цієї проблематики, особливо з урахуванням фактора США у трансатлантичних відносинах.

Мета статті – розкрити особливості розвитку економічної складової відносин Канади з ЄС з урахуванням фактора США у трансатлантичних відносинах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження зовнішньої політики Канади вирізняється теоретичним плюралізмом. Зокрема була опублікована низка оригінальних досліджень К. Деблока [3-5], К. Носсала, А. Купера, Т. Кітінга, А. Лофтхауза [12], М. Харта [9], П. Хейнбекера та інших. Важливим трендом у дослідженні канадської тематики в Україні є вивчення української громади в Канаді (Ю. Балицька, А. Василенко, В. Макар, С. Федуняк). Зовнішньополітичну проблематику Канади у власних дослідженнях порушували С. Кононенко, Н. Остащ, І. Черченко. Водночас поза увагою українських науковців залишилася тематика становлення та розвитку відносин Канади з Європейським Союзом.

Основні результати дослідження. Розгляд економічних аспектів взаємодії Канади та ЄС вимагає залучення історичного контексту. Насамперед слід вказати, що Канада і країни ЄС підписали першу рамкову угоду про партнерство ще 1976 р. [6], у якій визначалися особливості керування та розвитку відносин у низці галузей, зокрема у сфері торгівлі. Проте ефективність цієї угоди була досить незначною [9, с.291]. Починаючи з 1982 р. уряд Трюдо здійснював перегляд канадської торговельної політики у результаті якого була визначена доцільність завершити диверсифікацію і зосередитися на секторальній співпраці зі США. Після підготовчого процесу, зона вільної торгівлі між США і Канадою набула чинності у 1989 р. [1, с. 40]

Водночас, укладення угоди не свідчило, що Канада втратила інтерес до взаємодії з державами Європи. ЄС залишалися другим за важливістю торговельним партнером цієї держави. Після ухвалення Єдиного європейського акту (1986), що передбачав формування спільного ринку до 1992 р. та більш інтенсивну співпрацю у зовнішній політиці, канадський уряд знову звернув увагу на ЄС [1, с. 41].

На початку 1990-х років далася взнаки відмінність підходів між трансатлантичними партнерами у сфері безпеки, що продемонстрували, зокрема, події у Перській затоці і у колишній Югославії. Напруженість з'явилася також в економічній сфері, наприклад в контексті суперечностей між ЄС і США щодо сільського господарства, які істотно гальмували переговори у рамках ГАТТ. Одночасно поглиблювалися інтеграційні процеси в Європі, зокрема через формалізацію Європейського Союзу після укладення Маастрихтського договору й розбудовувалася зона вільної торгівлі у Північній Америці між США, Канадою і Мексикою.

Такий розвиток подій викликав занепокоєння з обох берегів Атлантики, що спільні інтереси, які об'єднували Північну Америку і Європу у роки холодної війни, втрачають значення. У цьому контексті міністр зовнішньої торгівлі Канади Р. МакЛарен заявив, що у період, коли економічні інтереси домінують над політичними імперативами, єдиним ефективним шляхом для зміцнення двосторонніх відносин має стати розвиток «всеохопного економічно-торговельного партнерства» [13, с. 2].

Європейська Комісія, яка працювала над угодою про зону вільної торгівлі із Мексикою та вела переговори з цього ж приводу з Меркосур, висловила зацікавлення щодо зони вільної торгівлі із Північною Америкою. На підтримку цієї ідеї також виступили Німеччина, Велика Британія, Швеція, Нідерланди та Іспанія. Зокрема міністр закордонних справ Німеччини К. Кінкель наголошував, що після завершення Уругвайського раунду переговорів, ГАТТ необхідно розглянути доцільність створення Трансатлантичної зони вільної торгівлі [2, с. 74].

США, загалом погоджуючись з необхідністю підвищення рівня відносин з ЄС, не поділяли ініціатив щодо спільної зони вільної торгівлі. 1995 р. вони висловили зацікавленість у двосторонньому форматі відносин з ЄС, тому укладення угоди між ЄС і НАФТА

втратило актуальність. Кожна північноамериканська країна змушена була окремо розвивати відносини з ЄС. Водночас, прагнення канадців забезпечити тристоронній формат переговорів за участю Канади, ЄС та США зазнало невдачі через вето канадської участі з боку Іспанії.

У грудні 1995 р. на саміті у Мадриді було підписано двосторонній «Новий трансатлантичний порядок денний і спільний план дій США – ЄС». У цьому документі наголошувалось на важливості трансатлантичних відносин і визначалися основні цілі співпраці. Йшлося про понад 150 сфер взаємного зацікавлення [1, с. 45].

У лютому 1996 р. Європейська комісія рекомендувала вивчити можливі шляхи полегшення торгівлі товарами і послугами та подальшого скорочення чи ліквідації тарифних і нетарифних бар'єрів між Канадою і ЄС. Рада міністрів ЄС ухвалила рекомендації комісії у березні 1996 р. незважаючи на заперечення Іспанії. Однак розпочаті переговори між канадськими і європейськими представниками зайшли у «сліпу вуличку» з огляду на неготовність частини країн-членів спільно протистояти екстратериторіальному американському закону Хелмса-Бартона, який впроваджував санкції проти іноземного бізнесу, що використовував власність, яка була раніше конфіскована урядом Кастро в американських громадян. Такі держави як Іспанія наполягали, що подібні кроки треба здійснити і щодо канадського закону, який теж містив екстратериторіальні норми та дозволяв арештовувати рибальські судна у відкритому морі. Пошук компромісу тривав до грудня 1996 р., коли у підсумку на саміті в Оттаві було підписано «Спільну політичну декларацію про відносини Канади з ЄС та спільний план дій Канада-ЄС» [1, с. 46].

У цій декларації та плані дій містилися положення щодо співпраці не лише у сфері торговельної політики, але і з таких питань як відновлення миру та попередження криз, знищення протипіхотних мін, легкої зброї, боротьби проти організованої злочинності, торгівлі наркотиками, нелегальної імміграція, захисту кордонів, охорони здоров'я та соціального захисту, інформаційних технологій, освоєння Арктики. Канада і ЄС уклали секторальні угоди щодо науково-технічної співпраці, освіти, співпраці у митній сфері, викрадення людей, ветеринарних стандартів, ядерних досліджень, конкурентоспроможності, винних і спиртних напоїв. Одним з важливих положень була пропозиція розглянути можливість проведення тристоронніх переговорів щодо «Нового трансатлантичного ринку». Також підтримувалася ідея налагодження Канадсько-європейського бізнес-діалогу.

1997 р. Мексика і ЄС уклали угоди, які інституціоналізували їхній політичний діалог та запроваджували засади для створення зони вільної торгівлі. У цих умовах канадський уряд продовжував просувати ідею зони вільної торгівлі між НАФТА і ЄС. Зокрема, у жовтні 1997 р. прем'єр-міністр Канади Ж. Крет'єн закликав до створення «Трансатлантичної зони вільної торгівлі». Він також висловив зацікавлення щодо угоди про зону вільної торгівлі з ЄАВТ сподіваючись, що цей крок зближить європейський і канадський бізнес та стане поштовхом для переговорів із ЄС. Країни ЄАВТ позитивно поставилися до цієї пропозиції. Водночас з боку ЄС, Мексики та США не було жодної реакції на ці ініціативи. Вашингтон і Брюссель не були зацікавлені у зоні вільної торгівлі між НАФТА і ЄС й розглядали можливість лібералізації торгівлі у двосторонньому форматі.

Канада висловила занепокоєння прогресом у переговорах між ЄС і США та з огляду на початок переговорів між ЄС і Мексикою про зону вільної торгівлі. У травні 1998 р. між США і ЄС було проголошено «Трансатлантичне економічне партнерство» (ТЕП), що мало конкретизувати положення Спільного плану дій, зокрема щодо доступу на ринок товарів, послуг та сільськогосподарських продуктів [1, с. 48].

Кроком у відповідь з канадського боку стала підготовка проекту угоди у якій були визначені сфери покращення співпраці, як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівні. Європейська комісія відреагувала прихильно на пропозицію Оттави і на саміті у грудні 1998 р. обидві сторони оголосили про «Торговельну ініціативу ЄС – Канада» (ТІЕК). ТІЕК була спрямована на поглиблення взаємодії з торговельних проблем багатостороннього характеру, зміцнення співпраці у сферах надання послуг, державних закупівель, права інтелектуальної власності, конкуренції, культурної співпраці та інтенсифікації бізнес-діалогу.

У червні 1999 р. коли Канада у черговий раз закликала укласти угоду про зону вільної торгівлі між НАФТА і ЄС, Європейська комісія розпочала такі переговори із Чилі та Меркосур. У грудні 1999 р. було укладено угоду про зону вільної торгівлі між ЄС та Мексикою. Це була перша трансатлантична угода ЄС про зону вільної торгівлі.

Оттава, продовжувала наполягати на необхідності створення зони вільної торгівлі, проте вже у двосторонньому форматі ЄС – Канада. Представники Європейської комісії наголошували своїм канадським партнерам, що такі угоди ЄС укладає, радше, з країнами, що розвиваються, однак підтримали саму ідею щодо зміцнення торговельних зв'язків.

ЄС обстоював позицію, що більшість питань торговельного характеру потрібно вирішити у багатосторонніх рамках Дохійського раунду СОТ, а тому двостороння угода не відповідає вимогам часу. У підсумку, на саміті 2002 р. ЄС та Канадою було погоджено початок роботи над «новим типом посиленої двосторонньої торговельно-інвестиційної угоди» [1, с. 50].

Тим не менше, канадський уряд продовжував розглядати можливість укладення угоди про зону вільної торгівлі з країнами ЄС, зокрема з Німеччиною та Францією, бізнес-кола яких були позитивно налаштовані до цієї ідеї. Водночас залишаючись у «порядку денному» ЄС питання щодо зони вільної торгівлі розглядалося як довготермінова ціль.

Щоб активізувати двосторонню співпрацю, восени 2005 р. були розпочаті переговори щодо укладення Посиленої торговельно-інвестиційної угоди. Вона повинна була не тільки містити традиційні положення про доступ до ринків, але й врахувати майбутні виклики, як наприклад, окремі проблеми регламентування у двосторонній співпраці [8, с. 25]. Ця угода розглядалась як доповнення до мультилатерального підходу Дохійського раунду. У травні 2006 р. переговори були перервані за взаємною згодою сторін, через непродуктивність Дохійського раунду.

Невдача Дохійського раунду переговорів ВТО змусила канадський уряд відновити переговори із ЄАВТ та почати перегляд своєї зовнішньоторговельної політики. Переговори щодо зони вільної торгівлі з ЄАВТ були поновлені 2006 р. після п'ятирічної перерви, зумовленої розходженням сторін щодо низки питань, зокрема доступу на канадський ринок норвезьких кораблебудівників. Зрештою угоду було підписано у червні 2007 р. й вона стала для Канади важливим кроком на шляху до поглиблення економічних відносин із державами Європи [10, с. 60]. До того часу такі угоди були підписані лише з Ізраїлем та Чилі.

ЄС також був змушений переглянути власну зовнішньоторговельну стратегію після незадовільних результатів Дохійського раунду. Саме у цьому контексті у січні 2007 р. А. Меркель підтвердила необхідність інтенсифікувати економічну співпрацю між ЄС і США з метою створення трансатлантичної зони вільної торгівлі. Для Канади ключовим викликом стало недопущення обмеження будь-якої угоди трансатлантичного характеру лише залученням Сполучених Штатів. У цьому контексті позитивну роль відіграв голова представництва Європейської комісії в Оттаві, який заявив про готовність ЄС розглянути мож-

ливість переговорів з приводу зони вільної торгівлі (ЗВТ). Відтак питання про ЗВТ з'явилося у порядку денному відносин Канади і ЄС.

На саміті ЄС – Канада у Квебеці (жовтень 2008 р.) було підтверджено, що дві сторони зацікавлені у більш тісному економічному партнерстві. Це засвідчило також спільне дослідження, результати якого були опубліковані під час саміту. У ньому, зокрема, йшлося про те, що угода про ЗВТ забезпечить істотні економічні переваги для обох сторін, особливо у випадку усунення більшості перешкод нетарифного характеру [10, с.61].

А. Лофтхауз наголошує, що найважливішим пріоритетом для зовнішньоторговельної політики Канади є підтримання міцних стосунків зі США. Другим за важливістю пріоритетом, на думку цього дослідника, є продовження переговорів у рамках багатостороннього Дохійського раунду, а третім, – укладення двосторонніх й регіональних угод. Тому угода з ЄС відповідає саме третьому пріоритету. Водночас Лофтхауз вказує, що така угода буде корисною для Канади лише у торговельній площині і її не слід розглядати як інструмент диверсифікації й скорочення залежності країни від США [12, с.817]. У свою чергу К. Деблок зазначає, що стагнація НАФТА, брак прогресу Дохійського раунду, зростання кількості двосторонніх угод, особливо в Азії, змушує Канаду звернути увагу на Європу, щоб покращити міжнародну конкурентоспроможність [5, с. 14].

Переговори щодо ЗВТ були перервані у травні 2006 р. Згодом на саміті у Берліні (2007) сторони замовили дослідження щодо економічного обґрунтування цієї угоди та одночасно зосередилися на секторальних переговорах. Опубліковане у жовтні 2008 р. спільне дослідження показало, що торговельна угода може сприяти зростанню торгівлі на 25% товарами і на 14% послугами з Канади до ЄС та на 35% і 13% відповідно у протилежному напрямі [10, с. 65-66]. 2009 р. Канада і ЄС опублікували спільний звіт щодо попередніх кроків, у якому визначали порядок денний переговорів у сфері торгівлі та інвестицій. Відтак було оголошено про початок переговорного процесу щодо Всеохопної торговельно-економічної угоди (ВТЕУ), який у значній частині ґрунтувався на напрацюваннях неприйнятої посиленої торговельно-інвестиційної угоди. Відтак, ключові питання, які вимагали вирішення, як сільське господарство, регламентування, комерційний арбітраж, захист навколишнього середовища, санітарні й фіто-санітарні норми тощо залишалися незмінними. Водночас позиції Канади стали гнучкішими. Зі свого боку ЄС, визначаючи майбутню угоду як «всеохопну», а не лише як угоду про вільну торгівлю, зробив важливий крок, який мав свідчити про поступ у відносинах з Канадою [4, с. 52].

Ідея ВТЕУ, лобійована Квебеком і Францією, швидко отримала підтримку у підприємницьких колах, адже Європа була торговельним партнером, потенціал якої тривалий час недостатньо використовувався канадськими інвесторами й експортерами. Незважаючи на декілька попередніх спроб Канади, ЄС ніколи реально не прагнув до створення з нею зони вільної торгівлі. Факт, що ЄС пішов на цей крок і погодився на переговорний процес – можна вважати значним досягненням Канади. Однак слід враховувати поміркованість підходів ЄС до перемовин з Канадою. Окрім того, ЄС задіяний у низку інших переговорів двостороннього і регіонального характеру, які мають для нього більш пріоритетний характер [3, с. 4].

Очевидно, що більшу ініціативу демонструє Канада, а переговори обумовлюються наступними чинниками: по-перше, з початку ХХІ ст. відносини між Канадою і США поступово втрачають попередню важливість; по-друге, США все менше цікавляться ситуацією у Західній півкулі; по-третє, переговори про створення Міжамериканської зони вільної торгівлі були припинені; по-четверте, глобальні багатосторонні переговори не дають вагомих результатів, тому пріоритетності набуває двосторонній формат взаємодії; по-п'яте, швидкий вихід Китаю на ринки Західної півкулі змінив попередній уклад сил.

З огляду на географічну віддаленість Азії, і не зважаючи на зростання торгівлі Канади із Китаєм, питання про укладання з ним торговельної угоди поки що вважається неможливим. Саме тому Канада прагне надати динаміки економічним та політичним відносинам з Європою.

Незважаючи на тривалий характер відносин Канади з ЄС, торговельні зв'язки між сторонами залишаються другорядними. Незважаючи на повільне зростання торгівлі між сторонами протягом останнього десятиліття, досі зберігається дефіцит не на користь Канади. Подібна тенденція спостерігається і у сфері торгівлі послугами. Водночас взаємні інвестиції відіграють вагомійшу роль: Канада є третім за обсягами інвестором у ЄС, а ЄС – другим у Канаді. Загалом, четверта частина прямих канадських інвестицій розміщена у ЄС.

Ці обставини слугують підтвердженням того, що, по-перше, проникнення канадців на європейський ринок відбувається шляхом інвестування, тобто розміщення виробництва у Європі, і по-друге, іноземні інвестиції (Канади та ЄС), насамперед, орієнтовані на можливості відповідних ринків [7, с. 749]. Оскільки європейські інвестори демонструють загалом незначне зацікавлення у канадському ринку, котрий розвивається поруч ринку наддержави (США). Відповідно масштаб канадських інвестицій у Європі теж обмежений [11, с. 42].

Якщо ЄС для Канади є другим за обсягом торговельним партнером, то Канада для ЄС – десятим, що становить лише 2% товарообігу ЄС, і ця цифра протягом останнього десятиліття поступово зменшуються. Якщо порівняти ці дані з аналогічними показниками щодо США, то експорт ЄС до США становить 23%, а імпорт з цієї держави – 13%. Дані щодо інвестицій є ще переконливішими. Понад половина американських інвестицій спрямовуються до Європи і майже 70% прямих інвестицій у США – європейського походження [4, с. 49]. Це не тільки підтверджує інтенсивність американсько-європейських економічних відносин, але й засвідчує вплив цього чинника на можливості Канади налагодити і розвинути власні відносини з європейськими партнерами.

Тим не менше, можна поділяти поміркований оптимізм щодо результату переговорного процесу Канади та ЄС. Зокрема, попередній проект тексту щодо ВТЕУ, який з'явився у пресі в жовтні 2010 р. дозволяє стверджувати про значний прогрес переговорного процесу [14]. Проект ВТЕУ також засвідчив, що угода за своєю значимістю стане етапною у відносинах сторін й міститиме низку інституційних інновацій [4, с. 53].

ВТЕУ між Канадою і ЄС може стати важливим кроком на шляху до формування цілісного глобального економічного врядування, особливо якщо її розглядати як своєрідний проміжний етап до створення Північноатлантичної економічної зони. ВТЕУ може слугувати основою для підготовки угоди про зону вільної торгівлі між США і ЄС та створення повноцінного трансатлантичного ринку. Оскільки Канада є першою державою, що розпочала переговори, вона може перетворитися у поміст єднання між двома важливими економічними партнерами.

До певної міри проблемою ВТЕУ може виявитися зближення Канади з Європою з хибних причин – неспроможності НАФТА і через бажання скоротити торговельну залежність від США. У Європі також усвідомлюють, що Канада ніколи не вела активної європейської політики. Зближення цієї держави зі США, що мало на меті зміцнити внутрішню конкурентоспроможність ніколи не спричинило ані зростання її продуктивності, ані збільшення інноваційності. Таке може трапитись і у випадку ВТЕУ, якщо Канада не здійснюватиме реалістичної економічної політики, яка створить передумови для зростання продуктивності й збільшення інноваційності та сприятиме соціальній справедли-

вості й кращому розподілу благ. ВТЕУ ніколи не стане протипагою для США, якщо Канада не сформує повноцінної європейської політики і не розвине комплексної стратегії економічного розвитку.

Переговори Канади з ЄС вирізняються визначеними особливостями. Насамперед, йдеться про переговори між однією державою та блоком держав. При цьому сторони переговорів характеризуються подібним рівнем розвитку, поділяють однакові цінності та надають одна одній схожі перспективи, гарантії та захист у сфері торгівлі та інвестицій.

Слід зауважити, що Канада і ЄС, які вирізняються високими соціальними стандартами, дотримуються ключових демократичних цінностей і стандартів життя, мають відмінні підходи до поширення та утвердження цінностей з використанням економічних інструментів. Позиція Канади є ближчою до тієї, яку демонструють США, адже вона рішучіше ніж ЄС використовує як економічні стимули, так і санкції. Тому переговори Канади з ЄС є своєрідним викликом, перевіркою того, наскільки важливі універсальні цінності будуть інкорпоровані у торговельні взаємини.

Іншою особливістю переговорного процесу є залучення канадських провінцій. Участь федеративних держав у міжнародних відносинах завжди вирізнялася складністю, особливо з огляду на процес ратифікації досягнутих домовленостей. Це, зокрема, виразно засвідчила підготовка до створення НАФТА. У випадку ВТЕУ помітною є роль Квебеку, й низки інших провінцій [3, с. 6].

З початком ХХІ ст. відбулися істотні зміни, особливо після фінансової кризи 2008-2009 рр., що поставили канадську економіку перед серйозними викликами. Налагоджені відносини з азійськими країнами, зокрема Китаєм, вирізняються динамізмом, проте їм властива значна асиметричність. Окрім того рівень присутності канадських підприємств і канадських інвестицій у цій частині світу залишається на досить низькому рівні. США хоч і залишаються ключовим торговельним партнером Канади, однак взаємний товарообіг поволі скорочується. Канадська економіка більше не розвивається у фарватері американської, що дало змогу Канаді забезпечити переконливе зростання, збільшити конкурентоспроможність та обмежити негативні наслідки кризи. Канадський успіх був особливо помітним порівняно з іншими державами, зокрема зі США.

Висновки. Необхідність зміцнення торговельно-економічного партнерства Канади з ЄС зумовлена низкою причин. Насамперед, підприємницькі кола Канади прихильно ставляться до цієї ідеї. Окрім того, Канада завжди розглядала Європу як протипагу впливам США та як інструмент зменшення її залежності від могутнього південного сусіда. Невдавна економічна криза у США та й загалом у світі, стала черговим імпульсом для відновлення зв'язків Канади з Європою. Однак найбільш очевидними двома причинами все ж таки є послаблення НАФТА, а також складність пошуку Канадою власного місця у світі, адже у різних регіонах земної кулі швидко поширюються зони вільної торгівлі, особливо в Азії. Ці події змусили Канаду переглянути її стратегію щодо розвитку конкурентоспроможної економіки, привілейованих відносин зі США, а також винести у порядок денний питання власної зовнішньоекономічної політики з метою уникнути маргіналізації у глобальній економіці.

Сьогодні ЄС зосереджується на внутрішньополітичній розбудові та розвиває власну мережу торговельних угод. Водночас слід мати на увазі, що США є набагато потужнішим міжнародним актором ніж Канада й першоранговим трансатлантичним партнером для ЄС. Це один з несприятливих чинників у поглибленні діалогу з Канадою. Тим не менше, обидва береги Атлантики об'єднують міцні історичні та економічні зв'язки, що спонукатиме науковців до подальших досліджень проблематики, пов'язаної із суперечливими пер-

спективами створення трансатлантичної зони вільної торгівлі й супутніми наслідками для міжнародної системи.

Список використаної літератури

1. Barry D. Toward a Canada-EU partnership. / D. Barry / Crossing the Atlantic: Comparing the European Union and Canada / P. Crowley [Ed.] – Ashgate Publishing, Ltd., 2004. – P. 35-60.
2. Bernard G. Trade Blocked / G. Bernard // The National Interest. – 1996. – Vol. 45. – P. 71-79.
3. Deblock C., Bruneau V. Les négociations commerciale sentre le Canada et l'Union européenne: Unemise en perspective / C.Deblock, V.Bruneau // Revue vie économique. – 2011. – Vol. 2 (4). – P. 1-8.
4. Deblock Ch. From economic dialogue to CETA: Canada's trade relations with the European Union / Ch. Deblock, M. Rioux // International Journal. – 2011. –Vol. 66 (1). – P. 39-56.
5. Deblock Ch. Le Canada et l'Union européenne: Du dialogue économique au partenariat renforcé? Cahier de recherche – Continentalisation. Groupe de Recherches sur l'Intégration Continentale, Centre d'Études internationales et Mondialisation, Université du Québec à Montréal, 2008. – P. 7-19.
6. Framework Agreement for commercial and economic cooperation between the European Communities and Canada // Official Journal of the European Communities. – 24/09/1976. – L260. – P. 2-35.
7. Gecelovsky P., Un gran familia: le Canada et la ZLÉA / P. Gecelovsky // Études internationales. – 2002. – Vol. 33 (4). – P. 745-762.
8. Gouvernement du Canada. Énoncé de politique internationale du Canada – Fierté et influence: notre rôle dans le monde (COMMERCE). – Ottawa : Ministère des Affaires étrangères et du Commerce international, 2005. – 52 p.
9. Hart M. A trading nation: Canadian trade policy from colonialism to globalization. / Hart M. – Vancouver : UBC Press. 2002. – 491 p.
10. Leblond P., Olteanu-Strachinescu A. Le libre-échange avec l'Europe. Quel est l'intérêt pour le Canada? / P. Leblond, A. Olteanu-Strachinescu // Politique étrangère du Canada. – 2009. –Vol. 15 (1). – P. 60-76.
11. Lemaire D., Cai W. Lost over the Atlantic? The Canada–EU trade and investment relationship. / D.Lemaire, W. Cai – Conference Board of Canada, Ottawa. – 2006. – 64 p.
12. Lofthouse A. Making choices: Canadian trade and investment policy in the 21st century. / A. Lofthouse // International Journal. – 2004. – Vol.59(4). – P. 815-826.
13. MacLaren R. Speech to the Canada-EU Colloquium. – Toronto 28/10/1994. – SS94/67. – P. 1-5.
14. The Trade Justice Network: CETA (19 April 2010) [On-line resource]. – Mode of access : <http://tradejustice.ca>.

ECONOMIC ASPECTS OF INTERACTION BETWEEN CANADA AND THE EUROPEAN UNION

Antokhiv-Skolozdra Olesya M.

PhD-Student at the Department of International Relations and Diplomacy of the Faculty of International Relations of the Ivan-Franko National University of Lviv.

Scientific Supervisor: Ph. D., Associate Professor Roman G. Kalytchak.

Abstract. *Peculiarities of development of relations between Canada and the EU in economic sphere at the end of the 20th – at the beginning of the 21st century are analyzed. It is emphasized that the necessity of strengthening trade-economic partnership between Canada and the EU was caused by a set of reasons. Firstly, it was the favorable attitude of Canadian entrepreneurial establishment to the idea. Besides, Canada had always considered Europe as a counterbalance to the USA's influences, as well as the instrument of lessening their dependence from the powerful Southern neighbour. The recent world economic crisis became another impulse for restoration of relation between Canada and the EU. As further reasons for this process, weakening of NAFTA's role along with difficulties in Canada's finding their own place in current system of international relations, especially due to rapid spread of free trade zones in various regions of the world, in Asia in particular, should be mentioned. These events made Canada revise their strategy towards development of competitive Economy, privileged relations with the USA and also include into the agenda issues of their own foreign policy with the aim of avoiding marginalization in the global economy.*

Nowadays the EU is focused on the internal political widening and develops their own set of Trade Agreements. At the same time, it should be mentioned that the USA is much more powerful international actor than Canada and the first-range partner for the EU. That is one of disadvantaged factor in the process of deepening the dialogue with Canada. However, both coasts of the Atlantic have been united by historic and economic ties, which will encourage all parties concerned to establishing Transatlantic Free Trade Zone and will cause considerable changes in international system.

Key words: *Canada, the USA, the European Union, bilateral relations, multilateralism, Transatlantic Free Trade Zone.*

References

1. Barry D. Toward a Canada-EU partnership. / D. Barry / Crossing the Atlantic: Comparing the European Union and Canada / P. Crowley [Ed.] – Ashgate Publishing, Ltd., 2004. – P. 35-60.
2. Bernard G. Trade Blocked / G. Bernard // The National Interest. – 1996. – Vol. 45. – P. 71-79.
3. Deblock C., Bruneau V. Les négociations commerciale sentre le Canada et l'Union européenne: Unemise en perspective / C. Deblock, V. Bruneau // Revue vie économique. – 2011. – Vol. 2 (4). – P. 1-8.
4. Deblock Ch. From economic dialogue to CETA: Canada's trade relations with the European Union / Ch. Deblock, M. Rioux // International Journal. – 2011. – Vol. 66 (1). – P. 39-56.
5. Deblock Ch. Le Canada et l'Union européenne: Du dialogue économique au partenariat renforcé? Cahier de recherche – Continentalisation. Groupe de Recherches sur l'Intégration Continentale, Centre d'Études internationales et Mondialisation, Université du Québec à Montréal, 2008. – P. 7-19.
6. Framework Agreement for commercial and economic cooperation between the European Communities and Canada // Official Journal of the European Communities. – 24/09/1976. – L260. – P. 2-35.
7. Gecelovsky P., Un gran familia: le Canada et la ZLÉA / P. Gecelovsky // Études internationales. – 2002. – Vol. 33 (4). – P. 745-762.
8. Gouvernement du Canada. Énoncé de politique internationale du Canada – Fierté et influence: notre rôle dans le monde (COMMERCE). – Ottawa : Ministère des Affaires étrangères et du Commerce international, 2005. – 52 p.
9. Hart M. A trading nation: Canadian trade policy from colonialism to globalization. / Hart M. – Vancouver : UBC Press. 2002. – 491 p.
10. Leblond P., Olteanu-Strachinescu A. Le libre-échange avec l'Europe. Quel est l'intérêt pour le Canada? / P. Leblond, A. Olteanu-Strachinescu // Politique étrangère du Canada. – 2009. – Vol. 15 (1). – P. 60-76.
11. Lemaire D., Cai W. Lost over the Atlantic? The Canada–EU trade and investment relationship. / D. Lemaire, W. Cai – Conference Board of Canada, Ottawa. – 2006. – 64 p.
12. Lofthouse A. Making choices: Canadian trade and investment policy in the 21st century. / A. Lofthouse // International Journal. – 2004. – Vol. 59 (4). – P. 815-826.
13. MacLaren R. Speech to the Canada-EU Colloquium. – Toronto 28/10/1994. – SS94/67. – P. 1-5.
14. The Trade Justice Network: CETA (19 April 2010) [On-line resource]. – Mode of access: <http://tradejustice.ca>.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ КАНАДЫ С ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ

Антохив-Сколозdra О. М.

Соискатель кафедры международных отношений и дипломатической службы факультета международных отношений Львовского национального университета имени Ивана Франко.

Научный руководитель: кандидат политических наук, доцент Р. Г. Калытчак.

Аннотация. *Отражены особенности развития отношений Канады и ЕС в экономической сфере в конце XX – начале XXI века. Подчеркнуто, что необходимость укрепления торгово-экономического партнерства Канады с ЕС обусловлена рядом причин. Прежде всего, это утвердительное отношение предпринимательских кругов Канады к этой идее. Кроме того, Канада всегда рассматривала Европу как противовес влиянию США, а также как инструмент уменьшения ее зависимости от могущественного южного соседа. Недавний мировой экономический кризис стал очередным импульсом для восстановления связей Канады с ЕС. В качестве сопутствующих причин этого следует указать на ослабление НАФТА, а также сложность поиска Канадой собственного места в современной системе международных отношений, особенно учитывая строй распространения зон свободной торговли в различных регионах земного шара, в том числе в Азии. Эти события вынудили Канаду пересмотреть собственную стратегию развития конкурентоспособной экономики, привилегированных отношений с США, а также внести в повестку дня вопрос собственной внешнеэкономической политики с целью избежать маргинализации в глобальной экономике.*

Сегодня ЕС сосредоточивается на внутривнутриполитическом развитии и развивает собственную сеть торговых соглашений. Вместе с тем следует иметь в виду, что США является гораздо более мощным международным актером чем Канада и первоочередным трансатлантическим партнером для ЕС. Это один из неблагоприятных факторов в развитии диалога с Канадой. Тем не менее, оба берега Атлантики объединяют прочные исторические и экономические связи, что будет побуждать заинтересованные стороны к созданию трансатлантической зоны свободной торговли и повлечет значительные изменения в международной системе.

Ключевые слова: *Канада, США, Европейский Союз, двусторонние отношения, мультилатерализм, трансатлантическая зона свободной торговли.*

СУЧАСНА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

УДК 341.176.2

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ, ЦІЛЕЙ ТА НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ НОВОГО БАНКУ РОЗВИТКУ БРІКС

Проценко І. М.

Молодший науковий співробітник відділу міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Науковий керівник: професор., доктор юридичних наук Денисов В. Н.

Анотація. *Міжнародний економічний форум БРІКС, в рамках якого проходять зустрічі п'яти держав, що мають високі темпи економічного зростання, сьогодні сприймається багатьма фахівцями як молоде амбіційне утворення, здатне змінити сучасну міжнародну економічну та фінансову систему. Воно функціонує лише шість років і за цей короткий період вжило ряд вагомих заходів економічного характеру, одним серед яких стало підписання в 2014 р. Угоди про Новий банк розвитку. Відповідно до її положень держави-учасниці БРІКС мають заснувати Банк розвитку, який своєю діяльністю фінансуватиме проекти в сфері інфраструктури та стійкого розвитку в державах-учасниках БРІКС, а також в державах з ринковою економікою, що формується та в державах, що розвиваються. У даній статті здійснюється критичний аналіз окремих положень цієї Угоди і, зокрема, вказується на те, що Новий банк розвитку БРІКС не зовсім відповідатиме тим ідеям та ідеалам, які відстоював БРІКС протягом всього часу свого існування.*

Ключові слова: *міжнародне право, право міжнародних організацій, міжнародна організація, міжнародний економічний форум, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд, БРІКС.*

Постановка проблеми. Влітку 2014 р. в рамках БРІКС відбулася знакова подія, яка, за оцінками окремих фахівців, може суттєво вплинути на міжнародну фінансову систему, зокрема, призвести до зменшення ролі Міжнародного валютного фонду (МВФ) та Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) в управлінні світовими фінансово-економічними процесами. Мова йде про укладення на шостому саміті БРІКС (15-16 липня 2014 р. м. Форталезе та м. Бразилія (Бразилія)) Угоди про Новий банк розвитку (далі – Угода) [1]. Варто додати, що в рамках цього саміту було підписано ще одну значиму для міжнародної фінансової системи Угоду – Договір про створення Пулу умовних валютних резервів країн БРІКС [2]. Однак в даній статті, у зв'язку з вузькими рамками, встановленими для наукової публікації, ми обмежимося лише аналізом окремих положень Угоди про Новий банк розвитку.

Зважаючи на політичні, зокрема, територіальні, проблеми, що існують між окремими державами-учасницями БРІКС, а також на гострі дискусії щодо участі кожної з них в статутному капіталі майбутнього Банку, слід відмітити, що процес підготовки до його фор-

мування пройшов доволі швидко. Ідея створення Банку розвитку БРІКС була висловлена вперше лише два роки тому назад, у березні 2012 р. під час четвертого саміту глав держав БРІКС (м. Делі (Індія)). Її було зафіксовано у відповідній Делійській декларації [3] і вже тут визначалася основна мета діяльності цього Банку – він мав фінансувати проекти в галузі інфраструктури та стійкого розвитку як в країнах БРІКС, так і в інших країнах з перехідною економікою і країнах, що розвиваються. Делійський план дій, що був невід’ємною частиною Делійської декларації, передбачив проведення протягом 2012 року зустрічі експертів для обговорення питання створення такого банку. На наступному, п’ятому, саміті держав-учасниць БРІКС (м. Дурбан (ПАР), 26-27 березня 2013 р.), не зважаючи на гостру дискусію щодо розподілу між державами-учасницями БРІКС часток в статутному капіталі майбутнього Банку, було зроблено новий крок на шляху його формування – доручено міністрам фінансів та управляючим центральних банків держав-учасниць БРІКС продовжити роботу в цьому напрямку. Результатом їх роботи, як було зазначено вище, стало підписання в 2014 р. керівниками центральних фінансових установ держав-учасниць БРІКС Угоди, яка набуде чинності після того, як всі держави-засновниці передадуть на зберігання Уряду Федеративної Республіки Бразилія документи про прийняття, ратифікацію чи про затвердження цієї Угоди і передбачать видатки на фінансування статутного капіталу Банку в своїх державних бюджетах. Російська Федерація вже ратифікувала дану Угоду. Зокрема, 20 лютого 2005 р. Державна Дума Російської Федерації прийняла відповідний закон, яким ратифікувала цю Угоду й даний закон є вже підписаним Президентом Росії [4]. Одночасно Російською Федерацією запропоновано надати посаду Голови банку представникові Індії [5]. Щоправда інші держави-учасниці Угоди поки що її взагалі не ратифікували.

Структурно Угода складається з безпосередньо тексту самої Угоди, в якій зафіксований намір сторін заснувати Банк та її частин – Статей Угоди про Новий банк розвитку (далі Статті) і двох додатків (Додаток 1 визначає частку кожної країни-засновниці Банку в первісному розподіленому капіталі Банку, Додаток 2 – порядок виплати сум до цього капіталу, на які первісно підписалася кожна держава-засновниця Банку).

Варто відмітити, що попри оцінки фахівців, в установчих документах Нового банку розвитку БРІКС (далі НБР) прямо не зазначається, що цей міжнародний фінансовий інститут має стати противагою МБРР чи МВФ. Зокрема, у Форталезькій декларації, прийнятій за підсумками шостого саміту БРІКС 15 липня 2014 р. було лише сказано, що «функціонуючи на основі розумних принципів банківської діяльності, Новий банк розвитку буде допомагати укріплювати співробітництво між нашими країнами (йдеться про БРІКС) та доповнювати зусилля багатосторонніх і регіональних фінансових установ в області глобального розвитку, сприяючи тим самим виконанню наших колективних зобов’язань, що стосуються забезпечення динамічного, стійкого та збалансованого зростання» (п. 11) [6]. Також, відповідно до ст. 1 Угоди, Банк «буде співробітничати з міжнародними організаціями та іншими фінансовими інститутами» [1]. Окрім цього, Президент Російської Федерації В. Путін, на пленарному засіданні саміту БРІКС 15 липня 2014 р. також зауважив лише про те, що цей Банк має стати «одним з найбільших багатосторонніх фінансових інститутів розвитку в світі ... і закладе основи для координації макроекономічної політики між ... країнами (йдеться про країни БРІКС)» [7]. Однак попри ці офіційно заявлені наміри, в пресі постійно висловлюється думка про те, що Новий банк розвитку БРІКС може стати альтернативою МБРР та МВФ, про що, зокрема, заявив американський економіст Пітер Кенінг, спираючись в своїх міркуваннях на високі економічні можливості держав-учасниць БРІКС [8]. Існують також і інші аргументи на користь аль-

тернативи Нового банку БРІКС сучасним міжнародним фінансовим інститутам. Основний з них полягає в тому, що більш ніж шістдесятирічна робота МБРР та МВФ так і не призвела до значних змін у вирішенні проблем розвитку, нерівності, бідності та голоду в світі. Реформа цих інституцій, яка мала відбутися на основі пакету документів, прийнятих у 2010 р. на саміті Групи 20 – пробуксовується і здійснюється ця затримка через небажання США ратифікувати згадані документи. МВФ та МБРР залишаються об'єктами постійної критики, оскільки використовують непрозорі механізми фінансової підтримки держав, перебувають під значним впливом з боку США, не залучають до прийняття рішень країни, що розвиваються тощо. Держави-учасниці БРІКС, зі свого боку, також завжди активно критикували ці міжнародні фінансові інституції, висловлюючись на кожному своєму саміті за їх реформування шляхом збільшення частки голосів країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються у прийнятті рішень в рамках МВФ і МБРР і введення більшої кількості представників таких країн до кола співробітників МВФ і МБРР. Отже, на цьому тлі факт формування Банку розвитку БРІКС, в назві якого фігурує слово «Новий», цілком закономірно почав сприйматися як захід, що здійснюється на противагу МВФ та МБРР. Хоча варто сказати й про інші оцінки фахівців, які є діаметрально протилежними зазначеним. Зокрема, російський економіст О. Івантер назвав Новий банк розвитку БРІКС та валютний пул ЮРІКС «двійниками Світового банку та Міжнародного валютного фонду, тільки які діють в рамках БРІКС» [9].

Зважаючи на серйозність намірів держав-учасниць БРІКС сказати власне слово в світовій економіці та фінансах, вважаємо, що українським юристам-міжнародникам варто приділяти серйозну увагу вивченню правового статусу Нового банку розвитку БРІКС, а також правових основ його організації, діяльності тощо і здійснювати це необхідно об'єктивно та неупереджено.

Мета статті – зробити первісний аналіз окремих положень Угоди, з тим, щоб з'ясувати справжні цілі та питання набуття членства у Новому банку розвитку БРІКС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. зробити первісний аналіз окремих положень Угоди, з тим, щоб з'ясувати справжні цілі та питання набуття членства у Новому банку розвитку БРІКС.

Основні результати дослідження. Розпочати дослідження правових засад діяльності НБР варто з того, що в Угоді він визнається міжнародною організацією, яка на територіях держав-учасниць Банку володіє всіма правами юридичної особи. Його інституційна структура складається з Ради керуючих, Ради директорів, президента, віце-президентів та інших посадових осіб і працівників (ст. 10 Статей) [1]. З тексту Статей зрозуміло, що до інституційної структури обов'язково буде входити Кредитний та Інвестиційний комітет, який відповідатиме за прийняття рішень про надання Банком позик та гарантій, про його участь в капіталі підприємств та про надання технічного сприяння для підготовки та реалізації проєктів, які будуть підтримуватися Банком в межах, встановлених Радою директорів НБР (ст. 13 Статей) [1].

Мета діяльності НБР сформульована в ст. 1 Угоди та в ст. 2 Статей [1]. Їй варто приділити окрему увагу, оскільки саме виходячи з цілей діяльності визначається компетенція міжнародної організації, її повноваження та мандат. В даному випадку, згадані вище статті Угоди та Статей цілями діяльності НБР визначили мобілізацію ресурсів для проєктів в області інфраструктури та стійкого розвитку в країнах БРІКС, а також в інших країнах з ринковою економікою, що формується та в країнах, що розвиваються. Отже, виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що Новий банк розвитку має за мету:

- 1) займатися тільки мобілізацією ресурсів;
- 2) ці ресурси будуть залучатися тільки для підтримки проектів в області інфраструктури та стійкого розвитку;
- 3) мобілізовані ресурси витратимуться тільки на проекти країн БРІКС, країн з ринковою економікою, що розвивається та країн, що розвиваються. При чому, ця діяльність буде доповнювати ті заходи, які вживаються іншими світовими чи регіональними фінансовими інститутами.

Однак подальший аналіз положень Угоди та Статей дає можливість зробити висновок, що цілі діяльності Банку сформульовані не зовсім чітко і не відповідають тому обсягу повноважень, якими має бути наділений Банк та його структурні підрозділи, відповідно до інших положень Угоди. Адаже аналіз ст. 1 Угоди та ст. 2 Статей дає можливість звести цілі діяльності Банку виключно до мобілізації ресурсів. У зв'язку з тим, що в жодній статті Угоди не роз'яснено, що в даному випадку розуміється під «мобілізацією», ми вимушені звернутися до загальнопоширеного розуміння цього слова. Під «мобілізацією», як правило, розуміють зосередження, акумуляцію засобів, ресурсів для досягнення певних результатів. Отже, основною метою діяльності НБР має стати виключно зосередження ресурсів. Однак, якщо проаналізувати ст. 3 Статей, яка визначає функції НБР та ст. 19 Статей, що встановлює способи проведення операцій, стає зрозумілим, що Банк не тільки мобілізуватиме ресурси, він також буде проводити операції з ними (звичайні та спеціальні) шляхом надання гарантій, позик, використання інших фінансових інструментів в області інфраструктури та стійкого розвитку. І інституційні органи Банку наділяються відповідними повноваженнями, необхідними для вчинення таких операцій. Отже, при формулюванні цілей Банку варто було вказати, що він займатиметься мобілізацією ресурсів та проведенням операцій з ними, а не обмежитися тільки однією мобілізацією, що може призвести до обвинувачень Банку у вчиненні дій, які не відповідають його мандату.

Подальший аналіз цілей НБР породжує ряд додаткових запитань, які стосуються формування його членського складу. Зокрема, невирішеним питанням залишаються критерії, відповідно до яких країни будуть відноситися до числа країн з ринковою економікою, що формується чи до когорти країн, що розвиваються? МБРР та МВФ, наприклад, для власних цілей розробили систему класифікації всіх держав на групи, в основі якої лежить рівень доходу на душу населення. Поки що невідомо, чи буде в рамках НБР розроблено власні критерії класифікації держав, чи вони будуть запозичені у ООН, або у МВФ, або ж у МБРР?

Окреме зацікавлення викликає питання, чи обмежується членський склад НБР тільки державами-учасницями БРІКС, країнами з ринковою економікою, що формується та країнами, які розвиваються? Відповідь на нього дає ст. 2 Угоди і ст. 5 Статей [1]. З них випливає, що членом Банку може стати будь-який член ООН (в тексті Угоди та Статей чомусь говориться саме про членів ООН, а не про держави-члени ООН) і він не обов'язково має бути позичальником Банку. Отже, не тільки держави з ринковою економікою, що формується та країни, які розвиваються можуть бути членом НБР. Навіть такі індустріально розвинені держави, як наприклад, Німеччина, Японія, США тощо можуть стати членом НБР, оскільки вони є державами-членами ООН. Однак Ватикан, Гонконг, Макао не мають можливості стати членами Банку, оскільки не виступають членами ООН. Також, невизнані та частково визнані державоподібні утворення (зокрема, Абхазія, Придністров'я, Тайвань тощо) не зможуть стати ними, однак вони в силу специфіки свого правового становища, як правило, не є членами й інших міжнародних організацій.

Членство в НБР набуватиметься в строки та на умовах визначених спеціальною більшістю Ради керуючих Банку. При цьому, щодо кількості голосів членів Банку, які не є його засновниками встановлюються особливі вимоги: частка голосів засновників Банку не може бути нижчою за п'ятдесят п'ять відсотків загальної кількості голосів; частка голосів кожного нового члена Банку (не засновника) не може перевищувати сім відсотків загальної кількості голосів.

Розглядаючи питання про набуття членства НБР варто звернути додаткову увагу на ст. 5 Статей [1], яка містить цікаву умову, що пред'являється до спостерігачів Банку. Ними можуть стати тільки міжнародні фінансові інститути, при цьому, не уточнюється, які організації чи утворення мають на увазі під ними й чи повинні вони бути обов'язково міжнародними міжурядовими організаціями?

Окремим питанням, пов'язаним із членським складом та вподальшому із цілями діяльності Банку, є питання про те, чи обов'язково країна, яка бажає отримати підтримку з боку НБР повинна бути його членом? Відповідь на нього дає п. а ст. 19 Статей, яка називається «Способи проведення операцій». Згідно неї, Банк вчиняє свої операції відносно проектів держав, які є членами Банку або на територіях таких держав. При цьому в цитованій статті окремо не уточнюється, що мова йде виключно про держави, які розвиваються і держави з ринковою економікою, що формується. Ця обставина змушує нас знову повернутися до повторного аналізу цілей діяльності НБР і звернути увагу на ще одну неточність в їх формулюванні. Адже в цитованих вище ст. 1 Угоди та в ст. 2 Статей йшлося лише про те, що НБР витратить свої ресурси тільки для країн БРІКС, інших країн з ринковою економікою, що формується та країн, які розвиваються, однак ст. 19 Статей суперечить цьому. Більш того вона суперечить положенням Делійської декларації [3], в якій заявлялися наміри створити такий Банк розвитку, який працюватиме тільки в інтересах країн, які не відносяться до індустріально розвинених. Хоча заради справедливості варто відмітити, що частково ідея допомоги НБР країнам з ринковою економікою, що формується та країнам, які розвиваються відновлена в подальших пунктах ст. 19 Статей, відповідно до яких за рішенням вищих органів Банку може надаватися фінансування проектів і не членам Банку, якщо вони є державами з ринковою економікою, що формується та державами, які розвиваються.

Отже при детальному вивченні положень Угоди про Новий банк розвитку було з'ясовано, що цілі його діяльності сформульовано неточно, а при визначенні суб'єктів, які можуть користуватися послугами Банку, не було дотримано ідей, закладених ще Делійською декларацією.

Із питаннями членства в НБР тісно пов'язане питання розподілу голосів між його членами. Для будь-якої міжнародної організації це питання є наріжним, оскільки від його рішення залежить ефективність її діяльності. В більшості міжнародних організацій діє принцип «один член – один голос». Однак, наприклад, в рамках МБРР діє інший принцип – принцип «зваженого голосування», згідно якого кількість голосів надається члену залежно від розміру його внеску в капітал організації, що, як відомо, надало можливості США взяти під контроль діяльність МБРР. Від Нового банку розвитку БРІКС, засновники якого заявляли про високі наміри подолати голод, бідність та нерівність в усьому світі й підтримувати інфраструктуру та стійкий розвиток країн, що не є індустріально розвиненими, очікувалося, що голосування в його рамках буде побудоване за іншими, ніж у МБРР, принципами. Але ст. 6 Статей [1] чітко зазначає, що кількість голосів кожної держави-члена Банку буде відповідати кількості належних їй акцій в його капіталі. При цьому, як вже зазначалося вище, кількість голосів окремих груп держав-членів Банку має бути об-

межена: зокрема, частка голосів держав-засновниць Банку не може бути нижчою за п'ятьдесят п'ять відсотків загальної кількості голосів, а отже інші держави-члени НБР не можуть мати частку голосів більшу за сорок п'ять відсотків. Окрім цього, частка голосів кожного члена Банку не може перевищувати сім відсотків загальної кількості голосів, а частка голосів держав-членів Банку, які не є позичальниками обмежується двадцятьма відсотками загальної кількості голосів. Ймовірно, всі ці обмеження введені для того, щоб уникнути випадку, коли одна чи кілька економічно потужних країн викуплять контрольний пакет акцій і, відповідно, обмежать засновників у їх правах. Однак ці ж приписи дають можливість і державам-засновницям Банку впроваджувати заходи не зважаючи на думку решти акціонерів.

Таким чином, вже побіжний аналіз умов Угоди дає можливість зрозуміти, що ряд важливих для діяльності Банку положень є недостатньо продуманими та не відповідають тій високій ідеї, яку планувалося закласти в основу роботи Нового банку розвитку – підтримувати країни з ринковою економікою, що формується та країни, які розвиваються.

Список використаної літератури

1. Agreement on the New Development Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://brics6.itamaraty.gov.br/agreements>.
2. Treaty for the Establishment of a BRICS Contingent Reserve Arrangement [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://brics6.itamaraty.gov.br/agreements>.
3. Делийская декларация БРИКС от 29 марта 2012 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.mid.ru/doc/Deli_BRICS.htm.
4. Россия ратифицировала договор о создании Банка БРИКС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/world/3488693-rossyia-ratyfytyrovala-dohovor-o-sozdanyu-banka-bryks>.
5. Россия ждет от Индии предложенный по кандидатуре президента банка БРИКС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ria.ru/economy/20150227/1049924339.html#14265029571744&message=resize&relto=login&action=removeClass&value=registration>.
6. Sixth Summit: Fortaleza Declaration and Action Plan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://brics6.itamaraty.gov.br/declarations-action-plans-and-communicues>.
7. Выступление Президента России на пленарном заседании саммита БРИКС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://kremlin.ru/transcripts/46229>.
8. Кенинг: банк БРИКС – первый шаг к деолларизации мировой экономики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maxpark.com/community/5625/content/3119006>.
9. Ивантер А. Жизнь под санкциями потребует нестандартных решений / Александр Ивантер // Эксперт. – 2014. – № 35 (912). 25-31 августа.

LEGAL PROBLEMS OF DETERMINING THE STATUS, OBJECTIVES AND ACTIVITIES OF THE NEW DEVELOPMENT BANK BRICS

Protsenko I. M.

Research Assistant of the Section of International Law and Comparative Law of V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Research supervisor: Professor, Doctor of Juridical Sciences Denisov W. N.

Abstract. *International Economic Forum BRICS, in which meetings are held five states with high rates of economic growth is now seen by many experts as an ambitious young formation that can change the current international economic and financial system. It operates only six*

years and during this short period has taken a number of significant business activities, one of which was the signing in 2014 the Agreement on New Development Bank. According to its provisions, States Parties shall establish BRICS development bank, which finance their activities in the field of infrastructure projects and sustainable development in the BRICS member states and in countries with market economies, emerging countries and developing countries. This article is a critical analysis of certain provisions of this Agreement and, in particular, specifies that the New development bank of BRICS not exactly correspond to those ideas and ideals that BRICS defended throughout its existence.

Key words: international law, law of international organizations, international economic forum, International Bank for Reconstruction and Development, International Monetary Fund, BRICS.

Referances

1. Agreement on the New Development Bank [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://brics6.itamaraty.gov.br/agreements>.
2. Treaty for the Establishment of a BRICS Contingent Reserve Arrangement [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://brics6.itamaraty.gov.br/agreements>.
3. Delhi Declaration of BRICS 2012 [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/19158/Fourth+BRICS+Summit++Delhi+Declaration>.
4. Rossiya ratificirowala dogovor o sosdanii Banka BRICS [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://korrespondent.net/world/3488693-rossiya-ratyfytsyrovala-dohovor-o-sozdanyy-banka-bryks>.
5. Rossiya zdet ot Indii predlozenij po candidature presidenta banka BRICS Россия ждет от Индии предложений по кандидатуре президента банка БРИКС [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://ria.ru/economy/20150227/1049924339.html#14265029571744&message=resize&relto=login&action=removeClass&value=registration>.
6. Six Summit: Fortaleza Declaration and Action Plan [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://brics6.itamaraty.gov.br/declarations-action-plans-and-communications>.
7. Vistuplenie Presidenta Possij na plenarnom zasedanij cammita BRICS [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://kremlin.ru/transcripts/46229>.
8. Kening: bank BRICS –perwij shag k dedollarisazii mirowoj economici [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://maxpark.com/community/5625/content/3119006>.
9. Iwanter A. Shizn' pod sankcijami potrebuet nestandartnih reshenij / Aleksandr Iwanter // Ekspert. – 2014. – № 35 (912). 25-31 awgusta.

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА, ЦЕЛЕЙ И НАПРАВЛЕНИЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НОВОГО БАНКА РАЗВИТИЯ БРИКС

Проценко И. Н.

Младший научный сотрудник отдела международного права и сравнительного правоведения Института государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины.

Научный руководитель: профессор, доктор юридических наук Денисов В. Н.

Аннотация. *Международный экономический форум БРИКС, в рамках которого проходят встречи пяти государств, имеющих высокие темпы экономического роста, сегодня воспринимается многими специалистами как молодое амбициозное образование, способное изменить современную международную экономическую и финансовую систему. Оно функционирует только шесть лет и за этот короткий период приняло ряд весомых мер экономического характера, одним среди которых стало подписание в 2014 году Соглашения о Новом банке развития. В соответствии с положениями этого Соглашения государства-участники БРИКС должны учредить Банк развития, который в рамках своей деятельности должен финансировать проекты в сфере инфраструктуры и устойчивого развития в государствах-участниках БРИКС, а также в государствах с рыночной экономикой, которая формируется и в развивающихся государствах. В данной статье со-*

вершается критический анализ отдельных положений настоящего Соглашения и, в частности, указывается на то, что Новый банк развития БРИКС не совсем соответствовать тем идеям и идеалам, которые отстаивал БРИКС в течение всего времени своего существования.

Ключевые слова: *международное право, право международных организаций, международная организация, международный экономический форум, Международный банк реконструкции и развития, Международный валютный фонд, БРИКС.*

УДК 339.54(477:438):061.1ЄС

РОЗВИТОК ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН МІЖ ПОЛЬЩЕЮ ТА УКРАЇНОЮ ПІСЛЯ ПІДПИСАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Грабинський І. М.

Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка.

Міхель Р. В.

Кандидат економічних наук, асистент кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка.

Анотація. У статті проаналізовано зовнішньоторговельні стосунки між Україною та Польщею. З підписанням Угоди про асоціацію України з ЄС, обидві сторони зобов'язалися лібералізувати торгівлю, як товарами, так і послугами. Поглиблена і всеохопна зона вільної торгівлі має забезпечити поступову інтеграцію економіки України до внутрішнього ринку ЄС, зокрема і ринку Польщі. У дослідженні проведено аналіз основних переваг від лібералізації торгівлі товарами між Україною та Польщею, зокрема визначено групи товарів, які найбільше виграють від лібералізації, а також ті групи товарів, до яких Україна застосовує захисні мита з метою захисту національного виробника. У торгівлі послугами України та Польщі існує значна асиметрія. Угода про асоціацію відкриває можливості для українського ринку послуг. У статті наведено пріоритетні напрямки українського експорту послуг та прокоментовано основні елементи Угоди про асоціацію в частині торгівлі послугами.

Ключові слова: Угода про асоціацію Україна – ЄС, зона вільної торгівлі, торгівля товарами, торгівля послугами, Польща.

Постановка проблеми. З моменту початку трансформаційних перетворень Польщі й України минуло небагато часу в історичному вимірі. Ці дві держави мали приблизно однакові стартові позиції, дуже схожу структуру економіки, складне геополітичне положення і поляризовану політичну систему. Уміле застосування структурних реформ і значна підтримка Європейського Союзу значно підвищили рівень життя польського населення. Приклад Польщі показує, що євроінтеграційний вектор розвитку суспільства дає поштовх економіці країни. Підписання Польщею Угоди про торгівлю, комерційне та економічне співробітництво (1989 р.), а згодом і Угоди про асоціацію з ЄС (1991 р.) були тими важливими кроками, які зміцнили швидкий розвиток її економіки.

Підписання політичної, а потім і економічної, частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.) остаточно визначило вектор української політики. Частина Угоди про асоціацію щодо створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) є невід'ємною складовою Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і становить майже 85% від загального обсягу Угоди. Положення цієї частини передбачають лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталів і до певної міри руху робочої сили. Відмінною рисою ЗВТ Україна – ЄС є комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних з торгівлею, до відповідних стандартів ЄС. Це дозволить значною мірою усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі між Україною та ЄС та забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС для українських експортерів і навпаки єв-

ропейських експортерів до українського ринку [1, с. 22-23]. Таким чином, поглиблена і всеосяжна ЗВТ має забезпечити поступову інтеграцію економіки України до внутрішнього ринку ЄС, зокрема і ринку Польщі.

Мета статті – дослідження ринку послуг України в контексті підписання Угоди про асоціацію з ЄС та визначення перспективних напрямків у торгівлі послугами між Україною та її стратегічним партнером – Республікою Польща.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем зовнішньоекономічних відносин Польщі та перейняття її прикладу для України знайдено у працях таких вчених, як Л. Бальцеревич, З. Бжезинський, Б. Блашик, Г. Борко, М. Дригас, Т. Ковальські, Б. Кошель, Е. Плудінські, П. Самецькі, Ч. Секерські, В. Якубик та інші. Серед українських вчених-економістів європейську інтеграцію України з ЄС вивчали І. Бережнюк, С. Боротничек, І. Бураковський, М. Возняк, А. Гальчинський, О. Дугіна, А. Кобилянська, К. Куценко, О. Корнієвський, О. Ледаєва, В. Опришко, П. Пашко, Н. Пирець, В. Посельський, М. Тонев, Є. Холстінна.

Основні результати дослідження. Республіка Польща завжди була стратегічним партнером України, що підтверджується тим фактом, що ця країна першою визнала незалежність України та була однією з перших, хто підписав Декларацію міністрів закордонних справ про принципи формування українсько-польського партнерства, у якій міністри закордонних справ вперше на міждержавному рівні оголосили про стратегічне значення українсько-польських відносин та зобов'язались розвивати їх в майбутньому (у березні 1994 р.).

Зі вступом в Європейський Союз в 2004 році Польща зобов'язалася проводити спільну торговельну політику стосовно третіх країн. Проте вона не забула про свого східного сусіда, і була найактивнішим «адвокатом» України в Брюсселі. Саме за ініціативи Польщі була представлена політика Східного партнерства від 23 травня 2008 року. У лютому 2008 року ЄС і Україна розпочали переговори щодо основних елементів Угоди про асоціацію, політична частина якої була підписана 21 березня 2014 року. З 23 квітня 2014 року в торговельній політиці ЄС передбачаються односторонні митні преференції для товарів, що походять з України (далі ОМП), що визначено постановою Європейського парламенту та Ради ЄС № 374/2014 від 16 квітня 2014 року «Про скорочення або ліквідації мит на товари, що ввозяться з України» [2, с. 8]. ОМП є частиною пакету допомоги ЄС для України у зв'язку з надзвичайною економічною та політичною ситуацією в країні. Їх прийняття є політичним рішенням і де-факто односторонньою імплементацією торговельної частини Угоди про асоціацію Україна – ЄС у вигляді так званої поглибленої зони вільної торгівлі, яку Україна та ЄС ратифікували 16 вересня 2014 року. В даний час, ратифікація проходить в окремих країнах-членах ЄС, тому Європейська комісія запропонувала державам-членам перевести набрання чинності положень Угоди 31 грудня 2015.

Угода про вільну торгівлю з Європейським Союзом, з одного боку, може стати проблемою для українських виробників, з іншого боку – шансом зменшення відставання України від економічних лідерів світу, шансом скорочення розриву між процесами, що відбуваються на лінії фронту глобального розвитку і тими, які відбуваються в Україні. За даними польського статистичного бюро станом на 2013 рік Україна займала 8-е місце серед найбільш важливих польських експортних ринків (2,81% загального польського експорту), а з точки зору імпорту – лише 21-е місце (з часткою 1,08%) [4]. Польща в торгівлі товарами з Україною протягом 1999-2013 років завжди мала позитивне сальдо торговельно балансу (див. табл. 1), тому підписання Угоди лише підсилить позиції Польщі на українському ринку. Експорт в Україну реалізують близько 12 тис. польських компаній, переважна більшість яких є малими і середніми підприємствами.

Таблиця 1.
Українського-польський товарообіг в 1999-2013 роках

Рік	Експорт Польщі		Імпорт Польщі		Оборот		Сальдо
	млн. дол. США	динаміка	млн. дол. США	динаміка	млн. дол. США	динаміка	
1999	702.2	64.6	338.4	89.7	1040.6	71.1	363.8
2000	798.2	113.5	475.4	140.4	1273.6	122.4	322.8
2001	1002.7	125.6	449.3	94.5	1451.5	114,0	553.4
2002	1180.5	117.7	491.5	109.4	1672	115.1	688.9
2003	1561.2	132.2	744.5	151.4	2305.8	137.9	816.6
2004	2023.3	129.6	1038.4	139.5	3061.7	134.5	984.9
2005	2588.2	127.9	1020.9	98.3	3609.1	113.1	1567.2
2006	3962.1	153.1	1316.5	128.9	5338.6	141,0	2645.5
2007	5512.8	138.9	1690.2	128.1	7203,0	133.5	3822.6
2008	6436.7	117,0	2354.7	139,0	8791.4	128,0	4095.5
2009	3433.2	53.3	1153.1	49,0	4586.3	52.1	2280.0
2010	3917.3	114.1	1818.5	157.7	5735.9	125,0	2098.8
2011	4688,0	119.6	2791.7	153.5	7479.8	130.4	1896.2
2012	5272.5	112.4	2553.2	91.4	7825.7	104.6	2719.3
2013	5718.4	108.4	2219.7	86.9	7938.2	101.4	3498.7

Джерело: Główny Urząd Statystyczny [Electronic resource]. – Available from: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/>.

Угода про асоціацію створить умови для поглиблення торговельно-економічних відносин України з Польщею, тому що польські компанії зможуть вести бізнес в Україні на тих же умовах, що і в ЄС. ЗВТ в короткостроковій перспективі призведе до збільшення експорту з ЄС товарів на український ринок за відсутності ризику значного збільшення імпорту українських товарів в ЄС, тому що багатьом українським товарам уже полегшили доступ на ринок ЄС у зв'язку з використанням генералізованої системи преференції ЄС. На сьогоднішній день, експорт в Україну реалізують близько 12 тис. польських компаній, переважна більшість яких є малими і середніми підприємствами.

Введення в дію положень про ЗВТ найбільше піде на користь підприємствам, що займаються експортом в Україну товарів, для яких серйозною проблемою були відносно високі тарифи на певні групи товарів. З цієї причини, значний потенціал можна побачити в товарах, що експортуються Польщею. До таких товарів належить, наприклад, цукровий буряк (який обкладається 50% в'їзним митом), м'ясо (20%), і деякі промислові товари, такі як автомобілі – з митною ставкою 10%. ЗВТ в цій області передбачає поступове зниження тарифів на товари промислових, сільськогосподарських і сільськогосподарсько-харчових продуктів. Крім того, в контексті сільськогосподарської продукції ЄС зарезервував квоти для чутливих товарів, таких як м'ясо, молоко, яйця та мед. Україна залишила за собою квоти на ряд таких товарів, як свинина (10 тис. тонн нетто), птиця (8 тис. тонн в рік та до 10 тис. тонн протягом 5 років) та цукор (20 тис. тонн) [5, с. 4]. З вищенаведе-

ного можна зробити висновок, що ЗВТ передбачає суттєву лібералізацію торгівлі товарами, у тому числі сільськогосподарськими товарами. Скасування тарифних бар'єрів на промислові товари також створить можливості для підтримки або посилення позиції польських товарів на українському ринку. Це стосується, перш за все, таких товарів, як засоби гігієни, косметика, ліки, миючі засоби та інші.

Проте, варто мати на увазі, що залишаються в силі, встановлені відповідно до правил СОТ, заходи з боротьби з недобросовісною торговельною практикою (антидемпінгові заходи). Крім того, Україна як і раніше буде мати право на використання тарифних квот, які ЄС зобов'язаний дотримуватися у рамках СОТ.

В даний час Україна застосовує захисні мита на такі польські продукти як кухонні сервізи з порцеляни (митні збори ще не набрав чинності), автомобілі (з квітня 2013 р.), труби безшовні (з жовтня 2008 р.) та антидемпінгові мита на термopolіроване скло (з травня 2012 р.), шприци (листопад 2009 р.) [5, с. 6]. Крім того Україна наклала заборону на імпорт на поставки свинини і продукції з неї з Польщі після виявлення там випадків африканської чуми свиней. Крім того протягом семи років Польща не може домовитися з Україною про відкриття українського ринку для польської яловичини.

Що стосується торгівлі послугами, то незважаючи на загальне позитивне сальдо України у торгівлі послугами, існує значна асиметрія у взаємній торгівлі України та Польщі (рис.1).

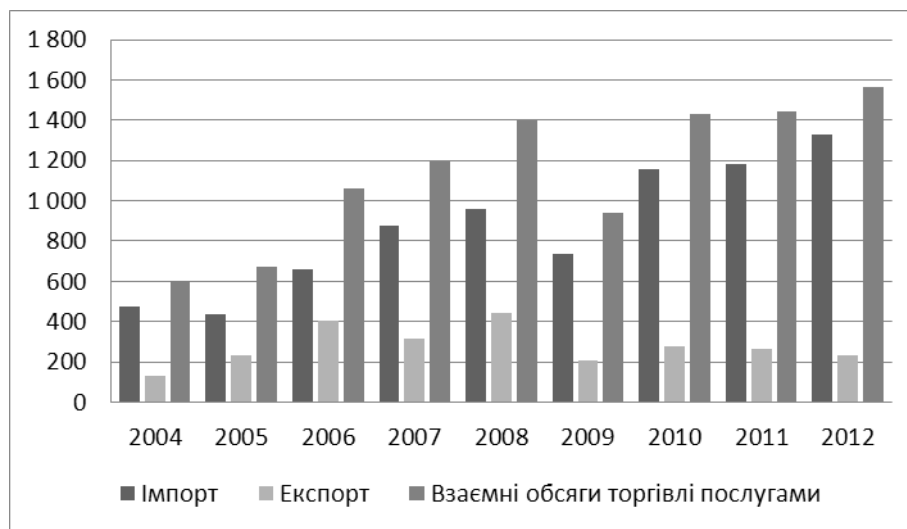

Рис. 1. Експорт та імпорт послуг з України в Польщу, млн. євро.

Джерело: International trade in services, geographical breakdown [Electronic resource]. – Available from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/balance_of_payments/data/database.

Відзначимо, що для Польщі Україна виступає одним з найважливіших ринків збуту послуг, адже в експорті послуг Польщі Україні належить четверте місце після Німеччини, Нідерландів і США, і в Україні продається 4,5% усіх польських послуг (табл. 2). Перевагу в торгівлі послугами з української сторони зафіксовано тільки в послугах залізничного транспорту, де Україна має позитивне сальдо. Головною статтею польського експорту послуг в Україну є подорожі, за якими Україна займає 2 місце після Німеччини з часткою майже 14% у загальному експорті подорожей Польщі (2012 р.) [5, с. 211]. Важливе місце займає продаж в Україну торгово-посередницьких послуг, де на експорт в Україну припадає 5,6% (четверте місце в 2012 році після Німеччини, Нідерландів та Ірландії в польському експорті цих видів послуг).

Таблиця 2.
Місце України в зовнішній торгівлі послугами Польщі 2011-2012 рр., млн. дол. США

Послуги	2011	2012
Експорт послуг Польщі, всього	37535	37901
в тому числі в Україну	1639	1711
Частка України в експорті послуг Польщі, %	4.3	4.5
Імпорт послуг Польщі, всього	31962	31923
в тому числі з України	369	302
Частка України в імпорті послуг Польщі, %	1.15	0.94
Сальдо Польщі в торгівлі послугами з Україною	1270	1409
Експорт послуг залізничного транспорту Польщі, всього	402	429
в тому числі в Україну		6
Частка України в експорті послуг залізничного транспорту, %		1.4
Імпорт послуг залізничного транспорту Польщі, всього	443	476
в тому числі з України	29	26
Частка України в імпорті послуг залізничного транспорту, %	6.5	5.5
Експорт подорожей Польщі, всього	10622	10960
в тому числі в Україну	1454	1504
Частка України в експорті подорожей Польщі, %	13.7	13.7
Експорт торгівельно-посередницьких послуг Польщі, всього	651	702
в тому числі в Україну		40
Частка України в експорті торгівельно-посередницьких послуг, %		5.6

Джерело: Yearbook of foreign trade statistics of Poland, 2013, p. 208 219. Yearbook of foreign trade statistics of Poland, 2012, p. 208 230. [Electronic resource]. – Access mode: http://inf.stat.gov.pl/gus/5840_4935_PLK_WAI.htm.

Відкриття ринку послуг дозволить польським фахівцям співпрацювати з українськими фахівцями, а також надасть доступ польських підприємців до українського ринку. Через географічну близькість, знання українського ринку та соціальних умов в Україні, очікується, що Польща буде мати значні вигоди від процесу лібералізації. Що стосується державних замовлень, то ЗВТ передбачає необхідність повної перебудови Україною цієї системи, що в результаті надасть можливість економічним суб'єктам ЄС, в тому числі в польським підприємствам, які через географічну близькість і знання українського ринку можуть мати значні переваги при участі у державних тендерах. Впровадження принципів прозорості, недискримінації та конкуренції в системі державних закупівель, як відносно товарів, так і послуг, дозволить значно збільшити участь польських підприємців в цих заходах.

Враховуючи, що Угода про асоціацію України з ЄС передбачає лібералізацію в торгівлі, можна очікувати й поживлення торгівлі послугами між Україною та Польщею. Зокрема, лібералізація торгівлі послугами передбачає:

- поступову взаємну лібералізацію заснування підприємницької діяльності;
- транскордонне надання послуг;
- співпрацю щодо електронної комерції;

- основи торгівлі іншими видами послуг, зокрема, комп'ютерними, поштовими і кур'єрськими, телекомунікаційними, фінансовими, транспортними та ін.;
- лібералізацію заходів сторін щодо в'їзду та тимчасового перебування на їх території постачальників послуг: ключового персоналу, бізнес-відвідувачів, керівників, фахівців, випускників-стажерів продавців бізнес-послуг, постачальників договірних послуг, незалежних фахівців [7].

В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС послугам присвячується розділ IV. Згідно з положеннями Угоди має відбутися поступова лібералізація торгівлі більшістю послуг, крім видобутку і переробки ядерних матеріалів, зброї та боєприпасів, міжнародних авіаперевезень, аудіовізуальних послуг (ст. 87) [9]. Українські компанії зможуть відкривати філії в країнах Євросоюзу, а українські інвестиції в ЄС отримають додатковий захист. Однак Угода встановлює і обмеження на експорт послуг, а також згідно з Угодою Україна зобов'язується почати поступове зближення національного законодавства у цій сфері з нормами відповідного регулювання ЄС, що відзначено зокрема в Додатках XVI-B і XVI-E.

Згідно з Угодою, якщо Україна введе всі вимоги, визначені в Угоді, в тому числі і в Додатках XVI-B і XVI-E, то сфери поштових, кур'єрських (ст. 109, 110), фінансових (ст. 125-133), телекомунікаційних послуг (ст. 115-124), а також морського судноплавства (ст. 135) стануть повноправною частиною ринку послуг ЄС [9].

Що стосується регулювання ринку фінансових послуг, то тут варто зупинитися на двох моментах. По-перше, виключенням з вищенаведених положень є діяльність держави у сфері надання фінансових послуг, що стосуються функціонування, пенсійної системи та системи соціального захисту, та центрального банку країни або центрального державного органу, що здійснює монетарну політику (ст. 130). По-друге, відповідно до режиму національного регулювання ринків фінансових послуг кожна із Сторін повинна гарантувати постачальникам фінансових послуг з іншої Сторони вільний доступ до платіжних та клірингових систем, управління якими здійснюють публічні компанії, і до необхідних для нормального ведення бізнесу каналів фінансування та рефінансування. Однак цей пункт не надає доступ до кредитора останньої інстанції (ст. 132) [9].

Взявши на себе зобов'язання щодо лібералізації ринків комп'ютерних послуг, поштових та кур'єрських послуг і телекомунікаційних послуг, а також приведення відповідного регулювання до рівня європейських стандартів і імплементававши їх, Україна зможе створити сприятливе конкурентне середовище для роботи компаній-постачальників відповідних послуг, а також полегшити транскордонний рух таких послуг. Виконання названих домовленостей дозволить вирішити цілий ряд важливих для бізнесу проблем, а саме: уточнення принципів та напрямів діяльності регулятора в частині регулювання монопольних ринків і забезпечення недискримінаційного доступу третіх сторін до електронних комунікаційних мереж, удосконалення процесу ліцензування та розподілу частотного і номерного ресурсу і т. п., оскільки сьогодні ці питання в Україні вирішуються непослідовно і непрозорим способом. Невирішеність цих та інших питань призводить до штучної монополізації ринків, завищення цін на відповідні послуги для споживачів, гальмування проникнення нових технологій на окремі ринки (наприклад, Україна досі не змогла виділити частоти під функціонування мобільного зв'язку покоління 3G, тоді як окремі країни ЄС вже почали розгортання мереж наступного покоління – 4G. Спрощення транскордонного руху послуг також спростить вихід на європейські ринки для вітчизняних компаній ІТ-сектору [8].

Поступова лібералізація ринків міжнародних автомобільних, залізничних та внутрішніх водних перевезень дозволить створити умови для зростання рівня конкуренції на

цих ринках, що за інших рівних умов буде сприяти підвищенню якості надання відповідних послуг і зростанню інвестицій в розвиток відповідної інфраструктури (зокрема, портів, доріг, залізної дороги і т. д.). Цей момент особливо важливий для України як досить великого транспортного коридору, який з'єднує країни ЄС та Азії. Співпраця України з Польщею в секторі транспорту та поступове зближення стандартів транспортних перевезень дозволить усунути ряд діючих бар'єрів для транскордонного руху товарів і пасажирів, що, в свою чергу, може стати вагомим стимулом для зростання обсягів пасажиро- і вантажоперевезень транспортними компаніями і скорочення відповідних витрат споживачів транспортних послуг. Також співпраця в рамках спільних проектів ЄС дозволить залучати додаткові інвестиції на розвиток і модернізацію наявної і побудови нової транспортної інфраструктури, отримати доступ до нових технологій в транспортному секторі, зокрема, таких, як інтелектуальні транспортні системи, використання інноваційних видів палива тощо.

Спрощення та уніфікація регулювання сектора електронної торгівлі повинна створити певні стимули для зростання цього відносно молодого ринку. Сьогодні наявність різних регуляторних моделей, які застосовуються в Україні та країнах-членах ЄС для регулювання електронної торгівлі, значною мірою перешкоджають динамічному зростанню обсягів електронної торгівлі. Також очевидно, що взаємне відкриття ринків приведе до розширення присутності європейських компаній на українському ринку електронних послуг, що сприятиме його розвитку.

Висновки. Таким чином, з точки зору бізнесу, який пов'язаний з транскордонним поставкам послуг, створення рівних умов регулювання таких послуг та забезпечення рівних можливостей доступу на національні ринки Сторін, має суттєво посилити конкуренцію між постачальниками таких послуг. Для українських компаній це означатиме посилення конкурентного тиску, з одного боку, а з іншого має полегшити доступ на ринки країн-членів ЄС для тих послуг, де Україна має конкурентні переваги (наприклад, надання послуг у сфері інформаційно-комунікаційних технологій). Очевидно, що посилення конкуренції потребують від компаній певних витрат на адаптацію до нових правил.

Встановлення чітких правил тимчасової присутності фізичних осіб в комерційних цілях дозволить компаніям, що працюють у сфері надання послуг у Польщі та Україні, полегшити взаємний доступ на ринки і спростити рух найманого персоналу та незалежних професіоналів як для компаній, що мають постійні представництва на території ЄС або України, так і для прямих продажів (надання) послуг на території іншої країни. Усунення невизначеностей у цих питаннях має стимулювати розвиток ринків відповідних послуг, як у Польщі, так і в Україні, і полегшити здійснення спільних проектів у сфері надання послуг, а також обмін кращими практиками ведення бізнесу у сфері послуг.

Республіка Польща виступає стратегічно важливим в економічному відношенні партнером України в торгівлі товарами і послугами, а також в інших формах міжнародних економічних відносин. У політичному сенсі на Польщу покладаються особливі надії як на симпатика процесів української інтеграції в європейське співтовариство. З входом в дію угоди про поглиблену зону вільної торгівлі виграють обидві країни, зокрема Польща, яка збільшить можливості експортування туристичних послуг, роялті, страхових і фінансових послуг. На українському ринку вже зарекомендували себе такі польські гіганти як Кредо-банк (на сьогодні у структурі акціонерного капіталу ВАТ «КРЕДОБАНК» інвестиції стратегічного акціонера РКО Bank Polska SA складають 99,6%) і ПЗУ-Україна (одна з найбільших страхових компаній на території України). Україна ж у свою чергу матиме більше шансів для збільшення експорту транспортних, інформаційних та комп'ютерних послуг.

Список використаної літератури

1. Угода про асоціацію Україна – ЄС: дороговказ реформ / О. Сушко, О. Зелінська, Р. Хорольський та ін. – К. : Фонд Конрада Аденауера, 2014. – 54 с.
2. Можливі наслідки від імплементації положень майбутньої Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС та поглибленої зони вільної торгівлі як її головного компоненту. – К. : Представництво Європейської комісії в Україні, 2009. – 89 с.
3. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesco.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu>.
4. Główny Urząd Statystyczny [Electronic resource]. – Available from: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel>.
5. Materiały senatu Rzeczypospolitej Polskiej od 26. 05. 2014 r. / Ministerstwo gospodarki. – Warszawa: 2014. – 18 s.
6. Yearbook of foreign trade statistics of Poland – Warszawa: Zakład wydawnictw statystycznych, 2013. – 692 s.
7. П'ятицький В., Хайлігер М. Торгівля з ЄС в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про вільну Торгівлю: роз'яснення переваг поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю (ЗВТ+) між Україною та ЄС. – К. : СТАECONOMIC & EXPORT ANALYSTS LTD, 2013. – 18 с.
8. Внутрішнє регулювання окремих секторів послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/ua/ Ukraine_EU_project/materials/AA_title_4/chapter_6/internal_regulation.
9. Текст Угоди про асоціацію України з ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id= 246581344.
10. International trade in services, geographical breakdown [Electronic resource]. – Available from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/ portal/balance_of_payments/data/database.
11. Yearbook of foreign trade statistics of Poland. – Warszawa: Zakład wydawnictw statystycznych, 2012. – 679 s.

THE DEVELOPMENT OF THE TRADE RELATIONS BETWEEN POLAND AND UKRAINE AFTER SIGNING OF THE EU-UKRAINE ASSOCIATION AGREEMENT**Hrabynskyi I. M.**

Prof. Dr., Head of the International Economic Relations Department of the International Relations Faculty of Ivan Franko National University of L'viv.

Mikhel R. V.

PhD in economics, assistant of the International Economic Relations Department of the International Relations Faculty of Ivan Franko National University of L'viv.

Abstract. *The article analyzes the foreign trade relations between Ukraine and Poland. With signing EU-Ukraine Association Agreement, both parties are pledged to liberalize trade in both goods and services. Deep and comprehensive free trade area should ensure Ukraine's gradual integration into the EU internal market, including Polish market. The study analyzes the main advantages of trade liberalization, including the definition of the groups of products that benefit most from liberalization as well as those of the goods to which Ukraine applies protective duties to protect domestic producers. There is a significant asymmetry in trade in services of Ukraine and Poland. The Association Agreement opens opportunities for Ukrainian services market. The article, in particular, defines the priorities for Ukrainian exports of services and comments the main articles of the Association Agreement regarding trade in services.*

Key words: *Ukraine – EU Association Agreement, free trade zone, trade in goods, trade in services, Poland.*

Referances

1. Uhoda pro asotsiatsiyu Ukraina – EU: dorohowkaz reform / O. Sushko, O. Zelins'ka, P. Khorol'skyi ta in. – K. : Fond Konrada Adenauera, 2014. – 54 s.
2. Mozhlyvi naslidky vid implementatsiji polozhen' majbutnoi Uhody pro Asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu ta EU ta pohlyblenoi zony vilnoji torhivli jak jiji holovnoho komponentu. – K. : Predstavnytstvo Yevropeyskoyi komisiyi, 2009. – 89 s.
3. Poryadok dennyy asotsiatsiyi Ukrayina – EU dlya pidhotovky ta spryyannya implementatsiyi Uhody pro asotsiatsiyu [Electronic resource]. – Available from: <http://unesco.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu>.
4. Główny Urząd Statystyczny [Electronic resource]. – Available from: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel>.
5. Materiały senatu Rzeczypospolitej Polskiej od 26. 05. 2014 r. / Ministerstwo gospodarki. – Warszawa: 2014. – 18 s.
6. Yearbook of foreign trade statistics of Poland– Warszawa: Zakład wydawnictw statystycznych, 2013. – 692 s.
7. Pyatnyts'kyy V., Khayliher M. Torhivlya z YeS v ramkakh pohlyblenoyi ta vseosyazhnoyi uhody pro vil'nu Torhivlyu: roz'yasnennya perevah pohlyblenoyi ta vseosyazhnoyi uhody pro vil'nu torhivlyu (ZVT+) mizh Ukrainoyu ta EU. – K. : STAECONOMIC & EXPORT ANALYSTS LTD, 2013. – 18 s.
8. Vnutrishnye rehulyuvannya okremykh sektoriv posluh [Electronic resource]. – Available from: http://www.ier.com.ua/ua/Ukraine_EU_project/materials/AA_title_4/chapter_6/internal_regulation.
9. Tekst Uhody pro asotsiatsiyu Ukrayiny z YeS [Electronic resource]. – Available from: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.
10. International trade in services, geographical breakdown [Electronic resource]. – Available from: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/balance_of_payments/data/database.
11. Yearbook of foreign trade statistics of Poland. – Warszawa: Zakład wydawnictw statystycznych, 2012. – 679 s.

РАЗВИТИЕ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПОЛЬШЕЙ И УКРАИНОЙ ПОСЛЕ ПОДПИСАНИЯ СОГЛАШЕНИЯ ОБ АССОЦИАЦИИ

Грабинский И. М.

Доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой международных экономических отношений факультета международных отношений Львовского национального университета имени Ивана Франко.

Михель Р. В.

Кандидат экономических наук, ассистент кафедры международных экономических отношений факультета международных отношений Львовского национального университета имени Ивана Франко.

Аннотация. *В статье проанализированы внешнеторговые отношения между Украиной и Польшей. С подписанием Соглашения об ассоциации Украины с ЕС, обе стороны обязались либерализовать торговлю, как товарами, так и услугами. Углубленная и всеобъемлющая зона свободной торговли должна обеспечить постепенную интеграцию экономики Украины во внутренний рынок ЕС, в том числе и рынок Польши. В исследовании проведен анализ основных преимуществ от либерализации торговли товарами между Украиной и Польшей, в частности определены группы товаров, которые больше выигрывают от либерализации, а также те группы товаров, к которым Украина применяет защитные пошлины с целью защиты национального производителя. В торговле Украины и Польши услугами существует значительная асимметрия. Соглашение об ассоциации открывает возможности для украинского рынка услуг. В статье приведены приоритетные направления украинского экспорта услуг, а также прокомментированы основные элементы Соглашения об ассоциации в части торговли услугами.*

Ключевые слова: *Соглашение об ассоциации Украина – ЕС, зона свободной торговли, торговля товарами, торговля услугами, Польша.*

УДК:339.92(477) 339.92(5)

ПЕРСПЕКТИВЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ УКРАИНОЙ И АРАБСКИМИ СТРАНАМИ

Юсеф Н.

Кандидат технических наук, заведующий кафедры арабского языка. Межрегиональная Академия управления персоналом, г. Киев.

Аннотация. Развитие взаимовыгодных торгово-экономических и внешнеэкономических отношений Украины со странами Ближнего Востока соответствует стратегическим интересам страны, ее стремлению стать полноправным участником экономических процессов на Ближнем Востоке. Родство развития, реформирования внешней экономики и торговли, географическая близость, удобство морского сообщения, значительные потенциальные возможности для развития всестороннего сотрудничества обусловили развитие прогрессивных двусторонних отношений. Наиболее открытыми для сотрудничества странами ближневосточного региона можно считать Египет, Сирию, Объединенные Арабские Эмираты, Саудовскую Аравию, Иран и др. Данная статья раскрывает некоторые значимые тенденции развития экономического сотрудничества между Украиной и странами Арабского Мира.

С Арабской Республикой Египет (АРЕ) Украина имеет наиболее развитые отношения на Ближнем Востоке. Обе страны стали на путь либерализации экономики, причем Египет начал реформы еще в конце 80-х годов. Можно отметить, что АРЕ и Украина установили прочную правовую базу сотрудничества, однако положения имеющихся документов очень медленно реализуются, и наполнение их конкретным содержанием во многом зависит от украинской стороны.

Рассматривая экономическое сотрудничество Украины с Сирийской Арабской Республикой (САР) следует отметить, что одним из определяющих моментов сотрудничества стал тот факт, что Сирия не имела сугубо сырьевой ориентации экспорта. По своему импорту Сирия значительно больше напоминает другие арабские страны, поскольку импорт является типичным для развивающихся стран. Кроме того, Украина стала активным участником многочисленных международных выставочных мероприятий в Объединенных Арабских Эмиратах (ОАЭ), что позволяло представить возможности отечественной экономики и ее готовность к развитию сотрудничества с ОАЭ и другими государствами полуострова.

Ближневосточный кризис негативно отразился на украинско-арабских отношениях в целом, и специфически повлиял на характер отношений Украины с государствами арабского региона. Но, несмотря на сложность региона и фактор нестабильности дальнейшего развития торгового сотрудничества, Украина смогла выстроить собственную внешнеэкономическую линию равно удаленности от обеих сторон конфликта и наладить постоянные экономические отношения.

Ключевые слова: развитие экономического сотрудничества, арабские страны, Украина, Сирия, Египет, Ливан, ОАЭ, Иордан, Ирак, торгово-экономические и внешнеэкономические отношения, перспективы, взаимовыгодное партнерство.

Постановка проблемы. При формировании внешнеэкономической стратегии развития экономики Украины и стран Ближнего Востока, крайне важно определить место и роль стран Арабского Мира на шкале внешнеэкономических приоритетов страны. Наиболее приоритетными для стратегии реализации ближневосточного вектора сотрудничества были признаны Египет и страны ОПЕК. Развитие экономических отношений с другими арабскими странами зависит от экономической необходимости в этом. Однако, недостаточный уровень реализации проектов и принятых решений, нераскрытые возможности развития значительных перспектив экономического сотрудничества, а также ближневосточный кризис негативно отразились на украинско-арабских отношениях в целом, что специфически повлияло на характер отношений. Эти факторы приводят к тому, чтобы поставить на повестку дня вопрос о пересмотре существующих перспектив и тенденций развития экономического сотрудничества Украины со странами Ближнего Востока.

Цель статьи – на основе анализа состояния качественных и количественных параметров экономических и гуманитарных отношений выделить перспективы и тенденции развития взаимовыгодного сотрудничества в экономической сфере Украины со стран Ближнего Востока.

Анализ последних исследований и публикаций. В данном направлении работали отечественные и зарубежные авторы в сфере *мировой экономики* Голиков А. П. [10], Юсеф М. М. Бригит [11], Макух В. В. [12], Ас-Са'ид, Халиль [13], Галушко О. С. [14], Омар Исмаэль Омар [15], и др. Анализ научных работ, посвященных международной экономике и внешнеэкономической деятельности Украины со странами Ближнего Востока, показал существование недостаточно разработанных теоретических положений и нерешенных практических проблем развития и эффективного использования потенциала нефтяной промышленности Ближнего Востока в условиях глобализации мирового хозяйства.

Основные результаты исследования. В целом развитие украинско-арабских отношений со странами Ближнего Востока, несмотря на недостаточный уровень реализации проектов, и принятых решений можно охарактеризовать, как отношения, с одной стороны, нераскрытых возможностей, но с другой – значительных перспектив.

Как отмечали украинские ученые с первых лет независимости, при формировании внешнеэкономической стратегии Украины в данном регионе мира, крайне важно определить место и роль стран Ближнего Востока на шкале внешнеэкономических приоритетов страны [6]. Поэтому, в постановлении Верховной Рады Украины об «Основных направлениях внешней экономики Украины» стратегия реализации восточного вектора сформулирована весьма прагматично. Приоритетными в арабском мире были признаны Египет и страны ОПЕК. Развитие отношений с другими арабскими странами было поставлено в прямую зависимость от экономической целесообразности и экономической необходимости [1].

С Арабской Республикой Египет (АРЕ) Украина имеет наиболее развитые отношения на Ближнем Востоке. Обе страны стали на путь либерализации экономики, причем Египет начал реформы в конце 80-х годов. В отличие от Украины, главным методом разгосударствления выступало постепенное акционирование, а идеологической основой – концепции, близкие к «народному капитализму». Так возникла смешанная, или гибридная, система экономики, которая включала монетарную, ценовую, банковскую реформы, либерализацию внешней торговли, проведение приватизации. Однако до создания открытой экономики и экспортно-ориентированной стратегии развития дело все еще не дошло [2; 7]. Родство развития, реформирования внешней экономики и торговли, геогра-

фическая близость, удобство морского сообщения, значительные потенциальные возможности для развития всестороннего сотрудничества обусловили развитие прогрессивных двусторонних отношений.

АРЕ фактически стала первой арабской страной, которая выразила намерение развивать весь комплекс двусторонних отношений с Украиной. В этом процессе Украина частично выступила наследницей предыдущих наработок. С 1989 г. в дельте Нила боролись с вредителями сельскохозяйственных культур украинские авиаторы. В 1991 г. они заработали более 250 тыс. дол., обработали 200 тыс. га земли. С обретением Украиной независимости это сотрудничество переросло в украинско-египетское совместное предприятие [3; 4]. По мнению специалистов украинского МИДа, опыт советско-египетского сотрудничества эффективно использован в новых условиях украинско-египетских отношений.

Государственную независимость Украины АРЕ официально признала 3 января 1992 г., дипломатические же отношения были установлены 25 января 1992 г. во время визита в Украину правительственной делегации АРЕ во главе с заместителем премьер-министра, министром планирования Камалем аль-Ганзури. Министра сопровождали, помимо представителей нескольких министерств, еще и бизнесмены [5].

Прогресс на пути укрепления экономических отношений Египта и Украины, в значительной степени, находится в зависимости от успешного начала работы межправительственной украинско-египетской комиссии по экономическому и научно-техническому сотрудничеству. Х. Мубарак выразил убежденность в том, что отношения между двумя странами будут углубляться, потому что Украине принадлежит важное место в восточноевропейской экономике Каира.

Можно отметить, что АРЕ и Украина установили прочную правовую базу сотрудничества, однако положения имеющихся документов очень медленно реализуются, и наполнение их конкретным содержанием во многом зависит от украинской стороны.

Торгово-экономическое сотрудничество между Украиной и Египтом в период 2007-2010 гг. характеризуется динамическим ростом товарооборота. По итогам 2010 г. объем двусторонней торговли товарами достиг рекордного показателя в 2 млрд. дол. США, что в 5,5 раза больше, по сравнению с 2004 г. Ввиду стремительного роста экспорта, опережающего и преобладающего над импортом, в этот же 2010 г. в двухсторонней торговле с Египтом у Украины наблюдалось рекордно-активное сальдо в размере 2 млрд. дол. США. А за весь анализируемый период (2004-2010 гг.) сальдированные результаты внешнеторгового оборота являются положительными.

В динамике торговли услугами между Украиной и Арабской Республикой Египет наблюдаются тенденции, сходные с присущими динамике торговли товарами. Так, рекордные показатели приходится на 2008 г. с общим оборотом в 145,2 млн. дол. США, а в 2010 г. сотрудничество характеризуется спадом почти в 2 раза.

Ближневосточный кризис негативно отразился на украинско-арабских отношениях в целом, и специфически повлиял на характер отношений Украины с государствами этого региона в частности. Но, несмотря на сложность региона, Украина смогла выстроить собственную внешнеэкономическую линию равно удаленности от обеих сторон конфликта и наладить постоянные экономические отношения. Украина также смогла в определенной степени защитить свои интересы в ливанском регионе. В отличие от других регионов, в Леванте вследствие общей политической нестабильности Украине пришлось подходить к развитию двухсторонних отношений в каждом случае из указанных предпосылок, учитывать целый спектр препятствий. Гражданская война в Ливане, поддержка

Иорданием политики Ирака и вызванная этим определенная политическая изоляция страны, состояние постоянного военного противостояния Сирии с Израилем не могли не влиять на подходы Украины. Кроме того, одним из главных факторов этих отношений стали украинско-израильские экономические отношения.

Рассматривая экономическое сотрудничество Украины с Сирийской Арабской Республикой следует отметить, что одним из определяющих моментов сотрудничества стал тот факт, что Сирия не имела сугубо сырьевой ориентации экспорта. САР – единственная арабская страна, входящая в группу стран с диверсифицированными основными источниками экспортных поступлений. Но Сирия не имеет такой структуры экспорта, которая была бы типичной для промышленно развитых стран. По своему импорту Сирия значительно больше напоминает другие арабские страны, поскольку импорт является типичным для развивающихся стран. В нем ведущие позиции занимали продукция машиностроения, пищевые продукты, живой скот, транспорт и транспортное оборудование, продукция химической промышленности, металлургия и прокат черных металлов, оборудование и запчасти, промышленное сырье. Например, традиционно типичным для САР является очень высокое потребление сахара (при среднемировом потреблении в 20 кг в Сирии ежегодно принимают около 34 кг сахара на человека). Поэтому САР заинтересована в закупке этого продукта, и перспективы Украины очень большие.

Все это стало основанием для наращивания торгово-экономических отношений уже в первой половине 90-х гг. Однако Украина столкнулась с серьезной конкуренцией со стороны стран ЕС, на которые приходилось 60% сирийского экспорта и более трети импорта, и России, как наследнице СССР. Но для Украины были соответствующие рыночные ниши. Однако первые шаги экономического сотрудничества не позволили найти того стержня, который бы определил экономические отношения САР и Украины как стратегически важные для обеих.

Улучшение положения в украинско-сирийских экономических отношениях наблюдалось в 1999 г. По объемам товарооборота страна заняла второе место после Египта в торговле Украины на Ближнем Востоке. Кроме того, Сирия заинтересовалась украинскими специалистами, в частности, в области решения проблемы питьевой воды. Наконец показатели двухсторонней торговли 1999 составили 124,5 млн. дол., из которых экспорт составил 122,5 млн. дол., а импорт – 2,0 млн. дол. Большую часть экспорта (79,9%) составили черные металлы и зерновые (11,1%), а импорт включала одежда (28,2%), трикотажное полотно (14,8%), химические нити (13,7%) [4; 9].

Крупнейшими статьями сирийского экспорта в Украину были ткани, предметы одежды (вместе они составляют около 40%), кондитерские изделия, картофель, другие пищевые продукты (15%), некоторые медицинские приборы и устройства. Основные статьи экспорта Украины в Сирию типичные для украинского экспорта: прокат различных видов, металлические полуфабрикаты. Поэтому, черные металлы и металлические изделия покрывают собой до 95% украинского экспорта в САР.

Углублению сотрудничества между Украиной и ОАЭ способствовало подписание соглашения между Украиной и ОАЭ об экономическом, торговом и техническом сотрудничестве, которое состоялось в марте 1995 г. в Абу-Даби. Оно стало первым таким экономическим соглашением со странами региона. Среди других мер, оно предусматривало создание двусторонней комиссии по сотрудничеству.

Результатом сотрудничества между Украиной и ОАЭ стал рост товарооборота, который составил в 1995 г. 17,6 млн. дол. США. Наконец, по оптимистическим выводам украинской прессы, несмотря на многочисленные объективные и субъективные препятствия

на пути экономического сотрудничества, товарооборот между Украиной и ОАЭ вырос за три года, начиная с 1994 г., из нескольких тысяч дол. до 30 млн. дол. в год. Однако статистика зафиксировала в 1996 г. общий объем товарооборота на уровне 21,5 млн. долл. США [99; 100]. В целом же импорт ОАЭ из СНГ 1995 г. составил 62 млн. дол., и первое место здесь принадлежало России (62%), а второе – Украине (29%). Основными статьями импорта из этих стран были черные металлы и изделия из них (58%). Продукция машиностроения и электротехническое оборудование составляли 28% от всего импорта из СНГ и практически в полном объеме поступали из Украины (54%) и России (40%) [8].

Украина стала активным участником многочисленных международных выставочных мероприятий в Объединенных Арабских Эмиратах, что позволяло представить возможности отечественной экономики и ее готовность к развитию сотрудничества с ОАЭ и другими государствами полуострова.

Несмотря на заинтересованность Украины, федеральный декрет о ратификации соглашения президент ОАЭ Шейх Заид подписал только через два года, в апреле 1997 г. По мнению украинского исследователя А. Воловича, эмиратская сторона так же медлила с согласованием и подписанием двух других принципиальных соглашений, а именно: соглашения об избегании двойного налогообложения и соглашения о содействии и взаимной защите инвестиций. Однако Украина пыталась поддерживать достаточный уровень общения.

Если говорить об экономическом сотрудничестве Украины с Саудовской Аравией, следует упомянуть, что на невысокую долю импорта саудовской продукции в Украину (2003-2005 гг. – 32 млн. дол.) влияет и тот факт, что на три государства – Украину, Россию и Беларусь приходится всего лишь одно посольство Саудовской Аравии с резиденцией посла КСА в Москве. Сложившаяся ситуация явно не способствует развитию украинско – саудовских отношений. Для Украинских граждан серьезную проблему представляет получение саудовских въездных виз. Из Саудовской Аравии Украина не импортирует нефть и нефтепродукты. В структуре импорта в Украину преобладают химикаты, овощи, продовольственные товары.

Касательно же товарооборота между странами, мы можем зафиксировать значительный дисбаланс между экспортом и импортом в пользу Украины. Так, из 3108,213 млн. дол. двухстороннего товарооборота 3076,211 млн. дол. приходится на экспорт украинской продукции. Относительно сегодняшнего момента, у саудовской стороны дисбаланс не вызывал никаких вопросов, поскольку для Саудовской Аравии часть украинско-саудовского товарооборота составляет очень незначительную долю внешнеторговой деятельности.

Фактором нестабильности дальнейшего развития торгового сотрудничества является зависимость двустороннего товарооборота от узкой номенклатуры украинского экспорта. Расширение структуры двухстороннего товарооборота возможно за счет номенклатуры товаров украинского происхождения с высокой добавочной стоимостью, внедрения украинских технологий. Особое внимание следует уделить вопросу налаживания производственной кооперации между украинскими и саудовскими предприятиями в пищевой отрасли промышленности. Украина в этом секторе может представлять значительный интерес для Саудовской Аравии.

Выводы. За счет лучшей организации и координации количественных и качественных параметров экономических и гуманитарных отношений, перспективы взаимодействия экономики Украины с экономиками стран Ближнего Востока могут быть значительно выше. Двухсторонние экономические отношения Украины с арабскими странами четко демонстрируют возможности реализации как больших государственных проектов,

так и интересов среднего и малого бизнеса. Для значительного улучшения многостороннего взаимовыгодного сотрудничества с большинством арабских государств, следует не только эффективно распространять информацию о потенциале Украины на Ближнем и Среднем Востоке, но и предоставлять экономическую поддержку усилий регионов Украины. В данном направлении существует очень много новых аспектов для исследований. Особое внимание следует уделить неразработанной гуманитарной сфере, в частности, туризму, образованию студентов, научным контактам. Следовательно, перспективы последующих исследований являются достаточно широкими.

Список использованной литературы

1. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році. – К. : Інформ.-вид. центр Держкомстату України, 2003. – 478 с.
2. Зленко А. М. Виступ Міністра закордонних справ України перед студентами Інституту міжнародних відносин та слухачами Дипломатичної академії в День Української дипломатії, 21 грудня 2001 р. / А. М. Зленко // Наук. вісн. Дипломат. акад. України. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 4-11.
3. Кашаба М. А. Виступ на міжнародній науково-практичній конференції «Україна – Арабський світ. Реалії та перспективи» / М. А. Кашаба // Україна – Арабський світ. – К., 2004. – С. 170-179.
4. Коппель О., Кушнір Д., Петюр Р. Стратегічні пріоритети України в Близькосхідному регіоні / О. Коппель, Д. Кушнір, Р. Петюр // Акт. пробл. міжнар. відносин: зб. наук. пр. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – 2005. – Вип. 57 (ч. I). – С. 195-204.
5. Рибак О. М. На довгу перспективу. Лівія вважає Україну своїм стратегічним партнером / О. М. Рибак // Політика і час. – 2004. – № 5. – С. 51-59.
6. Арабаджян А. З. Сверхдержавы и Иран / А. З. Арабаджян. – М. : Изд-во «Крафт +», 2005. – 152 с.
7. Глебов В. В., Серов Д. І. Про деякі аспекти південного напрямку зовнішньої політики України: оцінки та перспективи / В. В. Глебов, Д. І. Серов // Наук. вісн. Дипломат. акад. України. – К., 2008. – Вип. 7. – С. 62-68.
8. Гребцов В. В. Україна в політичній системі регіону Перської затоки / В. В. Гребцов // Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. «Динаміка наукових досліджень 2004». – Д.: Наука і освіта, 2004. – Т. 13: Політологія. – С. 22-24.
9. Филоник А. О., Исаев В. А., Федорченко А. В. Финансовые структуры Ближнего Востока / А. О. Филоник, В. А. Исаев, А. В. Федорченко. – М., 2009. – С. 164.
10. Голиков А. П. Ближний и Средний Восток, Магриб и Машрик как историко-географические регионы / А. П. Голиков, Юсеф М. М. Бригит // Регион: стратегия і пріоритети, 2006. – № 4. – С. 92-98.
11. Юсеф М. М. Бригит. Концепции социально-экономического реформирования стран Среднего Востока и Северной Африки / Юсеф М. М. Бригит // Бизнес Информ. – 2006. – № 8. – С. 104-108.
12. Макух В. В. Україна і країни Магрибу: реалії та перспективи. Актуальні питання двостороннього співробітництва: збірка статей / В. В. Макух. – Одеса : Фенікс, 2010. – 244 с.
13. Ас-Са'ид, Халиль. Украина. Кысса тарих уа хидара. – Доха: Дар Сафахат, 2012. – 103 с.

14. Галушко О. С. Нефтегазовый потенциал стран Африки и перспективы сотрудничества с Украиной. / VI Международная научно-практическая конференция «Наука в информационном пространстве» (16-17 сентября 2010 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.confcontact.com/20100916/ek_galush.htm.
15. Омар Исмаэль Омар. Украина и Ближний Восток: современное состояние экономического сотрудничества / Омар Исмаэль Омар // Бизнес Информ. – 2011. – № 4. – С. 15-17.

PROSPECTS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND THE ARABIC COUNTRIES

Youssef N.

Ph.D., Head of the Department of Arabic language. Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv.

Abstract. *Development of mutually beneficial trade and economic relations between Ukraine and foreign countries in the Middle East meets the strategic interests of the country and its desire to become a full participant in the economic processes in the Middle East. Relationship development, reform the economy and foreign trade, geographical proximity, ease of maritime traffic, significant potential for the development of comprehensive cooperation led to the development of progressive bilateral relations. Most open to cooperation between the countries of the Middle East region can be regarded as Egypt, Syria, the United Arab Emirates, Saudi Arabia, Iran and others. This article reveals some important trends in the development of economic cooperation between Ukraine and the Arab world.*

With the Arab Republic of Egypt (ARE) Ukraine has the most developed relations in the Middle East. Both countries have embarked on the path of economic liberalization, and Egypt began reforms in the late 80s. It may be noted that Egypt and Ukraine have established a solid legal basis for cooperation, but the provisions of existing documents are implemented very slowly, and filling them with concrete content depends largely on the Ukrainian side.

Considering the economic cooperation between Ukraine and the Syrian Arab Republic (UAR), it should be noted that one of the defining moments of cooperation is the fact that Syria had a purely raw material orientation of exports. According to its imports Syria much more reminiscent of other Arab countries, as imports is typical of developing countries. In addition, Ukraine became an active participant in numerous international exhibitions in the United Arab Emirates (UAE), which allows to introduce the possibility of the domestic economy and its readiness to develop cooperation with the UAE and other states of the peninsula.

Middle East crisis had a negative impact on the Ukrainian-Arab relations in general, and specifically affected the nature of Ukraine's relations with the States of the region in particular. But, despite the complexity of the region and the instability factor of further development of trade cooperation Ukraine was able to build its own foreign line equidistant from both sides of the conflict and establish a permanent economic relations.

Key words: *development of economic cooperation, the Arab countries, Ukraine, Syria, Egypt, Lebanon, UAE, Jordan, Iraq, trade, economic and foreign economic relations, prospects, mutually beneficial partnership.*

References

1. Poslannya Presidenta Ukrainy do Verhovnoi Radi Ukrainy pro vnutrishne i zovnishne stanovische Ukrainy u 2002 rotsi. – K. : inform.-vid. Tsentri Derjkomstatu Ukrainy, 2003. – 478 s.
2. Zlenko A. M. Vistup Ministra zakordonnih sprav Ukrainy pered studentami Institutu mijnarodnih vidnosyn ta sluhachami Diplomatichnoi akademii v Den Ukrainskoi diplomatii, 21 hrudnya 2001 r. / A. M. Zlenko // Nauk. Visn. Diplomat. Akad. Ukraini. – K., 2002. – Vip.7. – С. 4-11.

3. Kashaba M. A. Vistup na mijnaronyi naukovu-praktichnij konferentsii «Ukraina – Arabskij svit. Realii ta perspektivy» / M. A. Kashaba // Ukraina – Arabskij svit. – K., 2004. – С. 170-179.
4. Koppel' O., Kushnir D., Petur R. Strategichni prioriteti Ukraini v Blizkoshidnomu rehioni / O. Koppel', D. Kushnir, R. Petur // Akt. probl. mijnar. vidnosin: zb. nauk. pr. – K. : Kyiv. nats. un-t imeni Tarasa Shevchenka, In-t mijnar. vidnosin. – 2005. – vip. 57 (Ch. I). – С. 195-204.
5. Rybak O. M. Na dovhu perspektivu. Livia vvajae Ukrainu svoim stratehichnim partnerom / O. M. Rybak // Politika I chas. – 2004. – № 5. – С. 51-59.
6. Arabadjyan A. Z. Sverhderjavi I Iran / A. Z. Arabadjyan. – M.: Izd-vo «Kraft +», 2005. – 152 с.
7. Glebov V. V., Serov D. I. Pro deyaki aspekty pivdenного napryamku zovnishn'oi politiki Ukraini: otsinki ta perspektivi / V. V. Glebov, D. I. Serov // Nauk. visn. Diplomat. akad. Ukrainy. – K., 2008. – Vip. 7. – С. 62-68.
8. Grebtsov V. V. Ukraina v politichnij sistemi regionu Perskoi zatoki / V. V. Grebtsov // Materialy III Mijnar. nauk.-prakt. konf. «Dinamika naukovykh doslidjen' 2004». – D.: Nauka I osvita, 2004. – T. 13: Politoplogia. – С. 22-24.
9. Filonik A. O., Isaev V. A., Fedorchenko A. V. Finansovije struktury Blijnego Vostoka / A. O. Filonik, V. A. Isaev, A. V. Fedorchenko. – M., 2009. – С. 164.
10. Golikov A. P. Middle East, Maghreb and Mashriq as a historical and geographical regions / A. P. Golikov, Youssef M. Brigit // Region: Strategy priorities i, 2006. – № 4. – P. 92-98.
11. Yusef, M. M. Brigit «Kontseptsii sotsialno-ekonomicheskogo reformirovaniia stran Srednego Vostoka i Severnoy Afriki [Concept of socio-economic reforms of the Middle East and North Africa]». Business Inform, no. 8 (2006). – P. 104-108.
12. Makukh, V. V. «Ukraina i krainy Mahribu: realii ta perspektivy [Ukraine and the countries of the Maghreb: Realities and Prospects]». In Aktualni pytannia dvostoronnyoho spivrobitnytstva Odesa: Feniks, 2010. – P. 244.
13. Al-Sa'yd, Halyl. Ukrainia. Kyssa tarikh ua khidara. Dokha: Dar Safakhat. – 2012. – P. 133.
14. Galushko, O. S. «Neftegazovyyu potentsial stran Afriki i perspektivy sotrudnichestva s Ukrainoy [Petroleum potential of Africa and the prospects for cooperation with Ukraine]». VI Mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaja konferentsiia «Nauka v informatsionnom prostranstve». http://www.confcontact.com/20100916/ek_galush.htm
15. Omar, Ismael Omar. «Ukraina i Blizhniy Vostok: sovremennoe sostoianie ekonomicheskogo sotrudnichestva [Ukraine and the Middle East: the current state of economic cooperation]». Business Inform, no. 4 (2011). – P. 15-17.

ПЕРСПЕКТИВИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА АРАБСЬКИХ КРАЇН

Юсеф Н.

Кандидат технічних наук, завідувач кафедри арабської мови. Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ.

Анотація. *Розвиток взаємовигідних торгово-економічних і зовнішньоекономічних відносин України з країнами Близького Сходу відповідає стратегічним інтересам країни, її прагненню стати повноправним учасником економічних процесів на Близькому Сході. Спорідненість розвитку, реформування зовнішньої економіки і торгівлі, географічна близькість, зручність морського сполучення, значні потенційні можливості для розвитку всебічного співробітництва обумовили розвиток прогресивних двосторонніх відносин. Найбільш відкритими для співпраці країнами близькосхідного регіону можна вважати Єгипет, Сирію, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівську Аравію, Іран та ін. Дана стаття розкриває деякі значущі тенденції розвитку економічного співробітництва між Україною та країнами Арабського Світу.*

З Арабською Республікою Єгипет (АРЄ) Україна має найбільш розвинені відносини на Близькому Сході. Обидві країни стали на шлях лібералізації економіки, причому Єгипет почав реформи ще наприкінці 80-х років. Можна відзначити, що АРЄ та Україна встановили міцну правову базу співробітництва, однак положення наявних документів дуже повільно реалізуються, і наповнення їх конкретним змістом багато в чому залежить від української сторони.

Розглядаючи економічну співпрацю України з Сирійською Арабською Республікою (САР) слід зазначити, що одним із визначальних моментів співпраці став той факт, що Сирія не мала суто сировинної орієнтації експорту. За своїм імпортом Сирія значно більше нагадує інші арабські країни, оскільки імпорт є типовим для країн, що розвиваються. Крім того, Україна стала активним учасником численних міжнародних виставкових заходів в Об'єднаних Арабських Еміратах (ОАЕ), що дозволяло представити можливості вітчизняної економіки, а також її готовність до розвитку співпраці з ОАЕ та іншими державами півострова.

Близькосхідна криза негативно позначилася на українсько-арабських відносинах в цілому, і специфічно вплинула на характер відносин України з державами цього регіону зокрема. Але, незважаючи на складність регіону і фактор нестабільності подальшого розвитку торговельного співробітництва Україна змогла вибудувати власну зовнішньоекономічну лінію рівно віддаленості від обох сторін конфлікту і налагодити постійні економічні відносини.

Ключові слова: *розвиток економічного співробітництва, арабські країни, Україна, Сирія, Єгипет, Ліван, ОАЕ, Йордан, Ірак, торгово-економічні та зовнішньоекономічні відносини, перспективи, взаємовигідне партнерство.*

УДК 339.7

INTERNATIONAL DEVELOPMENT RESOURCES FOR UKRAINIAN REFORMS

Lypova T. V.

Doctor of Philosophy, Associate Professor, Chair of Finance, National Academy of Statistics, Accounting and Auditing.

Abstract. *Signing the Association Agreement between the EU and Ukraine leads to intensify economic reforms at the national level. The EU and other international organizations under special development tools provide resources to support development programs and reforms in Ukraine. The effectiveness of such funds for the Ukrainian economy is still low due to lack of effective management system.*

The series of High Level Fora on donor recourses' effectiveness for development in the last decade demonstrated that the international community has become strongly committed to improving effectiveness of donor financial support for economic reforms through better coordination mechanisms.

In Ukraine the role of the leader in planning and managing the external funds is still being performed by donors. It is necessary to create a comprehensive implementation system based on a holistic approach to economic reforms and internationally acceptable national development strategy and national development plan with a clear set of sectoral strategies.

Also there should be established an effective system of donor coordination, which links the strategy and plans with donor activities. Building a system of effective management of external resources is one of the key factors for successful implementation of the European aspirations of Ukraine.

Key words: *development resources, international development cooperation, external funds, assistance, beneficiaries, recipients, co-financing, donors, international organizations, government institutions.*

Problem setting. The European Union (EU) and other international organizations under special development tools provide special development resources to speed up the reforms in Ukraine, which is a powerful external resource to support partner countries in the implementation of market and democratic transformations. Building a system of effective management of external resources is one of the key factors for successful implementation of the EU Association Agreement of Ukraine. For the last 20 years individual donor countries and international organizations provided Ukraine billions of development resources (DR) in the framework of international cooperation. But the effectiveness of such funds for the Ukrainian economy has not been evaluated.

Aim of the research. To review and analyze international development resources as special instruments for economic reforms and their effectiveness in the European countries and in Ukraine; also to compile a summary review of the management framework and governmental institutions in Ukraine and some Eastern European countries involved in DR management and donor coordination and to work out recommendations to improve their performance on the basis of the positive international experience and in line with the EU – Ukraine Association Agreement.

Analysis of sources. The subject is not yet fully covered by researchers. Some documents were made available by international organizations. So far a few researchers and experts published on the subject matter. The following authors could be singled out: M. Hogan, K. Prigmore [4], L. Kistersky [1], V. Kolosova [3], C. Maddock, I. Rollis [4].

Results. Within the system of international relations DR plays a part of an important country development tool that helps implement in a recipient country institutional reforms, develop key economy's sectors, support entrepreneurship, reform legislation and assists in other market transformations, creating a foundation for the influx of investment capital into the country and for further interaction with the global economy, thus helping them to restructure and to integrate into the EU [1].

Effectively applied foreign assistance resources contribute to institutional reformation, structural reconstruction of economy, business development and other market reforms, thus creating a basis for foreign private capital inflow to the country and further interaction with the world community. In the worldwide practice the efficiency of the DR programs is measured by the sustainability of goods and services (produced as its result) that will «survive» in the market after project completion.

In the Central European countries even prior to their acceding to the EU, DR flows were channeled through the recipients' budgets with a small co-financing component added, funded from own budget resources. This practice has proven rather successful for achieving a synergy of efforts donors and recipients, for strengthening their accountability for resources spent and results achieved in the course of the cooperation.

In fact, international efforts to enhance aid effectiveness have already a long history. International development co-operation surged in the early 1960s and since that international community held a number of conferences and High Level Forums (HLF) devoted to the development cooperation issues.

For the last 10 years four such HLFs and two conferences have been held. The international community agreed on concrete commitments towards aid effectiveness laid down in two major agreements: the Paris Declaration (2005) and the Accra Agenda for Action (2008). These two internationally agreed documents are based on five core principles, born out of decades of experience of what works for development, and what doesn't. These five principles have gained support across the development community, changing aid practice for the better in a number of successful economies: ownership, alignment, harmonization, results, mutual accountability [2].

The last two HLFs specifically indicated a low level of effectiveness and capacity by the responsible Ukrainian authorities for international aid coordination. The Ukrainian recipients are not capable as yet to efficiently communicate with donors on the basis of their complicated enough and bureaucratized procedures. The dispersed «coordination resources» amongst different institutions, without proper interplay between them, make impossible to staff even one of the current international assistance-involved government structures with the relevant-expertise professionals, while the institutional unstructured mechanism disables the uniform government policy of DR attraction and use to reform the Ukrainian economy in terms of the European principles [3].

In Ukraine, the areas of responsibility for DR programming, management and reporting are shared structurally amongst different government agencies. The Ministry for Economic Development and Trade plays a leading role in this system – it is held responsible for programming, coordination and monitoring of the process. The National Agency of Ukraine for Civil Service is a key public authority responsible for implementing certain individual EU programmes. The Ministry of Finance (MoF) is in charge of ensuring the DR receipt in the public finance man-

agement (PFM) area, consistency of international financial assistance. Such a dispersion of DR management efforts under very limited coordination capacities led to low coordination and, consequently, low DR efficiency in Ukraine [4].

The Paris Declaration principles, hereunder a recipient country itself should define the strategic development priorities and donor support areas, are not realized so far in Ukraine. On the whole in Ukraine the role of the leader in planning and managing the DR is still being performed by donors in the framework of the so called Centralized Implementation System.

Effective coordination of donors and international financial institutions – is key to boost aid effectiveness and foster capacity building in the candidate countries and potential candidates.

For efficient DR use it is necessary to create a comprehensive implementation system based on a holistic approach to economic reform, at least in the medium-term perspective. It is also necessary to prepare an internationally acceptable national development strategy and national development plan with a clear set of sectoral strategies. Also there should be established an effective system of donor coordination, which links the strategy and plans with donor activities.

To radically improve the process of the DR management in Ukraine, it is advisable to create a special government institution (SGI), independent from other government structures – «Agency / Ministry of International Cooperation and Development» with high status and authority, with qualified staff, with real capacity to program and coordinate DR; leading international economy experts, academic and business representatives should be engaged in the SGI [5].

Inter alia, a separate high level public institution for DR coordination existed in Ukraine for some time – the National Center for Implementation of the International Technical Assistance to Ukraine where the basis of the international cooperation in the DR form was laid 23 years ago. Gradually, its status and capacities has been brought down to the present inadequate level.

Headed by a Minister or even a Deputy Prime Minister as the National Coordinator, SGI shall take over the coordination of all DR and eventually financial and investment flows to Ukraine, using the basic principles of the Marshall Plan, which has been successfully applied for the reconstruction of the Western Europe's economy and democracy after the Second World War.

Conclusions. Modeling a system of effective DR management should be based on the highest level legal basis – a law of the Verkhovna Rada, since in Ukraine does not yet exist a general legal framework for the DR application. There are only a few laws and regulations of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Ministry of Economic Development and Trade.

Thus, for effective management of DR in Ukraine together with the creation of SGI as the main implementation instrument, there is an urgent need for further capacity building of the Ministry of Finance. A new approach to the management of DR will enable the Ukraine government to take the lead in planning, mobilization, and DR use in accordance with the strategic goals of the country, will also push towards closer integration with the international community, while gradually increasing the amount of donor technical and financial support.

References

1. Kistersky L. L., Lypova T. V. Mizhnarodna tekhnichna dopomoga: shlakhy pidvyschennia efektyvnosti. Monographia. Vydannia Predstavnytstva Evropeys'kogo Souzu v Ukraini – K., 2010. – 240 s.
2. Public Finance Management Performance Report. Ukraine. / The International Bank for Reconstruction and Development. – The World Bank. 2012.
3. Lypova T., Kolosova V. Derzhavne upravlinnia zovnishnimy (predaksesaciynymy) resursamy: dosvid Pol'shi / Zhurnal «Finansy Ukrainy». – K., 2013, № 2. – S. 83-92.

4. Kistersky Leonid, Prigmore Kevin, Sics Ugis, Lypova Tetyana. Donor Development Resources – Aid Programming and Implementation Guide / Manual. – К. : Publishing House «Kyiv University», 2012. – 141 s.
5. Lypova T. V. European Integration Influence on Fund Management Mechanism at the National Level / Actual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn: Zbirka naukovykh prac'. Vypusk 115, chastyna I. – К. : Kyivs'ky natsional'ny universytet imeni Tarasa Shevchenka, Instytut mizhnarodnykh vidnosyn, 2013. – S. 64-67.

МІЖНАРОДНІ РЕСУРСИ РОЗВИТКУ ДЛЯ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Липова Т. В.

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Анотація. Підписання Угоди про асоціацію між ЄС і Україною призводить до інтенсифікації економічних реформ на національному рівні. ЄС та інші міжнародні організації за спеціальними інструментами розвитку надають ресурси для підтримки програм розвитку і реформ в Україні. Ефективність таких коштів для української економіки є ще достатньо низькою у зв'язку з відсутністю ефективної системи управління.

Серія високого рівня форумів з ефективності співпраці в останнє десятиліття показала, що міжнародне співтовариство активно працює над поліпшенням ефективності співпраці для економічних реформ шляхом покращення механізмів координації.

В Україні роль лідера в галузі планування та управління зовнішніми ресурсами й досі здійснюється донорами. Необхідно створити комплексну систему управління на основі цілісного підходу до економічних реформ та прийнятної національної стратегії розвитку та плану національного розвитку з чітким визначенням галузевих стратегій. Також має бути створена ефективна система координації діяльності донорів, яка пов'яже стратегію і плани з донорської діяльності. Побудова системи ефективного управління зовнішніми ресурсами є одним з ключових чинників для успішної реалізації європейських прагнень України.

Ключові слова: ресурси розвитку, міжнародне співробітництво з розвитку, зовнішні ресурси, допомога, бенефіціари, одержувачі, співфінансування, донори, міжнародні організації, урядові установи.

Список використаної літератури

1. Кістерський Л. Л., Липова Т. В. Міжнародна технічна допомога: шляхи підвищення ефективності. Монографія. Видання Представництва Європейського Союзу в Україні. – К., 2010 – 240 с.
2. Public Finance Management Performance Report. Ukraine / The International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. – 2012.
3. Липова Т. В., Колосова В. П. Державне управління зовнішніми (предакcesaційними) ресурсами: досвід Польщі / Журнал Міністерства фінансів України «Фінанси України» – К., 2013. – № 2. – с. 83-92.
4. Kistersky Leonid, Prigmore Kevin, Sics Ugis, Lypova Tetyana. Donor Development Resources – Aid Programming and Implementation Guide/ Manual. – К.: Publishing House «Kyiv University», 2012. – 141 p.
5. Lypova T. V. European Integration Influence on Fund Management Mechanism at the National Level / Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірка наукових праць. Випуск 115, частина I (у двох частинах). – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2013. – с. 64-67.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ РЕСУРСЫ РАЗВИТИЯ ДЛЯ РЕФОРМ В УКРАИНЕ**Липовая Т. В.**

Кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов Национальной академии статистики, учета и аудита.

Аннотация. *Подписание Соглашения об ассоциации между ЕС и Украиной приводит к интенсификации экономических реформ на национальном уровне. ЕС и другие международные организации в рамках специальных инструментов развития предоставляют ресурсы для поддержки программ развития и реформ в Украине. Эффективность таких средств для украинской экономики есть еще достаточно низкой в связи с отсутствием эффективной системы управления.*

Серия высокого уровня форумов по эффективности сотрудничества в последнее десятилетие показала, что международное сообщество активно работает над улучшением эффективности сотрудничества для экономических реформ путем улучшения механизмов координации.

В Украине роль лидера в области планирования и управления внешними ресурсами до сих пор осуществляется донорами. Необходимо создать комплексную систему управления на основе целостного подхода к экономическим реформам и приемлемой национальной стратегии развития и плана национального развития с четким набором отраслевых стратегий. Также должна быть создана эффективная система координации деятельности доноров, которая связывает стратегию и планы с донорской деятельностью. Построение системы эффективного управления внешними ресурсами является одним из ключевых факторов для успешной реализации европейских стремлений Украины.

Ключевые слова: *ресурсы развития, международное сотрудничество по развитию, внешние ресурсы, помощь, бенефициары, получатели, софинансирование, доноры, международные организации, правительственные учреждения.*

УДК 339.982:339.56:339.727.2:32.019.5

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ ІМІДЖУ США У КРАЇНАХ СВІТУ

Чугасв О. А.

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. *М'яка сила та імідж країни є багатокomпонентним явищем, яке може бути пов'язаним з характером її зовнішньоекономічних зв'язків. Метою статті є визначення ролі економічних складових м'якої сили США (стиль ведення бізнесу, високотехнологічний сектор, сектор масової культури, роль світового економічного лідера) та оцінка впливу міжнародних торговельних, інвестиційних та іміджевих зв'язків основних економічних і політичних центрів світу (США, ЄС, Китай, Росія) на імідж США у країнах світу. Аналізується також впливовість у країні та ступінь урахування їх інтересів з точки зору їх впливу на імідж США. Регресійно-кореляційний аналіз дозволив встановити характер та величину впливу відповідних факторів. Побудовані статичні та динамічні регресійні моделі для визначення факторів впливу на загальний імідж США та його компоненти.*

Ключові слова: *економічна сила, м'яка сила, міжнародний імідж країни, США, міжнародні економічні відносини.*

Постановка проблеми. На імідж країни у світі та пов'язане з ним поняття м'якої сили впливає ряд економічних, політичних та інших факторів. Саме по собі явище міжнародного іміджу є багатокomпонентним, важливу роль у якому грає економічна складова. В цій мірі можна говорити, що він може розглядатися як елемент економічної сили країни. В даній статті це явище аналізується на прикладі США як потужного економічного центру світу, економічна сила якого забезпечується факторами як в реальній площині, так і традиційним іміджем економічного лідера світу, розвинутим високотехнологічним сектором тощо.

Мета статті – визначення ролі економічних складових м'якої сили США та оцінці впливу міжнародних торговельних, інвестиційних та іміджевих зв'язків основних економічних і політичних центрів світу (США, ЄС, Китай, Росія) на імідж США у країнах світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Економічні фактори іміджу країни розглядаються у ряді досліджень. Наприклад, Е. А. Галумов виокремлює три групи факторів формування образу держави:

- умовно статичні, включаючи природно-ресурсний потенціал, структуру управління тощо;
- умовно-динамічні соціологічні фактори, включаючи соціально-психологічні настрої, цінності тощо;
- умовно-динамічні інституційні фактори, включаючи стабільність економіки, рівень доходу на душу населення, обсяги інвестицій, фінансову забезпеченість бюджету [1].

І. А. Кисарець до економічних факторів іміджу країни відносить такі: інвестиційний клімат, конкурентоспроможність економіки, економічна свобода, корупція, кредитоспроможність, рівень глобалізованості, статус як джерела мігрантів, життєвий рівень, тури-

стичні ресурси [2]. Економічна складова бренду, як вказує О. В. Шевченко, включає туризм, інфраструктуру, події, бізнес-умови, ресурси, кадри [3]. З точки зору І. Радікова та Я. Лексютиної, одними з ресурсів м'якої сили є економічна модель і міць економіки [4]. Проте в існуючих дослідженнях часто не вистачає кількісних оцінок впливу факторів.

Основні результати дослідження. Дослідження проведене за даними по 43 країнах з різних континентів. Показники іміджу США або іншого центру сили розраховані нами як частка позитивних відповідей респондентів у певній країні на запитання про ставлення до відповідного центру; експорт, імпорт і накопичені прямі іноземні інвестиції – як частка у ВВП відповідної країни. Всі показники взяті у частках одиниці. Показники динаміки розраховані як різниця між поточним і базовим значенням показника. Як поточні дані використані дані за 2013 р. (за відсутності даних – за найближчий до нього рік). Базовий період – це 2007 р. (або найближчий).

Спочатку ми розглядаємо як залежну змінну ставлення до США, а міжнародні економічні показники та окремі складові іміджу – як незалежні змінні. Проте це не виключає наявності обернених причинно-наслідкових зв'язків. У жодному випадку ми також не розглядаємо статичні показники як залежні від динамічних і часткові показники іміджу як залежні від загальних показників іміджу того ж центру сили. Джерела даних: для показників іміджу [5], для ВВП [6], експорту та імпорту [7], прямих іноземних інвестицій [8; 9; 10].

За допомогою кореляційного аналізу нами виявлені такі закономірності (в дужках коефіцієнти кореляції, рівень значущості < 0,1). Зазначимо, що у випадках, коли кореляція залежної змінної зі статичним і динамічним вираженням фактору має різний знак, навряд чи слід робити однозначні висновки щодо наявності закономірності.

На імідж США у певній країні позитивно впливають: (більше) урахування з боку США інтересів країни (0,69), (позитивне) ставлення до ЄС (0,68), ставлення до сектору масової культури США (0,67), ставлення до науково-технічних досягнень США (0,60), бачення впливовості Китаю у країні (0,58), ставлення до американського стилю бізнесу (0,55), бачення США економічним лідером світу (0,36), урахування з боку Китаю інтересів країни (0,27).

На покращання ставлення до США позитивно впливали: покращання ставлення до Росії (0,63), ставлення до сектору масової культури США (0,57), покращання ставлення до сектору масової культури США (0,57), покращання ставлення до науково-технічних досягнень США (0,40), експорт до (континентального) Китаю (0,40), покращання ставлення до американського стилю бізнесу (0,38), покращання ставлення до Китаю (0,35), посилення бачення Китаю економічним лідером (0,35), членство у ЄС (0,33); а негативно: ставлення до американського стилю бізнесу (-0,43), посилення бачення США економічним лідером світу (-0,37).

В результаті проведення регресійного аналізу побудована модель для розрахунку статичного показника ставлення до США в певній країні (в дужках – рівень значущості для коефіцієнтів регресії, згідно t-критерію).

$$\text{FavUS} = -0,124 + 0,618\text{IntUS} + 0,274\text{FavEU} + 0,549\text{AVUS} \quad (1)$$

(0,052) (0,000001) (0,068) (0,000038)

де FavUS – ставлення до США;

IntUS – урахування з боку США інтересів країни;

FavEU – ставлення до ЄС;

AVUS – ставлення до сектору масової культури США.

Інші фактори виключені внаслідок незначущості t-статистики. Жодний фактор не був виключений з міркувань уникнення мультиколінеарності. Коефіцієнт детермінації моделі 0,85 значущий ($p=0,0000$). Серійна кореляція становить 0,096. Статистика Дарбіна-Уотсона 1,792. Суттєвої нелінійності впливу факторів і гетероскедастичності не спостерігається.

З моделі ми бачимо, що в певній країні збільшення частки людей, що вважають США країною, яка враховує інтереси їх країни, на 1 п.п. (процентний пункт) у довгостроковій перспективі супроводжується збільшенням частки людей, що позитивно ставляться до США, на 0,6 п.п.; збільшення частки тих, хто добре ставиться до ЄС на 1 пп. – майже на 0,3 п.п.; збільшення частки тих, хто добре ставиться до сектору масової культури США, на 1 п.п. – на 0,5 п.п. Якщо побудувати схожу модель для частки тих, хто добре ставиться до науково-технічних досягнень США, то її збільшення на 1 п.п. супроводжується збільшенням частки людей, що позитивно ставляться до США, на майже 0,46 п.п.

Динаміку зміни ставлення до США можна розрахувати за такою моделлю:

$$\text{FavUSGr} = -0,0595 + 0,508\text{FavRuGr} + 0,261\text{AVUS} + 0,656\text{AVUSGr} \quad (2)$$

(0,310) (0,0140) (0,0356) (0,0388)

де FavUSGr – покращання ставлення до США;

FavRuGr – покращання ставлення до Росії;

AVUSGr – покращання ставлення до сектору масової культури США.

Жодний фактор не був виключений з міркувань уникнення мультиколінеарності. Коефіцієнт детермінації моделі 0,66 значущий ($p=0,0005$). Серійна кореляція становить 0,15. Статистика Дарбіна-Уотсона 1,665. Суттєвої нелінійності впливу факторів і гетероскедастичності не спостерігається (за винятком впливу ставлення до сектору масової культури США, де залежність ближче до експоненціальної). Розподіл залишків близький до нормального.

З моделі ми бачимо, що в певній країні збільшення частки людей, що позитивно ставляться до Росії, на 1 п.п. супроводжується збільшенням частки людей, що позитивно ставляться до США, на 0,5 п.п.; збільшення частки тих, хто добре ставиться до сектору масової культури США на 1 п.п. – на 0,26 п.п у довгостроковій перспективі та на 0,66 п.п. у короткостроковій. Якщо побудувати схожу модель для покращання ставлення до науково-технічних досягнень США, то його збільшення супроводжується збільшенням частки людей, що позитивно ставляться до США, на 0,61 п.п.

Розглянемо тепер три окремі економічні складові іміджу як залежні змінні: ставлення до американського стилю бізнесу, сектору масової культури та високотехнологічного сектору США.

Ставлення до американського стилю бізнесу позитивно корелює зі ставленням до науково-технічних досягнень США (0,68); урахуванням з боку Китаю інтересів країни (0,65); інвестиціями з Китаю (0,62); урахуванням з боку США інтересів країни (0,60); імпортом з Китаю, включаючи Гонконг і Макао (0,53); ставленням до ЄС (0,51), баченням США економічним лідером світу (0,42); ставленням до Китаю (0,40); впливовістю Китаю у країні (0,37); і негативно з інвестиціями з Росії (-0,50), членством у ЄС (-0,37), баченням Китаю економічним лідером світу (-0,37), імпортом з Росії (-0,35).

Покращання ставлення до американського стилю бізнесу позитивно корелює з покращанням ставлення до науково-технічних досягнень США (0,68), покращанням ставлення до американського сектору культури (0,47), покращанням ставлення до Китаю

(0,41); і негативно з посиленням бачення США економічним лідером світу (-0,64), урахуванням з боку Китаю інтересів країни (-0,40), баченням ЄС економічним лідером світу (-0,37), імпорт з Китаю, включаючи Гонконг, Макао і Тайвань (-0,43).

Статична регресійна модель для розрахунку ставлення до американського стилю бізнесу має вигляд:

$$\text{BusUS} = -0,0543 + 0,565\text{TechUS} + 2,771\text{InvCh} + 2,360\text{ImpChHKM} \quad (3)$$

(0,310) (0,00093) (0,0443) (0,0482)

де BusUS – ставлення до американського стилю бізнесу;
 TechUS – ставлення до науково-технічних досягнень США;
 InvCh – інвестиції з Китаю;
 ImpChHKM – імпорт з Китаю, включаючи Гонконг і Макао.

Деякі фактори були виключені з міркувань уникнення мультиколінеарності. Так як імпорт та інвестиції з Росії сильно між собою корелюють (0,95), то серед них залишений лише один фактор – інвестиції з Росії – він більшою мірою корелює із залежною змінною, але його вплив значною мірою відображає й вплив інших двох показників. Теж саме стосується бачення США або Китаю економічним лідером світу (0,83). Але в кінцеву модель і вони не увійшли внаслідок незначущості t-статистики.

Коефіцієнт детермінації моделі 0,71 значущий ($p=0,00004$). Серійна кореляція становить -0,19. Статистика Дарбіна-Уотсона 2,259. Суттєвої нелінійності впливу факторів і гетероскедастичності не спостерігається. Розподіл залишків близький до нормального.

З моделі ми бачимо, що в певній країні збільшення частки людей, що добре ставляться до науково-технічних досягнень США на 1 п.п. у довгостроковій перспективі супроводжується збільшенням частки людей, що позитивно ставляться до американського стилю бізнесу, на 0,56 п.п. (а при виключенні з моделі фактору імпорту з Китаю – на 0,76 п.п.); збільшення відношення інвестицій з Китаю до ВВП на 1 п.п. – на 2,8 п.п.; відношення імпорту з Китаю до ВВП на 1 п.п. – на 2,4 п.п. (4 п.п.).

Динамічна регресійна модель для розрахунку покращання ставлення до американського стилю бізнесу має вигляд:

$$\text{BusUSGr} = 0,0308 + 0,716\text{TechUSGr} - 0,544\text{LeadUSGr} \quad (4)$$

(0,044) (0,0032) (0,0032)

де BusUSGr – покращання ставлення до американського стилю бізнесу;
 TechUSGr – покращання ставлення до науково-технічних досягнень США;
 LeadUSGr – посилення бачення США економічним лідером світу.

Жодний фактор не був виключений з міркувань уникнення мультиколінеарності. Коефіцієнт детермінації моделі 0,71 значущий ($p=0,00035$). Серійна кореляція становить -0,16. Статистика Дарбіна-Уотсона 2,246. Суттєвої нелінійності впливу факторів і гетероскедастичності не спостерігається (за винятком промірної у випадку впливу посилення бачення США економічним лідером світу). Розподіл залишків близький до нормального.

З моделі ми бачимо, що збільшення частки людей, що добре ставляться до науково-технічних досягнень США на 1 п.п., супроводжується збільшенням частки людей, що позитивно ставляться до американського стилю бізнесу, на 0,72 п.п. (що близько до значення,

що показує статична модель); збільшення частки людей, що вважають США економічним лідером світу на 1 п.п. – навпаки зменшує на 0,54 п.п.

Ставлення до американського сектору масової культури позитивно корелює зі ставленням до ЄС (0,55), ставленням до науково-технічних досягнень США (0,52), членством у ЄС (0,47), впливовістю Китаю у країні (0,46), інвестиціями з ЄС (0,43), баченням Китаю економічним лідером світу (0,42), впливовістю США у країні (0,37), ставленням до Росії (0,34).

Покращання ставлення до американського сектору масової культури позитивно корелює з покращанням ставлення до американського стилю бізнесу (0,47), експортом до (континентального) Китаю (0,42), покращанням ставлення до науково-технічних досягнень США (0,37); і негативно з посиленням бачення США економічним лідером світу (-0,45), інвестиціями з Китаю (-0,45), ставленням до американського стилю бізнесу (-0,44).

Статична регресійна модель для розрахунку ставлення до американського сектору масової культури (більш точно: музики, кіно і телебачення) має вигляд:

$$AVUS = 0,0365 + 0,411TechUS + 0,411FavEU + 0,165MembEU \quad (5)$$

(0,747) (0,0285) (0,0188) (0,0015)

де MembEU – бінарна змінна (1 якщо член ЄС; 0, якщо не член ЄС).

Жодний фактор не був виключений з міркувань уникнення мультиколінеарності. Коефіцієнт детермінації моделі 0,58 значущий ($p=0,0003$). Серійна кореляція становить -0,003. Статистика Дарбіна-Уотсона 1,857. Суттєвої нелінійності впливу факторів і гетероскедастичності не спостерігається. Розподіл залишків близький до нормального.

З моделі ми бачимо, що в певній країні збільшення частки людей, що добре ставляться до науково-технічних досягнень США на 1 п.п. у довгостроковій перспективі супроводжується збільшенням частки людей, що позитивно ставляться до американського сектору масової культури, на 0,4 п.п.; збільшення частки тих, хто добре ставиться до ЄС, на 1 п.п. – на 0,4 п.п.; членство в ЄС – на 16,5 п.п. Якщо побудувати схожу модель для відношення інвестицій з ЄС до ВВП, то його збільшення на 1 п.п. супроводжується збільшенням частки людей, що позитивно ставляться до американського сектору масової культури, на 0,43 п.п.

Щодо створення динамічної регресійної моделі для розрахунку покращання ставлення до американського сектору масової культури існує ряд проблем. Через різний знак кореляції закономірність, щодо впливу ставлення до американського стилю бізнесу не можна вважати надійним. Фактори експорту та інвестицій з Китаю є менш теоретично обґрунтованими. Тому умовно придатною можна назвати однофакторну модель (через рівень значущості t-статистики для коефіцієнтів регресії, тому уточнення наявності закономірності потребуватиме додаткових досліджень):

$$AVUSGr = 0,0321 + 0,386TechUS \quad (6)$$

(0,031) (0,097)

Коефіцієнт детермінації моделі 0,14 значущий ($p=0,0974$). Серійна кореляція становить -0,15. Статистика Дарбіна-Уотсона 2,077. Суттєвої нелінійності впливу факторів і гетероскедастичності не спостерігається. Розподіл залишків майже близький до нормального.

З моделі ми бачимо, що в певній країні збільшення частки людей, що добре ставляться до науково-технічних досягнень США, на 1 п.п. і в короткостроковій перспективі супроводжується збільшенням частки людей, що позитивно ставляться до американського сектору масової культури, також на 0,4 п.п. (практично як і у статичній моделі). Побудова аналогічної моделі для фактору посилення бачення США економічним лідером світу зіштовхується з проблемою гетероскедастичності та нелінійності зв'язку.

Ставлення до науково-технічних досягнень США позитивно корелює зі ставленням до американського стилю бізнесу (0,68), впливовістю Китаю у країні (0,54), ставленням до американського сектору культури (0,52), урахуванням з боку США інтересів країни (0,50), ставленням до ЄС (0,49), баченням США економічним лідером світу (0,42), ставленням до Росії (0,39), впливовістю США у країні (0,37); і негативно з інвестиціями з Росії (-0,51), експортом з Росії (-0,34), імпортом з Росії (-0,32).

Покращання ставлення до науково-технічних досягнень США позитивно корелює з покращанням ставлення до американського стилю бізнесу (0,68), покращанням ставлення до Росії (0,43), покращанням ставлення до американського сектору культури (0,37); і негативно з імпортом з Китаю, включаючи Гонконг, Макао і Тайвань (-0,62); урахуванням з боку США інтересів країни (-0,53); баченням ЄС економічним лідером світу (-0,49); ставленням до Росії (-0,46); урахуванням з боку Китаю інтересів країни (-0,38).

Статична регресійна модель для розрахунку ставлення до науково-технічних досягнень США (що фактично відображає складову іміджу за рахунок функціонування високотехнологічних галузей):

$$\text{TechUS} = 0,0387 + 0,328\text{BusUS} + 0,337\text{AVUS} - 17,82\text{InvRu} \quad (7)$$

(0,000000) (0,00076) (0,000083) (0,0131)

де BusUS – ставлення до американського стилю бізнесу;
AVUS – ставлення до американського сектору культури;
InvRu – інвестиції з Росії.

Так як експорт до Росії, імпорт та інвестиції з Росії сильно між собою корелюють (0,95-0,98), то серед них залишений лише один фактор – інвестиції з Росії – він більшою мірою корелює із залежною змінною. Коефіцієнт детермінації моделі 0,74 значущий ($p=0,0000$). Серійна кореляція становить -0,04. Статистика Дарбіна-Уотсона 1,825. Сутиєвої нелінійності впливу факторів і гетероскедастичності не спостерігається. Розподіл залишків близький до нормального.

З моделі ми бачимо, що в певній країні збільшення частки людей, що добре ставляться до американського стилю бізнесу на 1 п.п. у довгостроковій перспективі супроводжується збільшенням частки людей, що позитивно ставляться до науково-технічних досягнень США, на 0,33 п.п.; збільшення частки тих, хто добре ставиться до американського сектору масової культури на 1 п.п. – на 0,34 п.п.; збільшення відношення інвестицій з Росії до ВВП на 1 п.п. – зменшенням на майже 18 п.п.

Динамічна регресійна модель для розрахунку покращання ставлення до науково-технічних досягнень США має вигляд:

$$\text{TechUSGr} = 0,0468 + 0,361\text{BusUSGr} - 1,056\text{ImpChHKM} \quad (8)$$

(0,105) (0,0298) (0,0286)

де ImpChHKM – імпорт з Китаю, включаючи Гонконг, Макао і Тайвань.

Коефіцієнт детермінації моделі 0,54 значущий ($p=0,0014$). Серійна кореляція становить $-0,18$ (викликана фактором імпорту з Китаю). Статистика Дарбіна-Уотсона 2,241. Суцтєвої нелінійності впливу факторів і гетероскедастичності не спостерігається. Розподіл залишків майже близький до нормального.

З моделі ми бачимо, що в певній країні збільшення частки людей, що добре ставляться до американського стилю бізнесу на 1 п.п. і в короткостроковій перспективі супроводжується збільшенням частки людей, що позитивно ставляться до науково-технічних досягнень США, також на 0,36 п.п. (практично як і статичній моделі); а збільшення відношення імпорту з Китаю до ВВП на 1 п.п. – зменшує на 1 п.п.

Висновки. Таким чином, загальний імідж США значною мірою залежить від таких його складових як популярність науково-технічних досягнень США і особливо сектору американської масової культури (він є чи не головним драйвером м'якої сили США). Останні дві складові корелюють між собою, тому можна припустити, що сектори високих технологій та розваг США популяризують один одного, між ними є симбіоз. Наприклад, однією з функцій експорту масової культури є демонстрація технічних переваг. Але напрям причинно-наслідкового зв'язку потребує додаткових досліджень. У той же час, наявність доказів на користь зв'язку зі ставленням до американського стилю бізнесу достатньо суперечлива. Виняток становить позитивний зв'язок між ставленням до науково-технічних досягнень США та ставленням до американського стилю бізнесу.

Те, наскільки США враховують інтереси інших країн, прямо впливає на імідж США та досліджені нами його складові (крім ставлення до масової культури). Вплив урахування Китаєм інтересів країн швидше суперечливий: кореляція для статичних і динамічних показників незначуща або має протилежний знак.

Те, що Захід часто сприймається як один суб'єкт, підтверджується позитивним зв'язком між ставленням до ЄС та США (та всіма трьома складовими іміджу США). Цей зв'язок не підтверджується в динаміці, але ймовірно через циклічні фактори фінансово-економічної кризи в ЄС у досліджений період. Також часто ставлення до США, Китаю і Росії в досліджуваний період змінювалося паралельно. Тобто, ймовірно, ставлення до США покращувалося там, де воно покращувалося і до інших центрів сили (крім ЄС), проте це було ще до подій 2014 р. Існує і чіткий позитивний зв'язок між ставленням до Китаю та до американського стилю бізнесу. В країнах, що краще ставилися до Росії, ставлення до американського стилю бізнесу, ймовірно, погіршувалося.

Вплив ставлення до США як економічного лідера на їх імідж та його складові достатньо суперечливий. Як правило, імідж США кращий у країнах, які бачать їх економічним лідером світу, але в динаміці цей зв'язок зовсім протилежний. Цікаво, що в країнах, які бачать економічним лідером світу ЄС ставлення до науково-технічних досягнень США і, можливо, американського стилю бізнесу погіршувалося. Із зростанням бачення Китаю економічним лідером популярність США швидше зростає. Ймовірно, економіка США перестає «лякати» своїм непропорційно великим розміром, але ця закономірність на межі статистичної значущості.

Науково-технічні досягнення і масова культура США, як правило, більш популярні в країнах, які найбільшою мірою відчувають вплив з боку США. Але цей вплив практично не впливає на загальний імідж США. Сприймаема впливовість з боку Китаю у країні сприяє покращенню всіх основних досліджених показників іміджу США.

Зазначимо, що міжнародні інвестиційні та торговельні зв'язки самих США, а також ЄС практично не впливають на імідж США та його складові. Виняток – до американської масової культури ставляться, ймовірно, краще в країнах, де висока роль інвестицій з

ЄС, але це фактично країни-члени ЄС. Зазначимо, що в країнах-членах ЄС популярність США зростала, але ставлення до американського стилю бізнесу гірше середнього. Цікаво, що більший експорт до Китаю супроводжувався покращанням іміджу США і, можливо, ставлення до американського сектору масової культури. Інвестиції та імпорт з Китаю позитивно корелюють з позитивним ставленням до американського стилю бізнесу. Але це ставлення і особливо ставлення до науково-технічних досягнень США швидше погіршувалося там, де більшу роль грав імпорт з Китаю. Більші інвестиції з Росії та, ймовірно, тісніші торговельні зв'язки з Росією негативно пов'язані зі ставленням до американського стилю бізнесу і до науково-технічних досягнень США. Тобто конкуруючі торговельні та інвестиційні зв'язки можуть суттєво впливати на імідж бізнесу та технологій США.

Подальші дослідження можуть враховувати вплив факторів на імідж інших центрів економічної сили та перевірити стійкість виявлених закономірностей у часі.

Список використаної літератури

1. Галумов Э. А. Международный имидж России: стратегия формирования / Э. А. Галумов. – М. : «Известия», 2003. – С. 111-113. – Цит. за: Данилов В. Особливості формування політичного іміджу держави / В. Данилов // Політичний менеджмент. – 2009. – № 2 (35). – С. 67-72.
2. Кисарець І. А. Фактори формування та підтримки міжнародного іміджу України / І. А. Кисарець // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Вип. 84 (Ч. I). – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2009. – С. 184-190.
3. Шевченко О. В. Теоретичні аспекти оцінювання міжнародного бренду країни / О. В. Шевченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Вип. 79 (Ч. I). – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2008. – С. 91-100.
4. Радиков И. «Мягкая сила» как современный атрибут великой державы / И. Радиков, Я. Лексютина // Мировая экономика и международные отношения. – 2012. – № 2. – С. 19-26.
5. The Pew Research Center's Global Attitudes Project [Electronic Resource]. – Mode of Access: URL: <http://www.pewglobal.org>. – Title from the screen.
6. World Economic Outlook Databases [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=28>. – Title from the screen.
7. UNCTAD Statistics [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>. – Title from the screen.
8. Coordinated Direct Investment Survey (CDIS) [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://cdis.imf.org/>. – Title from the screen.
9. Eurostat [Electronic Resource]. – Mode of Access: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
10. The China Global Investment Tracker [Electronic Resource] – The American Enterprise Institute and The Heritage Foundation. – Mode of Access: http://thf_media.s3.amazonaws.com/2014/xls/China-Global-Investment-Tracker-2014.xls. – Title from the screen.

INTERNATIONAL ECONOMIC FACTORS OF THE U.S. IMAGE IN COUNTRIES OF THE WORLD

Chugaiev O. A.

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of World Economy and International Economic Relations of Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Abstract. *Soft power and image of a country is a complex phenomenon, which can depend on the specifics of its foreign economic links. The article aims to determine the role of economic components of the U.S. soft power (way of doing business, high-tech sector, mass culture industry, global economic leadership) and to evaluate the effect of international trade, investment, and image links of main economic and political centers of the world (the U.S., EU, China, and Russia) on the U.S. image in various countries. We also analyze influence on a country and considering interests of a country, considering its impact on the U.S. image. We used regression and correlation analysis to determine the effect of the factors. Several static and dynamic regressions were made to estimate the influence of factors on the general image of the U.S. and its components.*

Key words: *economic power, soft power, image of a country, the U.S., international economic relations.*

References

1. Galumov E. A. Mezhdunarodnyy imidzh Rossii: strategiya formirovaniya. – M. : «Izvestiya», 2003. – S. 111-113. – Cited by: Danilov V. Osoblyvosti formuvannya politychnoho imidzhu derzhavy / V. Danilov // Politychny menedzhment. – 2009. – No 2 (35). – S. 67-72.
2. Kysarets I. A. Faktory formuvannya ta pidtrymky mizhnarodnoho imidzhu Ukrainy / I. A. Kysarets // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn: Zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 84 (Ch.I). – K. : Kyiivskii natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Instytut mizhnarodnykh vidnosyn, 2009. – S. 184-190.
3. Shevchenko O. V. Teoretychni aspekty otsiniuvannya mizhnarodnoho brendu kraïny / O. V. Shevchenko // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn: Zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 84 (Ch. I). – K. : Kyiivskii natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Instytut mizhnarodnykh vidnosyn, 2009. – S. 91-100.
4. Radikov I. «Myagkaya sila» kak sovremennyy atribut velikoy derzhavy / I. Radikov, Ya. Leksyutina // Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya. – 2012. – № 2. – S. 19-26.
5. The Pew Research Center's Global Attitudes Project [Electronic Resource]. – Mode of Access: URL: <http://www.pewglobal.org>. – Title from the screen.
6. World Economic Outlook Databases [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=28>. – Title from the screen.
7. UNCTAD Statistics [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>. – Title from the screen.
8. Coordinated Direct Investment Survey (CDIS) [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://cdis.imf.org/>. – Title from the screen.
9. Eurostat [Electronic Resource]. – Mode of Access: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
10. The China Global Investment Tracker [Electronic Resource] – The American Enterprise Institute and The Heritage Foundation. – Mode of Access: http://thf_media.s3.amazonaws.com/2014/xls/China-Global-Investment-Tracker-2014.xls. – Title from the screen.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ИМИДЖА США В СТРАНАХ МИРА

Чугаев А. А.

Кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры мирового хозяйства и международных экономических отношений Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Аннотация. *Мягкая сила и имидж страны являются многокомпонентным явлением, которое может быть связано с характером ее внешнеэкономических связей. Целью статьи является определение роли экономических составляющих мягкой силы США (стиль ведения бизнеса, высокотехнологический сектор, сектор массовой культуры, видение мировым экономическим лидером) и оценка влияния международных торговых, инвестиционных и имиджевых связей основных экономических и политических центров мира (США, ЕС, Китай, Россия) на имидж США в странах мира. Анализируется также влияние на страны и степень учета их интересов с точки зрения их влияния на имидж США. Регрессионно-корреляционный анализ позволил установить характер и величину влияния соответствующих факторов. Построены статические и динамические регрессионные модели для определения факторов влияния на общий имидж США и его компоненты.*

Ключевые слова: *экономическая сила, мягкая сила, международный имидж страны, США, международные экономические отношения.*

УДК 330.341.1

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙНИХ МЕРЕЖ НА ОСНОВІ РЕГІОНАЛЬНИХ КЛАСТЕРНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Крамаренко А. В.

Аспірантка кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: професор Філіпенко А. С.

Анотація. *Стаття присвячена аналізу структури глобальних інноваційних об'єднань як фактору формування інформаційно-технологічних інноваційних мереж.*

Розвиток регіональної економіки є важливим фактором зростання економіки країни. А інновація це не лише технологія, це процес створення додаткової економічної цінності шляхом створення нового або перебудова існуючого знання в будь-якому секторі. Інновації дуже важливі для досягнення економічних цілей, в тому числі зайнятості, продуктивності праці та зростання заробітної плати і для підтримки міжнародної економічної конкурентоспроможності. Регіональні інноваційні об'єднання пояснюють географію економічної активності, яка не визначається кордонами держав чи міст, а діє за принципом локального лідерства без політичних втручань, об'єднання існують в рамках економічних кордонів.

Ключові слова: *Інноваційна мережа, регіональна інноваційна мережа, кластери, регіональна інноваційна система, інноваційний розвиток, стратегії, кластерна модель Портера, технопарки, технополіси.*

Постановка проблеми. Сучасні процеси економічного розвитку неможливо уявити без інноваційного мережевого підходу. Вирішального значення набувають питання переходу від малоефективних економічних регіонів до формування і розвитку промислових кластерів на основі мобілізації існуючих ресурсів, що стимулюють економічне зростання. Регіональні кластерні об'єднання стають лідерами економічного розвитку і визначають значною мірою конкурентоздатність національних економік.

Мета статті – аналіз регіональних інноваційних об'єднань на основі кластерного підходу, визначити вплив цих об'єднань на формування інноваційної мережі та дослідити роль кластерів на світових ринках.

Основні результати дослідження. Інновація це перш за все успішне втілення нових ідей, запровадження нових знань і наукових досягнень у виробничу діяльність для створення нових, якісних та конкурентоспроможних продуктів. Інновація є ключовим фактором сприяння економічному розвитку регіону та збільшення виробничої конкурентоспроможності на світовому ринку. Зважаючи на глобалізацію світових ринків, великі і малі підприємства виявилися залученими до одного конкурентного середовища, тому малим та середнім підприємствам життєво необхідно бути більш інноваційно спрямованими, гнучкими і намагатись відповідати вимогам ринку. В рамках цих вимог важливим фактором інновацій є розвиток дослідницького сектору для зростання конкурентоздатності підприємства.

Інновації мають регіональну розмірність, коли здатність до інновацій залежить від капіталу знань і потоку та розсіювання знань (надлишок наукового капіталу) базується на соціальних, культурних, інституціональних та неформальних відносинах, що відокремлюють певну територію. Надлишок наукового капіталу є рушійною силою інновацій. Інновації тяжіють до розвитку та локальної концентрації шляхом інтерактивного процесу, що ефективно впроваджується через регіональну структуровану систему.

Концепт регіональної інноваційної системи розвивався з 90-х років, як система інновацій з регіональним характером в рамках глобалізації і як регіональна інноваційна мережа, але важко було уявити, що регіональна система може стати такою ж корисною, як і національна система навіть в таких географічно-умовних процесах, як неявний обмін знаннями. Регіональна інноваційна система на практиці стала більш потужною, ніж національна на конкурентних ринках світу. Зростаюча глобалізація світових ринків значно змінила конкурентне середовище для більшості країн та компаній. Для того, щоб залишатись конкурентоздатними компаніям необхідна була реструктуризація їх підприємницької діяльності, включаючи інноваційну активність підприємств. Інноваційний досвід США та провідних країн світу показав, що існуючі високі конкурентоспроможні позиції ґрунтувались на існуванні регіональних інноваційних систем на основі кластерів.

З часом уряди багатьох розвинених країн дійшли висновку, що саме регіональні інновації у вигляді політики кластерної розбудови здатні підняти національну економіку на конкурентний світовий рівень.

Існують два основних типи регіональних інноваційних мереж:

1. Ендогенні інноваційні мережі. (на основі локальних індустріальних кластерів малих та середніх підприємств, що здійснюють обмін інформацією та досвідом навчання в процесі спільної інноваційної діяльності).

2. Екзогенні інноваційні мережі. (технопарки, технополіси). Виникли в результаті фінансування компаніями НДДКР окремих функціональних підрозділів та розміщення на оптимальній території) [7, с. 11].

Регіональні інноваційні кластери виникають внаслідок синтезу наукової, промислової, соціальної та економічної політики у єдину форму регіональних утворень для створення та розвитку простору інноваційної діяльності.

Частіше, розвиток інноваційного територіального кластеру відбувається в наслідок кластерної ініціативи в межах кластерної політики держави. Кластер зазвичай допомагає регіону створити нові сектори діяльності, ніж зміцнити вже існуючі.

На сучасному світовому ринку економіка будь-якої країни зорієнтована на знання, але важливим фактором залишається процес комерціалізації результатів наукової діяльності. Створення інноваційної економіки в окремому регіоні являє собою дуже перспективний та вигідний процес з точки зору державної політики тому що сприяє нарощуванню та розвитку економічного потенціалу країни та закріплення конкурентоспроможних позицій на світовому ринку. Глобалізаційні процеси та розвиток інноваційних технологій зумовили важливість та необхідність регіональних об'єднань у здійсненні економічної діяльності. Регіональні інтеграційні об'єднання отримали роль національних представників, інтереси яких захищає держава та гравців на міжнародному ринку.

Серед таких об'єднань слід виділити роль кластерів. Узагальнюючи всі відомі визначення стає зрозумілим, що кластери це географічна площа на якій діє формула економічного зростання $1+1=3$. Завдяки позитивному зовнішньому ефекту і взаємодоповнюючій сили, з'являється можливість залучати бізнес і допомогати підприємствам, розташованим у кластері, зростати.

Під регіональним кластером слід розуміти групу локалізованих в регіоні тісно пов'язаних компаній та організацій, взаємодіючих один з одним в процесі виробництва та реалізації товарів та послуг в рамках єдиного ланцюга формування вартості для досягнення конкретного ефекту та реалізації конкурентних переваг даної території.

Деякі регіональні кластерні об'єднання були створені випадково, внаслідок глобалізаційних процесів або розвивалися завдяки місцевим умовам. Але більш широка тенденція – це створення потенційного кластеру регіону у високотехнологічному секторі. Кластери сприяють позитивному розвитку регіону шляхом залучення спеціалізованих нових інвестицій. Важливе значення має також розташування головних офісів компаній в регіоні за наявності якісних трудових ресурсів [12, с. 2].

Наприклад, регіональні кластери можуть виступати як члени інноваційних програм будь-якої держави світового масштабу, так і захищати та розвивати свою інноваційну діяльність на регіональному рівні.

Регіональні інноваційні кластери – це сукупність інституцій та організацій різних форм власності, що створюють та розповсюджують нові знання, продукти та технології, перебуваючи на території регіону внаслідок державної наукової та інноваційної політики.

Створення регіонального кластеру дає потужний поштовх розвитку фінансового ринку.

Регіональні інноваційні кластери складаються з:

- регіональних представників,
- університетів та дослідницьких організацій,
- підприємств та індустрій,
- фінансових інститутів,
- інноваційних менеджмент-організацій.

Регіональні кластери є ефективними якщо:

- сприяють розвитку спільних бачень і тим самим ведуть до досягнення спільних цілей;
- підвищують конкурентоспроможність фірм-учасниць через швидку дифузію знань та досвіду;
- являють собою ефективний інструмент для концентрації ресурсів;
- виступають як плацдарм для просування міжрегіонального співробітництва та в галузі мережових досліджень, індустрії та сфери послуг для інновацій;
- сприяють процесам зародження інновацій та доведенню їх до ринкової зрілості шляхом замкнутого ланцюга інноваційних та технологічних змін.

В країнах, де підприємництво успішно підтримується державною політикою для досягнення соціально-економічного зростання, відбувається процес взаємодії малих, середніх та великих підприємств різних сфер діяльності та різного рівня. Відомо, що підприємства об'єднуються навколо провідних великих фірм на базі виробничо-технологічних, науково-технологічних та комерційних зв'язків в рамках регіону.

Концепт кластерного об'єднання вважається економічним явищем в кокурентному середовищі, де багато фірм одночасно конкурують та співпрацюють для отримання різних економічних переваг.

Об'єднання в рамках кластеру це концентрація найбільш ефективних та взаємозалежних сфер економічної діяльності, що являє собою сукупність взаємозалежних конкуруючих фірм, що формують «діамант» (модель кластерних детермінантів) економічної системи держави та конкурентні можливості на світових, регіональних та національних ринках.

Дослідження «Конкурентних переваг нації» зроблені Майклом Портером в 1990 році описують успішність кластерної моделі на прикладі Силіконової долини, яка залежить від декількох факторів не присутніх в класичній теорії економічного розвитку, що базується на доступності та великій кількості факторів виробництва. Цю кластерну модель Портер вказує як «Конкурентний ромб» або «Діамант» [3, с. 37].

Саме дослідження Майкла Портера вказали, що конкурентоспроможність країни варто розглядати через призму міжнародної конкурентоздатності її кластерів. Портер доводив важливість концепції промислових кластерів для міжнародного успіху в окремих галузях. Він виділив загальні фактори, що формують «діамант» Портера – стратегії конкуренції, зовнішні фактори, попит і пов'язані та підтримуючі галузі.

До іншого феномену регіонального кластеру слід віднести той факт, що кожен учасник діяльності регіонального об'єднання, що працює на досягнення своєї мети, збільшує ефективність не лише своєї праці, але й результату конкурента або партнера.

Регіональні інноваційні кластери мають потужну систему розповсюдження нових наукових надбань, технологій та продукції, так звану технологічну мережу, що спирається на спільну наукову базу. Також фірми, що входять до кластера мають додаткові конкурентні переваги за рахунок внутрішньої спеціалізації та стандартизації і можливості таким чином мінімізувати витрати на впровадження інновацій. Конкуренція всередині кластера працює як механізм розповсюдження конкурентних переваг.

Регіональні інноваційні кластери займають важливу роль в розвитку малих та середніх фірм шляхом забезпечення високого ступеня спеціалізації при обслуговуванні конкретної підприємницької ніші тому що при цьому полегшується доступ до капіталу промислового підприємства, а також здійснюється обмін ідеями та відбувається передача наукового знання від спеціаліста до підприємців.

Якщо розглядати географічні межі кластера, що не співпадають з адміністративними, то для економічного розвитку вигода можлива лише в транскордонній співпраці, але з політичної точки зору це є не дуже сприятливим.

В цьогорічному звіті ЄС «Регіональна система оцінки інновацій 2014» було виділено чотири групи показників інноваційного розвитку країн-членів ЄС, а саме:

- регіональні інноваційні лідери,
- регіональні інноваційні послідовники,
- помірні інноватори,
- скромні інноватори.

До категорії «регіональних інноваційних лідерів» зазвичай входять регіони в країнах з високорозвинутою інноваційною політикою і за даними 2014 року їх 34 регіони. До регіональних інноваційних послідовників відносяться регіони в країнах з такою ж послідовною інноваційною політикою, яких в цьому році 57 регіонів. А до помірних інноваторів та скромних інноваторів відносяться регіони з низьким рівнем інноваційного розвитку і нараховують їх відповідно 68 і 31 регіон.

Однак, існують випадки коли 14 країн мають регіони які відносяться до двох груп показників, а чотири країни-члени ЄС Франція, Португалія, Словаччина та Іспанія мають регіони які одночасно відносяться до 3 різних груп показників регіонального розвитку, що вказує на суттєві відмінності інноваційної діяльності всередині однієї країни.

Всі європейські регіональні інноваційні лідери розташовані лише в восьми країнах ЄС, до них входять: Данія, Німеччина, Фінляндія, Франція, Ірландія, Нідерланди, Швеція, Великобританія.

Це є показником того, що регіональна інноваційна досконалість існує лише в декількох частинах Європи. Але аналіз інноваційного періоду с 2004-2010 року свідчить, що

155 із 190 регіонів покращили свої показники та розвинули свою інноваційну діяльність більше ніж в два рази, але й існує ситуація погіршення регіонального інноваційного розвитку, що спостерігається в 35 регіонах Європейського Союзу. Додатковий аналіз чинників, що впливають на регіональний інноваційний розвиток свідчить, що в регіонах, де соціум більше налаштований на сприйняття інновацій та нових ідей, розвиток не має істотних перешкоджень. Також регіони з добре розвинутою системою фінансової підтримки інновацій теж більш регіонально інноваційно розвинені, ніж регіони з меншою кількістю інноваційно налаштованих інвесторів [4, с. 7].

Основним аспектом ефективного регіонального розвитку є розробка та реалізація регіональних інноваційних програм. Це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, що спрямовані на інноваційний розвиток та розв'язання важливих проблем області та регіону. Програми інноваційного розвитку регіону є фундаментальним носієм економічної ефективності розвитку нових технологій на відповідний термін.

Регіональні стратегії інноваційного розвитку повинні враховувати транскордонні суспільства регіональних систем так само як широку діяльність глобальних мереж. Потужна регіональна транскордонна інноваційна система може отримувати переваги від глобальних інноваційних мереж. Наприклад, теоретично регіональна інноваційна система передбачає відносини між різними суб'єктами, об'єднаними одним регіоном, так званою трійкою тісної співпраці – фірми, університети, державний сектор з потужною інноваційною системою. І якщо один із елементів регіональної інноваційної системи, будь то інноваційний партнер співпрацює на подальшому етапі з партнерами на рівні глобальних систем і це партнерство активно відображується на суб'єктах регіонального рівня, то глобальне наукове надбання краще реалізується на регіональному рівні. Це говорить про важливість регіональних та глобальних співпраць для ефективності регіональних інноваційних систем, коли транскордонна діяльність є невід'ємною частиною.

Список використаної літератури

1. Gabriele Gatti. Science and Technology Parks and Innovation Networks as Strategic Factors for Regional Development. / Gabriele G // 2004. – Prague Summer Conference on IP&Innovation. – National Technical Library. – 14 september 2010. – Prague. – P. 7-10.
2. Казанцев А. К. Инновационные кластеры в региональных стратегиях. / А. К. Казанцев, И. А. Никитина // Санкт-Петербургский государственный университет. – 2011. – 15 с.
3. Boja C. International Journal of Economic Practices and Theories, Clusters Models, Factors and Characteristics. / B. Catalin // Vol. 1, №1. Economic Informatics and Cybernetics Department – 2011(July). – The Bucharest Academy of Economic Studies. – 43 p.
4. Hollanders H. Regional Innovation Scoreboard 2014. / H. Hollanders, N. Es-Sadki. – Maastricht University (Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology – MERIT). – Belgium. – 2014. – 74 p.
5. Philip C. Strategies for Regional Innovation Systems: Learning Transfer and Application. / C. Philip, O. Memedovic. – United Nations Industrial Development Organization. – Vienna. – 2003. – 20 p.
6. Regions and Innovation, collaborating across borders. – OECD Review of Regional Innovation. – OECD Publishing. – European Union. – 2013. – 229 p.
7. Поручник А. М. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів. Стаття [Електронний ресурс]. / А. М. Поручник, І. В. Брикова // – 36 стр. – Режим доступу: http://meim.kneu.edu.ua/get_file.php?id=901.

8. 2014 Regional Innovation Strategy Program Competition [Електронний ресурс]. // США. – 2014. – Режим доступу: www.eda.gov
9. Портер М. «Конкуренція» / Майкл Портер – М : Видавничий дім «Вільямс». – 2005. – 608 с.
10. Регіональні інноваційні системи: навчально-методичний посібник. // за ред. ДП «Центр науково-технічної інформації та сприяння інноваційному розвитку України». – К. : Центр адаптації державної служби до стандартів ЄС. – 2013.
11. European Research Area. Progress report 2013. Report from the commission to the council and the European Parliament. // Brussels. – 2013. – 60 p.
12. Передовий досвід розвитку кластерів. For the Programme – Sustainable Economic Development and Employment Promotion (SEDEP) in the Ukraine. // Київ. – 2009. – 68 с.

THE FORMATION OF THE INFORMATION AND TECHNOLOGY INNOVATION NETWORKS BASED ON REGIONAL CLUSTER ASSOCIATIONS

Kramarenko A. V.

Post-graduate student of world economy and international economic relations department of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.

Scientific supervisor: professor Filipenko A. S.

Abstract. *The article is devoted to the analysis of global innovation associations patterns as a factor of information and technological innovation networks formation.*

The development of the regional economy is an important factor in the growth of the economy. And innovation is not only about technology, it's the process of creating additional economic value by creating a new or reconstruction of existing knowledge in any sector. Innovation is vital for achieving economic goals including employment, productivity and wage growth and also to support international economic competitiveness. Regional innovation association explain the geography of economic activity, which is not defined by the boundaries of states or cities, and operates on the principle of local leadership without political intervention, associations exist within economic boundaries.

Key words: *Innovation network, regional innovation network, clusters, regional innovation system, innovation development, strategies, Porter cluster model, technoparks, technopolises.*

References

1. Gabriele Gatti. Science and Technology Parks and Innovation Networks as Strategic Factors for Regional Development. / Gabriele G // 2004. – Prague Summer Conference on IP&Innovation. – National Technical Library. – 14 september 2010. – Prague. – P. 7-10.
2. Kazancev A. K. Innovacionnue clastery v regional'nyh strategiyah. / A. K. Kazancev, I. A. Nikitina // St.-Petersburg State University. – 2011. – 15 p.
3. Boja C. International Journal of Economic Practices and Theories, Clusters Models, Factors and Characteristics. / B. Catalin // Vol. 1, №1. Economic Informatics and Cybernetics Department – 2011(July). – The Bucharest Academy of Economic Studies. – 43 p.
4. Hollanders H. Regional Innovation Scoreboard 2014. / H. Hollanders, N. Es-Sadki. – Maastricht University (Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology – MERIT). – Belgium. – 2014. – 74 p.
5. Philip C. Strategies for Regional Innovation Systems: Learning Transfer and Application. / C. Philip, O. Memedovic. – United Nations Industrial Development Organization. – Vienna. – 2003. – 20 p.
6. Regions and Innovation, collaborating across borders. – OECD Review of Regional Innovation. – OECD Publishing. – European Union. – 2013. – 229 p.
7. Poruchnik A.M. Regional'na innovaciynna systema yak osnova pidvushennya mijnarodnogo konkurentnogo statusu nacional'nuh regioniv. Stattya [Electronic resource]. / A. M. Poruchnik, I. V. Brykova // – 36 p. – Rezhym dostupu: http://meim.kneu.edu.ua/get_file.php?id=901.

8. 2014 Regional Innovation Strategy Program Competition [Electronic resource]. // USA. – 2014. – Rezhym dostupu: www.eda.gov
9. Porter M. «Koncurenciya» / Michael Porter – M : Vydavnychyi dim «Vil'yams». – 2005. – 608 p.
10. Regional'ni innovatsiyni systemy: navchal'no-metodichniy posibnyk. // za redakcieu DP «Centr naukovotekhnichnoy informaciyi ta spruyannya innovaciynomu rozvitky Ukrainy». – K. : Centr adaptaciy derjavnoi slujby do standartiv ES. – 2013.
11. European Research Area. Progress report 2013. Report from the commission to the council and the European Parliament. // Brussels. – 2013. – 60 p.
12. Peredoviy dosvid rozvitky clusteriv. For the Programme – Sustainable Economic Development and Employment Promotion (SEDEP) in the Ukraine. // Kyiv. – 2009. – 68 p.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИОННЫХ СЕТЕЙ НА ОСНОВЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ КЛАСТЕРНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ

Крамаренко А. В.

Аспирантка кафедры мирового хозяйства и международных экономических отношений Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.
Научный руководитель: профессор Филипенко А. С.

Аннотация. *Статья посвящена анализу структуры глобальных инновационных объединений как фактора формирования информационно-технологических инновационных сетей.*

Развитие региональной экономики является важным фактором роста экономики страны. А инновация это не только технология, это процесс создания дополнительной экономической ценности путем создания нового или перестройка существующего знания в любом секторе. Инновации очень важны для достижения экономических целей, в том числе занятости, производительности труда и роста заработной платы и для поддержки международной экономической конкурентоспособности. Региональные инновационные объединения объясняют географию экономической активности, которая не определяется границами государств или городов, а действует по принципу локального лидерства без политических вмешательств, объединения существуют в рамках экономических границ.

Ключевые слова: *инновационная сеть, региональная инновационная сеть, кластеры, региональная инновационная система, инновационное развитие, стратегии, кластерная модель Портера, технопарки, технополисы.*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ КРАЇН «СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА» ЯК ЧИННИК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Андріяш М. М.

Здобувач кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент В. І. Мазуренко.

Анотація. Дана стаття присвячена поступальному руху країн-партнерів зовнішнь-ополітичної ініціативи Європейського Союзу – «Східного партнерства» на шляху євроінтеграції, що набуло особливої актуальності в умовах ратифікації та імплементації угод про асоціацію. Поява «Східного партнерства» призвела до розмежування зовнішнь-ополітичних підходів ЄС до відносин з південними та східними сусідами ЄС, які перебували до цього в однакових умовах Європейської політики сусідства. Економічна інтеграція та зближення з політиками ЄС вимагають від країн-претендентів на вступ виконання цілої низки вимог, однією з яких є проведення податкових трансформацій з метою гармонізації внутрішніх податкових правил і законів із європейськими стандартами та нормами.

Приклад проведення податкових реформ Грузією та Молдовою є найбільш вдалим, оскільки, як Грузія так і Молдова належать до числа пострадянських держав, які найбільш важко і болісно переживали розпад Радянського Союзу. Тут позначилися і економічні, і політичні причини. Але не дивлячись на це, вищезазначеним країнам вдалося досягти значних успіхів в процесі проведення податкових та митних реформ, що дозволило їм вийти на передові позиції в світових рейтингах ведення бізнесу та прогресивності економічного розвитку. В Грузії у процесі реформ залишилося тільки шість податків, скасовано імпортне мито, подолано пагубну корупцію серед владних структур. Молдова в свою чергу, перейшовши з 2008 року на нульову ставку прибуткового податку для компаній та скасувавши податки на суми приросту капіталу, отриманого в результаті операцій з відчуження акцій між нерезидентами, зробила практично все для залучення міжнародних інвестицій та створення сприятливого бізнес-клімату.

Ключові слова: податки, податкові ставки, реформи, податкова база, загальна податкова ставка, «Східне партнерство», електронна система декларування, «податковий клин».

Постановка проблеми. Поступова експансія Російської Федерації на Захід, трансформація Митного союзу і Євразійського економічного співтовариства в Євразійський союз та відповідне посилення його впливу в Східній Європі, а також безумовно революційні події в Україні примусили Європейський Союз активізувати інтеграційні заходи в межах «Східного партнерства», що вилилося в кінцевому результаті в підписання угод про асоціацію з ЄС.

Але для країн-учасників «Східного партнерства» це лише перший, хоча і доленосний, крок на шляху омріяного повноправного членства в ЄС. Надзвичайно важливим в цьому аспекті залишається питання податкової гармонізації та сумісності внутрішніх національних правил та норм з європейськими фіскальними стандартами. Для країн-партнерів ЄС життєво необхідно провести (або закінчити) податкову реформу, створити умови розширення податкової бази шляхом коригування податкових ставок, разом з тим зниження

податкових ставок сприятиме підвищенню господарської активності, залученню інвестицій, зростанню зайнятості. Змінюючи податкові ставки, держава створює додаткові стимули для збільшення фінансових ресурсів, отже, податкова система країни має сприяти створенню умов для розширення виробництва, науково-технічного прогресу і податкової бази, в іншому випадку знизиться можливість розвитку виробництва, обмежиться податкова база і разом з цим виникнуть умови для тривалого хронічного дефіциту бюджету.

Мета статті – аналіз та вивчення основних тенденцій податкової та фіскальної політики країн-учасників «Східного партнерства», на прикладі Республіки Молдови та Грузії, в контексті реалізації курсу на інтеграцію з Європейським Союзом.

Основні результати дослідження. «Східне партнерство», яке було започатковано 7 травня 2009 року протягом спеціального саміту в Празі, є специфічним східним виміром Європейської політики сусідства. Учасниками цієї програми є 28 країн-членів ЄС, а також Вірменія, Азербайджан, Білорусь (участь якої залежатиме від розвитку її відносин із ЄС), Грузія, Республіка Молдова й Україна [1]. Говорячи про вплив Євросоюзу в Східній Європі, необхідно мати на увазі, що з 2007 року членами ЄС стали Болгарія та Румунія. І після цього розширення Східна Європа в політичному аспекті стала включати в себе тільки три держави: Білорусію, Молдову і Україну. Не можна не відзначити і те, що в 2007 році був підписаний Лісабонський договір. Так звана «мала конституція» ЄС, що набула чинності в грудні 2009 року, зробила Євросоюз суб'єктом міжнародного права. Ці фактори також вплинули на зародження в рамках Європейської політики сусідства, прийнятої ще в 2004 році, нової зовнішньополітичної ініціативи під назвою «Східне партнерство» [2, с. 64].

Хоча східні партнери мають неідентичні цілі стосовно ЄС, усі вони намагаються зміцнити свої відносини з Європейським Союзом. Таким чином, «Східне партнерство» стало відповіддю ЄС на виклики і прагнення країн-партнерів.

Дане амбітне партнерство передбачає підвищення рівня політичної взаємодії, включаючи перспективу нового покоління угод про асоціацію, далекоюсяжну інтеграцію в економіку ЄС, спрощення перетину кордону ЄС для громадян за умови дотримання вимог безпеки, посилення механізмів енергетичної безпеки на користь усіх зацікавлених сторін, а також підвищення фінансової допомоги. ЄС пропонує більш інтенсивну поточну підтримку реформ країн-партнерів через Комплексну програму інституційного розвитку та новий багатосторонній вимір, який дасть можливість об'єднати усіх партнерів при вирішенні спільних викликів [3].

Участь у програмі «Східного партнерства», в свою чергу, вимагає від усіх країн-партнерів ЄС проведення відповідних, як політичних, так і економічних реформ. В даному контексті особливого значення набуває реформа податкової політики та законодавства, а також трансформація податкових систем країн-партнерів у відповідності з правилами та нормами ЄС. Досить репрезентативно буде розглянути еволюційний процес податкових змін на шляху європейської інтеграції на прикладі таких країн, як: Грузія та Республіка Молдова.

У дослідженні Світового банку «Ведення бізнесу» за 2014 рік відзначено, що у світі за 2013-2014 звітні роки було проведено понад 31 реформу, що полегшило або зробило менш затратним для підприємців процес сплати податків. На Європу і Центральну Азію доводиться найбільша кількість – 9. В цілому найбільш загальною ознакою податкових реформ в минулому році було введення або посилення електронних систем декларування та сплати податків. Тринадцять економік світу здійснили такі зміни, в тому числі Азербайджан, Білорусь, Молдова, Монголія, Румунія, Таджикистан та Україна. Електронні системи оподаткування, у разі вдалого введення в дію та використання їх більшістю

платників податків, служать на користь обом – і податковим органам, і підприємствам. Для податкових органів вони полегшують навантаження і знижують експлуатаційні витрати, а для фірм, вони зменшують час, необхідний для дотримання податкових зобов'язань, а також ймовірність потенційних помилок [4, с. 37].

Ще під час світової фінансової кризи багатьма урядами було ініційоване зниження ставок корпоративного податку на прибуток. Так у 2008-2010 роках близько 47 економік світу знизили свої податкові ставки. Молдова тимчасово знизила ставку з 15% до 0%, ефективно анулювавши на час кризи будь-які податки на прибуток в 2008-2011 роках, але вже з 1 січня 2012 року ставку корпоративного податку було встановлено на рівні 12%. Деякі країни (Канада, Греція, Словенія, Сполучене Королівство) скорочували свої ставки поступово, протягом декількох років. Інші країни застосовували тимчасові додаткові зниження ставок [4, с. 87].

Варто також відзначити зниження більш ніж в два рази кількості податкових платежів в Східній Європі починаючи з 2004 року, що більше, ніж в будь-якому іншому регіоні світу за відповідний звітний період (рис. 1).

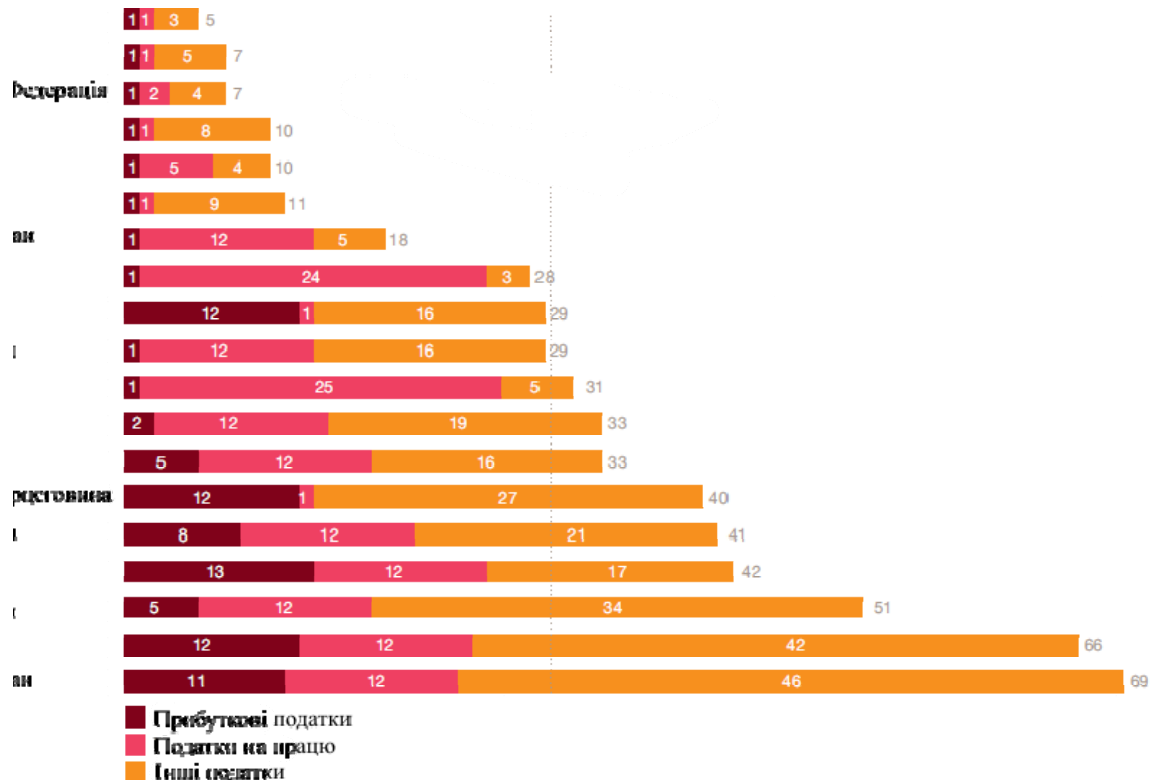

Рис. 1. Загальна кількість податкових платежів у країнах Східної Європи та Центральної Азії, 2014 р.

Найбільшого падіння в загальній кількості платежів, як і слід було очікувати, досягли країни «Східного партнерства» – Білорусь та Україна – 115 і 119 платежів відповідно. На кожну з зазначених країн доводиться якраз близько чверті сукупних скорочень по регіону в цілому. Вірменія і Грузія мають наступні не менш суттєві скорочення – 40 і 41 платіж відповідно. Використання електронного декларування та електронних платіжних систем було рушійною силою багатьох з цих змін поряд зі скороченням частоти платежів, наприклад перехід від щомісячних до квартальних платежів. Податки на працю становлять більшість платежів в Молдові та Україні, хоча економіки цих двох країн вже давно прийняли електронну систему декларування. В обох країнах, деякі форми електронної подачі доступні для трудового податку і сплати внесків на соціальне страхування, але ці системи широко

не використовуються. Для податку на прибуток, ПДВ та інших податків, все ж таки електронна система декларування та сплати вважається найкращим методом [5, с. 83].

З 2004 року в Грузії змінилася концепція податкових реформ і за Податковим кодексом від січня 2011 року отримала досконалий вигляд. Була визнана необхідність нейтральності оподаткування, сутність якої полягає в тому, щоб не впливати на мотивацію поведінки підприємця, на вибір його діяльності і відповідно на капіталовкладення. Сьогодні податкова система Грузії застосовує тільки фіскальну функцію податків, що припускає поповнення державного бюджету стабільними податковими платежами і обов'язково централізованим шляхом. Але співвідношення прямих і непрямих податків вельми високе в податкових надходженнях бюджету Грузії. Частка непрямих податків характеризується тенденцією до зростання. Наприклад, у 2010 році 48% або більше 2 млрд. 203 млн. ларі, в 2011 році – 48,1% або більше 2 млрд. 784 млн. ларі, в 2012 році – 48,7% або більше 3 млрд. 070 млн. ларі, в 2013 році – 48,8% або більше 3 млрд. 170 млн. ларі всіх податкових надходжень були отримані у вигляді податків доданої вартості [6, с. 37].

Податковий кодекс, прийнятий в Грузії 2005 року, кардинально видозмінив фінансовий ландшафт країни. Тільки шість податків з'явилися з законодавчої ініціативи парламенту (порівняно з 21 у 2004 році), зі ставками настільки низькими, що Грузія в даний час займає 4 місце в світі за їх розміром, та відповідним навантаженням на населення та підприємства. Після внесення деяких поправок, податковий кодекс тепер встановлює такі податки і ставки:

- подохідний податок – 20% (фіксована ставка);
- корпоративний податок на прибуток – 15%;
- ПДВ – 18%;
- акцизний податок – варіюється;
- мито – 0%, 5% або 12%;
- податок на нерухомість – 1% від самостійної оцінки вартості майна.

Зниження податкових ставок в такій радикальній формі є одним з компонентів трьох напрямків реформ, рекомендованих МВФ і прийнятих урядом. Двома іншими аспектами є розширення податкової бази та вдосконалення податкового адміністрування. Реструктуризація, перепідготовка та інновації, такі як електронне декларування та реєстрація фактично означали започаткування більш раціональної та ефективної податкової адміністрації. Корупція також була повністю усунена [7, с. 2].

При цьому слід враховувати і рівень економічного розвитку країни, при різних значеннях якого однакові масштаби державних вилучень з економіки можуть мати різні наслідки. Схоже, що обсяг державних витрат у Грузії в 2004-2007 роках був близький до оптимальних значень для країни такого рівня економічного розвитку [8, с. 45]. Можливо, в тому числі і тому грузинська економіка саме в цей період зростала темпами, що істотно перевищували середньосвітові показники. Державні витрати зростали разом з доходами бюджету, які збільшувалися завдяки зростанню податкових надходжень, викликаному істотним зниженням податкових ставок. Подібно іншим країнам, світова економічна рецесія торкнулася і Грузії, проте уряд відреагував на це не підвищенням, а зниженням податків і продовженням реформ. Схоже, економічна свобода є найкращою політикою, і спроби перевести країну в напрямку силової політики, як це відбувається в деяких пострадянських країнах, – велика помилка [9, с. 19].

У період податкової реформи в Грузії сформувалася ефективна система повернення сплачених податків, замість раніше існуючої системи, яка передбачала повернення надлишково сплачених податків за відповідними митами та відповідним територіальним по-

датковим органам. Сформувався єдиний казначейський рахунок повернення, де акумулюється частина поточних податків (0,5% поточних податкових доходів, обсяг яких визначається міністром фінансів виходячи з існуючих тенденцій), що забезпечує існування його фінансових ресурсів у будь-який час. Крім того, чітко сформувалися терміни повернення надлишково сплачених податків, що склали 30 днів для експорту та інвестицій і 3 місяці – в інших випадках. Скоротилися і гармонізувалися терміни декларування і сплати податків [10, с. 4]. У таблиці 1 наведена інформація про ставки різних видів податків у Грузії в період 2007-2013 рр.

Таблиця 1.
Податкові ставки в Грузії за період 2007-2013 рр.

№	Види податків	1 січня 2007 р.	1 січня 2008 р.	1 січня 2009 р.	1 січня 2010 р.	1 січня 2011 р.	1 січня 2012 р.	1 січня 2013 р.
1	Подохідний податок	12%	25%	20%	20%	20%	20%	20%
2	Податок на прибуток	20%	15%	15%	15%	15%	15%	15%
3	ПДВ	0%, 18%	0%, 18%	0%, 18%	0%, 18%	0%, 18%	0%, 18%	0%, 18%
4	Акциз	диф.	диф.	диф.	диф.	диф.	диф.	диф.
5	Податок на нерухомість	диф.	диф.	диф.	диф.	диф.	диф.	диф.
6	Соціальний податок	20%	-	-	-	-	-	-
7	Податок на імпорт	0%, 5%, 12%	0%, 5%, 12%	0%, 5%, 12%	0%, 5%, 12%	0%, 5%, 12%	0%, 5%, 12%	0%, 5%, 12%

Результат проведених реформ можна об'єктивно виміряти фактичною сумою зібраних податків. Дві тисячі третій рік приніс до бюджету Грузії податкові надходження в розмірі 1.19 млрд ларі, що склали 13,9% від ВВП. Аналогічні цифри за 2008 рік – 4.75 млрд ларі і 24,9%, відповідно – це і є в значній мірі результатом податкових реформ. Як зазначив один з колишніх прем'єр-міністрів: «...країна рухається по кривій Лаффера» [11, с. 3].

Загалом за період з 2012 по 2013 роки сім країн світу покращили свої показники операційного часу, необхідного для сплати підприємцями своїх зобов'язань, в сторону зменшення орієнтовно на 50 годин, і лише в Грузії вищезазначена складова часу навпаки збільшилася більш ніж на 50 годин. Але з іншого боку, час у Грузії щодо сплати зобов'язань збільшився на 82 години після введення нового корпоративного податку на прибуток, що вимагає надання більш детальної інформації для платників податків та додаткового розподілу витрат [12, с. 87].

Але варто також визнати, що податкові органи мають справу з населенням, яке традиційно має звичку ухилятися від сплати податків, податкова культура в Грузії – через колоніалізм та фінансову неспроможність держави, і часто, тому що люди не бачать чіткого зв'язку між податками і користю від них – менш розвинена, ніж в інших країнах, і тому добровільне дотримання податкового законодавства часто не більше ніж «повітряні замки» іноземних консультантів. Навіть сьогодні – після п'яти років спільних зусиль по боротьбі з тіньовою економікою – за деякими оцінками, її розмір становить близько 65% [13]. Навіть експерти зазвичай об'єктивного «Economist Intelligence Unit» зазначають, що мова може йти про щонайменше 50% від загального ВВП.

В свою чергу Республіка Молдова володіє економікою з найбільш значним збільшенням загальної податкової ставки. Цьому сприяло підвищення ставки корпоративного податку на прибуток з 0% до 12%. Крім того, в 2012 році збільшилася також ставка дорож-

нього податку для транспортних засобів, зареєстрованих в Республіці Молдова. Це все в сумі призвело до збільшення загальної податкової ставки на 9,6 процентних пунктів (рис. 2) [5, с. 80]. Зазначений показник розраховується як сума податків і обов'язкових платежів, сплачуваних підприємствами після врахування дозволених законодавством податкових пільг і відрахувань у вигляді частки від комерційного прибутку. Податки, утримані (особистий прибутковий податок) або зібрані і переведені на рахунки податкових органів (такі як податок на додану вартість, податок з продажів, податки з вироблених товарів або наданих послуг) не враховуються.

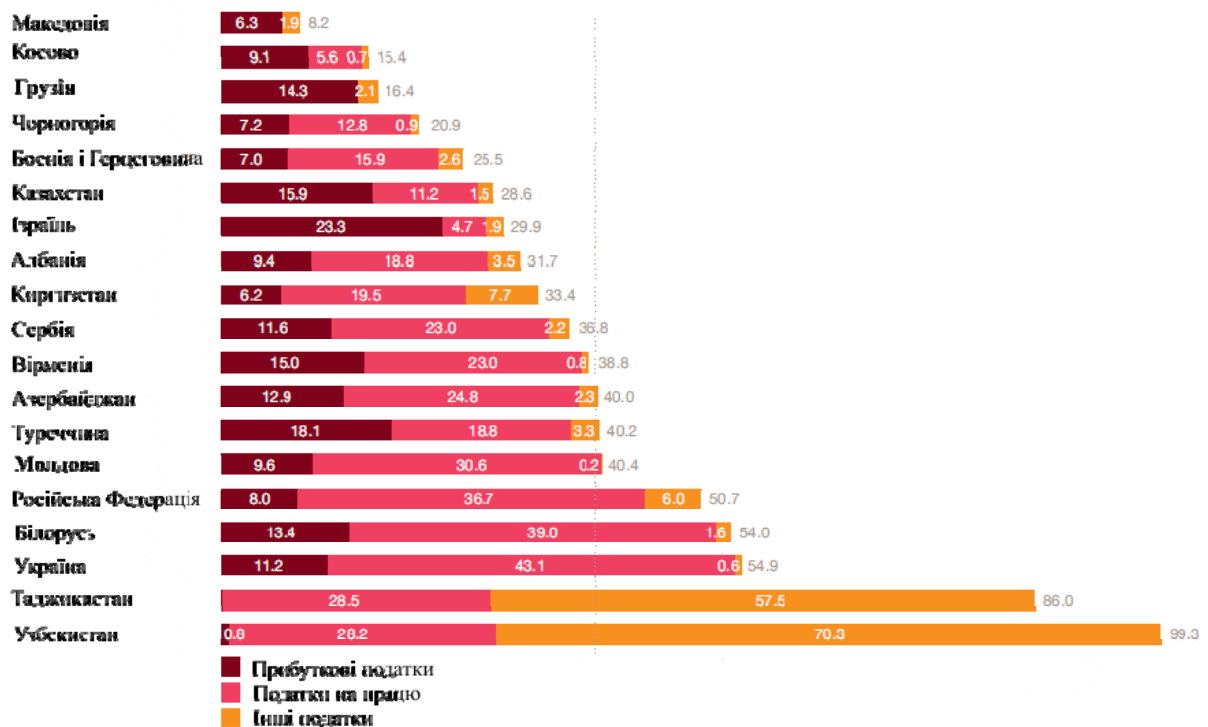

Рис. 2. Зззззз

Загальна податкова ставка (%) у країнах Східної Європи та Центральної Азії, 2014 р.

У Республіці Молдова податкова реформа здійснюється з 1997 р., і, цілком природно і логічно, що вже в найближчій перспективі слід очікувати на її завершення. На жаль, положення Концепції про податкову реформу, затвердженої парламентом 24 квітня 1997 року, згодом не були дотримані повною мірою – ні за вкладеним економічним змістом, ні за обсягом, ні за термінами. Нинішня структура Податкового кодексу не забезпечує єдність податкової системи, а розроблені після 2000 року законоположення недостатньо пронизані духом вищезазначеної концепції. Це зумовило різницю підходів – зокрема, у встановленні податків і зборів, що не містять фіскальних функцій, а також у визначенні податкової бази та встановленні форм і правил заповнення податкових декларацій (звітності).

В свою чергу законодавство та політика ЄС щодо оподаткування мають абсолютно різні підходи і акценти у відносинах між прямим та непрямим оподаткуванням. У відношенні непрямих податків, є чітко визначені правові повноваження для гармонізації законодавства щодо податків з обороту, акцизних зборів та інших форм непрямого оподаткування – значною мірою, таке узгодження необхідне для організації та забезпечення стабільного функціонування внутрішнього ринку. Таким чином, ЄС встановив верхні і нижні

межі для ставок по ПДВ, конкретні винятки, загальні акцизні правила на бензин, алкоголь і тютюн та загальні правила для енергетичних продуктів в інтересах енергетичної ефективності. Спеціальні закони, що застосовуються в сфері прямого оподаткування є більш обмежені, але доповнені більш суттєвими практичними рішеннями європейських судів і важливими політичними ініціативами, такими як Кодекс поведінки по недобросовісному оподаткуванню [14, с. 3].

З урахуванням теорії і практики прийнятої в країнах ЄС (включаючи країни, що тільки приєдналися) національні податкові системи зазнали істотних перетворень. Таким чином, найбільш оптимальною моделлю прямого оподаткування вважається модель, при якій об'єктами оподаткування виступають: трудові ресурси, прибуток, нерухомість (власність, майно). Слід при цьому зауважити, що загальносвітова тенденція полягає в тому, що для підвищення конкурентоспроможності економіки податкове навантаження на працю і капітал знижується, а на споживання – збільшується.

В контексті євроінтеграційних зусиль Республіки Молдови, розвиток податкового законодавства і політики країни у відповідності до вимог стандартів ЄС був узгоджений в рамках Угоди про партнерство та співробітництво та Плану дій Європейської політики сусідства, а також безумовно Європейської політики «Східного партнерства» на шляху вступу до Європейського Союзу. Загальний підхід спрямований на створення позитивного бізнес-середовища (в тому числі розвиток сучасної і об'єктивно справедливої податкової адміністрації) і вимагає усунення всіх видів податкових бар'єрів у торгівлі, стимулювання інвестицій і, врешті-решт, приведення національного податкового законодавства, податкових правил і процедур у відповідність з тими, що прийняті у Європейському Союзі. Хоча даний трансформаційний процес модернізації та реформування розрахований на більш-менш довгострокову перспективу, але вже тепер чітко прослідковується економічна вигода для молдавських підприємств і платників податків. Це також важливо стосовно торгових відносин між ЄС та Молдовою, в тому числі в контексті тих умов, що були передбачені під час переговорного процесу щодо Угоди про асоціацію Молдови з ЄС, який розпочався в січні 2010 року і на сьогоднішній день вищезазначена угода перебуває на стадії її ратифікації парламентами країн ЄС [14, с. 3].

На підставі останніх досліджень, стає ясно, що загальний рівень оподаткування в Молдові не особливо високий, ні за національними критеріями, ні за міжнародними стандартами. Частка податків та інших обов'язкових платежів в Молдові коливається в районі 17% від ВВП та не становить особливо важкого податкового тягаря для населення та підприємств за міжнародними стандартами. Крім того, максимальна ставка податку на доходи фізичних осіб (18%) значно нижче середнього світового рівня аналогічної ставки (30%), а ставка податку на прибуток в Молдові, яка на даний час становить 12%, є особливо привабливою на тлі середніх міжнародних корпоративних ставок податку на прибуток. Ставка ПДВ у розмірі 20% трохи вище середніх міжнародних, а також «податковий клин» на працю в Республіці Молдова, в розмірі 22%, лише трохи більше, ніж середні міжнародні ставки податків на працю.

Реформа податкової адміністрації в Республіці Молдова домоглася на сьогоднішній день конкретних значних успіхів, але ще залишаються значні проблеми в наступних роках. Крім того, на найближчі роки заплановані чергові важливі зміни податкової політики та податкового законодавства, в тому числі можливість застосування єдиної ставки особистого податку, реформа ПДВ і, зокрема повне впровадження системи відшкодування ПДВ для нерезидентів фізичних осіб, підвищення корпоративного податку на прибуток, введення нових розділів до Податкового кодексу стосовно соціальних внесків і платежів, а також збільшення основних ставок акцизів [14, с. 15].

Реформуючи власну модель податкових відносин, Молдова створила більш простіші умови для початку бізнесу в середині країни, скасувавши вимогу мінімального стартового капіталу. Також Молдова домоглася спрощення процедури сплати податків для компаній шляхом введення електронної системи декларування і сплати відрахувань на соціальне страхування. Але в свою чергу, це збільшило мінімальну зарплату, що використовується для розрахунку зобов'язань по екологічному податку. Крім того, Молдова збільшила роботодавцям розмір обов'язкового страхового внеску на здоров'я і ввела нові вимоги щодо декларування для ПДВ [4, с. 160].

Наразі, для того, щоб забезпечити збалансоване податкове навантаження, як для роботодавців так і для співробітників, планується перегляд ставок внесків на соціальне і медичне страхування. Одночасно, ці заходи спрямовані на консолідацію фінансової стабільності системи соціального страхування і розширення пакету медичних послуг, що надаються населенню через обов'язкове медичне страхування.

Також Молдова домоглася суттєвого спрощення процесу сплати податків для суб'єктів господарювання шляхом введення електронної системи формування (реєстрування та декларування), а також сплати податку на додану вартість, податку на прибуток, земельного податку та податку на нерухоме майно [14, с. 166].

Стосовно акцизних податків варто відзначити, що їх розмір суттєво залежить від попередніх домовленостей з МВФ щодо застосування пільгового механізму кредитування на суму 588 млн. доларів США в 2009 році, які вимагали обов'язкового збільшення певних акцизів. Було передбачено, що будуть підвищені акцизи на тютюнові вироби, алкоголь, косметику і автомобілі.

Що стосується ПДФО, то зрозуміло, що є велика ймовірність, що нинішні порогові значення податку на доходи фізичних осіб 7% і 18%, можуть бути змінені на єдину ставку. Метою пропонованих заходів з податку на прибуток з фізичних осіб є підтримка людей з низькими доходами і поступовий рух податкового тягаря на плечі осіб із середніми і вище середнього доходами. Поки ж у проекті в частині прибуткового податку для фізичних осіб практично немає змін, крім індексації порогу оподаткованого річного доходу. За ставкою 7% пропонується обкладати річний дохід у розмірі до 26 700 леїв на рік, за ставкою 18% – більше 26 700 леїв (в 2013 році поріг становив 25 200 леїв) [14, с. 45].

Податкову реформу, котра має на меті посилення стимулів до праці і накопичення заощаджень, слід проводити невідривно і як складову частину програми структурних реформ, забезпечивши одночасно і реформу трудового законодавства, і реформу пенсійної системи в контексті масштабних викликів, як економічного так і демографічного характеру.

Висновки. Загальний висновок полягає в тому, що Молдова безумовно має досить послідовну систему оподаткування, базові засади прямого і непрямого оподаткування сумісні з нормами ЄС і країна продовжує вживати узгоджені заходи з модернізації власної податкової адміністрації. Але, тим не менш, подальший прогрес у реформах, вирішенні деяких ключових питань і виконанні взятих перед ЄС зобов'язань ускладнюється обмеженою політичною волею та відсутністю права власності на ці зобов'язання в межах Міністерства фінансів. В цілому, наближення податкового законодавства та податкової політики до стандартів та норм ЄС, як і раніше залишається пріоритетним для молдавської економіки, інвесторів і загального бізнес-клімату. У той час як повноцінний розвиток податкової адміністрації у відповідності з сучасними стандартами займе якийсь час і додаткові зусилля (включаючи міжнародну підтримку), поточні податкові трансформації, зокрема відшкодування ПДВ, можуть бути здійснені досить швидко, і, звичайно ж, вирі-

шення поставлених податкових питань буде активно сприяти подальшому процесу інтеграції з ЄС.

Щодо Грузії, то на шляху її євроінтеграції, важливо продовжити вдосконалення податкової системи, щоб вона ґрунтувалася на наступних принципах: досягнення адекватної відповідності податкової системи існуючим економічним умовам з тією метою, щоб Податковий кодекс став реально чинним законодавчим актом, а податки – реальним інструментом економічного відтворення і стимулювання; різке зниження мотивації ухилення від сплати податків та корупційних угод; орієнтація системи на сприяння економічному розвитку шляхом стимулювання інвестицій; платники податків і державна адміністрація повинні будувати податкові відносини на принципах рівноправного партнерства; кожен податок повинен мати тверду світоглядну платформу, а також чітко виражену мету і призначення; податки і правила їх адміністрування не повинні порушувати основні права людини, в тому числі економічні та соціальні. Усереднений показник податкового навантаження повинен бути розумним і допустимим для платника податків. Введення податку має ґрунтуватися на принципі економічної доцільності і приносити прогнозовані і виправдані довгострокові результати. Введення податків для досягнення короткострокового фіскального чи іншого логічного результату не допускається, якщо очевидно, що в середньостроковій або довгостроковій перспективі він перетвориться на чинник, що перешкоджає економічному розвитку. Податок повинен бути стабільним, щоб платники податків мали можливість для довгострокового планування своєї діяльності. Процедури внесення змін до податкового законодавства, а також набрання чинності прийнятих змін повинні бути строго регламентовані.

У рамках дослідження даної проблематики слід виділити деякі напрями подальшого удосконалення отриманих результатів та висновків. Головним з них є, на мій погляд, саме напрямок порівняльного аналізу податкових реформ та інструментів впливу на існуючу модель податкових відносин країн «Східного партнерства» у розрізі прямого та непрямого сегментів оподаткування з використанням емпіричних показників економічного розвитку, щоб визначити оптимальну формулу подальшої взаємодії з Європейським Союзом, не завдаючи шкоди вітчизняним платникам податків.

Список використаної літератури

1. Східне партнерство. Представництво Європейського Союзу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/eastern_partnership/eastern_partnership_uk.htm.
2. Смирнов О. Ю. Эффективность и перспективы программы «Восточное партнерство» / О. Ю. Смирнов // Известия высших учебных заведений. Социология. Экономика. Политика. № 3. – Т. : – 2013. С. 63-67.
3. Східне партнерство — нова амбітна глава у відносинах ЄС зі східними сусідами. Ресурсний центр «ГУРТ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gurt.org.ua/news/recent/1029/>.
4. Doing Business 2015. Going Beyond Efficiency / A World Bank Group Flagship Report // International Bank for Reconstruction and Development – 12th edition. – W. : – 2014. P. 1-253.
5. Paying Taxes 2014: The global picture / Price water house Coopers' research // The World Bank and International Finance Corporation – 2013 edition. – W. : – 2013. P. 1-175.
6. Кокашвили Нанули, Садагашвили Лали. Актуальные вопросы налоговой системы и анализ путей ее совершенствования в учетности / Нанули Кокашвили, Лали Садагаш-

- вили // Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 2. – К.-П. : 2014. – С. 36-39.
7. The Georgian Taxation System – An Overview / Transparency International report // Georgia's International Commitments Monitoring Programme. – Tbilisi, May – 2010. – P. 1-15.
 8. Илларионов А., Пивоварова Н. Размеры государства и экономический рост / А. Илларионов, Н. Пивоварова // Вопросы экономики. – 2002. № 9. С. 18-45.
 9. Буракова Л. А. Почему у Грузии получилось / Л. А. Буракова. – М. : ООО «Юнайтед Пресс», 2011. – С. 271.
 10. Григалашвили Е. Г. Результаты реформы налоговой системы Грузии и перспективы ее развития / Е. Г. Григалашвили // ООО «Группа Финансового Управления». – Т. : – 2014. – С. 1-5.
 11. Georgia's Search for Economic Liberty: A Blueprint for Reform in Developing Economies, Lado Gurgенidze, June 2009, American Enterprise Institute for Public Policy Research [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aei.org/docLib/02%20DPO%20June%202009%20newg.pdf.
 12. Paying Taxes 2015: The global picture / PricewaterhouseCoopers' research // The World Bank and International Finance Corporation – 2014 edition. – W. : – 2014. P. 1-166.
 13. The Size of the Shadow Economy for 25 Transition Countries over 99 to 2006/07: What do we know? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.econ.jku.at/members/.../files/.../ShadEcon_25Transitioncountries.pdf.
 14. Stuart Eugene. Law Approximation to EU Standards in the Republic of Moldova / Eugene Stuart // Taxation Law and Policy. IBF International Consulting. – Ch. – 2010. P. 1-210.
 15. Doing Business 2014. Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises / A World Bank Group Flagship Report // International Bank for Reconstruction and Development – 11th edition. – W.: – 2013. P. 1-249.

TRANSFORMATION OF THE TAX SYSTEMS OF «EASTERN PARTNERSHIP» MEMBERS AS A FACTOR OF EUROPEAN INTEGRATION

Andriiash Mykola M.

Ph. D. Student of the Department of World Economy and International Economic Relations of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Scientific Supervisor: Ph. D., Doctor of Economics, Ap. Valeriy I. Mazurenko.

Abstract. *This article focuses on the translational motion of the partner countries of the European Union foreign policy initiative – «Eastern Partnership» in the way of European integration, which has become particularly important in terms of ratification and implementation of association agreements. The appearance of the «Eastern Partnership» has led to the disengagement of the EU's foreign policy approach to relations with southern and eastern neighbors of the EU that have been in the same conditions of the European Neighbourhood Policy. Economic integration and convergence with EU policies require from the candidate countries for accession implementation of a number of requirements, one of which is to carry out the tax transformations in order to harmonize domestic tax rules and laws in accordance with European standards and norms.*

Example of the carried out tax reform in Georgia and Moldova is the most successful, because, as Georgia and as well as Moldova are among the post-Soviet states, which survived collapse of the Soviet Union the most difficult and painful. Here affected both economic and political reasons. But despite this, the above-mentioned countries have made significant progress in the process of tax and customs reforms, which allowed them to reach the leading position in the

world rankings of the doing business and progressive economic development. In Georgia, during the reform process were remained only six taxes, abolished import duties, overcome the pernicious corruption of power structures. The Republic of Moldova, in her turn, going from 2008 to a zero rate of income tax for companies and abolishing taxes on the amount of capital gains resulting from operations for the disposal of shares between non-residents, did almost everything to attract international investment and creating a favorable business climate.

Key words: taxes, tax rates, reforms, the tax base, the total tax rate, «Eastern Partnership», an electronic declaration system, «tax wedge».

Referances

1. Skhidne partnerstvo. Predstavnyctvo Yevropeys'kogo Soyuzy v Ukrayiny [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/eastern_partnership/eastern_partnership_uk.htm.
2. Smirnov O. Y. Effektivnost' i perspektivy programmy «Vostochnoye partnerstvo» / O. Y. Smirnov // Izvestiya vysshikh uchebnykh zavedeniy. Sociologiya. Ekonomika. Politika. № 3. – T. – 2013. – S. 63-67.
3. Skhidne partnerstvo — nova ambitna glava u vidnosynakh ES zi skhidnymy susidamy. Resursnyy centr «GYRT» [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://gurt.org.ua/news/recent/1029>.
4. Doing Business 2015. Going Beyond Efficiency / A World Bank Group Flagship Report // International Bank for Reconstruction and Development – 12th edition. – W. – 2014. P. 1-253.
5. Paying Taxes 2014: The global picture / Price water house Coopers' research // The World Bank and International Finance Corporation – 2013 edition. – W. – 2013. P. 1-175.
6. Kokashvili Nanuli, Sadagashvili Lali. Aktual'nyye voprosy nalogovoy sistemy i analiz putey yeye sovershenstvaniya v uchetnosti / Nanuli Kokashvili, Lali Sadagashvili // Intytut bukhgalters'kogo obliku, kontrol' ta analiz v umovakh globalizatsiyi. Mizhnarodnyy zbirnyk naykovykh prac'. Vypusk 2. – K.-P. – 2014. – S. 36-39.
7. The Georgian Taxation System – An Overview / Transparency International report // Georgia's International Commitments Monitoring Programme. – Tbilisi, May – 2010. – P. 1-15.
8. Illarionov A., Pivovarova N. Razmery gosudarstva i ekonomicheskii rost / A. Illarionov, N. Pivovarova // Voprosy ekonomiki. – 2002. № 9. – S. 18-45.
9. Burakova L. A. Pochemu u Gruzii poluchilos' / L. A. Burakova. –M. : OOO «Yunayted Press», 2011. – S. 271.
10. Grigalashvili E. G. Rezul'taty reformy nalagovoy sistemy Gruzii i perspektivy yeye razvitiya / E. G. Grigalashvili // OOO «Gruppa Finansovogo Upravleniya». – T. – 2014. S. 1-5.
11. Georgia's Search for Economic Liberty: A Blueprint for Reform in Developing Economies, Lado Gurgenedze, June 2009, American Enterprise Institute for Public Policy Research [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: www.aei.org/docLib/02%20DPO%20June%202009%20newg.pdf.
12. Paying Taxes 2015: The global picture / Price water house Coopers' research // The World Bank and International Finance Corporation – 2014 edition. – W. – 2014. – P. 1-166.
13. The Size of the Shadow Economy for 25 Transition Countries over 99 to 2006/07: What do we know? [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: www.econ.jku.at/members/.../files/.../ShadEcon_25Transitioncountries.pdf.
14. Stuart Eugene. Law Approximation to EU Standards in the Republic of Moldova / Eugene Stuart // Taxation Law and Policy. IBF International Consulting. – Ch. – 2010. P. 1-210.
15. Doing Business 2014. Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises / A World Bank Group Flagship Report // International Bank for Reconstruction and Development – 11th edition. – W. – 2013. – P. 1-249.

ТРАНСФОРМАЦИЯ НАЛОГОВЫХ СИСТЕМ СТРАН «ВОСТОЧНОГО ПАРТНЕРСТВА» КАК ФАКТОР ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Андрияш Н. М.

Соискатель кафедры мирового хозяйства и международных экономических отношений Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Научный руководитель: доктор экономических наук, доцент В. И. Мазуренко.

Аннотация. Данная статья посвящена поступательному движению стран-партнеров внешнеполитической инициативы Европейского Союза – «Восточного партнерства» на пути евроинтеграции, что приобрело особую актуальность в условиях ратификации

и имплементации соглашений об ассоциации. Появление «Восточного партнерства» привело к размежеванию внешнеполитических подходов ЕС к отношениям с южными и восточными соседями ЕС, которые до этого находились в одинаковых условиях Европейской политики соседства. Экономическая интеграция и сближение с политиками ЕС требуют от стран-претендентов на вступление выполнения целого ряда требований, одним из которых является проведение налоговых трансформаций с целью гармонизации внутренних налоговых правил и законов с европейскими стандартами и нормами.

Пример проведения налоговых реформ Грузией и Молдовой является наиболее удачным, поскольку, как Грузия, так и Молдова входят в число постсоветских государств, которые наиболее тяжело и болезненно переживали распад Советского Союза. Здесь сказались и экономические, и политические причины. Но, несмотря на это, вышеупомянутым странам удалось добиться значительных успехов в процессе проведения налоговых и таможенных реформ, что позволило им выйти на передовые позиции в мировых рейтингах ведения бизнеса и прогрессивности экономического развития. В Грузии в процессе реформ осталось только шесть налогов, отменена импортная пошлина, преодолено пагубную коррупцию среди властных структур. Молдова в свою очередь, перейдя с 2008 года на нулевую ставку подоходного налога для компаний и отменив налоги на суммы прироста капитала, полученного в результате операций по отчуждению акций между нерезидентами, сделала практически все для привлечения международных инвестиций и создания благоприятного бизнес-климата.

Ключевые слова: *налоги, налоговые ставки, реформы, налоговая база, общая налоговая ставка, «Восточное партнерство», электронная система декларирования, «налоговый клин».*

УДК 339.97

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Гіренко А. Т.

Здобувач кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор В. П. Мазуренко.

Анотація. Виокремлено чинники формування інноваційних мереж в умовах глобалізації (регулювання фундаментальних і прикладних науково-технічних дослідження і розробки; обмін науково-технічною інформацією (поширення нових знань через публікацію результатів наукових досліджень у рецензованих джерелах, проведення виставок, конференцій, симпозіумів, підготовку і стажування спеціалістів тощо); передача науково-технічних досягнень через використання міжнародної системи ліцензування і патентування; надання наукоємних послуг з консалтингу, менеджменту тощо). До передумов формування глобальних інноваційних мереж відноситься: координація державних заходів у науково-технічній сфері; взаємне інформування національними науково-дослідними установами про плани науково-технічних розробок; участь у виконанні міжнародних науково-технічних програм і проєктів; координація і проведення спільних фундаментальних досліджень; проведення спільних наукових експериментів і прикладних розробок на договірній основі; проведення науково-технічних досліджень на замовлення; обмін науково-технічною інформацією (результатами наукових досліджень, технічною документацією, зразками і матеріалами); міжнародне ліцензування, обмін патентами, ліцензіями, «ноу-хау»; надання технічної допомоги і послуг науково-технічного характеру; проведення консультацій і експертиз; проведення міжнародних наукових конференцій, симпозіумів, виставок тощо; виконання спільних публікацій; співробітництво в підготовці і підвищенні кваліфікації наукових та інженерно-технічних кадрів, організація навчання і стажування фахівців. Проаналізовано функції міжнародних організацій у контексті формування глобальних інноваційних мереж (МВФ, спеціалізованих установ ООН, ЄС).

Ключові слова: глобальна інноваційна мережа, передумови, чинники, міжнародні організації, мобільність.

Постановка проблеми. За даними ООН подвоєння об'єму знань у сфері фундаментальних наук відбувається кожні 10 років, а у сфері прикладних наук – кожні 5 років. Крім того, спостерігається тенденція до зростання вартості наукових і технічних розробок: кожні 7-10 років відбувається подвоєння витрат на науково-технічні дослідження [1]. Ознакою глобалізації є зростання мобільності дослідників та висококваліфікованих кадрів, задіяних у інноваційному процесі, підвищення щільності співробітництва між науковцями, між науково-дослідними установами та між країнами. Відбувається формування інноваційних мереж на регіональному, національному, міжнародному рівні. Діяльність багатьох міжнародних організацій прямо та опосередковано сприяють формуванню інноваційних мереж. Тому дослідження передумов формування інноваційних мереж в умовах глобалізації є актуальним науковим завданням.

Мета статті – узагальнення теоретичних засад передумов формування інноваційних мереж в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. узагальнення теоретичних засад передумов формування інноваційних мереж в умовах глобалізації.

Основні результати дослідження. Формування інноваційних мереж розпочинається із обумовленого викликами глобалізації обміну науковими результатами і виробничим досвідом, спільних дослідницьких проектів, пошуку вирішення науково-технічних проблем, завдань підготовки кваліфікованих кадрів для глобального ринку праці. Обмін товарами і послугами доповнюється науково-технічним співробітництвом на стадії розробки інноваційного продукту, коли «міжнародне інноваційне співробітництво – міжнародна інноваційна діяльність, що охоплює процеси співпраці і кооперації у наукоємних галузях світової економіки і націлена на отримання комерційного ефекту» [3].

Серед факторів, що сприяють розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва, слід відмітити: необхідність вирішення глобальних наукових проблем, нерівномірність науково-технічного розвитку окремих країн світу, можливість економії національних ресурсів у вирішенні наукових проблем, що відіграють важливу роль у розвитку національної економіки і підвищенні її конкурентоспроможності [6].

Як свідчить світовий досвід, процеси інтернаціоналізації науково-технічних зв'язків базуються на принципах, серед них головними є:

- свобода наукових досліджень;
- співпраця у використанні досягнень науково-технічного прогресу;
- взаємність і рівноправність у здійсненні науково-технічної співпраці;
- еквівалентний обмін науково-технічними досягненнями тощо [7].

Ці принципи використовуються при складанні міжнародних договорів і резолюцій міжнародних організацій у науково-технічній сфері.

Головною метою міжнародного науково-технічного співробітництва є не тільки отримання нових знань, але й поширення отриманих науково-технічних результатів для їх подальшого практичного використання. Передумовою формування інноваційної мережі є можливість отримати переваги співпраці суб'єктів інноваційної мережі. Перш ніж перейти до аналізу сучасних тенденцій у формуванні інноваційних мереж необхідно визначити чинники їх формування в умовах глобалізації. До чинників формування інноваційних мереж слід віднести:

1. Фундаментальні і прикладні науково-технічні дослідження і розробки (спільні дослідження, розробки за замовленням, на договірній основі).
2. Обмін науково-технічною інформацією (поширення нових знань через літературні джерела, проведення виставок, конференцій, симпозіумів, підготовку і стажування спеціалістів тощо).
3. Передача науково-технічних досягнень через використання міжнародної системи ліцензування і патентування.
4. Надання наукоємних послуг з консалтингу, менеджменту тощо.

Ці види діяльності спрямовані на широкомасштабне поширення результатів міжнародного науково-технічного співробітництва і, як правило, передують видам передачі результатів інноваційної діяльності, таким як: закупівля зразків техніки, обладнання і машин, лізинг машин і обладнання, промислове кооперування та спільне підприємництво тощо.

Проведений аналіз дозволяє узагальнити типові види діяльності, що сприяють формуванню інноваційних мереж:

1. Координація державних заходів у науково-технічній сфері.
2. Взаємне інформування про плани науково-технічних розробок.
3. Участь у розробці міжнародних науково-технічних програм і проектів.
4. Координація і проведення спільних фундаментальних досліджень.
5. Проведення спільних наукових експериментів і прикладних розробок на договірній основі.
6. Проведення науково-технічних досліджень на замовлення.
7. Обмін науково-технічною інформацією (результатами наукових досліджень, технічною документацією, зразками і матеріалами).
8. Міжнародне ліцензування, обмін патентами, ліцензіями, «ноу-хау».
9. Надання технічної допомоги і послуг науково-технічного характеру.
10. Проведення консультацій і експертиз.
11. Проведення міжнародних наукових конференцій, симпозіумів, виставок тощо.
12. Виконання спільних публікацій.
13. Співробітництво в підготовці і підвищенні кваліфікації наукових та інженерно-технічних кадрів, організація навчання і стажування фахівців.

Суб'єктами міжнародного-науково-технічного співробітництва є окремі дослідники, науково-дослідні установи, як окремі країни світу, так і міжнародні організації, серед яких перш за все слід відмітити діяльність ООН [8]. Діяльність за цим напрямом здійснює ряд спеціалізованих організацій системи ООН, кожна з яких виконує функції в межах своїх повноважень: Економічна і соціальна рада (ЕКОСОП); Міжурядова організація ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО); Програма розвитку ООН (ПРООН); Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) та ін. Дослідженнями глобальних проблем науки і техніки в межах функціональної спеціалізації займаються Міжнародна агенція з атомної енергії (МАГАТЕ), Навчальний і науково-дослідний інститут ООН (ЮНИТАР), Програма ООН з довкілля (ЮНЕП), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Всесвітня організація з охорони здоров'я (ВООЗ) та у її складі Міжнародна агенція з вивчення раку та ін.

В системі ООН в галузі науки і техніки здійснюються наступні функції:

- розробка політики в галузі науки і техніки (фінансується ПРООН і реалізується ФАО, ЮНЕСКО, ВОІВ та Департаментом по економічному та соціальному розвитку Секретаріату ООН – ДЕСР);
- прогнозування напрямів науково-технічного прогресу (фінансується Фондом ООН для науки і техніки в цілях розвитку і реалізується ДЕСР і ЮНІДО);
- здійснення програм наукових досліджень (фінансується ПРООН і реалізується ВООЗ, ЮНЕСКО і ЮНІДО);
- використання результатів наукових досліджень і розробок на практиці (фінансується ПРООН, Фондом ООН з народонаселення – ЮНФПА – і реалізується ЮНІДО, ВАТ та ВООЗ);
- організація регіональних та міжнародних зв'язків (фінансується ПРООН, ЮНЕСКО, ЮНІДО, ФАО, ВООЗ та Міжнародним фондом сільськогосподарського розвитку – МФСР – і реалізується ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, ФАО, ВООЗ та ЮНІДО);
- розвиток освіти та підготовка кадрів в галузі науки і техніки фінансуються ПРООН, ВОІВ, ЮНІСЕФ та МФСР. і реалізуються ЮНЕСКО, ВООЗ, МОП, ФАО, ЮНІДО, ВМО та ВОІВ);
- оцінка і придбання технологій (фінансуються ПРООН, ЮНІСЕФ та ЮНФПА і реалізуються ДЕСР, ЮНІСЕФ, ВОІВ та МФСР);

- забезпечення діяльності науково-технічних працівників (фінансується ПРООН та ЮНЕСКО і реалізується ЮНЕСКО);
 - надання технічних послуг (фінансується ПРООН та ЮНІСЕФ і реалізується ЮНІДО, ЮНЕСКО, ВООЗ і ФАО);
 - охорона інтелектуальної власності (фінансується ПРООН і реалізується ВОІВ та ЮНКТАД);
 - інформаційна діяльність (фінансується ЮНЕСКО і реалізується ЮНЕСКО і ВОІВ) [7].
- Резолюція «Досягнення науки і техніки та їх вплив на міжнародну безпеку» [15], що була прийнята на Генеральній Асамблеї ООН у 1994 р., визначила основні напрями науково-технічної діяльності ООН на сучасному етапі:
- розроблення політики у галузі науки і техніки;
 - прогнозування напрямів науково-технічного прогресу;
 - здійснення програм наукових досліджень;
 - організація регіональних міжнародних зв'язків;
 - забезпечення діяльності науково-технічних працівників;
 - діяльність з розвитку інформаційного обміну та ін.

З метою упорядкування діяльності з визначення науково-технічної політики при ЕКО-СОР, що є одним з головних органів ООН, у 1992 році була створена Комісія з науки і техніки з метою розвитку (КНТР). До її функцій входить: надання допомоги Генеральній Асамблеї в розробленні директивних принципів для погодження політики органів, організацій і підрозділів ООН щодо науково-технічної діяльності; виявлення першочергових завдань з оперативного планування розвитку науки і техніки на національному, субрегіональному, регіональному, міжрегіональному і міжнародному рівнях; вжиття заходів щодо виявлення й оцінки нових науково-технічних досягнень, які можуть у той чи інший спосіб вплинути на науково-технічний потенціал країн, що розвиваються; сприяння оптимальній мобілізації ресурсів і здійснення керівництва системою фінансування науки і техніки ООН. Одним з перспективних напрямів є дослідження потенціалу в сфері біотехнологій, охорони здоров'я, екології.

Створений у 1992 р. Центр науки і техніки з метою розвитку вивчає питання, пов'язані з досягненнями науки і техніки і вибором альтернативних шляхів розвитку країн; наданням їм допомоги у використанні можливостей, що виникають у зв'язку з новими напрямами науки та техніки; зі створенням внутрішнього науково-технічного потенціалу країн, які розвиваються та ін.

Одним з основних органів, що координує міжнародну діяльність у сфері науки і техніки, є Міжурядова організація ООН з питань освіти, науки і культури ЮНЕСКО. Членами цієї організації є понад 190 країн світу. Основними цілями її діяльності є сприяння справі миру і безпеки у світі через надання допомоги країнам у міжнародному співробітництві у галузі освіти, науки, культури, інформації. Пріоритетними напрямами діяльності ЮНЕСКО є:

- забезпечення якісної освіти для всіх і навчання протягом всього життя;
- мобілізація наукових знань в інтересах сталого розвитку;
- вирішення соціальних і етнічних завдань і проблем;
- підтримка розвитку культурного різноманіття;
- побудова суспільства знань шляхом розвитку інформаційних комунікативних технологій.

ЮНЕСКО здійснює свою діяльність шляхом реалізації міжнародних науково-технічних програм, виконання власних досліджень, проведення конференцій, надання консультативних послуг і технічної допомоги, сприяння обміну інформацією, організації освітніх програм для навчання спеціалістів і науковців, фінансування наукових проектів тощо. Діяльність ЮНЕСКО направлена на розвиток наукових потенціалів країн в галузях природничих наук, інженерної діяльності і технології. Реалізація програм ЮНЕСКО сприяє:

- формуванню науково-технічної політики держав з позицій сталого розвитку;
- формуванню і розвитку національних інноваційних систем країн світу;
- удосконаленню міжнародного науково-технічного співробітництва;
- виконанню наукових досліджень і створенню технічного потенціалу в інтересах раціонального використання природних ресурсів;
- укріпленню партнерських відносин між країнами у науково-технічній сфері;
- поширенню принципів, досвіду і етичних норм стосовно наукового, технологічного і соціального розвитку [8].

В рамках ЮНЕСКО створена Міжнародна система науково-технічної інформації (ЮНІСИСТЕМ). Значна роль в організації міжнародного науково-технічного співробітництва відводиться Програмі розвитку ООН (ПРООН). Серед напрямів діяльності ПРООН особлива увага приділяється забезпеченню розвитку науково-технічного співробітництва між країнами шляхом удосконалення їх спільної діяльності, розширення доступу до сучасних наукових знань і передових технологій. Особливого значення ця програма надає питанням науково-технічної допомоги країнам, що розвиваються. В її рамках здійснюється сприяння у переданні технологій для державного і приватного секторів, направлення до цих країн експертів, консультантів, сприяння підготовці науково-технічних кадрів тощо.

Крім того, до організацій системи ООН, діяльність яких спрямована на реалізацію науково-технічного та інноваційного співробітництва та координацію діяльності в цій сфері в межах світових програм ООН, відноситься ВОІВ та ЮНІДО.

ВОІВ яка була створена у 1967 році в якості спеціалізованої установи ООН з метою заохотити творчу діяльність та забезпечити захист інтелектуальної власності на міжнародному рівні займається розв'язанням проблем міжнародного співробітництва держав у сфері охорони інтелектуальної і промислової власності. Практичні повноваження ВОІВ обмежуються юридичними та адміністративними аспектами захисту прав інтелектуальної власності. У цій сфері ВОІВ розмежує функції і завдання з іншими спеціалізованими установами ООН, такими як ПРООН, ЮНЕСКО, ЮНІДО, ЮНКТАД.

Організація ООН з промислового розвитку (ЮНІДО) спеціальна установа ООН, створена у 1966 році, мета якої полягає у сприянні промислового розвитку та прискореній індустріалізації країн, що розвиваються шляхом мобілізації національних і міжнародних ресурсів. До складу ЮНІДО входять 171 держав. України є членом цієї організації з 1985 р. Поточна діяльність ЮНІДО полягає в наданні технічної допомоги країнам, що розвиваються у здійсненні конкретних проектів, а також в розробці регіональних довгострокових стратегій розвитку. Крім того, діяльність ЮНІДО включає збір, узагальнення, публікацію інформації, проведення досліджень, організацію конференцій з питань промислового розвитку.

Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) – спеціалізована установа ООН, яка була створена у 1964 році і на сьогодні налічує 194 країни. Основними завданнями ЮНКТАД є: сприяння розвитку міжнародної торгівлі; рівноправне, взаємовигідне спів-

робітництво між державами, у тому числі і в науково-технічній сфері; розробка рекомендацій, принципів, механізмів функціонування сучасних міжнародних економічних відносин; участь разом з іншими установами системи ООН в координуванні і обміну інформацією.

Слід зазначити, що практично всі організації системи ООН так чи інакше приймають участь в організації міжнародного науково-технічного співробітництва. Однак головну роль в цьому процесі відіграють розглянуті вище спеціалізовані установи, які координують міжнародну науково-технічну діяльність за різними напрямами (табл. 1) [2].

Таблиця 1.

Діяльність у сфері науково-технічного співробітництва спеціалізованих органів системи ООН

Напрямки діяльності	Фінансування програм	Реалізація програм
Розробка політики в галузі науки і техніки	ПРООН	ЮНЕСКО, ВОІВ, ДЕСР
Здійснення програм наукових досліджень	ПРООН	ЮНЕСКО, ЮНІДО
Використання результатів наукових досліджень і розробок на практиці	ПРООН, ЮНФЛА	ЮНІДО, ФАО
Надання технічних послуг	ПРООН, ЮНІСЕФ	ЮНІДО, ЮНЕСКО, ФАО
Охорона інтелектуальної власності	ПРООН	ВОІВ, ЮНКТАД
Обмін науково-технічною інформацією	ЮНЕСКО	ЮНЕСКО, ВОІВ

Джерело: [2].

Свій внесок у координування міжнародного науково-технічного співробітництва здійснюють і міжнародні фінансові організації, такі як Світовий банк (СБ), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський банк реконструкції і розвитку (ЕБРР) та ін.

Складовою діяльності МВФ у сфері міжнародного науково-технічного співробітництва є організація курсів і семінарів для навчання посадових осіб країн-членів МВФ з метою поширення нових знань та досвіду. Програма МВФ забезпечує обмін знаннями за широким колом питань формування ефективної макроекономічної і фінансової політики. Основний обсяг підготовки кадрів здійснюється в рамках програми Інституту МВФ. В рамках цієї програми проводяться курси головним образом у штаб-квартирі МВФ, на базі сімох регіональних центрів підготовки кадрів у всьому світі, а також шляхом дистанційного навчання.

За твердженням річного звіту МВФ: «Попит на навчальні програми МВФ за підтримки зовнішніх донорів і партнерів по підготовці кадрів залишався високим, і основними користувачами були члени МВФ із середнім рівнем доходу» [11]. Не зважаючи на скорочення обсягу навчання у 2009 році (що було пов'язано з реорганізацією МВФ), в цілому спостерігається тенденція до зростання значення цього показника (табл. 2).

Таблиця 2.
Показники ефективності виконання Програми навчання кадрів МВФ у 2008-2012 рр.

Показники	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Штаб-квартира</i>					
Тижнів навчання (у розрахунку на кількість курсів)	78	54	58	50	60
Тижнів навчання (у розрахунку на кількість учасників)	2.813	1.974	1.992	1.861	2.271
<i>Регіональні навчальні центри</i>					
Тижнів навчання (у розрахунку на кількість курсів)	172	158	163	178	195
Тижнів навчання (у розрахунку на кількість учасників)	5.280	4.737	5.067	5.329	5.819
<i>Інше навчання за кордоном</i>					
Тижнів навчання (у розрахунку на кількість курсів)	35	42	36	36	46
Тижнів навчання (у розрахунку на кількість учасників)	1.071	1.211	1.012	1.012	1.239
<i>Дистанційне навчання</i>					
Тижнів навчання (у розрахунку на кількість курсів)	18	16	18	21	18
Тижнів навчання (у розрахунку на кількість учасників)	0.675	0.570	0.646	0.796	0.601
<i>Всього</i>					
Тижнів навчання (у розрахунку на кількість курсів)	303	270	275	284	319
Тижнів навчання (у розрахунку на кількість учасників)	9.838	8.491	8.717	9.003	9.930

Джерело: Інститут професійного і організаційного розвитку, МВФ [11].

У 2012 році навчання пройшли близько 5 тис. посадових осіб, що на 13% перевищує показник попереднього року, а розрахункова кількість учасників з урахуванням тривалості курсів в тижнях склала майже 10 тис. [11].

Система науково-технічного співробітництва, що склалася в Європейському Союзі (ЄС), має свою досить тривалу історію. За цей час було накопичено значний досвід міжнародного науково-технічного співробітництва, який дає багатий матеріал для аналізу і узагальнення [2].

За висловом Європейської Комісії у 2010 р. наука, технології та інновації тісно пов'язані з діяльністю політики, що проводиться ЄС. Це ставить показників інновацій як ключового елементу в моніторингу цілей ініціативи Інноваційного союзу і Європейського дослідницького простору (ERA) у відповідності з різними пріоритетами Стратегії Європа 2020. За даними Євростату в 2013 р. у державах-членах ЄС обсяг Науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) становила 273 млрд. євро [13]. Інтенсивність НДДКР, яка розраховується як відсоток витрат від ВВП, помітно зросла за останнє деся-

тиліття і становила 2,02% в ЄС в 2013 р., в порівнянні з 1,76% у 2004 р. Збільшення в інтенсивності НДДКР в ЄС є одним з п'ять основних цілей стратегії зростання Союзу. Країни-члени ЄС координують свою науково-технічну політику і національні програми, залишаючись повністю самостійними в сфері науково-технічної діяльності.

В ЄС у 1995 р. створено інноваційну мережу на основі Центрів інноваційних змін (IRCs) діяльність яких координується з центрального офісу у Люксембурзі та здійснюється узгоджено з національними та міжнародними інноваційними системами. Центри інноваційних змін надають бізнес-послуги щодо міжнародної передачі технологій, міжнародній технологічній кооперації, пошуку стратегічних партнерів і фінансових джерел, впровадження нововведення. для будь-яких підприємств та організацій.

Інноваційним співробітництвом з іншими підприємствами, постачальниками, комерційними лабораторіями, університетами, або науково-дослідними інститутами в ЄС охоплено 25,5% інноваційних підприємств, решта (74,5%) покладалася в їхній інноваційної діяльності тільки на внутрішні ресурси. Найвищий відсоток інноваційного співробітництва спостерігається на Кіпрі (62,3% від усієї продукції та / або технологічних інноваційних підприємств), в Австрії (51,0%), Словенії (44,7%), Литві (43,3%) та Угорщині (43,2%), і низька в Італії (12,1%), Великобританії (13,7%), на Мальті (18,5%), Португалії (19,5%), Іспанії (22,3%) та Болгарії (22,4%) [14].

В безпосередньому управлінні органів ЄС знаходяться лише ті проекти, що потребують участі багатьох країн і мають глобальний характер. Вони об'єднуються в Рамкових програмах міжнародного науково-технічного співробітництва країн-членів ЄС.

Найбільш показовим прикладом координації діяльності у сфері міжнародного науково-технічного співробітництва є реалізація довгострокової програми ЄВРИКА, яка доповнює програми науково-технічної кооперації ЄС.

Висновки. Формування глобальних інноваційних мереж здійснюється за рахунок координації і кооперації науково-технічної діяльності на базі двосторонніх і багатосторонніх відносин, інформаційного обміну, надання науково-технічних послуг тощо.

Формування глобальних інноваційних мереж забезпечується розробкою чітких загальних цілей, стратегії і пріоритетних напрямів розвитку, формуванням системи організаційних інструментів реалізації науково-технічної діяльності в рамках діяльності міжнародних організацій, а також завдяки розвитку національних та регіональних інноваційних мереж.

Список використаної літератури

1. Непомнящий Е. Г. Организация и регулирование внешнеэкономической деятельности / Е. Г. Непомнящий. – Таганрог : Изд-во ТИУиЭ, 2007. – 176 с.
2. Бойко А. Н. Опыт инновационного сотрудничества стран ЕС и СНГ / Бойко А. Н., Власкин Г. А., Ленчук Е. Б. и др. // Ин-т эволюционной экономики [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://iee.org.ua/files/alushta/31-boyko-opyt_innov_sotrudn.pdf.
3. Братишко Н. П. Формирование инновационных систем как механизм развития мировой экономики // Экономика сегодня: проблемы и пути решения: матер. I Междунар. науч.-практич. конференции / Центр науч. знаний «Логос». – Ставрополь : Логос, 2011. – С. 3-7.
4. Канаєва М. О. Сучасні європейські інноваційні мережі та їх роль в активізації інноваційної діяльності / М. Канаєва // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. № 73. – 2005. – С. 21-22 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Modern_European_innovative_networks_and_their_role_in_stimulating_innovative_activity_13175.pdf.

5. Экономическая теория на пороге XXI века [Текст] / ред. Ю. М. Осипов, В. Т. Пуляев. – СПб. : Петрополис, 1996. – 416 с. – ISBN5-86708-088-9.
6. Колосов Ю. М. Международное право: учебник / отв.ред. Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов. – 2 изд., доп. и перераб. – М. : Междунар. отношения, 1998. – 624 с.
7. Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право [Текст] : підручник / В. Ф. Опришко; Київ. нац. екон. ун-т. – 2.вид., перероб. і доп. — К. : КНЕУ, 2003. – 312 с.
8. Співробітництво України та ЮНЕСКО // Постійне представництво України при ЮНЕСКО [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://unesco.mfa.gov.ua/ua>. – Назва з екрану.
9. Мокій А. І. Міжнародні організації [Текст] : навч. посіб. / Мокій А. І., Яхно Т. П., Бабець І. Г. – К. : Центр учбової літ-ри, 2011. – 280 с.
10. Международный Валютный Фонд. Годовой отчет за 2013 год. К более прочному и стабильному глобальному подъему. Ред. М. Харруп, К. Ганет [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/ar/2013/pdf/ar13_rus.pdf.
11. Международный Валютный Фонд. Годовой отчет за 2012 год. Совместная работа для содействия мировому подъему // Сайт МВФ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/ar/2012/pdf/ar12_rus.pdf.
12. Open Innovation in Global Networks in Global Networks. OECD, 2008 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.imamidejo.si/resources/files/oecd_global_innov.pdf.
13. Website Eurostat. European Commission [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/science_technology_innovation/introduction.
14. Website Eurostat. European Commission [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Innovation_statistics.
15. Scientific and Technological Developments and Their Impact on International Security: Draft Resolution. – UN. – 1994. – 2 p.

THE FORMATION OF INNOVATION NETWORK IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Girenko Anna T.

Ph. D. Student of the Department of International Business of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv;

Scientific Supervisor: Ph. D. in Economics, Professor Valentine P. Mazurenko.

Abstract. *Author determined factors shaping innovation networks in the context of globalization (regulation of basic and applied scientific and technological research and development, exchange of scientific and technical information (dissemination of new knowledge through publication of research results in peer-reviewed sources, exhibitions, conferences, symposia, training and training specialists, etc.), transfer of scientific and technological achievements through the use of international patenting and licensing system, providing high technology consulting, management, etc.). By the prerequisites of global innovaiynh networks include: coordinating government activities in science and technology; mutual informing national research institutions on plans for R & D; participation in international scientific and technical programs and projects; coordination and joint basic research; conducting joint scientific experiments and applications on a contractual basis; of scientific and technical research in order; exchange of scientific and technical information (research results, technical documentation, samples and materials); international licensing, exchange patents, licenses, «know-how»; technical assistance and services to the scientific and technical nature; consultations and examinations; of in-*

ternational conferences, symposia, exhibitions etc. implementation of joint publications; cooperation in training and professional development of scientific and technical personnel, training and training specialists. Analyzed the function of international organizations in the context of global innovation networks (WIPO, UN, the EU).

Key words: *global innovation network, conditions, international organizations, factors of international mobility.*

References

1. Nepomnyashchyy E. H. Orhanyzatsyya y rehulyrovanye vneshneekonomycheskoy deyatel'nosti / E. H. Nepomnyashchyy. – Tahanroh : yzd-vo TYUyE, 2007. – 176 s.
2. Boyko A. N. Opyt ynnovatsyonnoho sotrudnychestva stran ES y SNH / Boyko A. N., Vlaskyn H. A., Lenchuk E. B. y dr. // Yn-t evolyutsyonnoy ekonomyky [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://iee.org.ua/files/alushta/31-boyko-opyt_innov_sotrudn.pdf.
3. Bratyshko N. P. Formyrovanye ynnovatsyonnykh system kak mekhanyzm razvytyya myrovoy ekonomyky // Ekonomyka sehodnya: problemy y puty reshenyya: mater. I Mezhdunar. nauch.-praktych. konferentsyy / Tsentr nauch. znanyu «Lohos». – Stavropol' : Lohos, 2011. – S. 3-7.
4. Kanayeva M. O. Suchasni yevropeys'ki innovatsiyni merezhi ta yikh rol' v aktyvizatsiyi innovatsiynoyi diyal'nosti / M. Kanayeva // Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. № 73. – 2005. – S. 21-22 [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Modern_European_innovative_networks_and_their_role_in_stimulating_innovative_activity_13175.pdf.
5. Ekonomycheskaya teoriya naporohe XXI veka / red. Yu. M. Osypov, V. T. Pulyaev. – SPb. : Petropolys, 1996. – 416 s.
6. Kolosov Yu. M. Mezhdunarodnoe pravo: uchebnyk / otv.red. Yu. M. Kolosov, V. Y. Kuznetsov. – 2.yzd., dop. y pererab. – M. : Mezhdunar. otnoshenyya, 1998. – 624 s.
7. Opryshko V. F. Mizhnarodne ekonomichne pravo [Tekst] : pidruchnyk / V. F. Opryshko; Kyiv. nats. ekon. unt. – 2 vyd., pererob. i dop. — K. : KNEU, 2003. – 312 s.
8. Spivrobitnytstvo Ukrayiny ta YuNESKO // Postiynne predstavnytstvo Ukrayiny pry YuNESKO [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://unesco.mfa.gov.ua/ua>. – Nazva z ekranu.
9. Mokiy A. I. Mizhnarodni orhanizatsiyi [Tekst] : navch. posib. / Mokiy A. I., Yakhno T. P., Babets' I. H. – K.: Tsentr uchbovoyi lit-ry, 2011. – 280 s.
10. Mezhdunarodny Valyutny Fond. Hodovoy otchet za 2013 hod. K bolee prochnomu y stabil'nomu hlobal'nomu pod'emu. Red. M. Kharrup, K. Hanet. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/ar/2013/pdf/ar13_rus.pdf.
11. Mezhdunarodny Valyutny Fond. Hodovoy otchet za 2012 hod. Sovmestnaya rabota dlya sodeystviya myrovomu rod'emuy // Sayt MVF. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/ar/2012/pdf/ar12_rus.pdf.
12. Open Innovation in Global Networks in Global Networks. OECD, 2008. [Elektronnyi resurs] – Mode of access: http://www.imamidejo.si/resources/files/oecd_global_innov.pdf.
13. Website Eurostat. European Commission. [Elektronnyi resurs] – Mode of access: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/science_technology_innovation/introduction.
14. Website Eurostat. European Commission. [Elektronnyi resurs] – Mode of access: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Innovation_statistics.
15. Scientific and Technological Developments and Their Impact on International Security: Draft Resolution. – UN. – 1994. – 2 p.

ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ СЕТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Гиренко А. Т.

Соискатель кафедры международного бизнеса Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Научный руководитель: кандидат экономических наук, профессор В. П. Мазуренко.

Аннотация. *Выделены факторы формирования инновационных сетей в условиях глобализации (регулирование фундаментальных и прикладных научно-технических исследо-*

вания и разработки, обмен научно-технической информацией (распространение новых знаний через публикацию результатов научных исследований в рецензируемых источниках, проведение выставок, конференций, симпозиумов, подготовку и стажировку специалистов и т. д.), передача научно-технических достижений из-за использования международной системы лицензирования и патентования, предоставление наукоемких услуг по консалтингу, менеджмента и т. д.). К предпосылкам формирования глобальных инновационных сетей относятся: координация государственных мероприятий в научно-технической сфере; взаимное информирование национальными научно-исследовательскими учреждениями о планах научно-технических разработок; участие в выполнении международных научно-технических программ и проектов; координация и проведение совместных фундаментальных исследований; проведение совместных научных экспериментов и прикладных разработок на договорной основе; проведение научно-технических исследований по заказу; обмен научно-технической информацией (результатами научных исследований, технической документацией, образцами и материалами); международное лицензирование, обмен патентами, лицензиями, «ноу-хау»; предоставление технической помощи и услуг научно-технического характера; проведение консультаций и экспертиз; проведение международных научных конференций, симпозиумов, выставок и тому подобное; выполнения совместных публикаций; сотрудничество в подготовке и повышении квалификации научных и инженерно-технических кадров, организация обучения и стажировки специалистов. Проанализированы функции международных организаций в контексте формирования глобальных инновационных сетей (ВОИС, специализированных учреждений ООН, ЕС).

Ключевые слова: глобальная инновационная сеть, предпосылки, факторы, международные организации, мобильность.

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Мінгазутдінов І. О. Прояви сепаратизму в ЄС у новітній час	4
Гресько О. В. Іномовлення в системі міжнародних медіакомунікацій	14
Осельська О. С. Протистояння континентальної та атлантистської геополітичної стратегії як чинник становлення та розвитку феномену української гібридної ідентичності	23
Ялі М. Х. Соціально-політичний вимір глобалізації	31
Гаспарян А. Л. Вплив німецького фактора на розвиток відносин між США та ЄС	44
Ковбень М. М. Взаємозв'язок складності структури та флуктуативності постбіполярних регіональних міжнародних систем	56
Слепцова К. О. Інформаційна політика як елемент державної сили	66
Антохів-Сколоздра О. М. Економічні аспекти взаємодії Канади з Європейським Союзом	72

СУЧАСНА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Проценко І. М. Правові проблеми визначення статусу, цілей та напрямів діяльності Нового банку розвитку БРІКС	82
--	----

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА МЕВ

Грабинський І. М., Міхель Р. В. Розвиток торговельних відносин між Польщею та Україною після підписання Угоди про асоціацію	90
Юсеф Н. Перспективи и тенденции развития экономического сотрудничества между Украиной и арабскими странами	99

Лурова Т. V.	
International development resources for Ukrainian reforms	108
Чугаєв О. А.	
Міжнародні економічні фактори іміджу США у країнах світу	113
Крамаренко А. В.	
Формування інформаційно-технологічних інноваційних мереж на основі регіональних кластерних об'єднань	123
Андріяш М. М.	
Трансформація податкових систем країн «східного партнерства» як чинник європейської інтеграції	130
Гіренко А. Т.	
Формування інноваційної мережі в умовах глобалізації	142

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Збірник наукових праць

**ВИПУСК 123
(частина II)**

Заснований в 1996 році.

Засновник: Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свідоцтво про державну реєстрацію: К1 № 292 від 05.11.1998 р.

Науковий редактор: **Дорошко М. С.**, доктор історичних наук, професор.

**Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Протокол № 7 від 31 березня 2015 року.**

Підписано до друку 03. 04. 2015 року.
Наклад 1000 прим.

Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тел. 483-11-25
Сайт: <http://journals.iir.kiev.ua>